

การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา

ปริญญานิพนธ์

ของ

ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขุฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน 2552

การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา

ปริญญานิพนธ์

ของ

ฉันทยา รุจิเสถียรทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุริยางค์บัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน 2552

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา

บทคัดย่อ

ของ

ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน 2552

ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์.(2552). การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา. ปรินิพนธ์ กศ.ด.

(พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์,

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรวิมล ปัดไธสง.

การให้คุณค่าแก่นมนุษย์ที่ยึดติดกับความหมายของพื้นที่ ดังในกรณีของความหมายคนชราในบ้านพักคนชรา นอกจากจะทำให้คนชราถูกตัดสินให้เป็นคนด้อยโอกาสกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคมแล้ว คนชรายังถูกกระทำเสมือนเป็นบุคคลที่ไร้ศักยภาพ ไร้รากเหง้าประวัติศาสตร์แห่งชีวิตในการประกอบสร้างตัวตน อย่างไรก็ตาม การศึกษาภายใต้วิธีวิทยา วิธีการศึกษาเรื่องเล่า ได้เผยให้เห็นว่า แม้ด้านหนึ่งระเบียบวินัยจะถูกใช้ภายใต้เจตจำนงของวาทกรรมหลักที่ได้ละเลยต่ออารมณ์ความรู้สึก และคุกคามศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชรา แต่คนชราได้มีกระบวนการต่อสู้ ต่อรอง ผ่านการปรับเปลี่ยนความหมายด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์จากผู้ถูกกระทำไปสู่การเป็นผู้กระทำทางสังคม ดังนั้นแม้ภายในบ้านพักฯ จะมีเจตจำนงที่แตกต่างทั้งของคนชราและบริบทรอบข้าง หากแต่การมีปฏิสัมพันธ์ภายใต้สำนึกร่วมต่อความแตกต่างของประสบการณ์ชีวิต หรือมีความเคารพต่อตัวตนของกันและกันได้นำไปสู่การสร้างสัมพันธ์ภาพแห่งความเอื้ออาทร และการยอมรับในความหลากหลายแห่งความเป็นมนุษย์ โดยนัยนี้ บ้านพักคนชราและคนชราจึงไม่ได้มีความหมายตายตัวตามเจตจำนงของคนใดคนหนึ่ง แต่ความหมายของพื้นที่และความหมายของคนชราแปรเปลี่ยนไปตามปฏิสัมพันธ์ การต่อรอง และความปรารถนาที่หลากหลายของผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของบ้านพักคนชรา

The Negotiation for Self Identity of Aging

AN ABSTRACT

BY

TANYA RUJISATIENSAP

Presented in Partial Fulfillment of Requirements for the
Doctor of Education degree in Development Education
at Srinakharinwirot University

April 2009

Tanya Rujisatiensap. (2009). *The Negotiation for Self Identity of Aging*. Dissertation, Ed.D.

(Development Education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisor Committee: Assoc. Prof. Dr. Napaporn Havanon, Asst. Prof. Dr. Pensiri

Jeradechakul, Asst. Prof. Dr. Surawut Padthaisong.

This dissertation's objective was to disclose the diversion of value judgment of aging based on the meaning of space, in this case the meaning of aging in the elderly home. They were not only be judged as the underprivileged but also were treated as if they were incompetent or had no life history. Using the narrative approach as methodology in this study, it revealed that despite of the discursive practice, emotional ignorance and the threat to human dignity, the elderly was still struggling and negotiating with their surrounding by applying various meaningful strategies to change their position from being subjected to be the subject of their social action. Even though their own will and the created will under the surrounding context was rather different. The interaction of social conscience toward different life experience or the respect to the self identity had constructed generous relationships and the acceptance of human diversity. Thus, the meaning of the elderly home was not fixed but varied in accordance to the various interactions and desires.

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

จาก

แบน - บุญมา วิรัชชัย ประจำปีการศึกษา 2551

ประกาศคุณูปการ

ในกระบวนการเรียนรู้ครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ รศ.ดร.นภาพร หะวานนท์ ผศ.ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และผศ.ดร. สุรวุฒิ บัดโธสง ที่ได้ชี้แนะให้ผู้วิจัยได้มองนอกกรอบแห่งความรู้ และท้าทายตัวตนของผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการศึกษา รวมถึง อ.ดร.พิศมัย รัตนโรจสกุล และ อ.ดร.ไพโรจน์ วิไลนุช ที่ได้ช่วยแนะนำ เสนอประเด็นและมุมมองในการทำวิจัยครั้งนี้ให้มีความหลากหลายขึ้น

สิ่งหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้คือ กำลังใจ ในตลอดทุกช่วงของการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็น พี่ เพื่อน และกัลยาณมิตรในสาขาพัฒนศึกษา ที่คอยไต่ถามความก้าวหน้าของการทำปริญญานิพนธ์ ด้วยความเป็นห่วง และร่วมช่วยเหลือเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยขอคำแนะนำ รวมถึงพ่อ แม่ และน้องชาย ที่แม้ว่าไม่รู้จักความรู้ วิธีคิดหลังสมัยใหม่ที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการศึกษา แต่ปฏิบัติสัมพันธ์ที่เปี่ยมไปด้วยความเข้าใจ อย่างเอื้ออาทรจึงสามารถรับรู้ และร่วมแบ่งปันความทุกข์ ความสุขกับผู้วิจัยเสมอมา

การเรียนรู้ในครั้งนี้จะสำเร็จไม่ได้หากไม่ได้รับการแบ่งปันประสบการณ์จากคนชรา ที่ได้ร่วมพูดคุยกับผู้วิจัย รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้อนุญาตให้ผู้วิจัยได้เข้าถึงประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย

ธัญยา รุจิเสถียรทรัพย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ปัญหาและความสำคัญ.....	1
คำถามในการวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
คุณค่าของงานวิจัย.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
ส่วนที่ 1 คำอธิบายแม่บทหลักต่อความหมายของคนชรา.....	9
ส่วนที่ 2 การสร้างความหมายให้กับคนชราในฐานะคนชายขอบของสังคม.....	12
ส่วนที่ 3 การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา.....	28
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	37
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	39
นัยสำคัญของวิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต.....	39
พื้นที่แห่งประสบการณ์และการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิต.....	42
4 เรื่องเล่าของคนชรา.....	48
ยายสุพร : เมื่อประสบการณ์เป็นรากฐานของการสร้างตัวตนในบ้านพัก.....	50
ยายเจนจิต : จากผู้ใช้กฎ...สู่ชีวิตที่ถูกกำกับ.....	57
ยายราตรี : ความทรงจำที่ถูกกระทำ.....	62
ตาสุภาพ : เมื่อคุณค่าความเป็นมนุษย์ถูกล้อมกรอบด้วยระเบียบวินัย.....	70
ตาวิศักดิ์ : การถูกละเลยประสบการณ์ชีวิต.....	75
ยายอุมา : ความภูมิใจที่หล่อเลี้ยงเจตจำนงในการดำเนินชีวิต.....	80
ยายประไพ : การเรียนรู้กฎระเบียบสู่ความปรารถนาแห่งตัวตน.....	88
ยายวิไล : เมื่อการแสดงน้ำใจเป็นสื่อกลางในการสร้างความรู้สึกมีตัวตน.....	92

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 การคุกคามประสบการณ์ชีวิตของคนชรา.....	100
เส้นทางการสร้างความเป็นคนชรา.....	100
บ้านพักคนชรา : ปฏิบัติการสร้างควมด้อยคุณค่าให้กับคนชรา.....	104
ผู้เชี่ยวชาญ : ตัวแทนของอำนาจในการคุกคามประสบการณ์ชีวิตคนชรา.....	104
การมีปฏิสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์และพื้นที่: การละเลยประสบการณ์ชีวิตคนชรา..	112
 6 การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา.....	 122
การต่อรองผ่านการทบทวนประสบการณ์ชีวิต.....	122
การต่อรองผ่านการยืนยันเจตจำนงของตนเอง.....	125
การต่อรองผ่านการสร้างความหมายใหม่ให้กับระเบียบวินัยแห่งอำนาจ.....	127
การสร้างตัวตนผ่านการสร้างสำนึกร่วมของคนชรา.....	131
 7 การสะท้อนตัวตนสู่การทำทลายความสัมพันธภาพของคนในสังคมต่อคนชรา.	 138
การใคร่ครวญตัวตนของผู้วิจัย.....	141
บทสรุปสู่การทำทลายสัมพันธภาพของคนในสังคมที่มีต่อคนชรา.....	143
การปรับเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ สู่ปฏิบัติการร่วมประกอบสร้างตัวตนคนชรา ในเชิงนโยบาย.....	 145
 บรรณานุกรม.....	 148
 ภาคผนวก.....	 155
 ประวัติย่อผู้วิจัย.....	 160

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญ

การเรียนรู้ของมนุษย์ในสังคมนอกจากจะเป็นการเรียนรู้ตามกฎระเบียบของสังคมแล้ว มนุษย์ยังได้มีการตีความ และเชื่อมประสานความรู้เพื่อนำมาใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชีวิตที่แตกต่างกันไป ความรู้ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตประจำวันในแต่ละช่วงชีวิตจึงมีทั้งความรู้ตามระเบียบแบบแผนและความรู้ที่มนุษย์ได้รตรองผ่านการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งความรู้แต่ละชุดนั้นมีเจตจำนงที่แตกต่างกัน ดังเช่นเจตจำนงภายใต้กระบวนการทัศน์ปฏิฐานนิยมได้กระทำการสถาปนาความรู้เพื่อเข้ามารองรับระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้กลายเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่เนื่องจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีความคิดการตัดสินใจที่ประกอบด้วยความมโน เหตุผลที่แตกต่างตามประสบการณ์ชีวิต อีกทั้งการทำงานของอำนาจมีลักษณะเป็นเครือข่ายไหลเวียนอย่างกระจัดกระจายและไม่มีใครสามารถครอบครองอำนาจได้อย่างเด็ดขาด มนุษย์จึงไม่ได้ตกอยู่ในฐานะผู้ถูกบังคับให้กระทำหน้าที่ตามเป้าหมายหรือระเบียบแบบแผนหลักของสังคม แต่มนุษย์สามารถนำความรู้จากประสบการณ์ชีวิตซึ่งผ่านการไตร่ตรองมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อสร้างอัตลักษณ์ตามความต้องการแห่งตัวตน ด้วยเหตุนี้อายุที่มากขึ้นจึงมิได้หมายความว่าความถึงการเสื่อมถอย แต่การมีอายุที่มากขึ้นกลับกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้มีโอกาสในการสะสมประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายจนสามารถใช้เป็นเครื่องชี้นำวิถีแห่งตัวตนได้ และแหล่งเรียนรู้หรือสะสมประวัติศาสตร์แห่งตัวตนในสังคมสมัยใหม่ที่สำคัญแห่งหนึ่งได้แก่สถาบันทางสังคมต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ได้เรียนรู้เพื่อจัดการปัญหา หรือพัฒนาศักยภาพในเรื่องต่างๆ

อาจกล่าวได้ว่าชีวิตในสังคมสมัยใหม่มนุษย์แทบทุกคนได้รับการเรียนรู้ในรูปแบบของสถาบันทั้งสิ้น การใช้ชีวิตอยู่ในวิถีแห่งสถาบันจึงกลายเป็นเรื่องธรรมดาหรือความเคยชินที่มนุษย์สามารถจัดการกับแต่ละช่วงชีวิตของตนเอง ภายใต้วิธีคิดดังกล่าวการใช้ชีวิตช่วงท้ายในรูปของสถาบัน เช่น บ้านพักคนชราทั้งของเอกชนและรัฐบาลจึงดูจะเป็นวิถีที่แสนจะคุ้นชินและคาดหมายได้ว่าคนชราจะสามารถบูรณาการประสบการณ์ความรู้จนกลายเป็นอำนาจแห่งตัวตนในการสร้างสรรค์ชีวิตในช่วงบั้นปลายภายใต้สถาบันทางสังคมได้อย่างมีความสุข แต่มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ไม่ได้คิดเช่นนั้นแต่กลับเห็นว่าการดำเนินชีวิตในสถาบันสำหรับคนชราเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นกับคนที่ตกยากลำบาก ไม่สามารถอยู่กับครอบครัวได้ คนกลุ่มนี้จึงหลุดพ้นจากครอบครัวและออกมาอยู่สถานบริการ (สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล; นภาพร ชโยวรรณ; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2545: 11, Giddens. 1996) การทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคมเพื่อรองรับมนุษย์ในฐานะปัญหาสังคมนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตาม

ธรรมชาติ แต่เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของสถาบันทางสังคมเพื่อรองรับความหมายของมนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้นตามเจตจำนงของอำนาจ

สำหรับคนชราแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงของร่างกายเป็นเพียงลักษณะทางกายภาพที่คนชราไม่สามารถกำหนดได้ด้วยตนเองหรือไม่อาจเลือกที่จะให้มีหรือไม่มีได้ แต่ที่ผ่านมาสังคมได้ใช้ความแตกต่างดังกล่าวโดยกำหนดสร้างและจัดระบบสัญลักษณ์ในเชิงคุณค่าสำหรับความมีและความเป็นของบุคคลที่แสดงออกทางกายภาพมาโดยตลอด ทักษะด้านลบที่มีต่อคนชราในสถาบันทางสังคมจึงมิได้ดำรงอยู่อย่างแท้จริง แต่ความคิดนี้ถูกสร้างขึ้นเมื่อสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการผลิตของมนุษย์ โดยที่ความคิดแบบทวินิยมได้กลายเป็นความคิดหลักในการแยกระหว่างร่างกายและจิตวิญญาณ และให้ความสำคัญกับการแสดงออกทางร่างกายในฐานะเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณาถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ดังเช่นทักษะของเด็กวัยรุ่นที่เห็นว่า “คนแก่ไม่ค่อยมีคุณค่าเพราะทำงานไม่ไหว คุณค่าอยู่ที่การทำงานและการทำงานไม่ได้เต็มที่เหมือนเดิมจะไม่มีประโยชน์” (ปรีชา อุปโยคิน; และคณะ. 2541: 41) เมื่อคนชราไม่สามารถมีคุณค่าในระบบเศรษฐกิจ คนกลุ่มนี้จึงถูกจัดให้กลายเป็นคนที่ทำตัวไร้ประโยชน์ ขาดความรับผิดชอบในตัวเอง พฤติกรรมของคนชราในลักษณะดังกล่าวจึงถูกจัดว่าเป็นสิ่งที่คุกคามความมั่นคงของสังคมโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ

แต่เนื่องจากสังคมประกอบด้วยปรากฏการณ์ และความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่หลากหลาย คนชราบางกลุ่มจึงไม่ถูกมองในฐานะผู้ด้อยโอกาส เช่น นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน หรือคนชราที่อาศัยอยู่ในชนบทแต่เมื่อไรก็ตามที่มนุษย์ตัดสินใจเข้าไปอยู่ในบ้านพักคนชรา มนุษย์จะถูกตัดสินว่าไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างปกติร่วมกับคนในสังคม หรือครอบครัวได้ การสร้างภาพให้เห็นว่าบ้านพักคนชราเป็นพื้นที่สำหรับคนที่ไม่สามารถปรับตัวให้อยู่กับครอบครัวได้ตามบรรทัดฐานของสังคม หรือเป็นบุคคลที่มีการวางแผนในการดำเนินชีวิตที่ผิดพลาด คนชราที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจึงถูกมองว่ามีค่าน้อยกว่าคนชราที่อยู่ในพื้นที่อื่น ความรู้สึกดังกล่าวมิได้กำกับกับความรู้สึกของคนชราที่อยู่ในบ้านพักคนชราเท่านั้น แต่ได้กำกับวิถีคิดของคนทั่วไป ดังเช่นทักษะของคนรุ่นใหม่ที่เห็นว่าบุคคลรุ่นปู่ย่าตายายไม่ได้มีความสำคัญต่ออาชีพการงานในสมัยใหม่ของลูกหลานจึงควรแบ่งแยกคนชราให้ออกไปอยู่ร่วมกันจะทำให้พูดคุยกันรู้เรื่องมากกว่า หรือในงานวิชาการส่วนหนึ่งเห็นว่าคนชราผู้ใดก็ตามที่อยู่ภายใต้การดูแลของสถาบันหรือสถานสงเคราะห์คนชราจัดได้ว่าเป็นการอยู่อาศัยแบบพึ่งพิงผู้อื่น หรือเห็นว่ารัฐไม่ควรสร้างบ้านพักคนชราเพราะเป็นการสร้างนิสัยให้ผู้สูงอายุพึ่งพิงผู้อื่นแทนที่จะพยายามพึ่งตนเอง (เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม. 2547: 19-20; สถิต นิยมญาติ. 2539) ภายใต้ทักษะดังกล่าวการใช้ชีวิตในบ้านพักคนชราจึงเป็นกลายเป็นพื้นที่สำหรับคนชราที่ถูกให้ความหมายว่าไม่มีประโยชน์ต่อสังคม การมองไม่เห็นความเป็นมนุษย์ของคนชรามิใช่จะสะท้อนหรือทำให้คนในสังคมรู้สึกถึงความ

ด้วยคุณค่าของคนชราเท่านั้น แต่เป็นอำนาจแห่งระเบียบวินัยในบ้านพักคนชราได้กระทำการลดทอนศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ และทำให้คนชรารู้สึกว่าตัวเองเป็นคนด้อยคุณค่าในสังคม

บ้านพักคนชรามีขึ้นมาเพื่อให้การสงเคราะห์คนชราที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนในการดำเนินชีวิต การที่คนเข้ามาอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวนี้มีเจตจำนงที่แตกต่างกันหลากหลาย แต่เพื่อความสะดวกในการดูแล และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบ จึงได้มีการควบคุม กำหนด สอดส่อง ลากเส้นแจกแจงกฎเกณฑ์ต่างๆ ผ่านกิจกรรม ตารางเวลา และการจัดระเบียบพื้นที่ อีกทั้งเมื่อสังคมมีทัศนคติต่อคนชราในด้านลบโดยมองเห็นคุณค่าคนชราในระดับพื้นผิวเท่านั้นการจัดบริการสำหรับคนชราจึงมุ่งสะท้อนคุณค่าในการพัฒนาเชิงร่างกายแทบทั้งสิ้น เช่น ข้อเสนอแนะของนักวิชาการที่เห็นว่าการทำให้คนชรามีพลัง (active aging) นั้นคุณภาพด้านวัตถุเป็นสิ่งจำเป็นที่นำไปสู่คุณภาพโดยรวม เพราะหากปราศจากความเพียงพอด้านนี้แล้วก็ยากที่จะบรรลุคุณภาพด้านอื่นได้ อีกทั้งการมีหลักประกันด้านวัตถุเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนชรายกมีชีวิตต่อไป และองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวควรประกอบด้วยประการที่หนึ่ง หลักประกันสุขภาพ เพราะการมีอายุยืนยาวและแข็งแรงคือการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ประการที่สอง รายได้มั่นคง ดังเช่นการบริการด้านสุขภาพสำหรับคนชราฟรีตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความมั่นใจในเรื่องความมั่นคงทางรายได้ อีกทั้งการมีหลักประกันด้านรายได้ซึ่งนำไปสู่หลักประกันที่จะได้วัตถุอย่างเพียงพอน่าจะมีส่วนในการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนวัตถุได้ไม่น้อย ประการที่สาม การจัดกิจกรรม โดยให้คนชราเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน หรือในกิจกรรมของบ้านพักคนชรา เพื่อให้คนเหล่านี้ได้มีเพื่อนคลายเหงา (อุบล หลิมสกุล, 2546: 14; มัทนา พนานิรามัย; และ นิรติ อิงพรประสิทธิ์, 2537: 93)

เมื่อสังคมมองเห็นแต่เพียงพื้นผิวด้านนอกซึ่งเป็นมายาภาพของคนชราที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้เพิกเฉยความรู้สึกนึกคิดด้านในของคนชราที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์การเรียนรู้ของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ระเบียบวินัยต่างๆ ที่อยู่ในบ้านพักคนชราจึงได้กลายเป็นเครื่องมือในการกำหนดวิถีปฏิบัติของคนชราที่มุ่งเน้นเพียงมิติทางด้านร่างกายเท่านั้น เมื่อคนชราอยู่ในสถานะที่ถูกจำกัดพลังชีวิตจากระเบียบวินัยแห่งอำนาจ ผลที่เกิดขึ้นคือคนชราถูกทำลายพลังความคิดสร้างสรรค์เพราะเมื่อมนุษย์อยู่ในสถานะที่ถูกจำกัด หรืออยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้คนชราไม่สามารถใช้ชีวิตตามความปรารถนาแห่งตัวตนได้ ดังเช่นผลการศึกษาพบว่าคนชราบางคนจะเศร้าใจหรือมีอาการซึมเศร้า และมีความสนใจในกิจกรรมบางอย่างน้อยทั้งๆ ที่ควรจะสนใจ เช่น การทำกายภาพบำบัด วาดภาพระบายสี นาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทยสากลและขับร้อง ซึ่งอาจจะเนื่องจากธรรมชาติและความเคยชินไม่เคยปฏิบัติมาก่อน หรือจากงานวิจัยพบว่าสถานสงเคราะห์ ศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ แม้ว่าจะช่วยแก้ไขปัญหาของผู้ใช้บริการในระดับหนึ่งแต่กลับสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมาแทน

เช่นการถูกละเมิดสิทธิหรือเมื่อเข้าใช้บริการแล้วพบว่า บริการต่างๆ กลายเป็นทางเลือกที่ไม่พึงประสงค์ของผู้ใช้บริการ จึงทำให้คนจำนวนมากมองว่าบ้านพักฯ ได้ทำลายประสบการณ์ของคนชรา ดังนั้นปัญหาใหม่ของสังคมจึงไม่ใช่ความขัดแย้งหรือความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ แต่เป็นปัญหาการทำลายความต้องการและโลกชีวิตของมนุษย์อย่างเป็นระบบ ซึ่งได้มีการคุกคามพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ การจัดบริการในสถาบันทางสังคมโดยไม่คำนึงถึงมิติจิตวิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์จึงกลายเป็นสิ่งที่ทำลายประสบการณ์ชีวิตของคนชราอย่างสิ้นเชิง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2550: 182-192; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2535: 225; จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. 2545: 47-50)

วิธีคิดหลังสมัยใหม่เห็นว่าสถานภาพของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์กับบริบทรอบข้างที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางอำนาจไม่เท่าเทียมกัน อีกทั้งในบ้านพักฯ นั้นประกอบด้วยภาษา ระเบียบวินัย และบุคคลที่มีเจตจำนงแตกต่างหลากหลายมาอยู่รวมกัน ปฏิสัมพันธ์ที่คนชรามีต่อสิ่งต่างๆ จึงเต็มไปด้วยความขัดแย้งระหว่างกฎเกณฑ์กับความปรารถนาของคนชรา การอยู่ร่วมกันในบ้านพักฯ นอกจากจะทำให้คนชราเห็นถึงความขัดแย้งดังกล่าวแล้ว ยังได้ปรากฏความหลากหลายของการมองและตีความปรากฏการณ์ หรือปัญหาแตกต่างกัน บ้านพักคนชราจึงไม่ใช่พื้นที่ของการนิยามความหมายคนชราอย่างชัดเจน แต่กลับกลายเป็นพื้นที่แห่งความขัดแย้งและมีความคลุมเครือในนิยามความหมายต่างๆ และจากความเชื่อในศักยภาพและความปรารถนาแห่งอิสรภาพของมนุษย์ ดังนั้นคนชราจึงสามารถเข้าร่วมในกระบวนการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อปรับเปลี่ยนและสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในบ้านพักคนชรา กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการร้องขอพื้นที่สำหรับความรู้สึกจากความปรารถนาแห่งตัวตน เพราะความรู้สึกอันนี้คือการมีชีวิตที่แท้จริงของมนุษย์ที่จะทำให้คนชราสามารถดำรงชีวิตในบ้านพักคนชราได้อย่างมีความสุข และอยู่ในฐานะผู้กระทำที่สามารถสร้างโลกแห่งชีวิตด้วยตนเองที่แม้ว่าจะต้องอยู่ภายใต้สภาวะที่มีขอบเขตจำกัดแต่ในใจของคนชราอ้อมอ้อมด้วยรสชาติอันอ่อนหวานของเสรีภาพอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะคนชราผู้รู้ดีว่าจะออกจากที่กักขังของระเบียบวินัยแห่งอำนาจเมื่อใดก็ได้ตามที่ต้องการ (เกอเธ่. 2546: 5)

เมื่อผู้วิจัยมีความเชื่อว่าศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์คือสิ่งที่ได้สร้างสมผ่านการพิจารณาอย่างต่อเนื่อง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและสามารถกระทำการต่อรองกับบริบทในแต่ละสถานการณ์ที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้มองว่าคนชราปราศจากตัวตนหรือศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ แต่ตัวตนของคนชราถูกบดบังและถูกแยกออกจากตัวคนชราด้วยกระบวนการแห่งอำนาจและความรู้ที่เข้ามากำกับวิธีคิด และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ แต่เนื่องจากมนุษย์ประกอบไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์แห่งตัวตนที่ได้สั่งสมมาในแต่ละช่วงของชีวิต ดังนั้นภายใต้ระเบียบวินัยในบ้านพักคนชราจึงไม่อาจจะบดบังความปรารถนาแห่งการดำเนินชีวิตตามประสบการณ์แห่งตัวตนได้ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาการต่อรองอัตลักษณ์

แห่งตัวตนของคนชราว่ามีกระบวนการอย่างไร ที่สามารถสลายพื้นที่แห่งการจงจำให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ตามความปรารถนาแห่งตัวตนได้ในที่สุด

ในการศึกษาถึงกระบวนการดังกล่าวผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวิทยาวิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต (narrative approach) โดยทำการศึกษาผ่านเรื่องเล่าของคนชรา ซึ่งเรื่องเล่าได้แสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายต่อประสบการณ์ชีวิตในอดีต ดำเนินชีวิตในปัจจุบัน และการคาดการณ์ หรือวางแผนชีวิตในอนาคต อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนชรากับบริบททางสังคมที่อยู่รอบตัว การศึกษาผ่านเรื่องเล่าจะทำให้คนชราได้สะท้อนความคิด ความเชื่อ รวมถึงอารมณ์ความรู้สึกของตนเองออกมา นอกจากนี้ความหลากหลายของประสบการณ์ชีวิตและความสามารถที่แตกต่างกัน เรื่องเล่าที่ถ่ายทอดออกมาจึงมีหลายรูปแบบ เช่น อัตชีวประวัติ การเขียนบันทึก เรื่องเล่าดังกล่าวจึงเผยให้เห็นถึงการประกอบสร้างความรู้จากประสบการณ์แห่งชีวิต ซึ่งมีความปรารถนาที่แตกต่างจากเจตจำนงของวาทกรรมหลัก ดังนั้นการศึกษากายใต้วิธีวิทยาดังกล่าวจึงเป็นการเผยให้เห็นถึงพลังแห่งตัวตนของคนชราในการสร้างสรรค์การดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ

คำถามการวิจัย

คนชราที่อาศัยอยู่ในบ้านพักคนชราได้มีกระบวนการต่อรองเพื่อเผยให้เห็นอัตลักษณ์แห่งตัวตนอย่างไร และการต่อรองนี้คนชราได้มีกระบวนการสร้างความหมาย หรือจัดระบบความสัมพันธ์ให้กับตัวตนและสิ่งต่างๆ ในบ้านพักคนชราอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการร่วมสร้างความรู้กับคนชรา โดยเริ่มจากการร่วมกันเผยให้เห็นความรู้สึกนึกคิดของคนชราที่ถูกกดทับประสบการณ์แห่งความเป็นมนุษย์ และกระบวนการที่คนชราใช้ต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนตามประวัติศาสตร์แห่งตัวตน ซึ่งเป็นการทำให้คนชราได้ตระหนักถึงศักยภาพในการดำเนินชีวิตตามความปรารถนาแห่งตัวตน

คุณค่าของงานวิจัย

การเผยให้เห็นถึงพลังชีวิตของคนชรานั้นจะนำไปสู่การไตร่ตรองวิธีคิดของคนในสังคม และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อคนชรา อีกทั้งการเผยให้เห็นถึงการแสดงตัวตน และการสร้างความหมายที่แตกต่างของคนชราในบ้านพักฯ จะทำให้รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ

การจัดสวัสดิการสำหรับคนชราสามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย หรือจัดกิจกรรมต่างๆ ที่คำนึงถึงความหลากหลายที่ปรากฏขึ้นในบ้านพักคนชรา

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินชีวิตในสถาบันทางสังคมจัดได้ว่าเป็นแบบแผนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในสังคมสมัยใหม่ และเมื่อมองว่ามนุษย์คือบุคคลที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์เหตุผลของตนเอง รวมถึงมีความรู้สึกและอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์ต่างๆ การดำเนินชีวิตภายในสถาบันทางสังคมจึงเป็นการเรียนรู้ระเบียบปฏิบัติที่ถูกกำหนด และเป็นการสร้างสรรค์ชุดความรู้จากประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์จนสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างสุนทรียะในการดำรงชีวิตในสถาบันต่างๆ ได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้จากความเชื่อในศักยภาพการเรียนรู้และความสามารถในการสร้างวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ การดำเนินชีวิตในสถาบันทางสังคมจึงมิใช่พื้นที่ที่มนุษย์ต้องยอมจำนน แต่กลับเป็นสิ่งที่มนุษย์คาดหวังว่าจะสามารถต่อรองและสร้างความหมายแห่งตัวตนตามจินตนาการและประสบการณ์ของตนเอง

แต่เมื่อมนุษย์ก้าวเข้าสู่วัยชราสังคมกลับเห็นว่าผู้ที่เลือกการดำรงชีวิตในสถาบันทางสังคม เช่น บ้านพักคนชราได้กลายเป็นวิถีของคนด้อยโอกาสในสังคม หรือสำหรับคนที่ขาดความรับผิดชอบในตัวเอง และที่สำคัญระเบียบวินัยในบ้านพักคนชราได้ทำการรื้อถอนประสบการณ์แห่งตัวตนของคนชรา จนคนชรารู้สึกว่าตนเองไร้ค่า หรือชีวิตที่ผ่านมาอันล้นหลามอย่างสิ้นเชิง กระบวนการลบเลือนประสบการณ์และถอดถอนความเป็นมนุษย์ของคนชรานั้นมิได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติแต่เป็นไปตามเจตจำนงของอำนาจในการลบล้างคนชราออกจากศูนย์กลางของสังคม

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเชื่อว่าอัตลักษณ์แห่งตัวตนของมนุษย์นั้นมีการเชื่อมประสานระหว่างประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งทำให้อัตลักษณ์แห่งตัวตนนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ในสถานภาพ บทบาท หรืออยู่ในพื้นที่ใดของสังคม การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์นั้นมิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงตามลำดับอายุ (chronological age) แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดการกระบวนการต่อรองกับระเบียบแบบแผน เหตุการณ์ เพื่อน เจ้าหน้าที่ เพื่อเผยให้เห็นถึงความปรารถนาแห่งตัวตน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเชื่อว่าแม้คนชราจะต้องอยู่ในสถาบันที่ถูกจับจองโดยระเบียบวินัยเพื่อให้คนชราได้แสดงพฤติกรรมตามกฎเกณฑ์ของบ้านพักคนชรา แต่เนื่องจากคนชรามีจิตวิญญาณแห่งเสรีภาพจึงสามารถสร้างความเป็นอิสระให้กับตัวตนตามประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละคน

ในการวิจัยเรื่องการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เผยให้เห็นกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา แม้ว่าจะต้องอาศัยอยู่ในบ้านพัก ที่ถูกประทับตราให้เป็นสถานที่สำหรับคนไร้คุณค่าในสังคม แต่คนชราได้มีการสื่อสาร หรือได้ร่วมสร้างระบบภาษาของตัวเองขึ้นมาเพื่อต่อรองกับกฎระเบียบที่กระทำการกดทับความปรารถนาแห่งตัวตน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาผ่านแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแยกประเด็นการศึกษาได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 คำอธิบายแม่บทหลักต่อความหมายของคนชรา เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายของคนชราตามคำอธิบายในแม่บทหลักที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมและได้เข้ามาจำกัดการรับรู้ และกลายเป็นแนวทางการแสดงพฤติกรรมของคนชรา อีกทั้งได้เข้ามากำหนดรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมกับคนชรา

ส่วนที่ 2 การสร้างความหมายให้กับคนชราในฐานะคนชายขอบของสังคม ซึ่งเผยให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความหมายในสองมิติ มิติแรกเป็นการเผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของการสร้างนิยามความหมายให้คนชราในฐานะคนอ่อนแอ ไร้ความสามารถนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่เป็นกระบวนการประกอบสร้างโดยภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่ได้สร้างนิยามความหมาย และวิถีปฏิบัติของคนชราขึ้นมา จนทำให้คนชราตกอยู่ในฐานะคนด้อยโอกาสในสังคม มิติที่สอง เป็นการเผยให้เห็นถึงปฏิบัติการแห่งอำนาจของระเบียบวินัยในบ้านพักคนชราที่ได้ทำการรื้อถอนความปรารถนาแห่งตัวตนของคนชราและได้ทำการตอกย้ำความเป็นชายขอบของคนชราให้ชัดเจนขึ้น

ส่วนที่ 3 การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา เพื่อเผยให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของประสบการณ์ชีวิตที่ปรากฏขึ้นในบ้านพักคนชรา ซึ่งเป็นกระบวนการที่มาจากการตั้งคำถาม สงสัยหรือท้าทายต่อวิถีปฏิบัติต่างๆ ในบ้านพักคนชรา และได้มีการจัดระบบความสัมพันธ์ให้กับตัวตนและสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน กระบวนการต่อรองที่เกิดขึ้นจึงได้สลายความหมายที่ตายตัวบ้านพัก และกลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้คนชราเข้ามาร่วมต่อรองเพื่อสร้างวิถีแห่งการดำรงชีวิตจากความต้องการของตนเอง

ส่วนที่ 1 คำอธิบายแม่บทหลักต่อความหมายของคนชรา

สิ่งที่มนุษย์ได้ปฏิบัติหรือมีรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ต่อกันได้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้และความหมายที่ได้กำกับวิธีคิดและความเชื่อของมนุษย์ต่อสิ่งต่างๆ ดังเช่นความหมายของคนชราในสังคมสมัยใหม่ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจทุนนิยมล้วนมาจากการตัดสินลักษณะที่ปรากฏทางกายภาพทั้งสิ้น เช่น เห็นว่าความสมบูรณ์ทางร่างกายเป็นสิ่งสำคัญ ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพการทำงาน อีกทั้งความสมบูรณ์นั้นประกอบด้วยมิติสุขภาพ จิตใจ และสังคมที่เป็นส่วนเกื้อหนุนให้มนุษย์มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมได้อย่างเต็มที่ และเกิดผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นสถานภาพทางสังคมของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับการผลิต ภายใต้วิธีคิดนี้ทำให้กลุ่มคนที่มีข้อจำกัดในด้านความสามารถทางร่างกาย เช่น คนชรา ได้กลายเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพทางสังคมที่ด้อยกว่าคนกลุ่มที่มีความพร้อมทางร่างกาย เช่น วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมของคนชราได้เข้าไปกำกับความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชรา ดังเช่นการที่สังคมสมัยใหม่เห็นว่ามาตรฐานของความงามอยู่ที่ลักษณะแบบหนุ่มสาว (youth subjectivity) ที่มีผิวเต่งตึง รูปร่างผอมบางและแข็งแรง (Bordo. 1993) ลักษณะท่าทาง (appearance) หรือลักษณะทางกายภาพของคนชราที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น มีความแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับมาตรฐานของสังคม ด้วยเหตุนี้ลักษณะท่าทางดังกล่าวจึงกลายเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ และควรกำจัดหรือต่อต้านมิให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ และกระบวนการต่อต้านความชรา (anti aging) ปรากฏผ่านสื่อต่างๆ มากมาย จนทำให้สังคมเข้าใจว่าลักษณะของความเป็นหนุ่มสาวได้กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของตัวตนมนุษย์ (essential self) หรือเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญสามารถดึงดูดความสนใจจากคนในสังคม

นอกจากนี้ความเชื่อ/ ความรู้ที่เห็นว่ามนุษย์มีพัฒนาการในลักษณะของวงจรชีวิต และเห็นว่าเมื่อมนุษย์เข้าสู่วัยสุดท้ายของชีวิตแล้วองค์ประกอบต่างๆ ที่อยู่ในตัวมนุษย์จะเสื่อมโทรม (ร่างกาย จิตใจ อารมณ์) และสูญสลายไปในที่สุด ดังเช่นจากทัศนะที่เชื่อว่าเราไม่สามารถที่จะสอนคนชราให้เรียนรู้ได้ เพราะเห็นว่าเมื่ออายุของมนุษย์มากขึ้น คนชราจะสูญเสียเซลล์ประสาทเป็นจำนวนมาก ทำให้กระบวนการเรียนรู้เสื่อมลง ดังนั้นจึงสายเกินไปที่จะพัฒนาพฤติกรรมหรือความคิดของคนชรา (Moody. 2007: 3) และเมื่อคนชราถูกมองด้วยทัศนะดังกล่าวจึงได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับคนชรา และแนวทางดังกล่าวได้กลายเป็นสิ่งที่กำกับทิศทางการแสดงออกของพฤติกรรมที่เหมาะสมของมนุษย์ในแต่ละวัย เช่น ข้อเสนอแนะของ คัมมิงและเฮนรี (Cumming and Henry) เห็นว่า หน้าที่หนึ่งของคนชราคือการถอดตัวออกจากสังคม

เพื่อให้คนหนุ่มสาวได้เข้ามามีส่วนในการผลิต เพราะคนกลุ่มดังกล่าวมีทักษะและความชำนาญที่มากกว่า และบทบาทที่เหมาะสมสำหรับคนชราคือการแสวงหาความสงบเงียบ ลดการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นลง (Hazan.1994: 40-47) แต่หากคนชราต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคม เป้าหมายการเข้าร่วมนั้นเพื่อเป็นการทดแทนบทบาทที่สูญเสียไป เช่น จากการเกษียณอายุหรือเป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อให้คนชราได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ดังเช่นกิจกรรมที่ได้นำเสนอในงานวิจัยของ เพชรา สุทธโรโทก (2530:120) เห็นว่า คนชรามีบทบาทสำคัญทางด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม และศาสนามากกว่าทางด้านการเมือง การปกครอง อีกทั้งการทำงานอดิเรก และการใช้เวลาว่างของคนชราได้แก่ การเลี้ยงหลาน ทำงานบ้าน ใ้บ้าน การปลูกผักสวนครัวขาย และการพักผ่อน

นอกจากนี้การเข้าสู่วัยชราไม่ได้มีความหมายแค่ความเสื่อมถอยทางกายภาพของมนุษย์เท่านั้น แต่การมองการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ภายใต้มุมมองดังกล่าวยังได้เข้ามากำหนดความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมที่แตกต่างกันออกไปตามปีของอายุตั้งแต่แรกเกิดจนตาย ช่วงชีวิตที่ถูกกำหนดในวงจรชีวิตมีลักษณะเฉพาะเจาะจงของแต่ละช่วงวัย ดังนั้นการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์แต่ละช่วงวัยหรือแต่ละรุ่นจึงไม่สามารถกระทำได้ คำว่ารุ่นอายุ (generation) จึงเปรียบเสมือนค่าแสดงมาตรฐานของแต่ละช่วงเวลา เช่นคนที่เกิดใน คศ. 1960 จะมีลักษณะการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกับคนที่เกิด คศ.1980 มนุษย์ในแต่ละช่วงวัยจึงไม่สามารถแลกเปลี่ยนความรู้หรือประสบการณ์ร่วมกันได้ ผลที่เกิดขึ้นคือมนุษย์ต่างรู้สึกว่แต่ละช่วงของสังคมมีประสบการณ์ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละวัย และคนชราจะไม่สามารถเรียนรู้หรือปรับตัวเข้ากับโลกในปัจจุบันได้ (Giddens. 1992: 201-217) ดังเช่นการอธิบายสาเหตุของปัญหาคนชราในสังคมสมัยใหม่เกิดขึ้นเมื่อความก้าวหน้าขององค์ความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมมาของคนชราใช้ไม่ได้กับระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (จิรวุฒิ ศิริรัตน์. 2546: 1-3)

แต่เนื่องจากในสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับแนวคิดปัจเจกชนนิยมที่เห็นว่าปัจเจกทุกคนมีความสามารถ มีสติปัญญา ดังนั้นสถานภาพของปัจเจกไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ ช่วงอายุ หรือกระทำกิจกรรมใดก็ตาม ปัจเจกจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นสถานภาพ และการดูแลตนเองของคนชราภายหลังการเกษียณอายุ จึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความสามารถของปัจเจกในการดูแลรับผิดชอบตัวเอง เช่น มีที่อยู่อาศัยของตนเอง หรือสามารถดูแลค่าใช้จ่ายต่างๆ ในชีวิตของตนเองได้ แต่สำหรับคนชราที่ไม่มีที่อยู่ มีฐานะยากจนไม่สามารถดูแลตัวเอง ได้ถูกตัดสินด้วยแนวคิดปัจเจกนิยมข้างต้นว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง หรือขาดความสามารถในการดำเนินชีวิต (Foucault. 1996: 196) สังคมจึงได้สร้างสถาบันหรือ

บ้านพักคนชราขึ้นมาเพื่อจัดสวัสดิการให้กับคนกลุ่มนี้ แต่จากแนวคิดโครงสร้างการหน้าที่ ที่เห็นว่าคนชราเป็นระบบย่อยหนึ่งของสังคมโดยรวม การที่คนชราไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้จะทำให้สังคมส่วนรวมเกิดความเดือดร้อน สังคมจำเป็นต้องมีกลไกขึ้นมาเพื่อให้คนชราสามารถปรับตัวและอยู่ในสังคมได้ บ้านพักคนชราได้กลายเป็นกลไกหนึ่งที่รัฐได้นำมาใช้ในการสงเคราะห์คนชราเพื่อไม่ให้คนชราเป็นอุปสรรคกีดขวางการพัฒนาประเทศ หรือทำให้สังคมส่วนรวมเกิดความวุ่นวาย

จากทัศนะที่ให้คุณค่าของมนุษย์จากลักษณะทางกายภาพ ความรับผิดชอบส่วนตัว และการมองบ้านพักคนชราในฐานะกลไกเพื่อใช้แก้ปัญหาสังคม ทำให้ความเข้าใจและการจัดบริการต่างๆ เห็นว่าเป้าหมายที่สำคัญอยู่ที่ต้องการให้คนชราสามารถช่วยเหลือตัวเองทางกายภาพให้ได้มากที่สุด เพื่อเป็นการลดภาระงบประมาณของรัฐ หรือสังคม ดังเช่นงานวิจัยของวัชร ชาญฤทธิ์ (2540: 98-100) ได้ศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ และพบว่าเจ้าหน้าที่ในบ้านพักฯ และคนชรามีความเห็นว่ากิจกรรมด้านร่างกายมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะในวัยชรามีโรคทางกายภาพที่ชัดเจน เช่น ข้ออักเสบ ทำให้การเคลื่อนไหวติดขัดซึ่งทำให้มีแนวโน้มของความพิการ และก่อให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเห็นว่าความรู้สึกหดหู่ของคนชราเกิดขึ้นเมื่อคนชราไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่วัย หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ข้อเสนอในงานวิจัยจึงเห็นว่าควรมีการให้คำปรึกษา รับฟังเทศนา เพื่อให้คนชราได้มองโลกตามความเป็นจริง และจะทำให้คนชราสามารถปรับตัวเข้ากับระบบบ้านพักฯ ได้ในที่สุด

จากความเชื่อภายใต้แนวคิดปฏิฐานนิยมซึ่งให้ความสำคัญกับสิ่งที่สังเกตได้ทางกายภาพ และใช้การเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความสามารถของมนุษย์ อีกทั้งยังเห็นว่าการมีความหมายต่างๆ มีลักษณะเป็นสากลและตายตัว ทำให้การตัดสินคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนชรามาจากเกณฑ์ภายนอก ซึ่งได้กระทำการลบเลือนหรือมองข้ามการสร้างสรรคความเป็นมนุษย์ที่มาจากภายในหรือจากการปะติดปะต่อประสบการณ์เพื่อสร้างความหมายให้กับการกระทำต่างๆ นอกจากนี้ผลจากวิธีคิดดังกล่าวยังทำให้คนชราถูกมองในฐานะบุคคลอันตราย (dangerous individual) ที่สังคมรู้สึกเกรงกลัว และกีดกันออกจากความเป็นพวกเดียวกัน เมื่อคนชราถูกตีตราว่าเป็นคนอื่นและไร้ความสามารถแล้ว คนในสังคมจึงมองไม่เห็นถึงความสามารถหรือประสบการณ์ชีวิตที่คนชราสามารถนำมาใช้ในการจัดการกับสถานการณ์ต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์หรือภาคปฏิบัติการในสังคมที่กระทำต่อคนชรา เช่น ปฏิบัติการในบ้านพักคนชรา จึงสามารถใช้วิธีการจัดการหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่ปราศจากการคำนึงถึงความปรารถนาแห่งตัวตนของคนชรา กระบวนการดังกล่าวจึงทำให้ประสบการณ์แห่งชีวิตคนชราถูกกดทับ และไร้อำนาจในการต่อรอง ดังนั้นในการศึกษาถึงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชราได้ใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่ เพราะแนวคิดดังกล่าวได้เผยให้เห็นถึง

อัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกผลิตและสร้างระบบความสัมพันธ์อันเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมกันระหว่าง ศูนย์กลางและคนชรา และยังเผยให้เห็นถึงความพยายามของอำนาจในการเข้ามาควบคุมและจัดระเบียบใหม่ให้กับคนชรา จนทำให้คนชราสยบยอม และจำนนต่ออำนาจอย่างไม่ตั้งคำถาม

ส่วนที่ 2 การสร้างความหมายให้กับคนชราในฐานะคนชายขอบของสังคม

การเผยให้เห็นถึงความรู้ของคนชราในส่วนที่ถูกซ่อนเร้นไว้จำเป็นต้องชี้ให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับคนชราตามกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมเป็นเพียงมายาคติหนึ่งที่สร้างความหมายและกระทำการซ่อนเร้นตัวตนของคนชรา ในทัศนะของแนวคิดหลังสมัยใหม่จึงเห็นว่าความหมายของคนชรา มีลักษณะเป็นวาทกรรมที่ทำการผลิต และสถาปนาความรู้เกี่ยวกับคนชราให้กลายเป็นความจริง ผู้ นิยามความรู้จะอยู่ในฐานะได้เปรียบและเป็นผู้ชี้นำการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังเห็นว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คนชากับสิ่งต่างๆ นั้นเต็มไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นการมองความหมาย ของคนชราในฐานะวาทกรรมจึงเป็นการสันคลอนภาพตัวตนของคนชรา และเผยให้เห็นว่า ความหมายต่างๆ เป็นเพียงภาพตัวตนที่ปะติดปะต่อความรู้ต่างๆ ผ่านการดำเนินชีวิตประจำวัน และ กีดกันคนชราออกจากศูนย์กลางของสังคม

การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ อาจกล่าวได้ว่าระบบสถาบันได้กลายเป็นส่วน หนึ่งของชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยในโรงพยาบาล การทำ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมทางศาสนารวมถึงการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นั้นยังคงอยู่ในรูปของ สถาบัน เช่นมูลนิธิต่างๆ สถานสงเคราะห์ และหากพิจารณาการดำเนินชีวิตตามช่วงวัยของมนุษย์ จะ พบว่ามนุษย์ในสังคมสมัยใหม่มีการใช้ชีวิตภายในสถาบันอย่างหลากหลาย เช่น สถาบันการศึกษา เป็นสถานที่ที่มนุษย์ได้ใช้ชีวิตเกือบทั้งหมดในวัยเด็กที่นี่ เมื่อมีอายุมากขึ้นเข้าสู่วัยผู้ใหญ่สังคมมีความ คาดหวังให้มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางการผลิต ภายใต้งานดังกล่าวมนุษย์จึงได้มีการเคลื่อนย้าย เข้าสู่สถานประกอบการ หรือสถานที่ทำงาน สิ่งหนึ่งที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสถาบันหรือ ตำแหน่งทางสังคมของมนุษย์คือการคาดหวังในความรู้ที่ได้รับการฝึกฝน หรือประสบการณ์จากการ ทำงานที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละสถาบันจะสามารถนำมาใช้พัฒนาหน่วยงานหรือองค์กรให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถาบันจะกลายเป็นรูปแบบหนึ่งในการกล่อมเกลามนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ แต่กระบวน พัฒนาตัวตนผ่านประสบการณ์แห่งชีวิตของมนุษย์ที่ได้สัมผัสภายใต้วิถีแห่งสถาบันได้ถูกทำให้สะดุด และหมดคุณค่าลงเมื่อมนุษย์เข้าสู่วัยชรา โดยเฉพาะคนชราที่เลือกการดำเนินชีวิตในวิถีของบ้านพัก คนชรา ซึ่งเป็นการใช้ชีวิตในรูปแบบของสถาบันทางสังคมที่ตนเองคุ้นเคยมาตั้งแต่อดีต แต่ภาพลักษณ์ ของสถาบันดังกล่าวกลับกลายเป็นพื้นที่สำหรับคนอ่อนแอในสังคม

การจัดระบบชีวิตหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ภายใต้รูปแบบของสถาบันนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นเทคนิคหนึ่งของรัฐที่ใช้ในการบริหารจัดการประชากร โดยรัฐได้สถาปนาระบบการปกครองที่มีเหตุผลซึ่งได้ใช้ความรู้วิทยาศาสตร์เข้ามาในการกำหนดกิจกรรมต่างๆ เช่นนโยบายเกี่ยวกับประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องคนชรานั้นในสังคมตะวันตกได้มีความวิตกกังวลเป็นอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมเพื่อให้คนเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของสังคมให้น้อยที่สุด การควบคุมที่ประณีตและละเอียดอ่อนกระทำโดยการกำหนดให้มนุษย์กลายเป็นประชากรที่รัฐจะต้องเข้ามาดูแล การดูแลของรัฐมิได้มีเป้าหมายเพียงแค่แก้ไขปัญหาประชากรคนชรา แต่ยังเป็นการควบคุม สอดส่องและกำกับพฤติกรรมของประชาชนให้เป็นไปตามเจตจำนงของอำนาจ การควบคุมคนชรามิได้กระทำอย่างผลิผลามหรือใช้ความรุนแรงในการบังคับคนชรา แต่ได้เสนอข้อมูลในรูปของสถิติซึ่งอยู่บนฐานของความเป็นเหตุผลและเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังเช่นในสังคมไทยได้มีการนำเสนอแนวโน้มของประชากรสูงอายุจะเพิ่มจาก 1.2 ล้านคน ในพ.ศ. 2503 เป็น 12.4 ล้านคนหรือเกือบ 10 เท่า ในพ.ศ. 2563 การเพิ่มขึ้นของประชากรกลุ่มดังกล่าวได้สร้างคำอธิบายว่าจะทำให้สังคมมีอัตราการพึ่งพิงที่เกิดจากวัยชราเพิ่มจากร้อยละ 9 เป็นร้อยละ 17.3 การนำเสนอสถิติดังกล่าวมาพร้อมกับการสร้างคำอธิบายถึงผลกระทบของจำนวนคนชราซึ่งเป็นคำอธิบายที่อยู่ภายใต้มุมมองของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทั้งสิ้น ดังเช่นเห็นว่าการมีประชากรสูงอายุมากขึ้นจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจเพราะงบประมาณที่จะใช้ดูแลประชากรสูงอายุมากขึ้น ซึ่งเป็นการใช้จ่ายที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อประเทศ หรือเกิดผลิตภาพที่มากขึ้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน. 2551: 12; Foucault. 1979: 5-10) ความรู้ด้านประชากรศาสตร์ที่รัฐได้สร้างการรับรู้แก่สังคมว่าสังคมกำลังมีประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นและมีประชากรวัยพึ่งพิงมากขึ้น จึงนำไปสู่การควบคุมประชากรสูงอายุได้อย่างชอบธรรม

แต่กระบวนการดังกล่าวมิได้มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่รัฐแต่เป็นการควบคุมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ร่างกายของคนชราแต่ละคน กล่าวได้ว่าสุขภาพร่างกายหรือลักษณะทางกายภาพของคนชราได้กลายเป็นสื่อกลางของอำนาจในการเข้ามาควบคุมการเคลื่อนไหวและความคิดของคนชรา แต่เนื่องจากการทำงานของอำนาจมิได้กระทำแบบโดดเดี่ยวแต่เป็นการกระทำที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นเครือข่ายและครอบคลุมทุกปริมาตรของชีวิตคนชรา อีกทั้งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจมาจากที่ใดแน่นอน แต่การทำงานได้ใช้ระเบียบวินัยแห่งอำนาจซึ่งเป็นเทคนิคสำคัญประการหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมให้กับคนชรา (Gordon. 1980) ทำให้สังคมพูดถึง คิดถึง คนชราในแบบที่อำนาจต้องการ ระเบียบวินัยดังกล่าวมาในรูปของความรู้ โดยเฉพาะความรู้ทางการแพทย์ซึ่งจัดได้ว่าเป็นความรู้ทางชีววิทยาที่มีอำนาจในการนิยามความหมายคนชราในฐานะคนพึ่งพิงในระบบเศรษฐกิจให้

มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะความรู้จากสถาบันทางการแพทย์ได้ถูกสร้างขึ้นให้มีความเป็นกลาง และทำให้ความรู้จากสถาบันการแพทย์ได้กลายเป็นความจริงที่สามารถชี้นำความคิดของคนในสังคมได้

ความเข้าใจที่ว่าความชราคือภาวะความเจ็บป่วยมิได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติแต่ถูกกำกับด้วยระเบียบวินัย หรืออำนาจทางการแพทย์ที่ได้มากำกับวิถีคิดของคนในสังคมที่มีต่อคนชรานั้น ไม่ต่างจากยุคหนึ่งที่คุณมักคิดว่าคนรูปร่างแปลกจากคนทั่วไปจะเป็นพอมดเพราะคนกลุ่มนี้จะนำความเดือดร้อนมาให้กับคนในสังคม แต่สำหรับสังคมสมัยใหม่ที่เพียบพร้อมไปด้วยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นการจับจ้องที่วัตถุหรือร่างกาย กระบวนการไขความลับของคนชราโดยศาสตร์ทางการแพทย์เริ่มต้นที่การวิเคราะห์ลักษณะความผิดปกติทางกายภาพของคนชรา เมื่อร่างกายที่แสดงออกของคนชรานั้นผิดแปลกไปจากร่างกายที่มีประโยชน์ในระบบทุนนิยม ความแตกต่างดังกล่าวจึงถูกนิยามว่าเป็นโรค ความชราจึงกลายเป็นสาเหตุของการตาย หรือกลายเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วยและเสื่อมถอย อีกทั้งเมื่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของคนชราได้ถูกนิยามว่าเป็นโรค การทำความเข้าใจเพื่อแก้ไขภาวะที่ขัดขวางการทำงานของร่างกายจึงต้องใช้ความรู้ทางการแพทย์เพื่อที่จะรักษาให้หายได้ ผลที่เกิดขึ้นคือคนในสังคมมองการแสดงออกหรือพฤติกรรมของคนชราอยู่ภายใต้กรอบคิดว่าจะต้องเป็นโรคชนิดใดชนิดหนึ่ง ดังเช่นนายแพทย์นูแลนด์ได้บรรยายให้เห็นพฤติกรรมของยายตนเองในช่วงอายุประมาณเกือบ 80 ปี ว่ามีการเคลื่อนไหวช้าๆ นั่งเงิบๆ ริมหน้าต่างและทอดสายตาดอกไปไกล ขณะนั้นตัวนายแพทย์เองยังเป็นเด็กหนุ่ม และเห็นว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของยายไม่ได้มีความผิดปกติแต่อย่างใดและยังคงสดใสไร้เงาเพียงแต่เปลี่ยนกิจกรรมบางอย่างในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่เมื่อแพทย์ประจำบ้านมาพบได้ลงความเห็นว่าการเคลื่อนไหวเชิงเข้ามาจากภาวะข้อเสื่อมอักเสบโดยมีชื่อเรียกทางการแพทย์ว่า osteoarthritis และหัวใจล้มเหลวเรื้อรังอันเนื่องมาจากการสูบฉีดของเลือดช้าลง (นูแลนด์, 2546: 58) การระบุพฤติกรรมของคนชราให้เป็นชื่อโรคทางการแพทย์ กระบวนการรักษาจึงไม่สามารถกระทำจากพื้นความรู้ของตนเอง แต่ต้องใช้ความรู้ทางการแพทย์สำหรับคนชราเข้ามารักษา (geriatric) และเมื่อเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้านจึงจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญขึ้นมาในฐานะผู้รักษาอาการชรา (geriatrist) ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินหรือพิพากษาว่าลักษณะใดจึงจะเรียกว่าเป็นโรคชรา ความชำนาญทางด้านความชราปรากฏขึ้นในค.ศ. 1909 โดย นายแพทย์แนสเชอ (Nascher) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านชราภาพเห็นว่าควรแยกศึกษาเรื่องชราภาพ (senility) ออกมาต่างหากเหมือนกับการแพทย์เกี่ยวกับเด็กได้แยกออกมาเช่นเดียวกัน การดูแลคนชราอย่างเป็นวิชาชีพเกิดขึ้นครั้งแรก โดยนายแพทย์ วอร์เรน (Warren) ได้จัดตั้งแผนกดูแลผู้สูงอายุที่ประเทศอังกฤษขึ้นในค.ศ. 1926 การคัดกรองผู้ป่วยใช้ระบบการจำแนกคนเข้ามาอยู่ใน

แผนกโดยใช้ระบบการเปรียบเทียบ คือแยกผู้ป่วยออกจากคนสุขภาพดี แยกคนชราออกจากคนหนุ่มสาว (Clarfield. 2002: 81-82)

การเปรียบเทียบมนุษย์ในลักษณะคู่ตรงข้ามมิได้เกิดขึ้นเพียงในระบบการรักษาเท่านั้นแต่อำนาจของระเบียบวินัยได้มีการฟุ้งกระจายและมนุษย์ได้ซึมซับจนกลายเป็นสามัญสำนึกที่ใช้ในการพิจารณาปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น วิธีในระบบทุนนิยมเห็นว่าสังคมที่พึงประสงค์คือสังคมที่ทุกคนต้องทำการผลิต ความเกียจคร้านและความเฉื่อยชาเป็นมูลเหตุของความเสื่อมและความไร้ระเบียบทั้งปวงของสังคม (Foucault. 1965: 48) ดังนั้นลักษณะของแนวคิดคู่ตรงข้ามจึงถูกนำมาเปรียบเทียบในเรื่องความสามารถกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ลักษณะที่คนชรามีความแตกต่างกับคนทั่วไปในสังคม จึงทำให้คนชราถูกตัดสินว่ามีคุณค่าเพียงเล็กน้อยในระบบการผลิต

นอกจากนี้ภาพตัวแทนของคนชราดังกล่าวยังถูกทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยผ่านกฎระเบียบต่างๆ ระเบียบกฎเกณฑ์หนึ่งที่ใช้ในการควบคุมการแสดงบทบาทหน้าที่ของคนชราได้แก่กฎเกณฑ์การเกษียณอายุ ช่วงแรกของการเกษียณอายุเกิดขึ้นในยุคกลางประมาณ คศ.1349 โดยได้มีการประกาศใช้กฎหมายที่มีชื่อว่า The Ordinance of Labour ซึ่งได้กำหนดอายุไว้ที่ 60 ปีและใช้สำหรับคนที่ประกอบอาชีพทหาร (military service) เพราะในอดีตความมั่นคงแห่งรัฐนั้นอยู่ที่การขยายดินแดนและอาณาเขต ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีทหารที่มีร่างกายกำยำแข็งแรงในการปกป้องประเทศ ส่วนคนร่างกายเริ่มโรยราและไม่สามารถทำการต่อสู้ได้จำเป็นต้องออกจากอาชีพนี้ไป ต่อมาในศตวรรษที่ 16 การเกษียณอายุมีไว้เฉพาะคนที่เกี่ยวข้องกับการแสดง (performance) หรือเป็นอาชีพที่ปรากฏเรื่อนร่างให้เห็นต่อสาธารณะเท่านั้น นักแสดงที่ร่างกายเริ่มอ่อนล้าหรือไม่เป็นที่ถูกใจของผู้ชมจะต้องออกจากอาชีพนี้ไป เพราะเรื่อนร่างที่งดงามนั้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียะในการชมการแสดง แต่เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 18 การเกษียณอายุมิได้จำกัดอยู่แค่อาชีพใดอาชีพหนึ่งอีกต่อไป (Barthun and Mulley. 2003: 229-234) และเมื่อความมั่นคงแห่งรัฐอยู่ที่การควบคุมประชากร การเกษียณอายุจึงได้ครอบคลุมทุกกลุ่มอาชีพ โดยทำให้การเกษียณอายุกลายเป็นสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น ความรู้ทางการแพทย์ได้เข้ามาสร้างคำอธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเกษียณอายุ เพราะเป็นช่วงอายุที่เกิดความเสื่อมโทรมของระบบและอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย หรือการทำงานของระบบการรับรู้ด้อยประสิทธิภาพลง อีกทั้งการสร้างคำอธิบายที่อยู่ภายใต้ความรู้วิทยาศาสตร์ที่ทำให้เชื่อว่าความเป็นกลางนั้น ทำให้การกำหนดกฎเกณฑ์การเกษียณอายุเมื่ออายุ 60 ปี กลายเป็นสิ่งสากล การเกษียณอายุจึงไม่จำเป็นต้องใช้การตัดสินใจของคนดูการแสดงเหมือนดังการเกษียณในยุคต้น แต่การเกษียณในยุคสมัยใหม่ที่สร้างคำอธิบายบนร่างกายทำให้คนชราเชื่อฟังและยอมถอนตัวออกจากศูนย์ของสังคมด้วยตัวเอง ความสำเร็จของอำนาจ

นอกจากทำให้คนชรายอมรับ หรือเชื่อฟังคำอธิบายอย่างว่านอนสอนง่าย แต่ยังรวมถึงการทำให้สังคมหรือคนทั่วไปเชื่อว่าคนชราคือคนด้อยคุณค่าในสังคม ดังนั้นการเกษียณอายุจึงมิใช่เป็นเพียงพิธีผ่านภาวะ (Rite of Passage) ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่งเท่านั้น แต่พิธีกรรมดังกล่าวได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างความหมาย สถานภาพและบทบาทใหม่ให้คนชราในฐานะคนชายขอบของสังคม

นอกจากอำนาจได้นำเสนอภาพตัวแทนของคนชราในด้านลบ และปกปิดด้านอื่นไว้โดยการไม่พูดถึง เพื่อกีดกันคนชราไม่ให้เข้าสู่ศูนย์กลางของสังคมนั้น กระบวนการปกปิดไม่ได้เป็นการห้ามพูด ห้ามถาม หรือห้ามคิดถึง แต่เมื่อความรู้วิทยาศาสตร์ที่มนุษย์เชื่อว่าคำอธิบายต่างๆ เกี่ยวกับคนชราเป็นความจริง ความเชื่อดังกล่าวจึงได้เข้ามาจำกัดการรับรู้ การตัดสินใจ หรือใช้เป็นแนวทางในการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของคนชราและคนทั่วไปในสังคม กระบวนการมีอคติหรือละเลยคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชราจึงเกิดขึ้นมากมายโดยไม่ได้ตั้งใจผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน ดังเช่นจากงานวิจัยของไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะเห็นว่า การจัดบริการและสิ่งแวดล้อมในสังคมอยู่บนฐานคิดของคนอายุ 17-49 ปี แทบทั้งสิ้น เราจึงแทบไม่มีความรู้ในการจัดอุปกรณ์ต่างๆ ในการอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตของคนชรา เช่น ลูกบิดประตูที่ใช้ภายในบ้านปกติเรามักคุ้นเคยกับลูกบิดกลมๆ แต่สำหรับคนชราเมื่อร่างกายเสื่อมถอยลงจะไม่มีแรงบิด ดังนั้นควรจะใช้เป็นแบบก้านโยกหรือลูกบิดที่มีร่องจะเหมาะสมกว่า หรือแม้แต่โถสุขภัณฑ์ (toilet seat) ซึ่งคนส่วนใหญ่มักจะซื้อที่นั่งขาลอยให้กับพ่อแม่ที่เข้าสู่วัยชราแทนแบบนั่งยอง แต่ถนัดดังกล่าวสูงเกินไปเพราะเป็นโถนั่งเหมาะสำหรับคนวัยหนุ่มสาว และวัยผู้ใหญ่ ความสูงที่เหมาะสมจากพื้นถึงระยะที่นั่งควรประมาณ 42 เซนติเมตร จะทำให้ลูกนั่งได้สบาย หรือการสร้างบริการสาธารณะต่างๆ ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน ดังเช่นการสร้างสะพานลอยข้ามถนนขนาดมาตรฐานกฎหมายจะบังคับความกว้างไว้ที่ 25 เซนติเมตร และสูง 18 เซนติเมตร แต่สำหรับคนชราจะมีการเดินแบบก้าวทับก้าว คือเมื่อก้าวเท้าซ้ายแล้วจะเอาเท้าขวามาหาเท้าซ้าย แล้วค่อยเดินอีกทีหนึ่ง เพราะฉะนั้นการเดินแบบนี้ได้ บันไดควรมีพื้นที่มากกว่า 25 เซนติเมตร และคนชราไม่สามารถก้าวสูงได้มากนัก ความสูงที่เหมาะสมอยู่ที่ประมาณ 13 เซนติเมตร (ไตรรัตน์ จารุทัศน์; และคณะ. 2548: 4-1-4-10) นอกจากนี้บริการสาธารณะต่างๆ ที่อยู่ในอาคารบางแห่งนั้นแม้จะไม่จำกัดอายุคนเข้าใช้บริการ เช่น ห้องสมุด โรงภาพยนตร์ แต่เนื่องจากเป็นอาคารสูงบางแห่งไม่มีลิฟท์ หรือไม่มีทางลาดทำให้คนชราไม่สามารถเข้าใช้บริการได้ บริการเหล่านี้จึงไม่ได้มีไว้สำหรับคนที่มีย่างกายแตกต่างไปจากคนหนุ่มสาวหรือวัยผู้ใหญ่ การจัดบริการที่เกิดขึ้นในสังคมทำให้คนชราไม่สามารถออกมาใช้ชีวิตเหมือนคนปกติได้ ทำให้สังคมไม่เคยนึกถึงหรือแทบจะไม่มีปฏิสัมพันธ์กับคนชราในภาวะปกติ การจัดสิ่งแวดล้อมในลักษณะดังกล่าวจึงกลายเป็นกระจกเงาสะท้อนให้คนชราสำนึกในความแตกต่างระหว่างตัวคนชราและมนุษย์ในวัยอื่น การสร้างความรู้สึกที่แตกต่างให้เกิดขึ้น

ในลักษณะดังกล่าวจะทำให้คนชรายินยอมแยกตัวออกจากศูนย์กลางของสังคมอย่างยินดี นอกจากนี้ เรื่องเล่าที่ถูกลำเลียงออกสู่สังคม เช่น ผ่านรายการวงเวียนชีวิตได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงภาวะความ อ่อนแอ การสูญเสียความสามารถของคนชรา วิธีการเล่าเรื่องในลักษณะดังกล่าวได้สร้างอารมณ์ ความรู้สึกหดหู่แก่คนในสังคม หรือความรู้สึกสงสาร (pity) ได้กลายเป็นอารมณ์ร่วมกันในวัฒนธรรม ทุนนิยม และกลายเป็นความรู้สึกมาตรฐานที่ปัจเจกควรมีต่อคนชรา การสงสารจึงมิได้เป็นอารมณ์ ปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ แต่มีนัยแฝงด้วยความเวทนาแก่ผู้ทบทวน “การสงสารคนชรา” จึง หมายความว่าเรามีความเหนือกว่าคนชราหรือเราดอมตัวหรือลดตัวลงมาอยู่ในระดับเดียวกับคนชรา (มิลาน ดุนเดอร่า. 2546: 19; Gullette. 1994: 7)

ปฏิบัติการแห่งการกีดกันยังได้กระทำผ่านสถาบันต่างๆ เพื่อกระทำการผลิตซ้ำความรู้เกี่ยวกับ คนชรา เช่นสถาบันทางการศึกษาได้สร้างความชอบธรรมให้กับการผลักดันคนชราออกจากศูนย์กลาง ของสังคมโดยได้กระทำการผลิต และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับคนชราในฐานะความเป็นชายขอบให้ สังคมทั่วไปได้เข้าใจ และขณะเดียวกันอำนาจได้มีการสร้างสถาบันขึ้นมารองรับกระบวนการกีดกัน คนชราให้ออกจากพื้นที่สาธารณะ เช่น สถาบันครอบครัวทำหน้าที่รองรับกลุ่มคนชราที่เกษียณอายุ และสามารถดูแลตัวเองหรือไม่เป็นภาระแก่บุตรหลาน แต่สำหรับคนชราที่ไม่สามารถดูแลตัวเองหรือมี ฐานะยากจนเป็นภาระแก่บุตรหลานจะถูกแยกออกมา และมีสถาบันเข้ามารองรับโดยเฉพาะ เช่น บ้านพักคนชรา และบ้านพักคนชราจัดได้ว่าเป็นภาคปฏิบัติการของอำนาจรูปแบบหนึ่งที่ได้กระทำการ ควบคุมและสลายประสบการณ์ชีวิตของคนชรา

บ้านพักคนชรา: พื้นที่แห่งการจ้องจําเจตจํานงของคนชรา

ในอดีตการเจ็บป่วยจากความชราภาพมีความเชื่อว่าจะเกิดจากการกระทำผิด ดังนั้นจึง จำเป็นต้องมีการสารภาพบาปถึงจะได้รับการรักษาจากพระในศาสนา การดูแลคนชราในยุคนี้จึง กระทำโดยศาสนสถาน ต่อมาในคศ. 1536 เป็นช่วงที่รัฐกับศาสนจักรมีข้อขัดแย้งกัน จนทำให้ศาสน จักรเลิกให้การดูแลคนชราทำให้มีคนชราออกมาเร่ร่อนเป็นจำนวนมาก รัฐสภาอังกฤษได้แก้ปัญหานี้ โดยการออกกฎหมายบังคับให้วัดทำทานแก่คนยากจน และคนขอทานทุกวันอาทิตย์ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ต้องให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจน คนพิการที่แข็งแรงพอที่จะทำงานได้ ส่วนคนขอทาน คนชราที่ ออกมาเร่ร่อนจะถูกจัดส่งกลับภูมิลำเนา ถ้ามีการหลบหนีระหว่างทางจะถูกลงโทษอย่างหนัก โดยการ เชียนตีหรือถูกตัดขา หากกลับมาเร่ร่อนจําเจตจํานงขอทานอีกจะถูกตัดใบหู แขนคอฝังในหลุมฝังศพรวม กับพวกขอทานเร่ร่อนด้วยกัน (วิลเลียม กฤษณะภักดี. 2528: 12; Friedlander. 1995: 15) ต่อมา ในช่วง คศ.1631 การช่วยเหลือได้เปลี่ยนแปลงและอยู่ภายใต้กฎหมายที่มีชื่อว่า poor law ซึ่งให้ความ

ช่วยเหลือในรูปของสถานฝึกอาชีพ (workhouse) โดยการกวาดต้อนคนจนที่อยู่ข้างถนน ขอทาน คนป่วย คนเจ็บ คนที่ไม่สามารถทำงานได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บริการปัจจัยสี่ ดังกรณีกระบวนการควบคุมคนชราในช่วงต้นของการจัดบริการบ้านพักคนชรา นั้น ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้อย่างชัดเจน หรือการจัดระเบียบวินัยให้กับคนชราผ่านการบังคับในรูปของกฎเกณฑ์ ลายลักษณ์อักษรที่แน่นอน ดังเช่นการบรรยายจากเรื่องเล่าและบันทึกชีวิตจริงของ อีวาร์ ลู-ยูอันส์ซอน นักประพันธ์ชาวสวีเดนที่สะท้อนบรรยากาศการดูแลคนชราในช่วงนั้นว่ามีแต่โดดเดี่ยวแห้งแล้ง และปราศจากการเหลียวแล ออกมาเป็นข้อเขียน การดูแลคนชราในประเทศสวีเดนก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเป็นรัฐสวัสดิการนั้น กระทำโดยการกวาดต้อนคนชราเข้าสถานสงเคราะห์เพราะเห็นว่าการปล่อยไว้ให้คนชราใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังจะเป็นอันตรายต่อสังคม เพราะเป็นการล่อลวงให้คนในสังคมเข้ามาขโมยของในบ้านคนชราอันจะทำให้สังคมเกิดความเดือดร้อนและอยู่อาศัยกันอย่างไม่ปกติสุข คณะกรรมการสงเคราะห์คนยากจนในหมู่บ้านจึงได้จับตัวโดยพยายามดันตัวยวบยขึ้นบนเกวียนและจับใส่กุญแจมือ แม้ว่าคนชราจะขอร้องและพยายามอธิบายว่าตัวเองไม่ได้เสียดิและสามารถดูแลรับผิดชอบตนเองได้ ยายเน่ได้พูดขอร้องว่า “ปล่อย ปล่อย ปล่อย... ฉันไม่ต้องการอยู่ที่นี้ พวกแกเอาฉันมาทำไม ฉันจะกลับบ้าน ฉันมีบ้านมีเงิน มีสัตว์ต้องดูแล... พวกแกจับฉัน บังคับมาที่นี้ปล่อยฉันเดี๋ยวนี้ ฉันจะกลับบ้าน” ยิงยายเน่พูดขอร้องมากเท่าไร ผู้คุมเห็นว่าการกระทำได้กล่าวเป็นการรบกวนผู้อื่น และจะทำให้ยายเน่มีอาการคุ้มคลั่งมากขึ้นดังนั้นจึงจำเป็นต้องขังเดี่ยว (อีวาร์ ลู. 2539: 271-297) กระบวนการควบคุมโดยการบังคับทางร่างกายผู้ควบคุมยังคงต้องแสดงอำนาจแห่งการบังคับและต้องคอยระแวดระวังการหลบหนีอยู่ตลอดเวลา โดยการเพิ่มคนคุมมากขึ้นทั้งหัวหน้าบ้านพัก ตำรวจและสุนัข รวมถึงยังต้องเผชิญกับท่าทีอันแข็งกร้าวของคนชราที่ถูกบังคับให้กระทำกิจกรรมต่างๆ

แต่เมื่อเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ควมมีเหตุผลได้กลายเป็นความรู้ที่ใช้กำกับวิถีคิดของมนุษย์ สถานฝึกอาชีพ (workhouse) ที่มีโบสถ์ท้องถิ่น หรือชุมชนดูแลคนชราของตัวเองกลายเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมและควรยกเลิก และได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นสถานสงเคราะห์หรือบ้านพักคนชรา โจเซฟ โรเจอร์ (Joseph Rogers) ผู้เชี่ยวชาญด้านชราภาพเห็นว่าการจะบรรลุเป้าหมายเพื่อให้คนชราได้รับสวัสดิภาพที่ดีนั้น การจัดการในสถาบันจำเป็นต้องมีความเป็นวิชาชีพ ได้แก่ การมีพยาบาลหรือนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความรู้ด้านชราภาพ รวมถึงควรมีตารางกิจกรรมที่ชัดเจน ดังนั้นในประเทศอังกฤษ จึงได้เกิดพระราชบัญญัติ Local Government Act ในค.ศ. 1929 โดยเห็นว่าการดูแลคนชราในระดับการปกครองท้องถิ่น (local authority) และโรงพยาบาลควรมีการจัดแบบในเชิงวิชาชีพ อีกทั้งได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดเกี่ยวกับการจัดบริการโดยทำให้การจัดบริการนั้นเป็นสิ่งที่อยู่บนการคำนึงถึงความเป็นมนุษย์มากขึ้น ดังเช่นทัศนะของ โทมัส ชาลเมอร์ (Thomas Chalmers) เห็นว่าการจัดบริการ

ในรูปของโรงงานที่ผ่านมานั้นเป็นสิ่งที่เสียเปล่า และไร้ศีลธรรม (wasteful and demoralize) รวมถึงทำให้คนชราไม่สามารถที่จะดูแลตัวเองได้ ดังนั้นรูปแบบการช่วยเหลือจึงควรคำนึงถึงมนุษยธรรมและศีลธรรม (อ้างอิงจาก Harris. 1963: 134)

ในการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราหรือบ้านพักคนชรารัฐบาลเห็นว่านอกจากจะเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพ และดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขแล้ว รัฐบาลเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ เพราะเป็นผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในการช่วยเหลือชาติบ้านเมือง ในฐานะคนหนุ่มสาวในอดีต ฉะนั้นจึงสมควรได้รับการทดแทนคุณงามความดี(กรมประชาสงเคราะห์. 2540: ก1-4) หากพิจารณาความหมายของคนชราที่ถูกสร้างด้านลบไม่ว่าจะเป็นบุคคลพึ่งพิง เป็นภาระแก่สังคมหรือเป็นบุคคลด้อยโอกาสในสังคม กระบวนการช่วยเหลือกลุ่มดังกล่าวที่อยู่บนฐานของการให้รางวัล โดยอ้างว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณคนชรานั้น ไม่ได้ทำให้สถานภาพแห่งความเป็นชายขอบนั้นเจือจางลง กระบวนการให้ความช่วยเหลือกลับทำให้คนชราเกิดความอับอาย หรือเกิดความอดสูมากขึ้นเมื่อตนจะต้องเข้าไปอยู่ในบ้านพักคนชรา เพราะในสังคมทุนนิยมเห็นว่าสถานภาพทางสังคมของปัจเจกนั้นเกิดจากการสะสมความมั่งคั่ง และความมั่งคั่งนี้มิได้ถูกครอบครองโดยบุคคลใดหรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความสามารถของแต่ละบุคคลในการสะสมเงินหรือเกิดจากความรับผิดชอบส่วนบุคคลต่อการกระทำของตนเอง การดูแลตนเองได้จึงเป็นสิ่งที่ประกันความมั่นคงและทำให้มีความหวังในการดำเนินชีวิต ดังนั้นความประทับใจที่มีระหว่างมนุษย์จึงเกิดจากการที่ปัจเจกมีคุณค่าเชิงประโยชน์ใช้สอย หรือมีประสิทธิภาพในระบบการผลิต ด้วยเหตุนี้การไม่มีคุณค่าอันเกิดจากการว่างงาน หรือไม่สามารถทำงานได้จึงเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาของสังคม การเป็นคนจนหรือไม่สามารถดูแลตัวเองได้จึงเป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างมาก การยอมรับการดูแลในบ้านพักคนชราจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าคนชรายอมรับการด้อยความสามารถในการดูแลตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้การดูแลที่อยู่บนฐานคิดของการตอบแทนในลักษณะการให้รางวัลนั้นมีความรุนแรงมากกว่าการที่มนุษย์ต้องยืนตัวอ้อม ก้มศีรษะรับคำสั่ง แสดงความเคารพและกล่าวคำขอขอบคุณต่อการจัดบริการที่รัฐได้ยื่นมาให้ เพราะกระบวนการดังกล่าวได้แทรกซึม หลอมรวมเข้าไปในความคิดพฤติกรรมของคนชรา ทำให้คนชรายอมรับวิธีการดูแลบนสัมพันธภาพต่างตอบแทน และเห็นวิธีดังกล่าวเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินชีวิตของตนอย่างไม่รู้ตัว (Foucault. 1994: 468) การตัดสินใจยอมรับบริการที่อยู่บนพื้นฐานของสัมพันธภาพต่างตอบแทนนั้นทำให้คนชราอยู่ในฐานะผู้พึ่งพาของการช่วยเหลือ หรืออยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างอำนาจระหว่างรัฐกับคนชราอันมีเป้าหมายเพื่อควบคุมประชากรให้

เป็นไปตามความต้องการ โดยมีระเบียบวินัยในบ้านพักคนชราทำหน้าที่ผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมเชิงอำนาจให้เกิดขึ้นและกีดกันคนชราออกจากตัวตนของตนเอง

เป้าหมายของการประกอบสร้างร่างกายขึ้นมาใหม่ของสถาบันทางสังคมนั้น วัตถุประสงค์หนึ่งมีขึ้นเพื่อต้องการก่อให้เกิดร่างกายที่มีประโยชน์ต่อสังคม ดังเช่นการทำงานของโรงพยาบาลที่ทำการบำบัดรักษาคนไข้เพื่อให้กลับมาดำรงชีวิตอย่างปกติในสังคม หรือการฝึกฝนอบรมคนงานเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด กล่าวได้ว่าสถาบันทางสังคมทำการแก้ไขบุคลิกภาพของบุคคลเพื่อให้กลับคืนสู่สังคม หรือเพื่อให้มีประสิทธิภาพการทำงานในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมากที่สุด แต่สำหรับบ้านพักคนชราเป้าหมายที่แตกต่างจากสถาบันที่ได้กล่าวในข้างต้น กล่าวคือบ้านพักฯ ทำหน้าที่กักเก็บมนุษย์โดยการผลิต ตอกย้ำความด้อยคุณค่าและการไร้ความสามารถของคนชราให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเช่นวัตถุประสงค์ของการจัดบ้านพักคนชราที่มีขึ้นเพื่อช่วยเหลือคนชราที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน หรือเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้นเกี่ยวกับคนชรา ผลคือวัตถุประสงค์ของการดูแลคนชราในบ้านพักฯ ได้มองคนชราในฐานะผู้มีความผิดปกติทางบุคลิกภาพ (personal disorder) (Chambon; Irving; & Epstein. 1999: 84) ประกอบกับเมื่อมองคนชราภายใต้วิธีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับอายุ (chronological age) แล้ว ความผิดปกติทางบุคลิกภาพที่เกิดขึ้นกับคนชราจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแก้ไขได้ กล่าวได้ว่าสถาบันในสังคมสมัยใหม่ได้ทำการสร้างมนุษย์และขณะเดียวกันได้ทำการถอดถอนสิ่งที่อำนาจความรู้ได้สร้างขึ้นเพื่อป้องกันมิให้เป็นอุปสรรคหรือกีดขวางการพัฒนาสังคม แต่กระบวนการควบคุมความผิดปกติในบ้านพักคนชรานั้นมิได้กระทำการบังคับเหมือนกับการบังคับคนเข้าบ้านพักฯ ในประเทศสวีเดน แต่อำนาจแห่งระเบียบวินัย (disciplinary power) ได้เข้ามาจัดระเบียบการดำเนินชีวิตของคนชราให้ยินยอมอยู่ในบ้านพักฯ อย่างสยบยอม การทำให้คนชรายอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้นไม่ได้ดำเนินการในรูปของกฎหมายหรือข้อห้ามที่ตายตัวเพียงอย่างเดียว แต่ระเบียบวินัยแห่งอำนาจทำงานเป็นเครือข่ายที่มีความซับซ้อน โดยได้กระทำการควบคุมคนชราอย่างแนบเนียนจนคนชราหรือนักวิชาชีพในบ้านพักคนชราคาดไม่ถึงว่า ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในบ้านพักชราคือกระบวนการควบคุมจิตวิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชราผ่านเทคนิคต่างๆ เช่น การตรวจสอบ (examination) ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่อำนาจใช้ปล้ำล้างประสบการณ์และจัดให้คนชราเข้ามาอยู่ในกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานการดำรงชีวิตตามวิธีคิดสมัยใหม่ ซึ่งเทคนิคดังกล่าวได้แยกกระบวนการต่างๆ ออกมาในรูปแบบของอำนาจ เช่น การสัมภาษณ์ การลงโทษ การจัดกิจกรรม (Foucault. 1979: 170)

เทคนิคการตรวจสอบได้ดำเนินไปเป็นลำดับขั้นตั้งแต่การสอบถามถึงสภาพปัญหา หรือความต้องการของคนชราจนมาถึงรายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว แนวทางการสัมภาษณ์

จะอยู่บนสมมติฐานที่ว่าบุคคลปกติควรมีลักษณะและพฤติกรรมอย่างไร การตรวจสอบเริ่มจากการประเมินสภาพปัญหาทั่วไปตามคุณสมบัติที่รัฐได้กำหนดไว้สำหรับผู้ขอรับหรือผู้ใช้บริการ ตัวอย่างเช่น คนชราต้องมีอายุ 60 ปี มีความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มีความเดือดร้อนทุกซีกทุกด้าน ไม่มีผู้อุปการะ ชาติที่อยู่อาศัย รวมถึงไม่เป็นโรคเรื้อรังหรือโรคติดต่ออันตราย เช่น วัณโรค โรคเรื้อน เมื่อพิจารณาคุณสมบัติแล้วกระบวนการต่อไปคือการเยี่ยมบ้านเพื่อตรวจสอบประวัติว่าเป็นผู้มีความจำเป็นต้องอยู่ภายในบ้านพักคนชราจริงๆ นอกจากนี้การศึกษาริบททางสังคมโดยศึกษาผ่านประวัติส่วนตัวในแต่ละประเด็นที่ใช้ในการชักใช้จะเกี่ยวข้องกับข้อมูลทางกายภาพ และความสามารถทางเศรษฐกิจ เช่น ข้อมูลทั่วไปของคนชรา ชื่อของบุตรหลาน ญาติหรือบุคคลใดๆ ที่สามารถติดต่อได้ รายรับ รายจ่ายที่มีในปัจจุบัน การตรวจสอบและการสัมภาษณ์ไม่ได้หยุดลงแค่การสัมภาษณ์เพื่อรับคนเข้ามาอยู่ในบ้านพัก แต่กระบวนการดังกล่าวได้ดำเนินต่อไปในชีวิตประจำวัน เช่น การเดินตรวจความสะอาดของห้องพัก การจัดกิจกรรม 5 ส กระบวนการสั่งสมเรื่องราวส่วนตัว พฤติกรรมของปัจเจกแต่ละคนจากการสัมภาษณ์ การสังเกตนั้นจะถูกนำมาบันทึกโดยนักวิชาชีพ และกระบวนการบันทึกดังกล่าวได้กลายเป็นเอกสารสำคัญที่นำมาใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินคุณสมบัติของคนชรา และใช้ควบคุมพฤติกรรมคนชราในระหว่างที่เข้ามาอยู่ในบ้านพักคนชรา ดังนั้นการตรวจสอบและทำเอกสารเกี่ยวกับประวัติชีวิตของคนชรานั้นเป็นการนำคนชราเข้าสู่สนามของวาทกรรม ที่มีการเฝ้าสังเกตการณ์จะจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรของผู้เชี่ยวชาญ กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้คนชรากลายเป็นวัตถุที่ถูกเฝ้ามองด้วยโครงข่ายของการเขียน หรืออำนาจของการเขียนถูกสร้างขึ้นในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในกลไกของระเบียบวินัย และที่สำคัญกลไกของอำนาจดังกล่าวไม่ได้กระทำต่อหน้าคนชราหรือเป็นกลไกที่เปิดเผย แต่ทำให้คนชราตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การบังคับที่เปิดเผย (a principle of compulsory visibility) (Foucault. 1979: 187,189) ผลของการชักถามทำให้คนชรากลายเป็นจำเลยของกระบวนการสอบสวน และการชักใช้เข้าไปในเรื่องราวส่วนภายใต้ข้ออ้างของความเป็นวิชาชีพทำให้คนชรากลายเป็นวัตถุ หรือคนชราได้กลายเป็นกรณีศึกษาที่นักวิชาชีพสามารถประเมินการให้บริการหรือจัดกิจกรรมได้ตามการประเมินประสิทธิภาพเชิงเศรษฐกิจทุนนิยม

การควบคุมโดยระเบียบวินัยในบ้านพักฯ มิใช่การออกคำสั่งหรือการลงโทษที่รุนแรง แต่เป็นกระบวนการควบคุมในรายละเอียดปลีกย่อยผ่านการดำเนินชีวิตประจำวัน การลงลึกเข้าไปในรายละเอียดการดำเนินชีวิตโดยใช้ตารางเวลาเป็นสิ่งที่ทำกับการแสดงพฤติกรรมของคนชรา โดยการทำกิจกรรมนั้นซ้ำๆ จัดได้ว่าเป็นกระบวนการฝึกฝนร่างกายผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้ทำให้คนชรามีทักษะชีวิตตามแบบที่สถาบันต้องการ ผลที่เกิดขึ้นคือตารางเวลาที่ได้สร้างความเคยชินบนวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ และค่อยๆ คุกคามความรู้สึกนึกคิดหรือประสบการณ์เดิมของคนชรา จนทำให้คนชราไม่คิดถึง นึกถึงทักษะแห่งชีวิตของตนเอง ดังเช่นกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา...ที่

กำหนดไว้ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ได้แก่ ตื่นนอนตอนเช้า หลังจากนั้นเวลา 7.00-8.00 น. ทุกวันจันทร์ พุธ ศุกร์ทำการออกกำลังกายพร้อมกัน เวลา 8.00 น. เคารพธงชาติพร้อมกัน สวดมนต์ทำวัตรเช้า รับประทานอาหารเช้า หลังจากนั้นทำกายภาพบำบัดโดยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้เป็นผู้ดำเนินรายการ ต่อมาเวลา 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน หลังจากนั้นเป็นเวลาพักผ่อนส่วนตัว หรือผู้สูงอายุที่สนใจเกี่ยวกับกิจกรรมอาชีวบำบัดก็สามารถใช้เวลาช่วงนี้ทำได้ จนถึงเวลา 16.00 น. รับประทานอาหารเย็น หลังจากนั้นจะสวดมนต์และเคารพธงชาติอีกครั้ง และเป็นเวลาพักผ่อนส่วนตัว สำหรับวันเสาร์และวันอาทิตย์จะมีกิจกรรมประจำวันเหมือนวันอื่นๆ นอกจากนี้ไม่มีการออกกำลังกายในช่วงเช้า (ชนานุช อภิภัทรธำรง. 2540: 48)

นอกจากนี้การควบคุมคนชราได้กระทำแม้กระทั่งท่วงท่าหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในบ้านพัก หากย้อนกลับไปดูการควบคุมรายละเอียดปลีกย่อยของนักเรียนผ่านท่วงท่าการนั่งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด และการควบคุมนั้นเป็นไปอย่างเข้มงวด เช่น นักเรียนจะต้องนั่งตัวตรงหันหรือเบี่ยงตัวไปทางซ้ายเล็กน้อย และก้มตัวไปข้างหน้าพอประมาณ (Foucault. 1979) การบรรยายของฟูโกข้างต้นจะเห็นวาระระเบียบวินัยได้รัดกุมประสิทธิภาพของร่างกายออกมาให้มากที่สุด แต่สำหรับคนชราแล้วเมื่อคนชราถูกสร้างภาพตัวแทนในฐานะคนที่มีร่างกายอ่อนแอ เป็นโรค ภายใต้งานดังกล่าวมิได้หมายความว่าระเบียบวินัยมิได้เข้ามากำกับร่างกาย แต่อยู่ในรูปแบบของการปล่อยวางหรือเพิกเฉยต่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับกิจกรรม กล่าวคือปฏิบัติการในสถาบันได้ทำให้มนุษย์เคยชินกับการฝึกฝน และทำให้รู้สึกว่าการฝึกฝนที่เป็นไปตามลำดับขั้นแล้วยิ่งทำให้มีความชำนาญทักษะมากขึ้นและจะได้รับการยอมรับจากคนในสังคมยิ่งขึ้น แต่การจัดกิจกรรมในบ้านพัก มิได้มีการบังคับหรือมีการประเมินผลพัฒนาการการทำกิจกรรมอย่างเข้มงวด การปล่อยปละหรือความหละหลวมของการบังคับให้ทำกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา ได้กลายเป็นระเบียบวินัยแห่งอำนาจรูปแบบหนึ่งที่ตอกย้ำให้เห็นถึงร่างกายที่อ่อนแอ เป็นร่างกายที่ไม่เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรมใดๆ ดังนั้นการจัดการรายละเอียดปลีกย่อยของร่างกายโดยใช้การปลดปล่อยร่างกายจากการฝึกฝน จึงเป็นเทคนิคที่ทำให้คนชราเข้าถึงความว่างเปล่า เช่น การจัดกิจกรรมอาชีวบำบัดสำหรับคนชรา เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมสุขภาพ อาชีวบำบัดไม่ใช่การเตรียมตัวสำหรับประกอบอาชีพแต่เป็นไปเพื่อป้องกันความพิการที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นจึงไม่มีการบังคับว่าทุกคนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมแต่อย่างใด หรือเป้าหมายของการจัดกิจกรรมทางศาสนาเห็นว่าเพื่อให้คนชราได้ลดความวิตกกังวลในเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามความเชื่อของแต่ละศาสนา (Taylor: 1956: 540) ดังจะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมของคนชรามิได้มุ่งเน้นความรู้หรือกิจกรรมที่มาจากประสบการณ์ชีวิต แต่กลับเป็นกิจกรรมที่สร้างรอยประทับในฐานะคนไร้ความสามารถ และผลคือกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างความเหินห่างกับตัวตนของคนชราในที่สุด

การควบคุมรายละเอียดในชีวิตประจำวันยังรวมถึงการลงโทษแต่มีใช้มุ่งเน้นแต่การลงโทษตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หรือแม้ว่าการลงโทษจะมีเป้าหมายเพื่อป้องกันการกระทำผิดมากกว่าการดึงดูดให้คนชราละเมิดบรรทัดฐานของสถาบัน แต่วิธีการลงโทษที่มีประสิทธิภาพ หรือสามารถควบคุมความรู้สึก จิตใจของคนชราได้อย่างมีประสิทธิภาพคือกระบวนการลงโทษที่สอดคล้องเทคโนโลยีการสร้างภาพตัวแทน (technology of representation) ของคนชรา (Foucault. 1979: 73) ภาพตัวแทนของคนชราที่ปรากฏในความคิดคำนึงคือเป็นวัยที่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพร่างกายที่ทรุดโทรมลง ไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพได้ตามความต้องการ อีกทั้งคนชรามีทรัพย์สิน และการเก็บออมที่จำกัด มีโอกาสในการทำงานน้อย เมื่อปัจจัยเหล่านี้มารวมกับภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นจึงทำให้รายได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ทั้งนี้เพราะบางครั้งในการมีสัมพันธ์กับผู้อื่นอาจจะต้องอาศัยเงินเป็นปัจจัยบ้าง (มาร์ศรี นุชแสงพลี. 2532: 30-31) อีกทั้งเมื่อเงินในสังคมสมัยใหม่ได้มีบทบาทในการนิยามและจัดประเภทของมนุษย์ เงินจึงสามารถบอกสถานภาพทางสังคมและระดับอำนาจในสังคมด้วย โดยที่คนในสังคมสมัยใหม่มีความเชื่อว่าเงินเป็นคำตอบสุดท้ายที่สร้างความสุขให้กับบุคคล ความสุขหมายความว่าต้องมีเงินจึงมีความสุข ถ้าไม่มีเงินก็ไม่มีความสุข ดังนั้นมนุษย์ล้วนปรารถนาจะมีความสุขตามความเชื่อนั้น (สุวรรณ สภาอานันท์. 2541: 13) เมื่อตัวบทของภาพตัวแทนคนชรา และทัศนคติของการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขถูกนำมาเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ดังนั้นการลงโทษด้วยการปรับเงินคนชราจึงดูมีพลังมากกว่าการขู่บังคับให้คนทำตามด้วยความสมัครใจ เต็มใจให้อยู่ในบรรทัดฐานของบ้านพักฯ ดังเช่นการทำบัตรประจำตัวหายจะต้องมีการเสียค่าปรับ 20 บาท หากไม่เสียค่าปรับทำบัตรใหม่จะไม่ได้รับสิทธิในการออกนอกบ้านพักฯ หรือหากมีการทะเลาะวิวาทกันและนักสังคมสงเคราะห์ทราบเรื่องคนชราจะถูกปรับคนละ 20 บาท หากไม่ยอมเสียค่าปรับจะถูกภาคทัณฑ์ หรือตัดผลประโยชน์บางอย่าง เช่น งดรับเงินและของจากแขกที่นำมาบริจาค หรือถ้ารับสิ่งของหรือเงินบริจาคจะต้องนำมาเป็นเงินกองกลางสำหรับใช้จ่ายในบ้านพักฯ ดังนั้นการลงโทษด้วยการปรับเงินหรืองดรับเงินบริจาคจึงเป็นสิ่งที่คนชราไม่อยากจะเกิดขึ้นกับตนเอง เพราะจะทำให้ตนเองขาดรายได้ไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน (เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม. 2547: 40-42) การลงโทษที่สัมพันธ์กับความรู้สึกหรือความต้องการของมนุษย์ได้สร้างความหวาดระแวงที่นำไปสู่การควบคุมพฤติกรรม หรือควบคุมสำนึกของคนชราในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสถาบันอย่างเคร่งครัด ผลสำเร็จของกระบวนการควบคุมคือการสร้างความรู้สึกที่คนชราได้ควบคุมพฤติกรรมตนเอง หรือมนุษย์มีเสรีภาพในการรับผิดชอบการกระทำของตัวเองอย่างเต็มที่ การสร้างความหวาดระแวงผ่านเสรีภาพในการควบคุมดังกล่าวทำให้คนชราคิดทบทวนการดำรงชีวิตอยู่ภายใต้เป้าหมายของสถาบัน หรือเป็นการดำเนินชีวิตเพื่อคนอื่นแต่ไม่ได้มีเป้าหมายให้

สอดคล้องกับความต้องการของตัวเอง เครื่องมือการควบคุมอีกประเภทหนึ่งที่นับว่ามีประสิทธิภาพแต่เสียค่าใช้จ่ายน้อยคือการจัดระเบียบพื้นที่ภายในบ้านพักคนชรา

ในคศ.1597 ตามกฎหมาย poor law ได้จัดที่อยู่ให้คนชราในลักษณะของโรงทาน (almshouse) ซึ่งเป็นเพียงห้องกว้างๆ ห้องเดียว แต่สามารถทำหน้าที่ทุกอย่าง เช่น ห้องนอน ห้องรับประทานอาหาร ห้องทำกิจกรรมต่างๆ แต่กระบวนการจัดห้องเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปเมื่อความคิดเรื่องอนามัยทางสังคม (social hygiene) ได้ถือกำเนิดขึ้นภายใต้การให้ความสำคัญกับเรื่องสุขภาพและความสะอาด (health and cleanliness) โดยได้ยกประเด็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญ 4 ประการ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลในการพูดถึงเรื่องอนามัยในสังคม ประการแรก ได้แก่สภาวะแวดล้อมท้องถิ่น เช่น อากาศ ความชื้นที่อาจทำให้เกิดการก่อตัวและการระบาดของเชื้อโรค ประการที่สอง ได้คำนึงถึงการดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสภาวะแวดล้อมเช่น ความเข้มข้นและความรุนแรงของปัญหาขยะ สุขอนามัยระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ประการที่สาม อนามัยทางสังคมให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยเช่นสิ่งแวดล้อมทางเสียง ความแออัด ความปลอดภัย และสุดท้ายได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเข้ามาแทนที่ (displacement) เช่น การเข้ามาแทนที่ของวัตถุหรือบุคคลต่างๆ จะก่อให้เกิดอันตรายต่ออนามัยทางสังคมหรือไม่ ความคิดดังกล่าวได้ไหลเวียนเข้าสู่ความคิดในการจัดพื้นที่ให้กับปัจเจก ดังนั้นการจัดพื้นที่สำหรับคนชราในสังคมสมัยใหม่จึงแตกต่างไปจากพื้นที่ในอดีต เพราะเรื่องสุขอนามัยของคนชราได้กลายเป็นวิธีคิดหนึ่งที่กำกับความคิดการจัดแยกพื้นที่ใช้สอยของพื้นที่ภายในบ้านพักคนชรา (Foucault. 1978: 149; Friedlander. 1995: 16) ทำให้บ้านพักฯ มีการจัดแยกพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนและมีหน้าที่เฉพาะเจาะจง ดังเช่นพื้นที่ในห้องนอนที่อยู่ชั้น 2 และชั้น 3 ของตัวอาคารนั้น การเลือกห้องนอนจะเป็นไปตามการประเมินลักษณะทางกายภาพของนักสังคมสงเคราะห์ โดยห้องชั้น 2 สำหรับคนชราที่ป่วยเป็นโรคหรือไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ส่วนชั้น 3 สำหรับคนที่พอช่วยตัวเองได้ การทำความสะอาดห้องพักชั้น 2 จะมีพนักงานมาทำความสะอาดให้หรือบางห้องที่คนชรายังสามารถทำความสะอาดเองได้จะใช้วิธีให้แต่ละคนดูแลความสะอาดบริเวณที่ตนเองอยู่ บางห้องจัดแบ่งเป็นเวรประจำห้องที่มีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดโดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป การรักษาความสะอาดจะมีการประเมินเป็นสัปดาห์เมื่อนักสังคมสงเคราะห์ขึ้นมาตรวจความเรียบร้อยประจำสัปดาห์ อีกทั้งการเปลี่ยนห้องนอนจะกระทำได้เมื่อสมาชิกเดิมเสียชีวิต เพื่อมิให้ห้องพักมีความแออัดมากเกินไป แต่จะต้องอยู่ภายใต้การประเมินจากนักสังคมสงเคราะห์ว่าเป็นโรคติดต่อหรือมีภาวะที่จะสร้างความเดือดร้อนให้กับคนที่อยู่เดิมหรือไม่ (เรื่องรอง ชาญวุฒิธรรม. 2547: 48) ส่วนการกระทำกิจกรรมต่างๆ นั้นจะแยกออกไปตามห้องที่ได้กำหนดไว้

พื้นที่แต่ละส่วนมีการทำหน้าที่เฉพาะแยกออกมาอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถสังเกตและควบคุมพฤติกรรมของคนชราได้ โดยใช้เทคนิคการเฝ้ามองโดยไม่รู้ตัว (panopticon) เข้ามาใช้ในการจัดระเบียบอาคารในบ้านพักฯ ทำให้พื้นที่ในบ้านพักฯ มิได้มีการจัดอย่างแยกส่วนหรือเป็นอิสระ แต่การจัดพื้นที่นั้นอยู่ภายใต้เครือข่ายของการจ้องมอง (gaze) ที่คนชราเองไม่รู้ตัว เริ่มตั้งแต่ทางเข้าบ้านพักฯ จะต้องเดินผ่านห้องสำนักงานซึ่งตั้งอยู่ตรงกลางและรายล้อมด้วยห้องดนตรีไทย ห้องอาชีวะ ห้องสมุด คนชราจะรู้สึกตัวเองถูกจ้องมองจากนักวิชาชีพอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะไม่มีนักวิชาชีพอยู่ในห้องก็ตาม อีกทั้งการจัดพื้นที่อาคารมิได้เป้าหมายเพื่อการสังเกตพื้นที่ด้านนอก (external space) แต่การสังเกตได้กระทำเข้าไปในพื้นที่ภายในของบุคคลหรือในระดับของรายละเอียดในการดำเนินชีวิตซึ่งทำให้คนชรายอมจำนนหรือเห็นว่าจำเป็นต้องยอมกระทำตามกฎระเบียบที่ถูกสร้างมาจากความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ต่างๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นกฎเกณฑ์การปฏิบัติที่คนชราเองมองไม่เห็นเป็นลายลักษณ์อักษร แต่รู้สึกตัวตลอดเวลาว่าจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบของสถาบัน ดังนั้นรูปแบบการจัดบ้านพักฯ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงให้คนชราได้มีการกระทำหรือความรู้สึกนึกคิดตามที่พัก (shelter) ที่ตนอาศัยอยู่ หรือความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ได้นำเสนอชุดของพฤติกรรมชุดใหม่ให้กับคนชรา ผลกระทบของอำนาจที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่นั้นได้ทำให้นักวิชาชีพได้รับสิทธิในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและรับรู้การเคลื่อนไหวของคนชราอย่างชอบธรรม นอกจากนี้ในแต่ละพื้นที่ยังได้มีการตรวจตรา (surveillance) จำแนกแยกแยะพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนและจัดเรียงพื้นที่ดังกล่าวอย่างพิถีพิถันและเป็นลำดับ (Foucault 1973:197; 1979 171-172) ดังเช่นการจัดบ้านพักคนชราเมือง Kiuruvesi ในประเทศฟินแลนด์ ภายในบริเวณบ้านพักฯ จะมีตึกศูนย์กลางอาคารนี้ประกอบไปด้วยห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ ห้องทำอาหาร และห้องซักผ้า บริเวณตรงกลางของตึกนี้จะจัดเป็นห้องสมุด ห้องทำกิจกรรม และบริเวณรอบๆ จะให้เป็นพื้นที่สำหรับนั่งเล่น บริการกาแฟ อาหารว่าง กิจกรรมเหล่านี้จะถูกจัดให้อยู่ศูนย์กลางเพื่อป้องกันการทำกิจกรรมที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับบ้านพักฯ บริเวณรอบตึกศูนย์กลางจะล้อมรอบด้วยอาคารพักทั้งหมด 3 อาคาร อาคารพักนี้จะมีทางเดินเชื่อมต่อกัน และแต่ละตึกจะมีระเบียงยื่นออกมาในลักษณะคดเคี้ยวเหมือนตัวอักษร Z (zigzag) ลักษณะการออกแบบอาคารดังกล่าวมิได้มุ่งหมายเพื่อให้ห้องพักได้รับแสงแดดทั้งเช้าและเย็นตามหลักสถาปนิกเท่านั้น แต่การออกแบบดังกล่าวทำให้ผู้จ้องมองจากตึกศูนย์กลางสามารถมองเห็นพฤติกรรมของคนในห้องพักได้ชัดเจน แต่คนในแต่ละห้องพักไม่สามารถมองเห็นกันได้ กระบวนการควบคุมดังกล่าวจึงสามารถตรวจสอบความเป็นระเบียบ ความสะอาดเรียบร้อยของห้องพัก อีกทั้งลักษณะการจัดพื้นที่ดังกล่าวพื้นที่ส่วนตัวจึงถูกจับจ้องและตรวจตราอย่างเข้มงวด นอกจากนี้การใช้ทาสีภายในบ้านพักที่เน้นสีน้ำเงินเข้ม (deep blue) ซึ่งเป็นสีที่ให้ความรู้สึกเยือกเย็นสงบ และยังแสดงได้ถึงอารมณ์ของคนที่อยู่ในวัยชรา รวมถึงการถอยหลัง หรือทำให้รู้สึกเห็นทาง

ออกไป การสร้างบรรยากาศโดยใช้สีดังกล่าวนอกจากจะไม่เป็นการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกกระฉับกระเฉง แต่ยังสามารถสร้างภาวะเศร้าหมองและหดหู่ให้เกิดขึ้นกับคนชรา และคนที่เข้าไปเยี่ยมเยียนคนชรา (Miles: 1996: 2; นรินทร์ เนาวประทีป. 2528: 102)

การสร้างความรู้สึกหดหู่ให้เกิดขึ้นต่อบุคคลที่เข้ามาเยี่ยมเยียนคนชรานั้น จัดได้ว่าเป็นเทคนิคหนึ่งของอำนาจในบ้านพักคนชราที่ได้สร้างให้คนทั่วไปได้ตระหนักถึงความบกพร่องในการดูแลตัวเอง หรือกล่าวได้ว่าบ้านพักคนชราได้กลายเป็นแหล่งของคำแนะนำในการดำเนินชีวิตแก่มนุษย์ เพราะในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนชากับบุคคลภายนอกทั้งในรูปของการพูดคุยโดยตรง หรือการนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ นั้น รูปแบบการพูดคุยอยู่ภายใต้ความรู้สึกที่แสดงความเสียใจ เศร้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (ceremony of mourning) ดังนั้นการพูดคุยหรือนำเสนอเรื่องราวต่อสาธารณะจึงเป็นการพูดถึงส่วนของการขาดหายไป หรือส่วนที่คนชราไม่สามารถกระทำได้ตามมาตรฐานของสังคม เช่น การสอบถามถึงจำนวน หรือปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว การสอบถามถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจ และบทบาทเดิมของคนชรา การสอบถามถึงความรู้สึกก่อนและหลังเข้ามาในบ้านพัก นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์แล้วอัตลักษณ์ทางสังคมยังได้ถูกนำเสนอผ่านบทเพลงที่ขับร้องในชีวิตประจำวัน ซึ่งแทนที่เพลงจะช่วยสร้างความรู้สึกปลุกเร้าให้มนุษย์ลุกขึ้นมาต่อสู้กับชีวิต หรือสร้างสุนทรียะให้กับชีวิต แต่การขับร้องเพลงได้กลายมาเป็นการแสดงถึงการยอมรับในความอ่อนแอ ความต่ำต้อยของตัวเองที่แสดงผ่านบทเพลง เช่น เนื้อเพลงที่ใช้ต้อนรับแขก หรือบุคคลภายนอกที่ว่า “วันนี้วันดีต้อนรับที่ท่านมาเยือน มาเป็นเพื่อนคนชราทำให้มีชีวิตชีวา ไร้ญาติขาดคนดูแล ...ยินดีปรีดา พบท่านหน้าตาสดใส เราพร้อมใจกันสวัสดี” และเพลงขอบคุณแขกที่เข้ามาเยี่ยม “ขอบคุณที่กรุณาสละเวลามาเยี่ยมคนชรา คนชราไม่มีอะไร คนชราไม่มีอะไร จะตอบแทนได้ นอกจากขอบคุณ ขอบคุณ ขอบคุณ (ร้องซ้ำ 2 รอบ)” (เรื่องรอง ชาญวุฒิธรรม. 2547: 135) ลักษณะของคำถาม คำบรรยายหรือเนื้อเพลงนั้นได้ปรากฏในลักษณะการร่วมแลกเปลี่ยนความทุกข์ยากของมนุษย์ (share their suffering) ลักษณะของการสร้างภาษาที่แสดงให้เห็นถึงความต่ำต้อยของมนุษย์นั้นจัดได้ว่าเป็นการใช้กลไกเชิงบวก (positive mechanism) (Foucault. 1979: 110-113) ในการสร้างคนชราให้กลายเป็นคนไร้ค่าในความรู้สึกของคนชราเองและในความรู้สึกของคนทั่วไปในสังคม

วิธีการนำเสนอภาพคนชราของสถาบันทางสังคมดังกล่าวจึงเปรียบเสมือนการนำเสนอวิถีชีวิตของมนุษย์ในพิพิธภัณฑ์มีชีวิต (เคลื่อนไหวได้ มีเสียง มีการตอบสนองกับผู้เข้าชม) หากพิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ในการแสดงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตลอดจนวิถีชีวิตภายในท้องถิ่นหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งในการศึกษาหาความรู้ของบุคคลทั่วไป การสร้างพิพิธภัณฑ์ที่ให้ความสำคัญกับวัตถุหรือการจัดแสดงจะทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกตื่นตาตื่นใจ แต่สุดท้ายผู้เข้าชมจะไม่เกิดการ

เปลี่ยนแปลงที่ระบบคิด (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2551: online) บ้านพักคนชราจึงเปรียบได้กับพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่ได้จัดแสดงวิถีการดำเนินชีวิตของคนชราผ่านการกำกับรูปแบบการพูด การปฏิสัมพันธ์ การแสดงความรู้สึก ทำทางที่เหมาะสมของคนชราตามแบบแผนที่บ้านพักฯ ต้องการนำเสนอ การเข้าเยี่ยมคนชราจึงเป็นการเรียนรู้จากภาพลักษณ์ของคนชราในบ้านพักฯหรือภาพลักษณ์ของคนชราได้กลายเป็นสัญญาณที่สอนให้คนในสังคมได้เรียนรู้ถึงข้อดีของการเตรียมตัว การดูแลและปฏิบัติตามศีลธรรมของสังคมทุนนิยม กระบวนการเรียนรู้ที่สถาบันทางสังคมได้หยิบยื่นให้กับสังคมจึงเป็นตอกย้ำความรู้สึกหดหู่ เศร้าใจแก่บุคคลภายนอก ผลของการประทับตราคนชราภายในสถาบันทางสังคมในฐานะคนไร้คุณค่าจึงนับได้ว่ากระทำได้อย่างสมบูรณ์แบบ เพราะภาพคนชราในบ้านพักฯได้สะท้อนให้สาธารณชนรู้สึกออดสู (dishonor) ต่อสถานภาพความชรา และตัวคนชราจะรู้สึกว่าเป็นบุคคลที่น่าละอาย (guilty person) (Rabinow. 1997: 28) การสร้างความรู้สึกดังกล่าวให้เกิดขึ้นจึงก่อให้เกิดความรู้สึกดูหมิ่นและรังเกียจตนเองจนทำให้คนชรายินดีละทิ้งความปรารถนาและความใฝ่ฝันของตัวเองลง

การละเลยประสบการณ์ของคนชราได้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ถูกนำเสนออัตลักษณ์ในลักษณะของภาพถ่าย (snapshot) คือชีวิตในแต่ละช่วงเปรียบเสมือนภาพแต่ละภาพมีความหมายสมบูรณ์โดยไม่จำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงกับภาพอื่นๆ หรือชีวิตช่วงอื่น เช่น การเป็นนักเรียนถูกแยกขาดจากการเป็นบุตร หรืออัตลักษณ์ของคนทำงานถูกแยกจากอัตลักษณ์ของการเป็นคนชรา ประสบการณ์มนุษย์ในแต่ละช่วงวัยจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำมาเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออุดมการณ์ทุนนิยมให้มุมมองเรื่องการวัดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลแก่มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ การพิจารณาประสบการณ์จึงเป็นไปตามช่วงวัยและอยู่ในเชิงรูปธรรม เช่น ผลการเรียนรู้ทักษะที่ได้รับจากการฝึกอบรม การเลื่อนขั้นในตำแหน่ง รายได้หรือผลประโยชน์ในแต่ละช่วงปี ประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงแค่ช่วงวัยใดวัยหนึ่งของชีวิตเท่านั้น อีกทั้งเมื่อสังคมให้ความสำคัญกับความเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือการพัฒนาประสบการณ์ชีวิตตามหลักวิทยาศาสตร์ จึงมีคนชราเพียงบางกลุ่มที่ยังคงได้รับการยอมรับนับถือในสังคม เช่น ศิลปินอาวุโส หมอเกษียณอายุที่มุ่งรักษาคนไข้โดยไม่เก็บค่ารักษา สถานภาพและบทบาทของคนกลุ่มนี้แตกต่างไปจากคนชราคนอื่น เพราะเป็นการดำเนินชีวิตจากการใช้ประสบการณ์แห่งศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับและเห็นว่ามีคุณค่าในสังคมสมัยใหม่ แต่สำหรับคนธรรมดาทั่วไปที่เข้าสู่วัยชรา ความรู้ที่มาจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตนั้นเป็นประสบการณ์ที่ไม่ได้อิงกับความเป็นศาสตร์ ประสบการณ์แห่งชีวิตจึงกลายเป็นเพียงนิทาน ตำนาน ที่ควรเล่าให้กับลูกหลาน หรือคนในครอบครัวฟังเท่านั้น ภายใต้วิธีคิดดังกล่าวเมื่อคนชราเข้าสู่ระบบสถาบันสำหรับช่วงท้ายแห่งชีวิต คนชราจึงถูกมองจากผู้เชี่ยวชาญ คนทั่วไปด้วยสายตาแห่งความว่างเปล่าที่ค่อยๆ หดคุณค่าลง อีกทั้งระเบียบ

วินัยในบ้านพักคนชราดังที่ได้กล่าวข้างต้นที่กำกับให้คนชรากระทำกิจกรรมต่างๆ นั้นได้ริรอนจิตวิญญาณแห่งความเป็นมนุษย์ออกจากคนชรา

แต่เนื่องจากผู้วิจัยมีความเชื่อว่าตัวตนของคนชราไม่ได้มีลักษณะเป็นแก่นแกน แต่ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ มากมายที่ปะติดปะต่อและก่อร่างกลายเป็นตัวตนคนชรา ดังนั้นความหมายที่ถูกสร้างจากวาทกรรมหลักจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์คนชรา อีกทั้งทัศนะที่เห็นว่า การเรียนรู้หรือชุดความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มาจากวิธีคิดภายนอก(วิทยาศาสตร์) เพียงแหล่งเดียว แต่มีที่มาจาก การเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต ดังนั้นคนชราจึงเป็นบุคคลที่สามารถสังเคราะห์ความรู้ที่ประกอบไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึก แรงบันดาลใจ หรือมีจินตนาการถึงสุนทรียภาพในการดำเนินชีวิตของตนเอง ดังนั้นแม้ว่าคนชราจะต้องอยู่อาศัยภายในกรอบของระเบียบวินัยของบ้านพักที่มีความเข้มข้น แต่คนชราสามารถนำความรู้ในแต่ละส่วนมาประกอบสร้างและต่อรองความหมายภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ที่แวดล้อมคนชรา

ส่วนที่ 3 การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา

จากทัศนะที่เห็นว่าความหมายของคนชราถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคม การแสดงตัวตนตามบรรทัดฐานของสังคม เช่น การแต่งกายโดยใช้สีสุภาพ การแยกตัวออกจากครอบครัว และที่ทำงาน หรือการกระทำตามกฎระเบียบของบ้านพักคนชรานั้นได้มีแนวคิดอธิบายการแสดงตัวตนดังกล่าวในหลายมุมมอง ดังเช่นคำอธิบายของแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ เห็นว่าการกระทำต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาจากการตีความในระหว่างที่คนชราได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และได้มีการเรียนรู้ถึงความคาดหวังของผู้อื่นที่มีต่อตัวตนคนชรา การแสดงบทบาทในข้างต้นจึงมาจากการสวมบทบาทของผู้อื่นเข้ามาอยู่ในจินตนาการของคนชรา อีกทั้งแนวคิดนี้จะเห็นว่าตัวตนของคนชราประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ตัวฉันในฐานะผู้ถูกกระทำ (me) ซึ่งเป็นตัวตนที่เกิดจากความคิดเห็นและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และ ตัวฉันในฐานะผู้กระทำ (I) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลที่เกิดจากการประสานความคิดของคนอื่นที่หลากหลายเข้าด้วยกัน ดังนั้นสิ่งที่แวดล้อมคนชราในบ้านพัก โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีอำนาจในการตัดสินใจพฤติกรรมคนชรา หรือจัดบริการให้กับคนชรา เช่น แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล จึงกลายเป็นบุคคลที่มีนัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการนิยามความหมายและการขึ้นนำพฤติกรรมของคนชราเป็นอย่างยิ่ง ตัวตนของคนชราจึงเป็นการแสดงออกถึงการใคร่ครวญการแสดงบทบาทที่อยู่ภายใต้การสวมบทบาทของผู้อื่นทั่วไป (generalize other) หรือบทบาทสากลที่คนชราควรปฏิบัติตาม ดังนั้นการดำรงชีวิตในบ้านพักคนชราจึงเป็นแหล่งของการเรียนรู้ความคาดหวังของสังคมเพื่อให้คนชราได้แสดงบทบาทที่เหมาะสม (Hodgriss.2001: 122;

Hazan.1994: 28) การนำเสนอตัวตนภายใต้แนวคิดดังกล่าวได้ละเลยความปรารถนาในการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายในจิตใจของคนชรา ซึ่งทำให้มองข้ามความรู้สึกขัดแย้ง หรือแปลกแยกที่ปรากฏขึ้นในระหว่างที่คนชราได้มีการสวมรับอัตลักษณ์ที่ปรากฏขึ้นในบ้านพักคนชรา

แนวคิดมนุษยนิยมของ มาร์ก (Karl Marx) เห็นว่าบ้านพักคนชราหรือสถาบันทางสังคมไม่ได้มีขึ้นเพื่อทำการถ่ายทอดบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมให้กับคนชราเท่านั้น แต่สถาบันทางสังคมได้ทำการครอบงำมนุษย์แบบเบ็ดเสร็จโดยกฎเกณฑ์ของสถาบันที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา และกฎเกณฑ์ดังกล่าวได้ย้อนกลับมาฝังลึกเข้าไปในจิตสำนึกของคนในสังคม การทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคมดังกล่าวจึงก่อให้เกิดพลังอำนาจที่แปลกแยกที่กระทำการแยกคนออกจากสิ่งต่างๆ ดังนั้นการดำเนินชีวิตในบ้านพักฯ คนชราจะมีความรู้สึกเหมือนกับว่าตนเองเป็นวัตถุ โดดเดี่ยว อ้างว้าง ถูกแยกออกจากเพื่อน แยกออกจากกระบวนการต่างๆ เช่น กระบวนการตัดสินใจ แยกออกจากผลผลิต หรือความรู้ของตนเอง ภายใต้สภาวะเช่นนี้คนชราจะรู้สึกเบื่อหน่ายสิ่งแวดล้อมรอบตัว รวมทั้งแสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความไร้อำนาจ ไร้พลัง ที่จะกระทำการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งสิ้น สภาพดังกล่าวคือสภาพที่ไร้มนุษยธรรมในสถาบันและสังคม ที่ทำให้คนชรา รู้สึกเจ็บปวด เพราะถูกครอบงำทางอุดมการณ์ (Ritzer.1996: 57)

แต่เนื่องจากแนวคิดนี้มีความเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์หรือเห็นว่า มนุษย์คือผู้สร้างประวัติศาสตร์ของตัวเอง และการใช้ชีวิตของมนุษย์นั้นอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์ต่างๆ ดังนั้นการที่จะแก้ไขปัญหาความแปลกแยกและความทุกข์ยากของคนชราจึงต้องแก้กันที่ความสัมพันธ์ของบุคคล/ชนชั้น โดยการยกเลิกความสัมพันธ์และเงื่อนไขทุกชนิดที่ทำให้คนชราถูกทอดทิ้ง ถูกพันธุนาการ และถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม ซึ่งนักคิดในกลุ่มนี้ได้เสนอวิธีการวิพากษ์วิจารณ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำรงอยู่โดยไม่มีเงื่อนไข ไม่มีการประนีประนอม เพื่อกะทำการปลดปล่อยกลุ่มที่ถูกเอาเปรียบ เช่น คนชราออกจากชนชั้นนายทุน วิธีการดังกล่าวจะนำไปสู่การปฏิวัติโค่นล้มความไร้มนุษยธรรมในบ้านพักคนชราและนำไปสู่การสร้างวิถีชีวิตขึ้นมาใหม่ (Ritzer. 1996: 50-57)

แม้ว่าแนวคิดมนุษยนิยมจะให้ความสำคัญกับการค้นหาเงื่อนไขที่ทำให้คนชรา มีความทุกข์ และให้ความสำคัญกับความสุขในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มาโดยตลอด แต่ในภาคปฏิบัติเมื่อมีการโค่นล้มอำนาจหนึ่ง อำนาจอีกชุดหนึ่งได้ปรากฏขึ้นมากลายเป็นอำนาจนำในสังคมแทน ดังเช่นประเทศในสังคมทุนนิยม ผู้ที่ทำการสร้างชีวิตใหม่ไม่ใช่กลุ่มคนที่ถูกเอาเปรียบ แต่เป็นกลุ่มผู้มีอำนาจหรือรัฐชุดใหม่ที่เข้ามาบริหารประเทศ และคนชราถูกลดลงมากลายเป็นเพียงเครื่องมือทางการเมือง

ของรัฐ ซึ่งกระทำผ่านภาคปฏิบัติการชุดใหม่ อีกทั้งการต่อรองภายใต้วิธีคิดเพื่อล้มล้างคู่ตรงข้ามและยกย่องความมีเอกภาพของชนชั้นแรงงานหรือชนชั้นผู้ด้อยโอกาสนั้น ยังคงมีความเชื่อในเรื่องแก่นแกนของอัตลักษณ์แห่งชนชั้น หรือการต่อรองเป็นการสถาปนาความเป็นใหญ่ให้กับชนชั้นกรรมกร ผลของการต่อรองดังกล่าวจึงยังคงเก็บกดเสียง ความคิดที่แตกต่างให้กลายเป็นเสียงเงียบ และความทรงจำเกี่ยวกับตัวตนนั้นหลงเหลือเพียงวิถีชีวิตแบบชนชั้นกรรมกรซึ่งได้กลายเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นนักคิดในกลุ่มหลังสมัยใหม่ได้กระทำการโต้แย้งการเปลี่ยนถ่ายอำนาจในลักษณะเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยเห็นว่าอำนาจนั้นไม่ได้มีอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่อำนาจนั้นกระจายและไหลเวียนไปทั่วในสังคม ดังนั้นปฏิบัติการแห่งการโต้แย้งเพื่อก่อให้เกิดตัวตนที่อิสระจึงไม่สามารถที่จะกระทำได้โดยการโค่นล้มอำนาจใดอำนาจหนึ่ง ดังเช่นข้อเสนอของฟูโกต์ที่เห็นว่า การกระทำการโต้แย้งหรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์แห่งตัวตนมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะมวลชน แต่เกิดจากความปรารถนาของมนุษย์ที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจแต่ละคน และมนุษย์ได้มีจิตสำนึกที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ที่ปิดกั้นต่อการแสดงตัวตน โดยการที่มนุษย์ได้ระลึกรู้ มีความเท่าทันต่อกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ได้สร้างให้มนุษย์มีฐานะชายขอบของสังคม และจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างต้องการเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ดังนั้นความปรารถนาจึงเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์ได้สร้างสรรค์เทคนิค วิธีการเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจให้สามารถแสดงตัวตนในฐานะผู้กระทำการทางสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์แห่งชีวิต (Nilson.1998: 98; Foucault.1987: 30)

แต่สำหรับคนชายขอบบางกลุ่ม เช่น คนชรา ปรากฏการณ์ความเป็นชายขอบไม่ได้ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด แต่กระบวนการดังกล่าวเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางกายภาพที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของระบบทุนนิยม และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมิใช่สิ่งที่ผิดศีลธรรมของสังคม อีกทั้งเป็นลักษณะทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่อาจกำหนดให้มีหรือไม่มีได้ และเมื่อมองคนชราในบริบทของสังคมชนบท หรือในที่ทำงาน เช่น ระบบราชการ เอกชน เรายังพบเห็นคนชราที่ได้รับการยกย่องจากคนในสังคมในฐานะผู้รู้ ภูมิปัญญา หรือนักวิชาการในฐานะผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน แต่เมื่อคนชรากลุ่มหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตและเข้าไปอยู่ในบ้านพักคนชรา ความหมายของความเป็นชายขอบที่แสดงผ่านทางพื้นผิวของมนุษย์ได้ปรากฏชัดเจneyิ่งขึ้น จนทำให้คนในสังคมมีทัศนคติด้านลบที่เห็นว่าคนชราเป็นคนไร้ความสามารถ และที่สำคัญตัวคนชราเองได้ยอมรับต่อภาพด้านลบดังกล่าว จากมุมมองดังกล่าวความเป็นชายขอบของคนชราจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปตามการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่คนชรามีส่วนร่วมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จากวิธีคิด

ดังกล่าวความหมายของความเป็นชายขอบที่ปรากฏในบ้านพักคนชราจึงไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว แต่พรมัวตามความสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

อีกทั้งภายใต้วิธีคิดสร้างสรรค์สังคมเห็นว่าความหมายเกิดจากการตีความตามประสบการณ์ที่แตกต่างของมนุษย์ โดยเห็นว่ามนุษย์มีข้อจำกัดทางกายภาพ มนุษย์จึงไม่สามารถดำรงอยู่หรือมองเห็นปรากฏการณ์ทุกอย่าง และมีความคิดเห็นสอดคล้องกันได้ทั้งหมด ดังนั้นในสังคมปัจจุบันจึงปรากฏความขัดแย้งในเชิงวิธีคิดที่มองโลกและคุณค่าในการดำรงชีวิตแตกต่างกัน กระบวนการจัดการความขัดแย้งจึงมิใช่การล้มล้าง และสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ชุดใหม่ แต่เป็นการต่อรองเพื่อสลายความศักดิ์สิทธิ์ของระเบียบวินัย และแสดงให้เห็นว่าบรรทัดฐานของการดำรงชีวิตที่ถูกกำหนดขึ้นมานั้นมิใช่สิ่งจำเป็นที่คนชราจะต้องกระทำตามอย่างสยบยอม แต่กลับเป็นสิ่งที่สามารถถกเถียง สงสัย และตั้งคำถามได้ เมื่อความเป็นแก่นแกนของระเบียบวินัยถูกทำให้เจือจางลง รูปแบบการดำเนินชีวิตในบ้านพักคนชราจึงเป็นสิ่งที่ไร้แบบแผน หรือมีแบบแผนเพียงชั่วคราวเท่านั้น ความคลุมเคลือดังกล่าวจะทำให้คนชราสามารถเข้ามาขีดเขียน ทำการต่อรองความหมายตามความปรารถนาและประวัติศาสตร์ของแต่ละบุคคลได้

ในการเผยให้เห็นกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชราในบ้านพักฯ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด จริยธรรมแห่งการสื่อสาร (communication ethics) ของซีลา เบนฮาบิบ (Seyla Benhabib) เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวเห็นว่าการสื่อสารหรือภาษาของมนุษย์นั้นมีลักษณะของวาทกรรม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อีกทั้งแนวคิดดังกล่าวยังให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการปรับเปลี่ยนความหมายต่างๆ กระบวนการดังกล่าวนอกจากจะทำให้มนุษย์สามารถตอบโต้ต่อความเป็นสากลของความหมายต่างๆ แล้ว ปฏิบัติการดังกล่าวยังเป็นการเผยให้เห็นถึงความหลากหลายของความหมาย และเมื่อปฏิบัติการดังกล่าวได้แพร่กระจายไปทั่วผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ความหลากหลายของความหมายที่ปรากฏขึ้นจะกลายเป็นความสากล (interactive universalism) (Benhabib.1997: 3) หรือจากความเชื่อดังกล่าวความหมายที่เป็นหนึ่งเดียวจะถูกตอบโต้ด้วยความหมายที่หลากหลาย อีกทั้งความหลากหลายไม่ได้เป็นสิ่งที่สร้างความเหลื่อมล้ำให้กับสังคม แต่ความเป็นสากลตรงนี้คือการที่มนุษย์ต่างยอมรับให้ความหลากหลายกลายเป็นมาตรฐาน หรือบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

ดังนั้นในกระบวนการสื่อสารด้วยท่าทีดังกล่าว ทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันในบ้านพักคนชราแม้ว่าจะมีระเบียบวินัยมากำหนดบทบาทที่พึงประสงค์ของคนชรา แต่คนชรามีสิทธิเลือกที่จะตีความ มีปฏิสัมพันธ์ และสนทนากับโครงสร้าง กฎเกณฑ์ของบ้านพักคนชราได้ สถานภาพที่ดียิ่งกว่า

บุคคลอื่นของคนชราจึงไม่ได้เป็นสิ่งกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนชรา หากแต่เป็นระบบความสัมพันธ์แบบอัตวิสัยร่วม หรือการไตร่ตรองถึงความปรารถนาแห่งชีวิตได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้ออำนวยให้คนชราสามารถต่อรองกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้มีความลื่นไหลและหลากหลายมากขึ้น

กระบวนการต่อรองเพื่อสลายกฎเกณฑ์และเผยให้เห็นถึงความปรารถนาแห่งตัวตนนั้นมีได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด แต่เป็นกระบวนการที่คนชราได้มีการสนทนา (dialogue) กับบริบทรอบข้าง ที่ร่วมกันกระตุ้นให้คนชราได้มองเห็นความขัดแย้งที่ต่างฝ่ายต่างร่วมกันรับฟังความคิดเห็นของแต่ละฝ่าย ซึ่งทำให้คนชราได้มีพื้นที่ในการเปิดเผยความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสิ่งต่างๆ และจากความเชื่อในศักยภาพของคนชรา คนชราจึงสามารถคิดใคร่ครวญถึงความปรารถนาแห่งตัวตน ซึ่งการขบคิดดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทั้งระหว่างและภายหลังการมีปฏิสัมพันธ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนและสิ่งต่างๆ รอบข้างใหม่อีกทั้งการทำการต่อรองนั้นมิได้กระทำโดยลำพัง แต่เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนความรับผิดชอบเชิงศีลธรรมที่มนุษย์มีต่อกัน ซึ่งเป็นศีลธรรมที่ใส่ใจต่อการกระทำ คำพูด น้ำเสียง ดังนั้นบุคคลแวดล้อมที่มีปฏิสัมพันธ์ภายใต้ศีลธรรมดังกล่าวจึงเป็นบุคคลที่มีนัยสำคัญในการร่วมสร้างและธำรงความรู้สึกแห่งตัวตนของคนชรา

การสนทนา: การเผยความขัดแย้งในบ้านพักคนชรา

การดำรงอยู่ร่วมกันของสมาชิกในบ้านพักคนชรา สิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือการสื่อสารทั้งแบบทางตรงและทางอ้อม การพบปะหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมิใช่สิ่งที่ว่างเปล่าหรือปราศจากเจตจำนง แต่ภายใต้สถานการณ์หนึ่งๆ คนชราได้มีการสนทนา (dialogue) ร่วมกับสิ่งต่างๆ ในลักษณะของการอภิปรายถึงสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันว่าได้มีการกระทำการควบคุมคนชราไม่ให้เกิด/คิดถึงสิ่งที่ตนเองปรารถนาอย่างไร กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นการทำให้คนชราได้ระบายและเปิดเผยความรู้สึกของตนเองออกมาทั้งความรู้สึกกดดันและความรู้สึกต้องการ ซึ่งจะทำให้คนชราเห็นและเกิดความรู้สึกขัดแย้งระหว่างความปรารถนาแห่งตัวตนและเจตจำนงของระเบียบวินัยที่ทำการบิดเบือนความหมายของการดำรงชีวิตในบ้านพักฯ ดังนั้นการสนทนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความขัดแย้งและกระตุ้นให้คนชราได้รู้สึกว่าเรื่องต่างๆ ที่อยู่ภายในและถูกเก็บกดไว้มีความเป็นไปได้ที่จะปรากฏออกมา หรือกล่าวได้ว่าการสนทนาได้สลายประสบการณ์ชีวิตที่ถูกเคลือบแข็งโดยปฏิบัติการของวาทกรรมนั้นให้มีความยืดหยุ่นและนำไปใช้ได้หลายรูปแบบตามความสัมพันธ์ที่คนชราได้เข้าไปมีส่วนร่วม (Benhabib. 1997)

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการเล่นจะเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นการกระตุ้นให้คนชราและบริบทรอบข้างได้ร่วมเปิดเผยความรู้สึกออกมา ลักษณะของความสัมพันธ์จึงมิได้เป็นแบบสูงต่ำตามลำดับชั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของอัตวิสัยร่วม (intersubjectivity) ที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีความสัมพันธ์กันในฐานะมนุษย์ที่มีชีวิตและความรู้สึก ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ทั้งสองฝ่ายรู้ว่า จะฟังและเข้าใจความคิดเห็นของคนอื่นและตนเองอย่างไร โดยที่คนชราได้มีการนำเสนอโลกและความหมายของตัวเอง (myself) และคนอื่นในฐานะที่เราเห็นโลกหรือเข้าใจโลกของคนอื่นด้วย (other world) ซึ่งจะทำให้สามารถคาดการณ์พฤติกรรมในอนาคตของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยจะพิจารณาเรื่องของความตั้งใจและขีดความสามารถของทั้งสองฝ่าย (Benhabib.1997: 52) ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เห็นว่าภาษา ท่าทาง การกระทำที่ถ่ายทอดออกมานั้นเต็มเปี่ยมได้ด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนของสมาชิกในบ้านพัก

เมื่อเห็นว่าคนชรามีอาการที่อ่อนไหว การเข้าใจและร่วมรับฟังความรู้สึกจากส่วนลึกของจิตใจจึงทำให้ภาษาที่เปิดเผยออกมานั้นมีอาจจำกัดอยู่แค่การอ่านกฎเกณฑ์ระเบียบที่บัญญัติไว้ แต่ตัวบทที่ปรากฏออกมาจะเป็นความรู้สึกคับข้องใจ ความรู้สึกอัดอัดที่เกิดขึ้นในระหว่างที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ในบ้านพัก การนำเสนอตัวบทนั้นจึงเป็นการเชื่อมประสานประสบการณ์ชีวิตประจำวัน ทั้งประสบการณ์ส่วนตัว เช่น ปัญหาสุขภาพ ความยากจน ความรู้ในด้านต่างๆ กับประสบการณ์ส่วนรวม เช่น กฎเกณฑ์ในบ้านพัก เข้าด้วยกัน ดังนั้นการเล่นที่ดึงประเด็นจากความรู้สึกส่วนตัวออกมาทำให้เรื่องส่วนตัวของคนชราเป็นเรื่องส่วนรวมที่จะต้องกระทำในบ้านพัก กลายเป็นเรื่องที่ยกกันไม่ออก เมื่อเรื่องส่วนตัวได้รับการรับฟังในพื้นที่สาธารณะ เรื่องส่วนตัวต่างๆ เช่น การถูกทำร้าย ทั้งทางร่างกาย จิตใจ การถูกปล่อยปละละเลย หรือความรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายจะไม่ถูกมองข้ามหรือถูกตัดสินว่าเป็นเรื่องส่วนตัวอีกต่อไป การเล่นเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับเรื่องส่วนตัวนั้นทำให้คนชราเห็นว่าเรื่องส่วนตัวไม่ใช่เรื่องเหลวไหล หรือไร้คุณค่า อีกทั้งยังสามารถใช้ในต่อรองเพื่อสร้างนิยามและความหมายใหม่ได้

การต่อรองในที่นี้ไม่ใช่การเผชิญหน้าหรือเพื่อโค่นล้มระเบียบกฎเกณฑ์ ผู้เชี่ยวชาญ แต่เป็นการมองการต่อรองผ่านแนวคิดเรื่องอำนาจ ที่เห็นว่าอำนาจมีลักษณะเป็นการเมืองที่มีเครือข่ายกระจายไหลเวียนและมีอยู่ทั่วไปในสังคม อำนาจจึงไม่ได้มีลักษณะกระจุกตัวอยู่ที่ใดหรือเป็นของใครคนใดคนหนึ่ง (Foucault. 1978: 93,95) อีกทั้งในทัศนะของแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่เห็นว่าความจริงเกิดจากการตีความตามประสบการณ์ของมนุษย์ ความจริงจากประสบการณ์ชีวิตของคนชรากับความจริงของระเบียบวินัยในบ้านพักที่ถูกตีความโดยผู้อื่นจึงไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกัน และกระบวนการเล่นที่กระตุ้นให้คนชราได้เห็นและปรากฏความขัดแย้งนั้นทำให้อำนาจในบ้านพัก ไม่สามารถทำงานได้

อย่างราบเรียบ หรือกดทับคนชราได้แบบสนิทอีกต่อไป แต่ความขัดแย้งได้ทำให้ความจริงเกิดความลักลั่น หรือเกิดช่องว่างของอำนาจ และทำให้คนชราเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากผู้ถูกระทำเป็นผู้กระทำการเชื่อมโยงเครือข่ายของประสบการณ์เพื่อนำมาใช้ในการต่อรองในการสร้างความหมายใหม่ในการดำรงชีวิตในบ้านพัก (Foucault. 1985: 25-32; อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2548: 210) ดังนั้นบ้านพักจึงไม่ได้มีอัตลักษณ์ที่แน่นอนและหยุดนิ่งอีกต่อไป แต่กลับมีความเลื่อนรางของความหมายที่มีการเปลี่ยนแปลงและช่วงชิงนิยามตลอดเวลา

พื้นที่ในบ้านพักคนชราจึงไม่ใช่พื้นที่แห่งความปรองดอง หรือมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนอีกต่อไป แต่เป็นพื้นที่แห่งการเกิดขึ้นของการโต้แย้ง (practical argument) ที่สมาชิกในบ้านพัก ได้ร่วมกันตั้งคำถาม ปฏิเสธ และสงสัยกับระเบียบแบบแผนหรือความหมายต่างๆ การปรับเปลี่ยนความหมายของบ้านพัก ดังกล่าวทำให้บ้านพัก กลายเป็นพื้นที่แห่งความร่วมมือ (associational space) ที่คนชราได้เข้ามามีส่วนร่วมในการโต้แย้งในฐานะผู้มีอำนาจและมีความสามารถที่จะควบคุมชีวิตของตนเองได้ การร่วมมือที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้อยู่ในฐานะของการมีส่วนร่วมในกติกาของบ้านพัก เพื่อสนับสนุนให้บรรลุตามเป้าหมายของรัฐ หรือผู้เชี่ยวชาญ แต่เป็นการร่วมมือภายใต้ข้อตกลงเชิงศีลธรรม (moral agreement) ที่มาจากความตั้งใจ ทั้งจากประสบการณ์ของตัวตนและของคนอื่น ข้อตกลงดังกล่าวจึงประกอบสร้างระหว่างความหลากหลายของภาษา แนวคิด และวิธีการมองปัญหาและสถานการณ์ (Fraser. 1989: 164; Benhabib. 1997: 106-107)

นอกจากนี้การที่มนุษย์ได้มาอยู่ร่วมกันไม่ได้มีความแตกต่างเรื่องผลประโยชน์หรือความปรารถนาเท่านั้น แต่ยังมีเรื่องมาตรฐานความดีงามแตกต่างกัน พื้นที่และรูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อกระทำการโต้แย้งจึงแปรเปลี่ยนและหลากหลายไปตามการปะทะกันของระบบความเชื่อและความหมายที่กระทบต่อตัวตนและความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นพื้นที่เช่น ห้องพัก ห้องรับประทานอาหาร ลานกิจกรรม ที่เคยมีความหมายแน่นอนและตายตัว ได้กลายเป็นพื้นที่แห่งการโต้แย้งเพื่อต่อรองกับความหมายได้ทั้งสิ้น (Yeatman. 1994: 114) นอกจากนี้การสนทนาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ทั่วไปนั้น การที่คนชราจะกระทำการปรับเปลี่ยนความหมายของสิ่งต่างๆ ได้นั้นคนชราจำเป็นต้องมีการคิดใคร่ครวญถึงการกระทำต่างๆ เพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนและบริบทรอบข้าง

การใคร่ครวญ : การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนและบริบทรอบข้าง

การมีอิสระแห่งตัวตนไม่ได้เกิดขึ้นในฐานะที่คนชราเป็นปัจเจกบุคคล หรือได้รับสิทธิความเป็นพลเมืองตามกฎหมาย แต่ความอิสระนั้นเป็นกระบวนการทางการเมืองที่ผันแปรไปตาม

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังนั้นการหลุดพ้นจากการจองจำทางจิตวิญญาณจะเกิดขึ้นเมื่อคนชราได้มีการร่วมกันขบคิดถึงความสัมพันธ์ต่างๆ ที่อยู่รอบตัวในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งการทำงานของอำนาจไม่ได้มีลักษณะด้านลบ เช่น การลงโทษ หรือการทำร้ายร่างกาย แต่เป็นอำนาจในเชิงบวกที่กระทำการผลิตความหมายต่างๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นคนชราจึงมีความสามารถในการผลิตและประกอบสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ที่ได้เข้าไปมีความสัมพันธ์ตามเจตจำนงของตนเอง (Gordon.1980: 93; Foucault.1978: 98)

กระบวนการประกอบสร้างความหมายขึ้นมาใหม่จะเกิดขึ้นเมื่อการไตร่ตรองถึงบทบาทต่างๆ เป็นการร่วมกันขบคิดและตั้งสิ่งที่ไม่ใช่ความรู้ของตนเองออกมา หรือรู้ว่าเรื่องที่คิดและกระทำนั้นมิใช่สิ่งที่มาจากความปรารถนาของตัวเอง การที่คนชรามีความสามารถในการตระหนักถึงตัวตนในฐานะผู้ถูกกระทำ และขณะเดียวกันมีความสามารถในการเฝ้ามองและให้ความหมายแก่การกระทำของตัวเอง ทำให้คนชราสามารถลากเส้นแบ่งหรือจัดระยะห่างของความสัมพันธ์ระหว่างกฎเกณฑ์และตัวตนได้ใหม่ (Sack.1992: 45-46; Winslade and Mank 1999 อ้างอิงจาก Besley. 2001: 86) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้คนชราสามารถท้าทายกฎเกณฑ์ รูปแบบกิจกรรมต่างๆ รวมถึงทำให้คนชราดึงความต้องการที่ถูกซ่อนเร้นออกมาให้กลายเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตในบ้านพักฯ

การจัดความสัมพันธ์ดังกล่าวจะทำให้คนชราสามารถท้าทายกับเทคนิคของอำนาจ (technique of power) หรือมีความสามารถในการพลิกมุมมองและมีความสงสัยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (Besley.2001: 86) ดังนั้นแม้ว่าคนชราจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมอาชีพบำบัด การต้อนรับแขก ซึ่งยังคงมีรูปแบบเหมือนเดิม แต่คนชราได้มีการนำอำนาจประสบการณ์ และเจตจำนงแห่งตัวตนมาเชื่อมโยงกันใหม่ และภายใต้การที่คนชราตระหนักว่าตนเองมีความเข้าใจหรือเลือกกำหนดความรู้สึกภายใต้สถานการณ์หนึ่ง ทำให้คนชราได้มีการสร้างความหมายและสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นมาให้กับกิจกรรมที่ตนได้เข้าร่วม นอกจากนี้รูปแบบการทำทนาย และการสร้างความหมายให้กับตัวตนและสิ่งต่างๆ โหม่นั้นมิได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความแตกต่างของประสบการณ์ และความสัมพันธ์กับบริบทรอบข้างที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นการเขียนหนังสือ การเขียนจดหมาย การบันทึกประจำวัน การวาดภาพ หรือการถ่ายทอดออกมาเป็นงานวิจัย เป็นต้น

ผลของการท้าทายที่เกิดขึ้นทำให้คนชราได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป และแม้ว่าการกระทำจะอยู่ในบทบาทหรือวิธีการเดิม แต่เป็นการกระทำที่ใคร่ครวญมาแล้วว่าเป็นการกระทำภายใต้เจตจำนงเพื่อให้บรรลุความปรารถนาของตัวเองที่คาดหวังไว้ (Benhabib. 1997: 173; Mouffe.1992: 37) อีกทั้งยังทำให้คนชราสามารถรู้ข้อค้น และตีความความรู้และประวัติศาสตร์แห่ง

ตัวตนในรูปแบบใหม่ อันเป็นการท้าทายความจริงที่คนชราได้รับรู้ และเป็นการแสวงหาทางเลือกต่างๆ ร่วมกับสมาชิกในบ้านพักฯ

ความรับผิดชอบเชิงศีลธรรม : การมีความสัมพันธ์ร่วมกับบุคคลที่มีนัยสำคัญ

ประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของคนชราเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน ประกอบไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการที่เต็มเปี่ยมไปด้วยสีสัน และมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่หลากหลาย ดังนั้น ภาษา ท่าทีที่ใคร่ครวญจึงไม่ใช่สิ่งที่คนชราขีดเขียนหรือสร้างขึ้นโดยลำพัง ตัวตนคนชราจึงไม่ใช่แหล่งกำเนิดของความหมาย หรือปรากฏคุณค่าแก่นแกนแห่งความเป็นมนุษย์ แต่เป็นการประสานระหว่างคุณค่าร่วมกับสิ่ง/คน ที่คนชราได้เข้าไปมีความสัมพันธ์ด้วย การต่อรองเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจจึงเป็นการร่วมสร้างคุณค่ากับคนชราในฐานะมนุษย์ที่มีความสามารถในการกระทำการต่างๆ หลากหลาย ดังนั้นความรับผิดชอบที่มีต่อกัน / ต่อคนชรา จึงได้กลายเป็นศีลธรรมที่สำคัญในการมีความสัมพันธ์เพื่อให้วิถีคิด และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างและเป็นไปตามความปรารถนาได้ปรากฏออกมา

ความรับผิดชอบที่มีต่อคนชราในที่นี้ไม่ใช่ความรับผิดชอบตามหน้าที่หรือกฎหมาย เช่น การจัดคลินิกบริการสำหรับคนชราในโรงพยาบาลทุกระดับ มีบริการสาธารณสุขให้แก่คนชราฟรี หรือมีมาตรการลดหย่อนภาษีแก่คนชราที่มีรายได้ต่ำ หรือสำหรับบุตรหลานที่ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว (อภิญา เวชชัย. 2544: 9-11) เพราะความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวยังคงมองคนชราในฐานะที่มีลักษณะทั่วไป (generalized) ที่เห็นว่าคนชราที่มีลักษณะเป็นสากล มีความต้องการ มีหน้าที่เหมือนกัน ซึ่งทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอยู่ในฐานะบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลือ แต่ความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบเชิงศีลธรรม (moral responsibility) เป็นการมีความสัมพันธ์ที่มองคนชราในฐานะรูปธรรม (concrete) คือ มีอารมณ์ ความรู้สึก และมีความผูกพันกับคนชรา ซึ่งเป็นการมีความสัมพันธ์ที่จะใส่ใจกับการกระทำ โดยการรับฟังเพื่อให้เข้าถึงเจตนาของแต่ละฝ่าย ซึ่งทำให้คนชราได้มีการร่วมแบ่งปันความรู้สึก ความต้องการ รวมถึงเห็นคุณค่าของการกระทำทางสังคมของกันและกัน ดังนั้นลักษณะทางภายนอก หรือสิ่งที่ปรากฏขึ้นทางกายภาพ เช่น ความเจ็บป่วย การหลงลืม หรือลักษณะแห่งความเป็นชายขอบที่เกิดขึ้นกับคนชราจึงไม่เป็นอุปสรรค หรือเป็นอคติที่ดำรงอยู่ท่ามกลางปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพราะการมีความสัมพันธ์ระหว่างคนชากับคนอื่นนั้นมีเพื่อช่วยกันสร้างและธำรงความรู้สึกแห่งตัวตน ลักษณะของความสัมพันธ์นั้นคนชราจึงไม่ได้ตกเป็นวัตถุแห่งความพึงพอใจของคนอื่น (object of pleasure) หรืออยู่บนสัมพันธ์ภาพแบบพึ่งพิง แต่เป็นการพึ่งพาอาศัยกันและกัน (reciprocal) ที่กระทำร่วมกันอย่างสมัครใจ และเคารพซึ่งกันและกัน โดยใช้

ความรู้สึก ความเข้าใจเป็นสื่อกลางในการมีปฏิสัมพันธ์ (Nay. 1994: 139; Foucault. 1986: 47; Benhabib.1997:9)

บรรพชาศหรือความรู้สึกดังกล่าวที่เกิดขึ้นจึงเป็นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ (compassion) ที่ได้รับทั้งทุกข์ และร่วมในทุกๆ อารมณ์ไม่ว่าจะเป็นความเบิกบาน วิตกกังวล กลัว มีความสุข เจ็บปวด ซึ่งเป็นความรู้สึกจากจินตนาการแห่งความผูกพันและมีประสบการณ์ในชีวิตร่วมกันในช่วงหนึ่งหรือในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น เคยอาศัยอยู่ด้วยกัน ทานอาหาร รับประทานอาหาร เล่นดนตรีด้วยกัน ดังนั้นบุคคลแวดล้อม เช่น เพื่อน แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ครอบครัว จึงกลายเป็นบุคคลที่มีนัยสำคัญที่จะมุ่งดูแล และเข้าใจกันและกันตามความแตกต่างหลากหลายของประสบการณ์แต่ละคน ลักษณะของความใกล้ชิดกับบุคคลที่มีนัยสำคัญนั้น เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการร่วมแบ่งปันประสบการณ์ ความต้องการ และคุณค่าแห่งการกระทำทางสังคมต่างๆ ดังนั้นมิตรภาพที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว จึงเป็นจริยธรรมแห่งการดำเนินชีวิตรูปแบบหนึ่ง ที่ทั้งสองฝ่ายต่างร่วมกันทำทหายเพื่อปรับเปลี่ยน ช่วงชิงนิยามความหมาย ในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีนัยสำคัญกับคนชราให้กลายเป็นความสัมพันธ์ที่ช่วยพัฒนาประสบการณ์ภายใน และช่วยเติมเต็มสุนทรียภาพแห่งการดำรงชีวิต มิตรภาพที่มีร่วมกันระหว่างมนุษย์จึงก่อให้เกิดความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความจริงใจระหว่างคนชรา กับสมาชิกในสังคม และก่อให้เกิดพลังแห่งการต่อรองขึ้นในบ้านพักคนชรา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการร่วมเผยให้เห็นกระบวนการกดทับประสบการณ์แห่งความเป็นมนุษย์ของคนชรา และกระบวนการที่คนชราใช้ต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. การวิเคราะห์การสร้างความเป็นชายขอบให้กับคนชรา กระทำการศึกษาในสองประเด็นคือ

ประเด็นแรก การเผยให้เห็นการสร้างความหมายในฐานะความเป็นชายขอบให้กับคนชรา กระทำโดยใช้แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อเผยให้เห็นถึงความแยบยลของอำนาจที่กระทำการสร้างภาคปฏิบัติของวาทกรรมคนชรา ในรูปของความรู้ กฎเกณฑ์สังคม การจัดบริการทางสังคม หรือสถาบันต่างๆ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ระเบียบแบบแผนต่างๆ ให้แก่สมาชิกในสังคม การวิเคราะห์ดังกล่าวจึงเผยให้เห็นกระบวนการตีตราและกีดกันคนชราออกจากศูนย์กลางของสังคม

ประเด็นที่สอง การเผยให้เห็นถึงกระบวนการลดทอนประสบการณ์ชีวิตของคนชราที่อาศัยในบ้านพักคนชรา กระทำในสองมิติ มิติแรก ใช้แนวคิดพื้นที่แห่งการจ้องจําเจตจํานงของคนชรา โดยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงปฏิบัติการของพื้นที่ในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับคนชรา โดยมีได้คำนึงถึงประวัติศาสตร์แห่งชีวิต ที่คนชรามีสิทธิในการเลือกใช้ชีวิตตามความปรารถนาแห่งตัวตน มิติที่สองใช้แนวคิดการตรวจสอบ ในการสลายประสิทธิภาพของคนชรา โดยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงระเบียบวินัยแห่งอำนาจที่ได้กระทำการถอดถอนความสามารถของคนชราให้เหลือเพียงมนุษย์ไร้ความสามารถในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ในชีวิต

2. การวิเคราะห์กระบวนการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา โดยศึกษาผ่านแนวคิดจริยธรรมแห่งการสื่อสาร ซึ่งจะเผยให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารที่คนชราได้ร่วมสร้างความขัดแย้งให้ปรากฏขึ้นระหว่างความปรารถนาแห่งตัวตนกับเจตจํานงของระเบียบวินัย ความขัดแย้งดังกล่าวจะสลายหรือก่อให้เกิดความพหุของนิยามความหมายต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับคนชรา ไม่ว่าจะเป็นความหมายของบ้านพักคนชรา อัตลักษณ์ทางสังคม กฎระเบียบต่างๆ อีกทั้งทำให้คนชราได้มีการใคร่ครวญถึงความปรารถนาแห่งตัวตน และกระทำการท้าทายระเบียบวินัยในรูปแบบต่างๆ ตามประสบการณ์ของแต่ละคน รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนชากับบุคคลที่มีนัยสำคัญที่มีส่วนในการร่วมสร้างคุณค่าแห่งตัวตนของคนชรา ซึ่งทำให้คนชามีเสรีภาพในการจินตนาการและการใช้ชีวิตภายในบ้านพักคนชราได้อย่างอิสระ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การเกิดขึ้นของสถาบันทางสังคมภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมมีเป้าหมายหนึ่งเพื่อรองรับการจำแนกประเภทมนุษย์ตามบทบาทหน้าที่ต่างๆ และสำหรับบุคคลที่ไม่เอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อสังคม จะมีสถาบันขึ้นมารองรับเพื่อแยกคนกลุ่มดังกล่าวให้ออกจากศูนย์กลางของสังคม ดังเช่นคนชราที่อยู่ในสถานสงเคราะห์จะถูกมองเป็นกลุ่มคนที่ด้อยคุณค่ากว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม เมื่อการให้คุณค่าของมนุษย์อยู่ภายใต้มติดังกล่าว การดำเนินชีวิตในบ้านพักคนชราจึงเต็มไปด้วยระเบียบวินัยที่เข้ามาควบคุมการดำเนินชีวิตประจำวันผ่านการฝึกฝนร่างกายเพื่อให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ อย่างเป็นระเบียบแบบแผน และระเบียบวินัยเหล่านั้นไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของประวัติศาสตร์แห่งชีวิตหรือความต้องการของแต่ละบุคคล แต่จากความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่แม้ว่าจะตกอยู่ในกรงขังแห่งระเบียบวินัย แต่ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ และการประกอบสร้างประวัติศาสตร์แห่งชีวิตที่แตกต่างกัน เสรีภาพของมนุษย์จึงมิได้อยู่ภายใต้กรอบของกฎระเบียบ แต่เป็นอิสรภาพที่มนุษย์ได้มีการใคร่ครวญถึงความปรารถนาแห่งตัวตน และได้มีกระบวนการโต้แย้ง ปฏิเสธ หรือปฏิบัติตามกฎระเบียบ เพื่อให้บรรลุเจตจำนงของตน ดังนั้นในการเข้าถึงกระบวนการที่คนชราใช้ต่อรองเพื่อสร้างหรือธำรงอัตลักษณ์แห่งตัวตนนั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวิทยา วิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต (Narrative Approach) เนื่องจากวิธีวิทยาดังกล่าวมิได้มีเป้าหมายอยู่ที่การนิยามความหมายเกี่ยวกับชีวิตในลักษณะที่แน่นอนตายตัว แต่มีความต้องการเผยให้เห็นถึงวิธีการ (strategy) ในการมีความสัมพันธ์และต่อรองกับปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อเผยให้เห็นถึงความปรารถนาของคนชราตามประวัติศาสตร์แห่งชีวิตของแต่ละคน โดยศึกษาผ่านเรื่องเล่าแห่งชีวิต เพราะการให้ความสนใจที่เรื่องเล่า จะทำให้สังคมได้เห็นถึงวิธีการคิดคำนึงต่อชีวิตของคนชราที่มีอยู่อย่างหลากหลาย

นัยสำคัญของวิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต (Narrative Approach)

การเข้าถึงความรู้ ความจริงเกี่ยวกับชีวิตคนชราด้วยฐานคิดวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดนิยามความหมายของคนชราในลักษณะตายตัว ที่ละเลยมิติอารมณ์ ความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทรอบข้าง แต่ภายใต้กระบวนการทัศน์สร้างสรรค์นิยม (Constructivism) เห็นว่าการกระทำของมนุษย์เกิดจากการตีความการกระทำของปัจเจกอีกทั้งมนุษย์ประกอบไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึก การตีความดังกล่าวจึงเป็นกระบวนการให้ความหมายที่เกิดจากความรู้สึก (sensible) ต่อเหตุการณ์ การกระทำ ปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ถักทอมาจากประสบการณ์ของตนเอง และประสบการณ์ที่กระทำร่วมกับผู้อื่น (White. 2008: Online) ดังนั้นความหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์จึงมิได้ดำรงอยู่ก่อน

และมีลักษณะคงที่ตายตัว แต่ความหมายนั้นมีความเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนไปตามประวัติศาสตร์และความปรารถนาของมนุษย์แต่ละคน ด้วยเหตุนี้การเข้าใจการให้ความหมายแห่งชีวิตของคนชราในบ้านพัก ที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของแต่ละบุคคล จึงมีอาจกระทำอยู่บนฐานคิดปฏิฐานนิยม และการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตในงานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต ซึ่งจะเผยให้เห็นวิธีการ (strategy) และเสียงของคนชราที่แตกต่างจากความรู้กระแสหลักหรือกล่าวได้ว่าการเข้าใจประวัติศาสตร์แห่งชีวิตผ่านเรื่องเล่าเป็นการท้าทายความรู้ซึ่งอยู่บนวิธีคิดที่กำหนดคุณค่าของคนชราจากลักษณะทางชีวภาพ (biological determinism) หรือมองตัวตนในลักษณะสาร์ตนิยม (Miller. 2005: 7)

เรื่องเล่า (narrative) จึงเป็นสิ่งที่ใช้เข้าถึงประสบการณ์ อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าคนชราได้มีการต่อรองเพื่อสร้างและอ้างตัวตนอย่างไรในโลกทางสังคม ความน่าสนใจของเรื่องเล่าจึงมิได้อยู่ที่เรื่องเล่านั้นมีความน่าเชื่อถือหรือถูกต้องเพียงใด ในระหว่างการสนทนาผู้วิจัยจึงไม่ประเมินว่าคนชรามีการพูดโกหก พูดเกินความจริง พูดผิด หรือลืมหืมตกลั่นเรื่องใดบ้าง แต่มองว่าสิ่งที่เล่าออกมาได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนชรา กับสิ่งต่างๆ และได้เผยให้เห็นบริบทซึ่งเป็นกรอบที่กำกับความคิด การกระทำของคนชรา (Downe. 2007: 570)

นอกจากนี้วิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิตเห็นว่าความจริงถูกสร้างโดยมนุษย์และเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อีกทั้งมนุษย์ยังสามารถสร้างความหมายขึ้นมาใหม่ได้ ภายใต้ญาณวิทยาดังกล่าวจึงเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความรู้ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับเจ้าของประสบการณ์ (คนชราและบริบทที่เกี่ยวข้อง) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเข้าไปมีส่วนร่วมกับการตีความ การให้ความหมายกับการดำเนินชีวิตทั้งในอดีต ปัจจุบัน และการคาดการณ์ในอนาคตกับคนชรา การเข้าร่วมแบ่งปันประสบการณ์จึงไม่ใช่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับพื้นผิว แต่เป็นการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่าที่มีความสลับซับซ้อน และมีความหลากหลายของอารมณ์และความรู้สึกของผู้วิจัยและเจ้าของประสบการณ์ ดังนั้นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดออกมาบางเรื่องราวสามารถรับรู้ได้ถึงความรู้สึกความขัดแย้ง สับสน ระหว่างตัวตนคนชรา กับโครงสร้างอยู่ตลอดเวลา แต่ความรู้สึกดังกล่าวไม่ได้ติดแน่นอยู่กับคนชราตลอดไป เพราะจากฐานคิดที่เชื่อว่าปัญหาที่ปรากฏนั้นเป็นสิ่งที่สร้างจากภาคปฏิบัติการของอำนาจ ดังนั้นกระบวนการพูดคุยจึงเป็นการร่วมแยกแยะว่าสิ่งใดคือเจตจำนงของคนชรา และสิ่งใดคือภาพที่ถูกสร้างจากภาคปฏิบัติการของอำนาจ จากกระบวนการดังกล่าวทำให้คนชราได้มีกระบวนการในการเชื่อมต่อเรื่องเล่าในรูปแบบใหม่ (reconnect) และเป็นเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างสรรค์ และเป็นวิธีการของคนชราที่ใช้ในการต่อรองสิ่งต่างๆ ในบ้านพักคนชรา (Chase. 2005: 657)

การร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์มิใช่การอธิบายรายละเอียดในชีวิตแบบลำดับขั้นตอน แต่เป็นการสนทนาแบบใช้เหตุผลตามประสบการณ์ชีวิต และที่สำคัญเรื่องเล่าที่ปรากฏนั้นมีได้เป็นแค่รายละเอียดของชีวิต แต่เป็นคำบอกเล่าที่ผ่านการใคร่ครวญจากชีวิตของคนชรา (Polkinghorne. 2007: 479) ดังนั้นเรื่องเล่าที่ปรากฏขึ้นระหว่างการทำวิจัย จึงเป็นเรื่องที่คนชราเลือกนำเสนอให้สาธารณะได้รับรู้ว่ามีนัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในบ้านพักคนชรา ตัวตนคนชราในเรื่องเล่าจึงอยู่ในฐานะผู้จัดการ รวบรวม เชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ และเป็นผู้มองเห็นผลของการกระทำนั้นๆ ดังนั้นคนชราจึงสามารถอธิบาย ชี้แจง คัดค้าน ตัดสินใจและคาดการณ์ายสิ่งที่ควรกระทำหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในการใช้ชีวิตในบ้านพักคนชราจากประสบการณ์ของตนเอง (Chase. 2005: 657) รวมถึงสามารถจินตนาการตัวตนในแบบที่ตัวเองปรารถนาได้ ดังนั้นเรื่องเล่าจึงไม่ใช่สิ่งที่แยกออกจากตัวผู้เล่า แต่เรื่องเล่านั้นจะทำให้เข้าใจว่าผู้เล่าทำความเข้าใจ (make sense) ต่อเหตุการณ์ (events) ต่างๆ และสร้างคำอธิบาย ให้รายละเอียดเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับประสบการณ์ในอดีต ปัจจุบันและความคาดหวังในอนาคต และมีความสัมพันธ์กับผู้กระทำทางสังคมอื่น ๆ อย่างไร ความสัมพันธ์ของคนชรา กับสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่องเล่าจึงอยู่ในลักษณะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหรืออัตวิสัยร่วม (intersubjectivity) ซึ่งคาดการณ์ว่าสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องคิดอย่างไร และคนชราอยู่ในสถานภาพเป็นประธาน (subjectivity) ในเรื่องเล่าที่เป็นผู้กระทำการตีความสิ่งต่างๆ

ดังนั้นผู้เล่าแต่ละคนจึงมีวิธีการสร้างเรื่องเล่า และให้ความหมายต่อประสบการณ์ในโลกทางสังคมแตกต่างกัน เรื่องเล่าจึงทำให้เห็นผลสะท้อนต่อกันและกัน (interplay) ระหว่างเรื่องเล่า กระแสหลัก (meta-narrative) ที่ได้กำกับวิธีคิด และในอีกด้านหนึ่งได้เห็นเรื่องเล่าที่คนชราได้ผลิตขึ้น เรื่องเล่าจึงได้มีบทบาทชี้นำการกระทำ ความคิดของคนชราต่อบริบททางสังคม และวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างไปจากเรื่องเล่ากระแสหลัก การศึกษาประสบการณ์ชีวิตของคนชราผ่านเรื่องเล่ายังทำให้เห็นความขัดแย้งระหว่างประสบการณ์ชีวิตของคนชรา การสร้างตัวตน และการคาดหวังตามรูปแบบวัฒนธรรมที่กระทำผ่านระเบียบวินัย แต่ในขณะเดียวกันได้เห็นถึงความซับซ้อน และความเลือนไหลของความหมายที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบทที่คนชราได้มีการตีความและให้ความหมาย

พื้นที่แห่งประสบการณ์และการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิต

การทำความเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับคนชรา ผู้วิจัยดำเนินการเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับคนชรา จาก สองส่วน ส่วนแรก จากการศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความเกี่ยวกับคนชราและบ้านพักคนชรา ส่วนที่สองเป็นการเข้าถึงผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต (life experience) เพราะเรื่องเล่าได้แสดงให้เห็นแบบแผน (pattern) แห่งชีวิตคนชราที่ได้พยายามปะติดปะต่อประสบการณ์ในชีวิตให้กลายเป็นเรื่องราว (story) เกี่ยวกับชีวิตของตัวเอง และด้วยความเชื่อในเรื่องความแตกต่างระหว่างมนุษย์ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อมทางสังคม แบบแผนแห่งชีวิตดังกล่าวที่น่าเสนอออกมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละคน (Polkinghorne, 2007) เรื่องเล่าที่ถูกนำเสนอจึงทำให้เข้าใจได้ว่า คนชรามีการเปลี่ยนแปลง (reshape) ความสัมพันธ์ทางสังคมและตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละสถานการณ์อย่างไร

การศึกษาเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา ผู้วิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตกับคนชราที่อาศัยอยู่ในสถาบันที่ให้การดูแลคนชราอย่างถาวรและเป็นการให้บริการแบบให้เปล่า หรือมีการเก็บค่าบริการแต่ในจำนวนน้อยจนไม่สามารถนำมาใช้ในการต่อรองด้วยวิธีการของกระแสหลัก เช่น การจ่ายค่าตอบแทนด้วยเงินตราเพื่อให้เจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในบ้านพักคนชราที่จัดบริการแบบให้เปล่านั้นจึงเผยให้เห็นถึงทางเลือกในการทำทายและต่อรองกับระเบียบวินัย เพื่อการสร้างความหมายตามความปรารถนาแห่งตัวตน

บ้านพักคนชราที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีทั้งหมด 4 แห่ง ทั้งในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในระหว่างที่ได้พูดคุยประสบการณ์ชีวิตกับคนชรา แม้ว่าจะได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ แต่การเล่าเรื่องของคนชราได้มีการตีความปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้เล่า จนเกิดความไว้วางใจและเล่าเรื่องที่ประกอบไปด้วยความรู้สึก แต่เนื่องจากสถานที่ในบ้านพักฯ มีบุคคลภายนอกเข้าศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก และแม้ว่าผู้วิจัยจะได้ใช้ห้องสมุดซึ่งเป็นห้องที่ไม่มีบุคคลอื่น หรือบางครั้งพูดคุยกันที่ศาลาที่มีเพียงผู้วิจัยกับผู้เล่า แต่เนื่องจากห้องสมุดและศาลาเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเดินเข้าออกได้ แม้เจ้าหน้าที่จะแจ้งให้คนชราได้ทราบว่าของใดใช้ห้องสมุดในช่วงที่เห็นผู้วิจัยกำลังพูดคุยกับคนชรา แต่สำหรับบุคคลภายนอกซึ่งไม่ทราบมักจะเดินเข้ามาและขอรับฟังด้วยเป็นระยะ แม้ว่าผู้วิจัยจะขอให้บุคคลภายนอกขออนุญาตเข้าฟังจากเจ้าของเรื่องเล่า แต่ผู้วิจัยมักพบท่าทีที่ไม่สบายใจ และทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้เล่าหยุดชะงัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เปลี่ยนสถานที่และได้ใช้สัมพันธ์ภาพส่วนตัวในการขอสัมภาษณ์ในเบื้องต้น และได้ทำหนังสือขออนุญาตอย่างเป็นทางการต่อต้นสังกัดตามลำดับ

เนื่องจากบ้านพักฯ ทั้ง 4 แห่ง มีวิธีการจัดการพื้นที่โดยมีเป้าหมายเพื่อการเฝ้ามองและกำกับการกระทำเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยจึงขอบรรยายบ้านพักคนชราแห่งหนึ่งเป็นตัวอย่าง ก่อนที่จะเข้าถึงบ้านพักฯ ประมาณ 500 เมตร จะพบกับป้ายกล่าวต้อนรับที่เขียนว่า “ยินดีต้อนรับสู่สถานสงเคราะห์ บ้านหลังสุดท้ายของคนไร้ที่พึ่ง และขาดโอกาส” และมีภาพผู้สูงอายุยกมือไหว้ ถนนสาธารณะกับตัวบ้านพักฯ ถูกแยกขาดจากกันด้วยคลองที่ถูกขุดขึ้นล้อมรอบตัวบ้านพักฯ เมื่อเข้ามาภายในรั้วเหล็กสีชาวยาวโปร่ง จะเห็นป้อมยามอยู่ทางด้านซ้ายและอยู่บริเวณด้านหน้าอาคารชาย ถัดจากป้อมยามจะเป็นอาคารสำนักงานตั้งอยู่ตรงกลาง ด้านหลังสำนักงานจะเป็นโรงอาหาร และมีตึกหญิง โรงซักล้าง ตึกป่วย ตึกคนหลง ตึกอาชีวบำบัด ล้อมรอบโรงอาหาร ดังนั้นหากเปิดประตูสำนักงานด้านหลังจะเห็นการเคลื่อนไหวของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในแต่ละอาคารได้ และหากยืนอยู่ที่ประตูด้านหน้าอาคารสำนักงานจะสามารถเห็นคนเดินเข้าออกได้ทั้งหมด ส่วนป้อมยามจะมียามดูแลเป็นบางวัน แต่จะมีอยู่ประจำในตอนกลางวัน กลุ่มอาคารเหล่านี้จัดได้ว่าอยู่ตรงส่วนด้านหน้าของพื้นที่ทั้งหมดของบ้านพักฯ ส่วนพื้นที่ตรงกลางได้ขุดเป็นสระน้ำและได้สร้างอาคารอเนกประสงค์ไว้ตรงกลางสระ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประชุมคนชรา หรือใช้เป็นสถานที่สำหรับสวดมนต์ในตอนเช้า ส่วนด้านหลังเป็นโรงครัวและบ้านพักเจ้าหน้าที่

เมื่อเข้าไปในตึกผู้หญิง ซึ่งเป็นตึกสำหรับคนที่ช่วยเหลือตัวเองได้ จะมีประตูเข้าออก 2 ทางตรงข้ามกัน ตรงข้ามประตูทางเข้าด้านหน้าจะมีการติดป้ายระเบียบ ข้อปฏิบัติไว้ที่ผนังห้อง แต่ป้ายดังกล่าวถูกบังด้วยตู้เสื้อผ้า และกลายเป็นที่แขวนเสื้อผ้าของคุณยายที่อยู่เตียงใกล้ๆ ในตึกนี้มีคนชราทั้งหมด 8 คน ด้วยสภาพห้องที่ค่อนข้างกว้างจึงยังคงมีเตียงว่างอยู่อีกจำนวนหนึ่ง

ตรงข้ามอาคารผู้หญิง จะเป็นเรือนพักของผู้ชายที่ลักษณะการจัดอาคารและกฎระเบียบคล้ายกับตึกผู้หญิง ถัดจากตึกอาคารผู้หญิง ไปทางขวามือจะมีโรงซักล้าง และตึกป่วยที่อยู่ใกล้กับโรงอาหาร และอยู่ตรงข้ามกับอาคารสำนักงาน ลักษณะโครงสร้างอาคารจะเหมือนตึกผู้หญิง ทั้งทางเข้าออก และป้ายบอกกฎระเบียบ แต่เพียงในตึกนี้จะดีกว่า เพราะเป็นเตียงสำหรับคนป่วยที่มีราวเหล็กกันไม่ให้ตก ด้านหน้าของตึกนี้จะเป็นโรงอาหารและสำนักงาน ส่วนด้านหลังของตึกเป็นห้องน้ำรวม โต๊ะเก้าอี้สำหรับรับประทานอาหาร และตึกคนหลง ดังนั้นแม้จะนั่งทำกิจกรรมที่หันหลังให้กับโรงอาหารซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลาง แต่การที่มีตึกคนหลงตั้งอยู่ตรงข้ามกับตึกคนป่วย (ด้านหลังตึกคนป่วยจะตรงข้ามด้านหน้าตึกคนหลง) ยังคงทำให้การทำกิจกรรมต่างๆ นั้นอยู่ในสายตาของการเฝ้ามอง เพราะตึกคนหลงจะมีเจ้าหน้าที่เฝ้าดูแลเรื่องความสะดวกตลอดเวลา

คนที่ถูกจำแนกเข้าตึกคนหลงถูกมองจากองค์การว่าสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น หรือช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เช่น นั่งร้องไห้ ส่งเสียงดังตลอดเวลา หรือทำร้ายร่างกายคนอื่น ตึกคนหลงหรือตึกที่ถูกเจ้าหน้าที่ หรือคนชราเรียกว่าตึกหลงถูกแบ่งออกเป็น 3 ประเภทซึ่ง 2 ประเภทแรก ถูกแบ่งระหว่างหญิงและชาย ภายในตึกหลงหญิงจะมีเตียงอยู่ประมาณ 6 เตียง ตัวอาคารครึ่งล่างจะเป็นปูนทาสีขาว ส่วนครึ่งบนล้อมรอบด้วยเหล็กดัด ส่วนประตูด้านหน้าเป็นประตูเหล็กดัดบานเลื่อนทั้งบานที่ล็อกกุญแจตลอดเวลา ส่วนตึกหลงชาย จะจัดแบบห้องพักรู้ โดยจัดที่นอนให้ปลายเท้าชนกัน กันด้วยอิฐบล็อกซึ่งก่อเป็นแนวสี่เหลี่ยมสูงขึ้นมาตรงขอบ และพื้นที่นอนเป็นกระบือไม่มีผ้าปูเพราะเห็นว่าหากคนหลงมีการขยับแล้วจะสะดวกต่อการทำความสะอาด ลักษณะของการสร้างกำแพงจะเหมือนตึกหลงหญิง จึงทำให้สามารถมองเห็นพฤติกรรมของคนหลงตั้งแต่ห้องแรกถึงห้องสุดท้าย และมองผ่านไปยังด้านหลังอาคารของตึกคนป่วยด้วย ในอาคารนี้จะมีเจ้าหน้าที่คอยเดินดูตลอดเพื่อทำความสะอาด และป้อนอาหาร ส่วนตึกหลงประเภทสุดท้าย เป็นตึกสำหรับคนที่ถูกตัดสินว่ามีพฤติกรรมรุนแรง เช่น คลุ้มคลั่งหรือสำหรับคนตาบอด โดยทางเจ้าหน้าที่เห็นว่าลักษณะดังกล่าวจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ยากลำบาก ลักษณะของตึกนี้จะจัดให้อยู่ห้องละคน โดยมีพื้นที่ประมาณ 20 ตารางเมตร มีเตียงนอนหนึ่งหลัง ส่วนลักษณะห้องจะเหมือนตึกหลงหญิงและชาย คือพื้นล่างก่อด้วยอิฐที่บส่วนด้านบนเป็นเหล็กดัด

สำหรับกิจวัตรประจำวันนั้น ประมาณ 4.00 น. บรรยากาศที่มีแต่ความเงียบสงบ เต็มไปด้วยละอองน้ำค้าง คนชราเริ่มลุกจากที่นอนไปต้มน้ำร้อน บ้างไปอาบน้ำ บางคนอบอุ่นร่างกายด้วยการกวาดใบไม้รอบๆ ตึกที่ตนอยู่ ในช่วง 6 โมงเช้าจะมีแม่ค้ามาขายอาหาร ขนมหวาน ด้านหน้าบ้านพักบริเวณป้อมยาม บางคนซื้อเพื่อเตรียมไว้สำหรับใส่บาตรตอนเจ็ดโมงเช้า สำหรับบางคนซื้อไว้เพราะเห็นว่าเป็นอาหารที่ตนชื่นชอบและจะนำไปรับประทานร่วมกับอาหารในแต่ละมื้อ หลังจากใส่บาตรแล้ว 7.30 น. ทุกคน (ตึกหญิง และตึกชาย) จะต้องเดินไปสวดมนต์ที่ศาลากลางน้ำ บางคนอาสาขึ้นเพื่อนจากตึกป่วยไปด้วย ต่างคนต่างเดินแต่จะเร่งฝีเท้าเมื่อได้ยินเสียงกริ่งครั้งแรกที่ทราบกันว่าอีก 5 นาทีจะเริ่มสวดมนต์ หลังจากนั้นอีก 20 นาที ทางเดินที่เงียบกลับมีเสียงพูดคุยกัน พร้อมกับเสียงของรถเข็นอาหารที่บรรทุกหม้อข้าว หม้อกับข้าว พร้อมถาดอาหารของคนชรา อาหารส่วนหนึ่งจะถูกจัดเตรียมใส่ถาดและเข็นไปให้คนป่วยที่ตึก อีกส่วนหนึ่งจะรอไว้สำหรับบริการให้คนชราที่มาทานข้าวที่โรงอาหาร เมื่อเสียงกริ่งที่ดังขึ้นในช่วง 8.30 น. ทุกคนต่างทราบว่าเป็นเวลารับประทานอาหารเช้าที่คนชราในตึกหญิง และตึกชายทุกคนต้องมาที่โรงอาหาร ทุกคนเดินมาพร้อมกับช้อนส้อม แก้วน้ำประจำตัว และต่างมารอที่โต๊ะอาหารอย่างพร้อมเพรียง เพื่อรอให้พี่เลี้ยงเรียกตามเบอร์ของแต่ละคนที่ติดไว้บริเวณด้านหน้าของถาดหลุม ภายหลังจากรับประทานอาหารแล้วคนชราในโรงอาหาร

(ตึกหญิง ตึกชาย) ทุกคนต้องล้างภาชนะอาหารของตนเอง และนำมาวางไว้ที่โต๊ะสำหรับเตรียมอาหารซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างของโรงอาหาร

หลังจากรับประทานอาหารเข้าประมาณ 9.00 น. จะเป็นกิจกรรมการอ่านข่าว โดยเจ้าหน้าที่จะนำข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มาอ่านและร่วมพูดคุยกับคนชรา หรือบางครั้งเป็นการนัดแนะเพื่อให้คนชราเตรียมตัวเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ บางวันหากมีนักศึกษาหรือบุคคลภายนอกมาร่วมกิจกรรม เช่น ทำดอกไม้ประดิษฐ์ กิจกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์จะงดไป และจะใช้ช่วงเวลาตั้งแต่หลังอาหาร ถึง 11.00 น. เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับบุคคลภายนอกแทน แต่หากเป็นวันที่ไม่มีกิจกรรมพิเศษใดๆ ภายหลังจากกิจกรรมการอ่านข่าวต่างคนต่างแยกย้ายไปทำกิจกรรมของตนเองตามข้อตกลงร่วมกับเจ้าหน้าที่ว่า คนชราในตึกหญิง ตึกชายต้องมีกิจกรรมอย่างน้อยคนละ 1 อย่าง และจะกลับมารวมตัวกันอีกครั้งตามเสียงกระดิ่งในเวลา 11.00 น. 14.00 น. และ 16.00 น. เพื่อรับประทานอาหารกลางวัน สวดมนต์ และทานอาหารเย็น ตามลำดับ หลังจากอาหารเย็นทุกคนต่างต้องคืนอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงานฝีมือ หรือคืนอุปกรณ์มีคมต่อเจ้าหน้าที่ เช่น กรรไกร เข็มเย็บผ้า จากนั้นแต่ละคนจะแยกย้ายไปทำธุระส่วนตัว และเตรียมเข้านอน ก่อนถึงเวลานอนบางคนออกมานั่งดูรายการทีวีจนถึงเวลา 20.30 น. แสงไฟทุกอย่างจะดับลง เหลือเพียงแสงไฟจากห้องน้ำ ทางเดิน หรือถูกเปิดขึ้นในกรณีฉุกเฉิน เช่น มีคนป่วย หรือหกล้ม เวลาการเปิดทีวีได้มีการกำหนดเป็นช่วง เช่น วันจันทร์ถึงศุกร์ ช่วงบ่าย ตั้งแต่ 12.00-15.00 น. ช่วงเย็น 17.30-20.30 น. ส่วนวันเสาร์ อาทิตย์ ช่วงเช้า 9.00-10.00 น. ส่วนช่วงเย็นเหมือนวันจันทร์ถึงศุกร์

การใส่หูฟังเพื่อฟังเพลงจากวิทยุ หรือละครที่ตนชื่นชอบนั้นเป็นสิ่งที่ได้กำหนดขึ้นร่วมกันภายในเรือนพัก นอกจากนี้ยังมีกฎระเบียบข้อบังคับอย่างเป็นทางการหรือข้อควรปฏิบัติภายในบ้านพักฯ ดังเช่นให้แต่งกายสุภาพเรียบร้อย รักษาความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่ทะเลาะวิวาท หรือชักชวนยุยงส่งเสริมให้ผู้ใดกระทำความผิดระเบียบ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ช่วยดูแลรักษาถนนหนทางทรัพย์สินของทางราชการ ดูแลรักษาความสะอาดของตนเองและสถานที่ รวมถึงเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิบัติการกิจที่สถานสงเคราะห์จัดขึ้น ส่วนข้อห้ามปฏิบัติ ดังเช่นมีพฤติกรรมฉันทู้สาว ทะเลาะวิวาท หรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาอนค้ำงในบ้านพักฯ และห้ามคนชราไปนอนค้างที่อื่นก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ รวมถึงห้ามเล่นการพนัน ลักทรัพย์ผู้อื่น นำอาหารไปรับประทานนอกห้องอาหารยกเว้นผู้ป่วยที่ได้รับอนุญาต ห้ามประกอบอาหารในเรือนนอน ทำลายทรัพย์สินราชการ รบกวนความสงบของผู้อื่น และหากมีการฝ่าฝืนได้มีการกำหนดขึ้นตอนการลงโทษตามลำดับ ตั้งแต่ความผิดครั้งที่ 1 ว่ากล่าวตักเตือน ความผิดครั้งที่ 2 ทำทัณฑ์บน งดรับเงินบริจาค งดร่วมกิจกรรมภายนอกบ้านพักฯ และสุดท้ายย้ายบ้านพักฯ หรือลงโทษตามความเหมาะสม

สำหรับการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตผู้วิจัยได้ติดต่อนักสังคมสงเคราะห์โดยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการพูดคุย และแจ้งถึงลักษณะของผู้เล่าเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการสนทนา แม้ว่าจะได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานต้นสังกัดอย่างเป็นทางการ และในระหว่างที่นักสังคมฯ ติดต่อกับคนชรา เพื่อให้มาพูดคุยกับผู้วิจัย ผู้วิจัยเห็นว่าความสมัครใจของคนชราในครั้งแรกที่อยู่ท่ามกลางนักสังคมฯ และผู้วิจัยเป็นความสมัครใจที่อยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นก่อนจะเริ่มการสนทนาทุกครั้ง และอยู่ในพื้นที่ที่มีเพียงผู้วิจัยและคนชราแล้ว ผู้วิจัยจะอธิบายถึงแรงบันดาลใจในการสนทนา ประกอบกับชี้แจงให้เห็นว่าผู้วิจัยมีความเคารพในประวัติศาสตร์ชีวิตคนชราที่มีคุณค่าและมีความแตกต่างกัน ผู้เล่าบางคนยินดียิ่งร่วมพูดคุย และอนุญาตให้บันทึกเสียง ส่วนเรื่องราวที่ผู้เล่าเห็นว่าไม่ต้องการที่จะให้บันทึก ผู้วิจัยได้แจ้งให้ผู้เล่าได้ทราบก่อนการพูดคุยว่าผู้เล่าสามารถให้ผู้วิจัยหยุดบันทึกเสียงได้ แต่สำหรับผู้เล่าบางคน เมื่ออยู่ลำพังกับผู้วิจัยและได้ทราบเจตจำนงของการสนทนาแล้ว บางคนมีท่าทีอึดอัดและแจ้งให้ผู้วิจัยทราบว่าตนเองเป็นคนพูดน้อย และขอให้พูดคุยกับคนอื่นแทน ผู้วิจัยจึงได้เปลี่ยนผู้เล่าใหม่ การพูดคุยกับผู้เล่าจะใช้เวลาประมาณ 5-8 ชั่วโมง ซึ่งเป็นการพบกันในวันเดียว หรือสองถึงสามครั้งตามความสมัครใจของผู้เล่า อีกทั้งการเข้าถึงเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตนั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น บันทึกส่วนตัว (diary) ภาพถ่าย จดหมาย การร่วมแบ่งปันประสบการณ์ผ่านเรื่องเล่าเหล่านี้จะเป็นการเล่าประสบการณ์ต่างๆ ที่คนชราจะต้องเผชิญกับภาวะการถูกบีบคั้นในบ้านพักฯ ประสบการณ์ที่เล่าอาจจะอ้างอิงไปไกลกว่าชีวิตในบ้านพักฯ เพื่อให้เห็นประสบการณ์ ความรู้ที่ใช้สร้างพลังในการต่อรองกับความหมายหรือระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ในขณะที่ดำเนินชีวิตอยู่ในบ้านพักฯ

ลักษณะคำถามที่ใช้ในการสนทนาจึงเป็นคำถามที่เปิดกว้างและเป็นตัวบทที่แสดงถึงการต่อรอง (negotiated text) มุมมองและความหมายร่วมกับคนชรา อีกทั้งคำถามยังมีลักษณะไม่เป็นทางการแต่เป็นคำถามปลายเปิด ยืดหยุ่น และอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎี เพื่อให้เจ้าของประสบการณ์ได้ถ่ายทอดความรู้สึกออกมา และลักษณะของคำถามดังกล่าวยังเป็นการกระตุ้นให้คนชราได้เล่าประสบการณ์ และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้วิจัย

การเผยให้เห็นถึงกระบวนการกดทับของอำนาจที่กระทำต่อคนชรา และกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตน ผู้วิจัยได้มีการพูดคุยกับคนชราและได้นำเสนอเรื่องเล่าทั้งหมด 8 คน นอกจากนี้ยังได้มีการสนทนากับคนชราอีก 3 คน แต่ไม่ได้นำเสนอในลักษณะของเรื่องเล่าเพราะในระหว่างการสนทนาประสบการณ์ชีวิตบางส่วนคนชราไม่ต้องการพูดถึง หรือบอกกับผู้วิจัยว่า “ขอข้ามไป” ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะนำเสนอเรื่องเล่าในลักษณะที่ทำให้เห็นจุดเปลี่ยนของชีวิตในแต่ละช่วง โดยเฉพาะในช่วงที่เข้ามาอยู่ในบ้านพักคนชรา แต่ในที่นี้มีได้หมายความว่าผู้วิจัยจะเพิกเฉยต่อตัวบท

ที่ได้ปรากฏออกมาในขณะสนทนา เพราะตัวบทต่างๆ เหล่านั้นได้เผยให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการ และระเบียบวินัยในบ้านพักฯ ที่ได้กระทำการกดทับประสบการณ์ชีวิต หรือบางกรณีตัวบทได้เผยให้เห็นถึงกระบวนการต่อรอง หรือมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะอัตวิสัยร่วมระหว่างคนชรา กับสิ่งต่างๆ อีกทั้งได้มีการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ผู้ปกครอง นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาลในบ้านพักคนชรา จำนวน 10 คน ในฐานะบริบทที่เกี่ยวข้องกับคนชรา

บทที่ 4

เรื่องเล่าของคนชรา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตคนชราที่ผู้วิจัยได้เลือกมานำเสนอนั้นเป็นเรื่องเล่าที่ได้มีการพูดคุยและเผยให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านในแต่ละเหตุการณ์ อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เห็นกระบวนการคิดทบทวนและวิธีการต่างๆ ที่คนชราได้ใช้ในการต่อรอง ซึ่งประกอบด้วย 8 เรื่อง แม้ว่าเรื่องเล่าเหล่านี้จะมาจากคนธรรมดาสามัญ หรือเป็นเสียงของคนที่ถูกเรียกว่าคนด้อยโอกาส บางคนอาจเห็นว่าเรื่องเล่าเหล่านี้เป็นเพียงตำนาน นิทานปรัมปราที่คนชราได้แต่งขึ้น แต่เรื่องเล่าเหล่านี้ได้นำเสนอให้เห็นถึงชีวิตที่ได้มีการต่อสู้ ดิ้นรนผ่านการตอบโต้ ต่อรอง และหาที่ยืนให้กับตัวเองในภาวะแห่งการถูกกระทำในฐานะคนชายขอบด้วยวิธีการแยบยลและหลากหลาย และในการนำเสนอเรื่องเล่าผู้วิจัยได้ใช้นามสมมติแทนการใช้ชื่อจริง เพื่อมิให้เรื่องเล่ากระทบความสัมพันธ์ของผู้เล่าและบริบทที่เกี่ยวข้อง

เรื่องเล่าที่นำเสนอเป็นเรื่องเล่าถึงภูมิหลัง ความเป็นมาของแต่ละคน ความใฝ่ฝัน ความทุกข์ยาก ประสบการณ์ชีวิตของคนชราและความรู้สึกต่อการมีชีวิตอยู่ในบ้านพัก การนำเสนอเรื่องเล่าเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงประเด็นที่ผู้เล่าต้องการแลกเปลี่ยนกับสังคมและได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงเจตจำนงของโครงสร้างที่ได้กระทำการคุกคามประสบการณ์ชีวิตคนชรา และวิธีการที่คนชราใช้ในการต่อรองความหมายแห่งตัวตน ทั้ง 8 เรื่องนั้นจึงได้แสดงให้เห็นถึงการสนทนากับวาทกรรม และความปรารถนาแห่งตัวตนของคนชราในหลากหลายรูปแบบ แต่เสียงสะท้อนเหล่านั้นมีสิ่งที่สอดคล้องและแตกต่างกันหลายประการ

ประการแรก การนำเสนอประสบการณ์ชีวิต ในระหว่างการสนทนาคณชรากับผู้วิจัยได้ร่วมนำเสนอภาพในลักษณะของประวัติศาสตร์ของชีวิต แต่การพูดคุยดังกล่าวมิได้มีเป้าหมายเพื่อการโหยหาอดีต แต่การนำภาพเหตุการณ์ในอดีตมาเชื่อมโยงให้เห็นถึงพลังแห่งความเป็นมนุษย์ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่บีบคั้น เช่น ความยากจน ปัญหาสุขภาพ แต่มนุษย์ยังสามารถที่จะจัดการกับอุปสรรคเหล่านั้น และสำหรับคนชราแล้วกระบวนการพูดคุยถึงสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบางคนรู้สึกว่าตัวเองหมดหนทางในภาวะยากไร้ แต่การเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์แห่งชีวิตที่ภาคภูมิใจ ทำให้คนชราได้มีการใคร่ครวญถึงความสามารถและมองย้อนกลับมาที่ตัวเองในสถานการณ์ปัจจุบันว่าจะมีการวางแผนชีวิตของตนในอนาคตอย่างไร

ท่วงทำนองการเล่าไม่ใช่เป็นเพียงการเล่าในช่วงที่สุขใจ แต่เป็นท่วงทำนองที่ประสานไปด้วยหลากหลายของอารมณ์เพื่อให้เห็นถึงจุดหักเหในชีวิตของคนชรา ทำให้คนชราทบทวนถึงสิ่งที่ตนประสบอยู่ ซึ่งด้านหนึ่งเห็นว่าความทุกข์ยากในชีวิตนั้นสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง หรือการที่คนชรา

ตระหนักในจุดเปลี่ยนของชีวิตทำให้คนชราเลือกนิยามว่าสิ่งใดคือความทุกข์ร้อนใจ และช่วงใดคือความสุขใจ การที่คนชราสามารถนิยาม หรือเห็นการดำเนินชีวิตในแต่ละฉากที่ได้พูดคุยกับผู้วิจัยทำให้คนชราตระหนักในความเข้มแข็งของตนเองในฐานะผู้กระทำการทางสังคม ดังนั้นกระบวนการพูดคุยผ่านเรื่องเล่าที่ได้นำเสนอออกมานั้นทำให้คนชราได้ใคร่ครวญและนิยามว่าภายใต้สถานการณ์ใดที่ตนรู้สึกว่กลายเป็นคนด้อยคุณค่า กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้คนชราค่อยๆ พิจารณาผ่านการพูดคุยและโต้แย้งกับผู้วิจัยเพื่อแยกแยะให้เห็นว่าการกระทำ หรือการดำเนินชีวิตประจำวันในบ้านพักคนชรานั้นการกระทำใดคือสิ่งที่มาจากความต้องการของตนเองและการกระทำใดอยู่ในลักษณะของความรู้สึกถูกบังคับ กระบวนการท้าทายชีวิตผ่านการนำเสนอเรื่องเล่า ทำให้เรื่องเล่าดังกล่าวสะท้อนออกมาให้เห็นว่าภายใต้สถานการณ์ที่ตนเป็นผู้ถูกกระทำให้ด้อยคุณค่า คนชราสามารถสร้างเรื่องเล่าแห่งตัวตนในฐานะผู้กำหนดจุดมุ่งหมายของชีวิต และสามารถแยกได้ว่าสิ่งใดคือก่อให้เกิดความคับข้องใจ สิ่งใดคือสิ่งที่มีความต้องการของตนเอง

ประการที่สอง เรื่องเล่าได้สะท้อนความเชื่อส่วนตัว หรือสะท้อนให้เห็นความเชื่อที่กำกับเรื่องเล่า และอัตลักษณ์ที่แสดงออกของคนชราแต่ละคน กระบวนการแลกเปลี่ยนความเชื่อส่วนตัวต่อปรากฏการณ์ หรือการแสดงจุดยืนของผู้วิจัยต่อคนชราทำให้คนชราเห็นว่าผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับความเชื่อของวาทกรรมที่กำหนดภาพลักษณ์ของคนชราในฐานะคนด้อยโอกาสในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการอภิปราย (discuss) ถึงเหตุการณ์ที่คนชราได้บรรยายในบ้านพักฯ เช่น การถูกย้ายเตียงนอน การรับเงินบริจาค ฯลฯ การเผยความเชื่อที่กำกับวิธีคิดของผู้วิจัยต่อคนชราทำให้กระบวนการถกเถียงเต็มไปด้วยการทบทวนความคิดความเชื่อของตนเอง และต่างช่วยกันสร้างโครงเรื่องหรือเผยให้เห็นความเชื่อที่กำกับเรื่องเล่าของกันและกัน กล่าวได้ว่ากระบวนการพูดคุยทำให้คนชราได้พิจารณา หรือสร้างความเชื่อที่กำกับเรื่องเล่าเพื่อแสดงจุดยืนของตน เรื่องเล่าที่ได้ถ่ายทอดออกมานั้นจึงมีแบบแผนความคิดที่กำกับความสัมพันธ์ ดังนั้นเรื่องเล่าของคนชรานั้นจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย แต่ตัวตนที่ได้นำเสนอมีความนิยมบางอย่างกำกับเรื่องเล่าอยู่ ดังเช่นค่านิยมชายเป็นใหญ่ที่ได้กำกับวิถีการดำเนินชีวิต เช่น ตาหัวดีก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าความสำคัญของมนุษย์อยู่ที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ลูก และต่อตนเอง

แบบแผนของเรื่องเล่าที่สะท้อนความเชื่อได้ทำให้ทั้งผู้วิจัยและคนชราได้เห็นวิธีการที่คนชราเคยใช้เพื่อบรรลุสู่ความเชื่อดังกล่าว เรื่องเล่าที่นำเสนอในที่นี้มีได้แสดงให้เห็นว่าคนชรายึดติดอยู่กับความเชื่อแบบเดิมๆ ในการดำเนินชีวิต แต่กระบวนการใคร่ครวญถึงวิธีที่คนชราเคยได้กระทำต่างหากที่เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้คนชราสร้างความเชื่อหรือสร้างแบบแผนตัวตนใหม่ หรือบางครั้งกลับไปอ้างอิงของเดิม แต่มีเป้าหมายเพื่อที่จะนำเสนอตัวตนในความหมายใหม่ กระบวนการสนทนาระหว่างผู้วิจัยและคนชราจึงทำให้เกิดการสร้างตัวตนในฐานะผู้ประพันธ์ชีวิตของตนเอง (re-author) หรือเล่า

เรื่องราวใหม่ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับคุณค่า ความคาดหวังที่มีต่อตัวเองหรือต่อสังคมของแต่ละคน ดังนั้นการสนทนาที่คนชราได้มีการสร้างโครงสร้างของเรื่องเล่าทำให้คนชราร่วมแยกแยะสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อตนเองได้ชัดเจนขึ้น

ประการที่สาม การทบทวนเจตจำนงของการเข้าสู่บ้านพักฯ เรื่องเล่าได้สะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขของแต่ละบุคคลในการเดินเข้าสู่บ้านพักฯ เช่น ไม่มีที่อยู่อาศัย รู้สึกไม่ปลอดภัยเมื่อต้องอยู่ตามลำพัง หรือขาดคนดูแล ซึ่งคนชราต่างนึกย้อนไปถึงสถานภาพของตนเองก่อนเข้าบ้านพักฯ ว่าเป้าหมายและสถานภาพต่างๆ นั้นเป็นการนิยามจากตนเอง การนึกย้อนตรงนี้ทำให้คนชราได้กลับมาใคร่ครวญเห็นถึงสถานภาพที่ถูกนิยามโดยคนอื่นหรือสิ่งต่างๆ ในบ้านพักฯ ซึ่งทำให้คนชราทบทวนถึงว่าเหตุใดตนจึงตกอยู่ในสถานภาพแห่งความด้อยโอกาส ความขัดแย้งตรงนี้จึงทำให้เรื่องเล่าที่ถูกนำเสนอแสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างโดยผู้อื่น และตัวตนที่สร้างโดยตนเอง

ประการที่สี่ เรื่องเล่าได้แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะกับผู้คนที่มีอิทธิพล (influential people) ต่อคนชราในแง่ของการเพิ่มพลังชีวิตและลดทอนคุณค่าของคนชรา กระบวนการพูดคุยจึงทำให้ร่วมกันขบคิดว่าปฏิสัมพันธ์ในลักษณะใดที่สร้างความรู้สึกถึงคุณค่าในชีวิต ซึ่งทำให้คนชราได้เห็นว่าความหมายที่ดำรงอยู่ในแต่ละบริบทมีความแตกต่างกัน ดังเช่นความรู้สึกด้อยโอกาสหรือการมีคุณค่าในตัวเองมาจากปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบข้าง อีกทั้งการพูดคุยที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อแห่งตัวตนกับปฏิสัมพันธ์นั้นทำให้คนชราเห็นว่าจะเปลี่ยนแปลง ถอยห่าง หรือผูกพันกับบริบทต่างๆ ควรจะกระทำด้วยท่าทีแบบใด

ขยายสูตร : เมื่อประสบการณ์เป็นรากฐานของการสร้างตัวตนในบ้านพักฯ

ในระหว่างที่ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลทาง เจ้าหน้าที่ได้แจ้งให้คนชราได้ทราบว่าจะมีนักศึกษาเข้ามาขอพูดคุย ในบ่ายวันหนึ่งผู้วิจัยได้เดินเข้าไปยังบ้านพักฯ และพบกับยายสุพรรณนั่งอยู่หน้าตึกคนป่วย ยายได้ทักทายผู้วิจัยและถามว่าเป็นผู้วิจัยใช่ไหมที่เข้ามาขอสัมภาษณ์ยายที่นี่ จากคำถามที่ผู้วิจัยได้เพียงแค่พยักหน้า คุณยายได้เริ่มบทสนทนา ก่อนที่ผู้วิจัยจะแนะนำตัวและบอกถึงเจตจำนงของการพูดคุย ยายพูดถึงร่างกายของตัวเองที่ไม่ค่อยมีแรงจึงบิดผ้าไม่ได้ ถึงแม้ว่ายายได้พยายามบิดแล้วแต่ผ้ายังคงชุ่มไปด้วยน้ำ และได้บอกกับผู้วิจัยว่า “คนแก่อย่าไปว่าเขาเลย เขาไม่มีแรงบิด.... ถูกพี่เลี้ยงว่าทำไมไม่รู้จักบิดผ้า เขามาบิดให้และทำกระแทกใส่เรา” นอกจากนี้ยายยังเห็นว่าการที่มีชีวิตอยู่และอายุถึง 82 ปี นี่สมควรจบชีวิตแล้ว ในตอนแรกผู้วิจัยไม่เข้าใจและเห็นว่าการคิดถึงเรื่องความตายของมนุษย์เป็นเรื่องหดหู่ และเศร้าหมอง การคิดเรื่องดังกล่าวน่าจะเป็นกับบุคคลที่หมดหวังในชีวิต แต่เมื่อได้คุยกับคุณยายจึงทำให้เห็นว่าความคิดของผู้วิจัยตื้นเขินเกินไป

สิ่งที่คุณยายได้เล่าเกี่ยวกับตัวเองทำให้ผู้วิจัยได้เห็นว่า ความตายสำหรับคุณยายไม่ใช่เรื่องน่ากลัวอย่างที่ผู้วิจัยคิด หรือการที่คุณยายมักเปรียบเทียบเสมอว่า การดำรงชีวิตในบ้านพักฯ ต้องปิดหูปิดตา ไม่สนใจใคร มิใช่คุณยายแยกตัวและไม่รับรู้โลกภายนอก แต่ชีวิตทั้งสุขและทุกข์ที่ผ่านมานั้น คุณยายได้มีการฝึกฝน ขบคิดถึงตัวเองตามหลักธรรมะ เพื่อให้เห็น เข้าใจโลกกว้างกว่ากรอบที่สังคมได้ยึดเยียดให้ และได้ใช้ความกล้าหาญในการดำรงชีวิตอย่างอิสระที่ปลดปล่อยตัวเองจากเกียรติยศที่เคยมีรวมถึงการดูแลของเจ้าหน้าที่ กระบวนการดังกล่าวจึงทำให้คุณยายบอกผู้วิจัยเสมอระหว่างการสนทนาว่าคุณยายมีความสุขสบายใจ และเบิกบานกับปัจจุบันที่ดำรงอยู่

ร่างกายที่คุณยายเห็นว่าไม่ควรมีการปรุงแต่งใดๆ แล้ว เพราะได้เสื่อมโทรมไปตามวัย อีกทั้งท่าทีและน้ำเสียงในตอนแรกเหมือนกับคนที่ไม่แยแสต่อสิ่งใด แต่ในระหว่างการพูดคุย ความรู้สึกของคุณยายที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่ากลับเต็มไปด้วยความเชื่อมั่นในตัวเองที่อยู่บนทางแห่งศีลธรรมที่ไม่เคยเสียใจสำนึกผิดให้กับเรื่องใด อีกทั้งไม่มีความหวั่นไหวให้กับเหตุการณ์ในเบื้องหน้า สิ่งที่คุณวิจัยได้สัมผัสประวัติศาสตร์ชีวิตของคุณยายผ่านเรื่องเล่า จึงเต็มไปด้วยความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณที่บ่อยครั้งถูกมองข้ามในฐานะคนชราและถูกให้ความหมายว่าเป็นคนด้อยรู้จากเจ้าหน้าที่

ชีวิตแห่งเกียรติยศ

ช่วงวัยรุ่นคุณยายได้หนีออกจากบ้านมาอาศัยอยู่กับเพื่อนในกรุงเทพฯ และได้เข้าทำงานเป็นแม่บ้านแห่งหนึ่ง หลังจากทำงานได้ระยะหนึ่งคุณยายเห็นว่าการที่จะทำงานได้รายได้ดีนั้นจะต้องทำงานกับชาวต่างชาติเพราะจะได้ค่าตอบแทนเป็นเงินดอลลาร์ คุณยายจึงได้ไปเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมที่ YWCA ค่าเรียนคอร์สละ 30 บาท นอกจากจะเรียนพูดภาษาอังกฤษแล้ว ยังรวมถึงการเรียนเต้นรำ ทำกับข้าว การวางตัวในสังคม การพบปะพูดคุยกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนทำให้คุณยายได้พบกับคนทำงานบ้านผู้ช่วยทูต และขอให้ช่วยฝากคุณยายเข้าทำงาน คุณยายได้บอกกับเพื่อนว่าตนเองเป็นคนซื่อสัตย์ ทำงานด้วยความรับผิดชอบ และไม่นานคุณยายได้เข้าทำงานในตำแหน่งแม่ครัว ในช่วงแรกคุณยายยังพูด ฟัง และอ่านได้ไม่มากนัก อีกทั้งตำราทำอาหารยังเป็นภาษาอังกฤษ แต่คุณยายเห็นว่าชีวิตมนุษย์ต้องไขว่คว้าหาทางเจริญ คุณยายจึงได้นำตำราการทำอาหารไปให้เจ้านายผู้หญิงอ่านให้ฟังและตนได้จดตามเป็นภาษาไทย ทำให้คุณยายสามารถทำอาหารได้หลากหลายและรายการอาหารไม่ซ้ำกันภายใน 10 วัน ตามกฎระเบียบที่เจ้านายได้ตั้งไว้ ชีวิตในช่วงนี้คุณยายเห็นว่ามีการระเบียบที่เคร่งครัดมาก เช่น หากจะส่งจดหมายให้กับเจ้านายจะต้องวางบนถาดที่ปูด้วยผ้าลูกไม้ ต้องแต่งกายตามชุดแบบฟอร์ม และต้องสะอาดเรียบร้อย เนื้อผ้าไม่ให้ยับ แม้จะต้องอยู่ในกฎระเบียบแต่คุณยายเห็นว่าเป็นช่วงที่ได้รับเกียรติจากเจ้านายเป็นอย่างมาก อีกทั้งจากฐานะที่เป็นเพียงแม่ครัวแต่เมื่อได้จัดโต๊ะ และเสิร์ฟอาหารแล้ว เจ้านายจะเชิญคุณยายออกมาแนะนำว่าเป็นคนทำอาหารและ

ได้ออบไหล่แนะนำให้เขารู้จักในฐานะ “my friend” ความซื่อสัตย์ การทำงานอย่างรับผิดชอบ และตรงไปตรงมา ทำให้คุณยายได้รับความไว้วางใจให้เลื่อนตำแหน่งเป็นแม่บ้านและดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านทั้งหมด ตั้งแต่การเบิกจ่ายเงินค่ากับข้าว การดูแลความประพฤติของคนงาน

หลังจากนั้นไม่นานคุณยายได้ลาออกเพื่อกลับไปอยู่บ้านกับแม่ แต่ไม่นานเจ้านายได้ติดต่อขอให้คุณยายช่วยเลี้ยงลูกให้ เพราะเห็นว่าคุณยายเป็นคนมีวินัยและจิตใจอบอ้อมอารี แต่คุณยายได้แจ้งให้เจ้านายทราบว่า จะเลี้ยงเด็กทีละ 2 คนคงไม่ไหว เจ้านายจึงได้จ้างเด็กสาวให้คุณยาย 2 คน โดยคุณยายทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลการเลี้ยงเด็กของพี่เลี้ยงอีกทีหนึ่ง ส่วนหน้าที่ทำความสะอาด ซักรีด เป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยงทั้ง 2 คน คุณยายเลี้ยงจนเด็กทั้ง 2 เข้าเรียน และเห็นว่าสามารถสะสมเงินได้ก้อนหนึ่ง จึงได้ขอลาออก ก่อนลาออกเจ้านายได้ถามถึงที่อยู่ว่าจะไปอยู่ที่ใด หากได้รับความเดือดร้อนขอให้คุณยายกลับมาบอกจะได้ให้ความช่วยเหลือได้ เมื่อคุณยายจะลาออกเจ้านายได้มอบใบประกาศและเขียนรับรองความประพฤติในเรื่องความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อคุณยาย คุณยายเห็นว่าใบประกาศฉบับนี้คือสิ่งที่รับประกันความซื่อสัตย์ที่น่าเชื่อถือ เพราะได้จากเจ้านายฝรั่งที่มีนิสัยจริงจัง ตรงไปตรงมาหากใครทำดีจึงจะได้รับคำชม แต่หากทำผิดจะถูกตักเตือนทันที

การเข้าสู่บ้านพักฯ

ยายได้เก็บหอมรอมริบ และมีเป้าหมายว่าหลังจากสามีเสียชีวิตและทำงานไม่ไหวแล้ว ยายได้แบ่งเงินเป็น 2 ส่วน เงินส่วนแรกยายได้ใช้เที่ยวจนหมด เป็นเวลา 2 ปี ยายเห็นว่าเป็นเวลาที่สมควรแล้วเป็นช่วงเวลาที่ยายควรได้พักผ่อน ยายจึงเที่ยว ทำบุญ เบิกเงินจากธนาคารมาใช้ส่วนนี้จนหมด และรู้สึกว่าได้มาชีวิตคุ้มค่าแล้ว ที่ได้กิน เที่ยว และทำบุญจนอิ่ม และเนื่องจากยายได้วางแผนว่าจะไปอาศัยอยู่วัดกับพระที่ตนสนิทและนับถือ ยายจึงได้ใช้เงินอีกส่วนหนึ่งในการทำบุญสร้างกุฏิ และคิดว่าเป็นที่อยู่สำหรับตนเองในวัยชรา แต่เนื่องจากเจ้าอาวาสได้นำเงินบริจาคไปเล่นแชร์แม่หม้อย เมื่อแชร์ล้มจึงเกิดความเครียดและเป็นมะเร็งตับเสียชีวิต เมื่อยายทราบข่าวยายรู้สึกว่าคุณยายหมดหวังหมดที่พึ่งในทุกอย่าง ระหว่างนี้ยายไปช่วยงานในโรงทานของวัดทั้งตักอาหาร ทำกับข้าว และได้ไปเข้าบ้านพัก แต่ยายคิดเสมอว่ายายตัวคนเดียวไม่มีภาระ และเห็นว่าแม้สุนัขเดินไปกลางถนนยังไม่เสียชีวิต แล้วคุณยายเป็นคนต้องมีการรักษาชีวิตได้ดีกว่าสุนัข วันหนึ่งได้ดูรายการทางโทรทัศน์และพบคำเชิญชวนว่าคนที่ไม่มีลูกอุปถัมภ์ ไม่มีญาติพี่น้อง ไร้ที่พึ่ง ทางกรมประชาสงเคราะห์ได้มีการจัดบริการไว้ให้ ยายคิดว่าการที่ตนเองได้ชมรายการในทีวีและพบกับคำเชิญดังกล่าวนั้นจัดได้ว่าเป็นบุญวาสนาที่ตนเองได้เคยสะสมมาทำให้ได้พบกับทางออกของชีวิต

ก่อนจะตัดสินใจเข้าบ้านพักฯ ยายได้เข้าไปสอบถามข้อมูล และศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของบ้านพักฯ โดยเริ่มจากการเข้าไปเยี่ยม และพูดคุยกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ก่อนโดยบอกว่าตนจะมาเยี่ยมคุณยายทุกคนที่อยู่ในนี้ และสอบถามว่าหากจะพาญาติมาอยู่ที่นี้มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง ยายได้รับคำแนะนำให้ไปติดต่อกรมประชาสงเคราะห์ ที่สะพานขาว โดยให้นำทะเบียนบ้านและบอกกับเจ้าหน้าที่ที่นั่นว่า ไม่มีญาติพี่น้อง อีกทั้งคนชราที่บ้านพักฯ ดังกล่าวยังแนะนำว่ายายคงเอาข้าวของอะไรไปได้ไม่มากนักจะมีได้เพียงกระเป๋าใบเดียว เพราะในบ้านพักฯ มีเพียงตู้เล็กๆ ให้คุณยายเก็บของ

เมื่อกลับบ้านยายจึงได้บริจาคสิ่งของต่างๆ ให้กับวัดและเพื่อนสนิท แม้เพื่อนสนิทจะทัดทานขอให้หยุด และพยายามอธิบายว่าแม้ตนจะตายก็ยังมีลูกของตนที่รัก เคารพยายเหมือนป้าแท้ๆ แต่ยายเห็นว่ายายเป็นคนที่มีจิตใจจะไม่อยู่กับใครทั้งนั้น ในระหว่างที่ยายรอการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ ยายได้ขออาศัยอยู่กับเพื่อนสนิทแทนที่จะอาศัยอยู่บ้านเช่าเหมือนเดิม เพราะเกรงว่าเมื่อเจ้าหน้าที่มาดูบ้านแล้วทราบว่าตนเองพอมีเงินจ่ายค่าเช่าบ้านได้เดือนละ 1,000 บาท จะไม่พิจารณาให้ตนอยู่บ้านพักคนชรา

วันแรกที่ยายเข้าบ้านพักฯ ยายเลือกวันที่จะเดินทางมาเอง แทนที่จะให้รถของกรมประชาสงเคราะห์ไปรับ เพราะยายสามารถเลือกวันที่ดีและเป็นสิริมงคลกับตัวเองได้ ความรู้สึกวันแรกที่เดินทางเข้ามา ยายเดินมาด้วยใจบริสุทธิ์และด้วยความอบอุ่นที่รู้สึกว่าตนเองพอรู้บ้างแล้วว่าที่บ้านพักฯ คุณตา คุณยายจะอยู่กันอย่างไร คุณยายได้รับการต้อนรับจากผู้ปกครอง และพาไปยังเตียงนอน การอยู่วันแรกได้รับคำแนะนำว่าหากต้องการอยู่ “ที่บ้านหลังสุดท้ายอย่างสงบ” คุณยายต้องทำตบอด ทำไมรู้ไม้ชี้ เพื่อที่จะอยู่ได้อย่างสบายไปวัน ๆ จากนั้นนักสังคมฯ ได้ช่วยคุณยายจัดของเข้าตู้เสื้อผ้าที่เก่า นักสังคมฯ แนะนำให้คุณยายบริจาค เพราะการเข้ามาอยู่บ้านพักฯ จะมีคนมาบริจาคเสื้อผ้าตลอด และคุณยายจะได้มีเสื้อผ้าสวยใส่เพราะเมื่อแขกมาบริจาคอยากให้เห็นภาพคุณยายที่สง่างาม ใส่เสื้อผ้าใหม่สะอาด

ช่วงแรกที่เข้ามาอยู่คุณยายมีหน้าที่ทำอาหารในโรงครัว แต่อาหารที่ทำนั้นเป็นไปตามรายการอาหารที่เสนอโดย พยาบาล เจ้าหน้าที่ ซึ่งยายเห็นว่ายายไม่มีสิทธิ์ที่จะเสนอแต่อย่างใด เพราะทางเจ้าหน้าที่เห็นว่ายายไม่มีความรู้เกี่ยวกับอาหาร อีกทั้งไม่เคยทราบเลยว่ายายเคยเป็นแม่ครัว และเรียนทำอาหารมาก่อน แต่เมื่อมีโอกาสได้พูดคุยกับผู้ปกครอง คุณยายได้นำใบประกาศนียบัตรที่เคยได้รับจากนายฝรั่งมาให้ดู และคุณยายได้รับคำชื่นชมจากผู้ปกครอง และเห็นว่าการทำงานในโรงครัวคุณยายมีความรับผิดชอบเป็นอย่างดี จึงได้มอบหมายให้คุณยายเป็นหัวหน้าตัก คอยดูแลเรื่องความสะดวก ความสงบเรียบร้อย และเรื่องทะเลาะเบาะแว้งภายในตึก นอกจากเป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายแล้ว ยายเห็นว่าการที่ได้ช่วยเพื่อนจัดตู้เสื้อผ้า ตักน้ำให้ดื่ม จัดที่นอนให้นั้นเป็นความโชคดี

ของคุณยายที่ได้มีโอกาสได้ทำความดีให้กับคนอื่น การช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่นนอกจากจะเกิดจากโอกาสที่ได้รับแล้ว ยังเกิดจากความสำนึกในคำสอนของบิดาที่เห็นว่า ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน คนเราต้องไม่ลืมพระคุณของที่ที่ได้อาศัย คุณยายจึงเห็นว่าพี่เลี้ยงทุกคนมีบุญคุณ เมื่อมีโอกาสคุณยายจึงได้กระทำการตอบแทน ในระหว่างที่อยู่ร่วมกันในบ้านพักฯ คุณยายเห็นว่าพี่เลี้ยงมีหน้าที่ที่ต้องดูแลคุณตาคุณยาย เมื่อมีบุตรจึงไม่สามารถดูแลได้ และเห็นว่าเงินเดือนพี่เลี้ยงคงไม่เพียงพอต่อการจ้างคนมาดูแล คุณยายจึงรับอาสาช่วยดูแลเด็กเล็กในระหว่างที่พี่เลี้ยงทำงาน

วัตถุที่มีจิตใจ

เมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมา ครั้งหนึ่งของการดำรงชีวิตเพื่อคนอื่นต้องยุติลง เมื่อคุณยายเห็นว่าร่างกายของตนเองเริ่มอ่อนล้า คุณยายถูกยุดิบทบาทการเป็นตัวแทนกล่าวคำขอบคุณ ด้วยเหตุผลที่ว่า คุณยายแก่เกินไป และการจะเดินออกจากที่นั่งเพื่อมาเก้าอี้ด้านหน้าทำได้ลำบากขึ้นซึ่งเป็นภาพที่ไม่งดงามต่อแขก อีกทั้งเมื่อคุณยายมีปัญหาเรื่องการเดินเคลื่อนไหวได้ช้าลง และจำเป็นต้องใช้รถเข็นพยุง คุณยายมักจะโดนขู่ให้ย้ายไปยังตึกป่วย แต่คุณยายได้ชี้แจงให้เจ้าหน้าที่ทราบว่า ตึกป่วยเป็นตึกที่มีกลิ่นฉุน อากาศไม่ปลอดโปร่ง และโรคหัวใจที่คุณยายเป็นต้องการพื้นที่กว้าง และอากาศที่ถ่ายเทสะดวกอาการจะได้ไม่รุนแรงขึ้น แม้คุณยายจะอธิบายอย่างไรก็ตาม หมอที่มาตรวจยังคงลงความเห็นว่า ควรย้ายคุณยายไปยังตึกป่วย เจ้าหน้าที่ได้ทำตามคำสั่งแพทย์ โดยการค่อย ๆ นำเครื่องใช้ส่วนตัวที่อยู่ในตู้ย้ายไปยังตึกป่วย จนในที่สุดคุณยายเห็นว่า การไปอยู่ตึกป่วย คงไม่ดีต่อสภาพจิตใจ และไม่อาจที่จะหยุดการกระทำของเจ้าหน้าที่ได้ คุณยายจึงบอกกับเจ้าหน้าที่ว่า หากย้ายของอีกจะฆ่าตัวตาย คุณยายเห็นว่า การกระทำเพื่อต้องการให้คุณยายย้ายตึกนอนไม่ได้จบลงแค่นั้น ครั้งหลังยังมีการย้ายเตียงคุณยายให้ไปอยู่ตรงข้ามกับมุมเดิม การปรับที่นอนทำให้คุณยายนอนไม่หลับ ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพ ทำให้ตอนเช้าคุณยายเหนื่อยล้า ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้และจะกลายเป็นข้ออ้างของเจ้าหน้าที่ที่จะย้ายคุณยาย คุณยายจึงได้ย้ายเตียงกลับมาที่เดิม โดยไม่สนใจว่าจะมีเจ้าหน้าที่มาว่ากล่าว และได้ขอให้เพื่อนร่วมตึกเข้ามาช่วยย้าย อีกทั้งคุณยายรู้สึกว่าคุณยายเป็นเพียงวัตถุที่จะจับวางตรงไหนก็ได้ไม่มีความเข้าใจจิตใจ และไม่เคยเข้าสู่วัยชรา เพราะหากมีความเข้าใจแล้วจะไม่ทำแบบนี้ และจะรู้ว่าคนชราหากเคยชินกับตรงไหนจะชอบอยู่บริเวณนั้นไม่ชอบการเคลื่อนย้าย

แม้บ้านพักฯ จะให้บริการและดูแลคุณยายเป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการบริการด้านอาหาร ดูแลรักษาความสะอาด แต่เนื่องจากการที่เน้นการดูแลทางด้านภายนอก ที่ลืมนึกถึงทางด้านจิตใจทำให้คุณยายเห็นว่าความคิดของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อคุณยายจึงเป็นแบบเหมารวมว่า คนชราที่อยู่ในนี้ทุกคนมีลักษณะเหมือนกันคือทรมานทางร่างกาย หรือมีลักษณะนิสัยในลักษณะ “แม่ค้าหอบกล้วยขาย”

ที่ไม่มีสิ่งอื่นใด นอกจากการค้าขายเพื่อกำไรและสนใจเพียงเรื่องอาหารการกินเท่านั้น คนลักษณะดังกล่าวจึงเป็นคนที่ไม่มีคุณค่า ไม่มีความดีการถูกมองคุณค่าประสบการณ์ชีวิตของคุณยายในลักษณะดังกล่าวทำให้คุณยายรู้สึกว่บุญวาสนาในชีวิตมีเพียงเท่านี้ ไม่สามารถที่คิดหรืออยากทำอะไรได้อีก คุณยายจึงเห็นว่าตนเองควรหยุดการยุ่งเกี่ยวกับคนอื่นไม่ควรพูดอะไรมาก และควรนั่งเฉย ๆ

ความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ

ชีวิตคุณยายแม้จะถูกกีดกัน ดูถูกจากบุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพแตกต่างออกไป ทำให้ถูกขับออกจากกิจกรรมต่างๆ แต่คุณยายเห็นว่าชีวิตมนุษย์ไม่มีการหยุดนิ่ง หรือยอมจำนนต่อการกระทำ คำพูดของคนอื่น อีกทั้งคุณยายยังได้ยึดหลักธรรมะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเห็นว่าคำสอนที่สำคัญประการหนึ่งของศาสนาพุทธ คือ การที่มนุษย์ต้องทำประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น คุณยายได้แยกออกมานั่งมุมหนึ่งบริเวณห้องพักหรือเป็นมุมที่น้อยคนมักจะเดินผ่าน และครั้งแรกที่ผู้วิจัยพบคุณยาย ผู้วิจัยเข้าใจว่าคุณยายคงนั่งเฉยๆ และทอดสายตาว่างเปล่าเหมือนคนไร้จุดหมายในชีวิต แต่เมื่อได้พูดคุย ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า หลังจากที่คุณยายรู้สึกเหนื่อยล้ากับการถูกนิทา ว่ากล่าว คุณยายได้มานั่งเงยบๆ และพิจารณาว่าสิ่งใดบ้างที่เป็นประสบการณ์ชีวิต ที่ควรทำต่อไป สิ่งใดไม่ควรตัดทิ้งเพราะจะทำให้เสียสุขภาพ และเห็นว่า “คนเราควรหมั่นตัวให้เข้าหาความเจริญ ความรู้ นกไม่มีขน คนไม่มีความรู้ บินสู่ที่สูงไม่ได้” ดังนั้นการนั่งอยู่คนเดียวจึงเป็นช่วงเวลาของการสร้างสมการเรียนรู้ที่แตกต่างไปไม่ว่าจะเป็นการฟังข่าวสารธรรมะทางวิทยุ หรือพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ของบุคคลที่ได้ปรากฏต่อหน้า และสำหรับคุณยายการได้นั่งครุ่นคิดถึงสิ่งต่างๆ ที่ตนเองได้ประสบทำให้อดีตและปัจจุบัน คือความเจริญทางปัญญา ที่มีไ้หาได้จากการเรียนรู้ในโรงเรียน แต่ประสบการณ์ในชีวิตมาจากการอ่านคน และการพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต คุณยายเห็นว่าทุกคนเกิดมาต้องหาประสบการณ์ ต้องค้นคว้าซึ่งไม่ใช่สิ่งที่จะหาได้ในโรงเรียน ดังเช่นในระหว่างที่คุณยายได้นั่งทอดสายตาไปยังสระน้ำที่อยู่เบื้องหน้า คุณยายได้เห็นการสังการของผู้อำนวยการให้คนงานเทน้ำยาลงในบ่อปลา คุณยายเห็นว่าหากคนงานมีการใช้ปัญญาคิดเดินไปกลางสะพานและเทน้ำยาลงไปจะทำให้น้ำยากระจายไปทั่วทั้งสระ แต่คนงานกลับยืนตรงข้างสระที่มีหญ้าขึ้นรกซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้คนงานจะได้ผ่านการศึกษามาก แต่การกระทำที่ไม่ใช้ปัญญาไตร่ตรองเพื่อสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัวก็ไม่ต่างกับคน “โง่” แต่คุณยายเห็นว่าหากไปชี้แนะคงจะทำให้ถูกว่ามา คุณยายจึงเห็นว่าหน้าที่ตัวเองตอนนี้จึงเป็นการเพียรที่จะฝึกใช้ปัญญา เพราะการดำเนินชีวิตนั้นแม้จะมานั่งคนเดียว จำเป็นต้องมีความเพียรตลอดเวลา ไม่ใช่ปล่อยวางอย่างไร้ความเพียร แต่การปล่อยวางดังกล่าวเป็นช่วงที่คุณยายได้อ่านหนังสือ ฟังธรรมะ ฟังข่าวสารบ้านเมือง และเฝ้ามองเหตุการณ์ที่ผ่านเข้ามาอย่าง

ครุ่นคิด เป้าหมายในชีวิตนั้น คุณยายต้องการทำความเข้าใจและรู้เท่าทันจิตใจของตนเอง รู้ว่าเมื่อไร โกรธ จะได้เตือนให้ตัวเองสงบลง การที่จะเข้าใจ รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองได้ต้องมีการฝึกฝนและพยายามเป็นอย่างมาก ดังเช่นที่คุณยายได้ยกตัวอย่างของนิทานเรื่องพระมหาชนกให้เห็นว่า สาเหตุที่พระองค์ยังคงว่ายน้ำอยู่แม้ว่าทะเลไม่มีฝั่งให้ไปถึง และจะต้องจมน้ำแต่ด้วยความเพียร ทำให้พระองค์ยังคงว่ายน้ำต่อไป ดังนั้นชีวิตของคุณยายจึงเห็นว่าจะไม่ยอมตายง่ายๆ ถึงแม้จะถูกปล่อยทิ้งไว้และไม่มีการเห็นคุณค่า แต่คุณยายเห็นว่าชีวิตยังคงต้องมีมานะ มีความเพียร แม้ว่าจะไม่บรรลุสิ่งที่ตนฝันไว้ก็ตาม ดังนั้นคุณยายจึงไม่ปล่อยชีวิตให้ตายอย่างไร้ความหมาย แต่ชีวิตมนุษย์ต้องมีสติในการเรียนรู้ และการที่คุณยายยึดคตินี้ในการดำรงชีวิต คุณยายจึงเห็นว่าตอนนี้ตนเองอยู่ได้อย่างสบายใจ แม้จะตายก็พร้อมตายอย่างเบิกบาน

การสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลภายนอก

เนื่องจากบ้านพักคนชราเป็นพื้นที่เปิด จึงได้ให้บุคคลภายนอกเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับคนชรามากมาย และเมื่อมีเวลาวางจากกิจกรรม จะอนุญาตให้แขกเข้าพบปะพูดคุยกับคนชรา โดยทางเจ้าหน้าที่เห็นว่า จะช่วยให้คนชราคลายเหงา แต่สำหรับคุณยายการมาเยี่ยมของคนแปลกหน้า และแม้ว่าบางคนจะกลายเป็นคนคุ้นหน้าเพราะมาจัดกิจกรรมบ่อยนั้น การพูดคุยไม่ได้เป็นไปเพื่อการคลายเหงาแต่คุณยายเห็นว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และได้สอนเด็กๆ ในเรื่องการประพฤติตัวให้เหมาะสม การเริ่มการสนทนาคุณยายมักจะถามถึงความเป็นมาของคู่สนทนา หากเป็นแพทย์หรือพยาบาลก็จะพูดคุยเรื่องปวดเมื่อย เพื่อให้เด็กๆ มาช่วยนวด แต่สำหรับเด็กนักศึกษาที่เข้ามาจัดกิจกรรมทั่วไป คุณยายจะเล่านิทานธรรมคติ เช่น เรื่องจันทโครพ ความรู้ที่คุณยายเล่ามาจากการรับจ้างการอ่านหนังสือธรรมคติให้กับตายาย หรือผู้ใหญ่ในบ้าน มาตั้งแต่อายุ 12 ปี คุณยายเห็นว่าพอเล่าธรรมคติ เด็กจะมาห้อมล้อมกันมากมายจนบางครั้งพี่เลี้ยงสงสัยและเข้ามานั่งใกล้ๆ เพราะนึกว่าคุณยายนิทานพี่เลี้ยงให้เด็กฟัง วิธีการเล่าคุณยายเห็นว่าคุณยายเล่าโดยใช้ภาษาง่ายๆ เหมือนเล่านิทานแต่แทรกคติสอนใจ ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะทำให้เด็กเข้าใจ ปฏิบัติตามมากกว่าการสอนของพ่อแม่ที่ไม่มีการยกตัวอย่างประกอบ นอกจากการเล่าเรื่องแล้ว ในระหว่างที่เล่าคุณยายนั่งคิดไปตามเรื่องที่เล่า ทำให้สามารถเล่าเรื่องได้กระชับทำให้ตนเองมีความเข้าใจในแก่นของเรื่อง และเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้น ดังเช่นเรื่องการไม่เชื่อฟังครูบาอาจารย์จะก่อให้เกิดความวิบัติ คุณยายได้มานึกคิดว่า จะมีความวิบัติอย่างไรจึงได้นำเรื่องนี้ไปเกี่ยวโยงกับเรื่องจันทโครพ และยกตัวอย่างของการที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งของพระฤๅษี และฝ่าฝืนได้เปิดผอบก่อนที่จะถึงเมือง แต่เมื่อไปเปิดกลางป่า ใจมารู้เห็นนางในผอบซึ่งเป็นคนสวยจึงได้เกิดการฆ่าฟันกัน จากเรื่องเล่าที่คุณยายได้ถ่ายทอด และแม้ว่าคุณยายจะไม่ได้ร่วมกิจกรรมเหมือนเช่นเคย แต่การทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็น

หลักธรรมที่คุณยายยึดถือนั้นก็มิได้ถูกทอดถอนออกจากจิตวิญญาณไปตามกระบวนการกีดกัน แต่คุณยายได้สร้างสรรค์และดำเนินไปตามสถานการณ์ และผู้คนที่ผ่านมาในแต่ละช่วง ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ผ่านการใช้ประสบการณ์ความรู้ตามเป้าหมายที่ยึดในชีวิตว่า “แม้หน้าที่สุดท้าย เราก็ต้องทำความดี”

ยายเจนจิต : จากผู้ใช้กฎ...สู่ชีวิตที่ถูกกำกับ

ผู้วิจัยได้ติดต่อเจ้าหน้าที่เพื่อขอพูดคุยกับคนชราที่มีการศึกษาในระดับหนึ่ง เพราะจะทำให้เห็นว่าในชีวิตที่มีประสบการณ์กับกฎระเบียบต่างๆ ของสถาบันการศึกษา เมื่อต้องเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ แล้วคนชราได้มีการให้ความหมายต่อกฎระเบียบของบ้านพักฯ อย่างไร ผู้วิจัยได้พบกับคุณยายเจนจิต ซึ่งได้อาศัยอยู่ในบ้านโครงการพิเศษ (บ้านเดี่ยว) ในช่วงแรกผู้วิจัยเห็นว่าคนชราที่อยู่ในโครงการดังกล่าว คงมีสิทธิพิเศษมากมาย หรือการมีเงินพอใช้จ่ายทำให้สถานภาพและการเป็นอยู่แตกต่างกับสถานภาพของคนชราที่อยู่ในประเภทสามัญ (ไม่เสียค่าใช้จ่าย) คุณยายจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งหนึ่ง และตำแหน่งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการได้ดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์ประจำวิทยาลัยครูแห่งหนึ่ง คุณยายเห็นว่าหากนับตำแหน่งตามชีในปัจจุบัน ตนเองคงประมาณ ชี 7-8 การพูดคุยกับคุณยาย ถึงเรื่องราวการสอนหนังสือ และวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์ อีกทั้งเมื่อคุณยายได้ทราบว่าผู้วิจัยได้สอนหนังสือ คุณยายจึงได้พูดถึงหลักพรหมวิหาร 4 ที่คุณยายใช้ยึดเป็นหลักการทำงานอาชีพครู และขอให้ผู้วิจัยปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ในวิชาชีพ ระหว่างพูดคุยผู้วิจัยได้เปลี่ยนคำเรียกจากคุณยายเป็นอาจารย์ เพราะรู้สึกว่าคุณหญิงที่นั่งอยู่ตรงข้ามกับผู้วิจัยมิได้เคยเป็นอาจารย์ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ แต่การรับรู้ถึงความเป็นครูได้ถ่ายทอดผ่านบทสนทนาที่เป็นคำพูดที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นครูนั้นได้ติดตรึงอยู่ในมโนสำนึกของคุณยายตลอดเวลา

ความสุขในชีวิต

แม้ชีวิตการเป็นครูเป็นอาชีพที่คุณยายไม่ได้ใฝ่ฝัน แต่เมื่อเข้ามาทำงานแล้ว คุณยายกลับเห็นว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพที่โลดโผนไปตามความคิดที่แปลกๆ ของเด็ก หลังจากผิดหวังในการสอบเข้าคณะแพทยศาสตร์ถึง 2 ครั้ง คุณยายได้เข้าเรียนครูโดยได้รับทุนจากกระทรวงศึกษาธิการ หลังจากจบได้เข้ารับราชการที่โรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง

บรรยากาศของการสอนหนังสือในช่วงแรก รอยนต์ของคุณยายมักถูกปล่อยลมยางเสมอ หรือเมื่อกำลังสอนอยู่ และมีเสียงรถยนต์วิ่งผ่านถนนหน้าโรงเรียน ความสนใจในการเรียนของเด็กจะหยุดลง และหันกลับมาทอยตัวเลขทะเบียนรถ จนทำให้บทเรียนที่กำลังสอนอยู่นั้นได้สะดุด และวิธีการ

สอนได้เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เด็กให้ความสนใจ เมื่อเด็กได้ทราบเลขทะเบียนรถที่วิ่งผ่าน คุณยายจะนำเลขจากทะเบียนรถดังกล่าวมา让孩子ได้คุณ หาร หรือถอดสแควรูท นอกจากนั้น ยี่ห้อยหรือสีรถที่ผ่านจะกลายเป็นคำศัพท์เริ่มต้นของการเล่นต่อคำศัพท์ภาษาอังกฤษ เช่น หากเป็นรถเตาสีเขียว บางครั้งเด็กจะตะโกนว่า GREEN เมื่อคำลงท้ายด้วย N ขึ้นต้นคำใหม่จะเป็นตัว N คุณยายเห็นว่าเด็กมักจะมีศัพท์แปลกๆ ที่ทำให้คุณยายได้หัวเราะ และความที่เด็กล้นเลขทะเบียน สีรถ หรือยี่ห้อยรถทำให้คุณยายคอยลุ้น เพื่อคิดถึงวิธีการสอนตามไปด้วย หรือในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ได้มีการต้อนรับนักศึกษาที่ได้ออกจากป่า หนึ่งในนั้นมีเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ซึ่งทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมต้อนรับวีรบุรุษโดยให้นักเรียนได้มีการแสดงความคิดเห็นผ่านเครื่องขยายเสียง บรรยายภาคช่วงนั้นคุณยายจึงเห็นว่าเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งการกระตุ้นความรู้สึกประชาธิปไตย แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องคอยชี้แจงให้เด็กเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของเด็กนักเรียนจากบรรยากาศที่เกิดขึ้น คุณยายเห็นว่าชีวิตการเป็นครูจึงมิใช่แค่คนสอนหนังสือให้กับเด็กนักเรียน แต่เป็นการสอนการใช้ชีวิตโดยที่สำคัญคือต้องให้เด็กคิดได้อย่างมีสติ คุณยายเห็นว่าช่วงนี้เป็นช่วงชีวิตที่คุณยายมีความสุขมาก และไม่เคยมคิดว่าตัวเองจะได้รับแรงบันดาลใจจากเด็กให้ตนได้ไขว่คว้าหาความรู้เพื่อพัฒนาตัวเองได้อย่างมากมาย เมื่อสอนหนังสือเสร็จในช่วงเช้าคุณยายได้มาศึกษาต่อในช่วงบ่าย เนื่องจากวิชาที่คุณยายถนัด คือ สถิติ คณิตศาสตร์ แต่คุณยายต้องสอนวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษด้วย โดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษซึ่งเป็นวิชาที่คุณยายมีความถนัดน้อย คุณยายจึงเลือกเรียนเพิ่มในมหาวิทยาลัยของรัฐ ในหลักสูตรอักษรศาสตร์ สำหรับบุคคลภายนอก โดยใช้เวลาศึกษาต่ออีก 2 ปี จึงสำเร็จปริญญาตรี

การเป็นครูนอกจากจะสอนหนังสือ คุณยายจะต้องเจอกับเด็กนักเรียนที่มีปัญหาระหว่างเรียนหนังสือ คุณยายจึงได้ไปเรียนวิชาสังคมสงเคราะห์เพิ่มเติม เพื่อเรียนรู้ถึงพัฒนาการ ความต้องการในวัยรุ่นและวิธีการให้คำปรึกษา เมื่อสำเร็จหลักสูตรดังกล่าวคุณยายจึงเห็นว่านอกจากการเป็นครูแล้วตัวเองยังได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาให้กับเด็กที่รู้สึกตัวเองมีปัญหา ดังเช่นมีแม่เด็กมาฟ้องคุณยายว่าถูกลูกชายฉกฉวย เมื่อไปพูดคุยกับเด็กจึงทราบว่าเด็กเห็นว่าแม่เป็นคนที่จู้จี้ ขี้บ่น และมักสั่งให้ตนทำสิ่งต่างๆ ที่ไม่ชอบ จึงได้ฉกฉวยเอาของเพื่อที่จะลูกหนี แต่ออกแรงมากไปหน่อย แก้วจึงไปถูกแม่จนล้มลง คุณยายจึงได้เข้าไปพูดคุยกับแม่ให้เห็นว่าเด็กวัยนี้อาจจะมีอารมณ์ที่ฉุนเฉียว และมีแรงมากสักหน่อยโดยคุณยายได้ติดตามถึงความสัมพันธ์ของแม่และเด็กนักเรียน จนคุณยายเห็นว่าทั้งสองมีสัมพันธภาพที่ดีขึ้น เข้ากันได้มากขึ้น คุณยายเห็นว่าผู้ที่ทำหน้าที่ครูคือผู้ที่ทำหน้าที่กระจายความคิดและต่อยอดทางความคิดเพื่อใช้ในการพัฒนาการสอน ดังนั้น หลักสำคัญที่คุณยายยึดถือในการทำงานคือ พรหมวิหาร 4 ดังเช่นความเมตตานั่น เป็นความปรารถนาให้เด็กนักเรียนที่ตนเองได้สอนได้รับความสุข

เส้นทางสู่บ้านพักฯ

ในระหว่างที่สอนหนังสือ คุณยายได้อาศัยบ้านพักข้าราชการครู แล้วยมราชกับพี่สาว บ้านที่อยู่มักจะถูกขโมยขึ้น และยกเครื่องของไปจนหมดหลายครั้ง เมื่อเริ่มสะสมสิ่งของมีค่าได้ใหม่หรือกลับจากการเที่ยวต่างประเทศ มักจะถูกขโมยทุกครั้งจนคุณยายเห็นว่าโจรคงทราบว่าได้มีการซื้อของมีค่ามามากจึงรอให้สะสมและขโมยทีเดียว สิ่งของที่ถูกขโมย เช่น เครื่องประดับมุกที่ซื้อจากประเทศญี่ปุ่น เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน พระเครื่องทั้งเก่าและใหม่ บางครั้งถูกขโมยขึ้นบ้านปีหนึ่งถึง 3 ครั้ง ทำให้คุณยายและพี่สาวรู้สึกไม่ปลอดภัย จึงได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษากับเพื่อนร่วมงาน และเห็นว่าการอยู่สถานสงเคราะห์คนชราคงจะปลอดภัยกว่าการอยู่บ้านเพียงลำพัง อีกทั้งเมื่อมีอายุมากขึ้นจะช่วยเหลือตัวเองได้ลำบาก

ในบ้านพักคนชรามีการจัดบริการทั้งแบบสามัญ (ไม่เสียค่าใช้จ่าย) โครงการพิเศษ (บ้านเดี่ยว) และหอพัก พี่สาวและคุณยายจึงได้มาสมัครอยู่ในหอพักกับทางกรมประชาสงเคราะห์ ระหว่างรอหอพักว่างถึง 9 ปี คุณยายและพี่สาวได้ไปปลูกบ้านแถวสวนผัก เพราะคิดว่าคงจะไม่มีโอกาสได้มาอยู่หอพักของสถานสงเคราะห์แล้ว เมื่อหอพักว่าง ทางเจ้าหน้าที่ได้เรียกตัวพี่สาวเข้ามาอยู่ก่อน อัตราค่าเช่าหอพักช่วงนั้น เดือนละ 550 บาท ค่าน้ำ 100 บาท ส่วนค่าไฟจะจ่ายตามมิเตอร์และให้เข้าพักห้องละสองคน ส่วนอาหารทางบ้านพักฯ จะจัดบริการให้ทุกคน ช่วงที่คุณยายยังไม่เกษียณอายุและมีเวลาว่างในวันหยุด คุณยายจะเดินทางแบบเข้าเย็นกลับเพื่อมาอยู่กับพี่สาวที่หอพัก ซึ่งอนุญาตให้ญาติมาเยี่ยมเยียนได้แต่ห้ามค้างคืน และหลังจากคุณยายเกษียณจึงได้มาอยู่หอพักกับพี่สาวอย่างถาวร

ภายหลังจากการเกษียณอายุราชการ คุณยายได้ย้ายชื่อในทะเบียนบ้านมาอยู่ที่บ้านพักฯ ดังนั้นเมื่อแจ้งที่อยู่ใหม่ให้กับเพื่อนได้ทราบว่าคุณยายมาอยู่บ้านพักฯ บางคนจะมีสีหน้าตกใจหรือเมื่อเพื่อนอาจารย์ ลูกศิษย์มาปรึกษาละแคะและมาพบคุณยาย บางคนไม่กล้าเข้ามาทักและมักหลบตา บางคนเข้ามาทัก แต่มักถามคำถามในทำนองที่ทำให้คุณยายเองกลับตกใจในคำถาม เช่น คุณยายเกิดความผิดพลาดอะไร หรือคำถามแรกที่คุณยายมักถามว่า “ไปทำอะไรมาชีวิตจึงต้องมาอยู่ตรงนี้” แต่เมื่อคุณยายกลับมาหอพัก คุณยายกลับมาคิดว่าคนที่คนถามคำถามในลักษณะนี้คงเป็นเพราะคนกลุ่มนี้คงไม่เคยเรียนและเข้าใจสังคมสงเคราะห์มาก่อน และมีภาพถึงคนเข้ารับบริการจากรัฐในทางลบ

หลังจากอยู่ที่หอพักได้ 7 ปี คุณยายทราบจากทางพี่เลี้ยงว่า คนชราที่อยู่บ้านในโครงการพิเศษได้เสียชีวิตลง 2 คน และทางเจ้าหน้าที่จะรื้อบ้านทิ้งเพื่อทำตึก คุณยายจึงได้ไปพบผู้ปกครองเพื่อขอซ่อมแซมโดยจะออกค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด ทางเจ้าหน้าที่ได้ส่งช่างมาตรวจสอบโครงสร้างบ้านเห็น

ว่ายังคงแข็งแรง ไม่ยังคงอยู่ในสภาพที่ไม่ถูกปลวกกิน ผู้ปกครองจึงอนุญาตให้คุณยายซ่อมแซมและเข้าไปอยู่ในบ้านได้ แม้ว่าคุณยายจะเป็นผู้จ่ายค่าซ่อมแซมทั้งหมด แต่สิทธิในการออกแบบ ทาสี หรือปรับปรุงบ้านพักฯ ไม่ได้อยู่ที่คุณยาย แต่ในระหว่างที่ทำการซ่อมแซมเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบสีที่ใช้เกือบทั้งหมด

การอยู่บ้านในโครงการพิเศษแม้จะมีความเป็นส่วนตัว แต่ยังคงต้องอยู่ภายใต้กรอบระเบียบของบ้านพักฯ เช่น เวลาเข้า - ออก เปิดในช่วง 6.00 - 18.00 น. หากต้องการออกไปข้างนอกไม่ข้ามวัน และกลับมาในช่วงเวลาที่กำหนดจะต้องแจ้งให้ยามที่หน้าประตูทราบ และยามจะเป็นคนจดรายละเอียดและให้คุณยายเซ็นชื่อกำกับ หากต้องการพักค้างคืนหรือกลับเลยเวลาที่กำหนดจะต้องมีการขออนุญาตอย่างเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่ ส่วนกิจกรรมต่างๆ ในบ้านพักฯ คุณยายสามารถเข้าร่วมได้ทุกอย่างตามความสมัครใจหรือตามการขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่

มีชีวิตที่ไร้อำนาจ

เนื่องจากในบ้านพักฯ จะมีแขกชาวต่างชาติเข้ามาบริจาคสิ่งของ ผู้บริหารของบ้านพักคนชราเห็นว่าพี่เลี้ยงน่าจะมีความรู้ มีความสามารถในการสื่อสารขั้นพื้นฐาน จึงได้ให้คุณยายเข้ามาสอนภาษาอังกฤษในตอนเย็นหลังเลิกงาน สัปดาห์ละ 2 วัน คุณยายรู้สึกดีใจมากที่มีคนเห็นคุณค่า และเห็นว่าตนเองยังได้ทำประโยชน์กับผู้อื่นบ้าง จึงได้เตรียมการสอนล่วงหน้าทุกวันเกือบเดือน วันแรกที่เข้าไปสอน คุณยายเห็นว่าหากเป็นเด็กนักเรียนเมื่อเห็นครูเดินเข้ามาจะเจียบ และทำความเคารพ แต่ในชั้นเรียนที่มีพี่เลี้ยงเป็นลูกศิษย์ กลับไม่มีใครสนใจคุณยาย และปล่อยให้คุณยายยืนอยู่หน้าห้องเหมือน “หุ่น” แม้จะเริ่มพูดคุยอย่างไรก็ไม่มีความสนใจ แต่เมื่อผู้ปกครองเดินเข้ามา พี่เลี้ยงทุกคนต่างหยุดคุยและรับฟังคำสั่งจากผู้ปกครองให้เรียนภาษาอังกฤษกับคุณยาย คุณยายเห็นว่าบทเรียนวันแรกจึงหมดไปกับการปรับตัวในสถานการณ์ใหม่ที่แม้จะพูด – ถามอย่างไรก็ไม่มีความสนใจฟัง คุณยายเห็นว่าหากไม่อยู่ในบ้านพักฯ คงไม่ทนสอนอยู่ตั้ง 2 เดือน และเมื่อพี่สาวป่วยมากจึงขอลาจากการสอนหนังสือมาดูแลพี่สาวจนเสียชีวิต และกิจกรรมนั้นได้ยกเลิกไป

การมาอยู่ในบ้านพักฯ ทำให้คุณยายได้มีโอกาสเดินทางไปยังที่ต่างๆ หรือดูการแสดงที่มีผู้บริจาคมาแจกบัตรให้เข้าชมเพราะเห็นว่าหากอยู่บ้านตัวเองคงไม่ได้รับโอกาสเช่นนี้ แต่โอกาสดังกล่าวประกอบกับกฎระเบียบในบ้านพักฯ ทำให้คุณยายรู้สึกว่าตัวเองเหมือน “นักโทษชั้นดี” ที่ได้รับอนุญาตให้ออกไปนอกสถานที่ได้ แต่การออกไปนั้นจะต้องมีพี่เลี้ยง หรือคุณยายเรียกว่า “ผู้คุม” ติดตามไปด้วยตลอดเวลา ครั้งหนึ่งคุณยายไปดูคอนเสิร์ต และได้พบกับเพื่อนอาจารย์ที่ไม่เคยเจอกันมา 10 กว่าปี ด้วยความคิดถึงและขณะนั้นเป็นเวลาที่คุณยายยังไม่แสดง คุณยายได้ขออนุญาตพี่เลี้ยงพูดคุยกับ

เพื่อนและขอบัตรเข้าชมการแสดง 1 ใบ จากพี่เลี้ยงแต่คุณยายกลับไม่ได้รับอนุญาตและถูกดุจากพี่เลี้ยงว่าคุณยายกำลังฝ่าฝืนกฎที่เราตกลงกันว่า หากไม่ได้รับการอนุญาตจะไม่ออกนอกกลุ่มเพราะพี่เลี้ยงจะดูแลลำบาก อีกทั้งสถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ที่คุณยายไม่คุ้นเคยอาจทำให้คุณยายหลงได้ และหากคุณยายยังละเมิดอีกจะแจ้งให้ผู้ปกครองทราบ และจะตัดสิทธิ์คุณยายสำหรับการออกนอกสถานที่ครั้งต่อไป คุณยายจึงแยกออกจากเพื่อนและเดินเข้าแถวเรียงหนึ่งเข้าไปยังที่นั่งเพื่อรอชมการแสดงคอนเสิร์ต

เมื่อมีโอกาสคุณยายมักจะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ได้ใช้ความรู้ และประสบการณ์ ดังเช่นโครงการผู้สูงอายุใช้ประสบการณ์สอนเด็ก โดยโครงการนี้ได้ให้คุณยายไปสอนเด็กนักเรียนในเรื่องมารยาทและภาษาอังกฤษ คุณยายตัดสินใจไปร่วมกิจกรรม นอกจากเป็นการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่แล้ว คุณยายยังรู้สึกว่าได้เจอเด็กๆ ที่มีนิสัยแปลกๆ และสร้างความสุขให้กับตัวเองได้ เมื่อเข้าไปถึงโรงเรียนคุณยายได้พบกับความน่าเอ็นดูของเด็กตามที่คุณยายคาดหวังไว้ แต่ในขณะที่สอนภาษาอังกฤษในหัวข้อทำกับข้าวจะมีเด็กให้ความสนใจเยอะมาก จนคุณยายได้ปรึกษากับอาจารย์ประจำชั้นว่า ควรแบ่งกลุ่มเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งอยู่ในความดูแลของอาจารย์ประจำชั้น และอีกกลุ่มอยู่ในความดูแลของคุณยาย เนื่องจากสถานที่ภายในห้องมีจำกัดและคุณยายเห็นว่าการสอนนอกห้องก็เหมือนสอนในห้องเพียงแต่ไม่มีฝาห้อง อีกทั้งการที่จะรู้ศัพท์ภาษาอังกฤษนั้นไม่สามารถใช้วิธีการท่องจำได้ แต่การเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวจะทำให้เด็กได้จดจำมากกว่า เช่น หากสอนศัพท์เกี่ยวกับปิ่นโต โต๊ะ แก้ว การเริ่มจากหาที่มีอยู่และสิ่งเหล่านี้สามารถหาได้ในบริเวณโรงเรียน คุณยายพาเด็กมาเรียนรู้นอกห้องเรียน 15 นาที หลังจากนั้นได้มีเจ้าหน้าที่เดินมาบอกคุณยายว่าไม่ควรจะนำเด็กออกนอกห้อง เพราะจะทำให้เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ คุณยายจึงได้แจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบว่า การเรียนหนังสือนั้นยังมีการเรียนนอกห้องเรียนซึ่งจะทำให้เด็กจดจำความรู้ได้มากกว่าการเรียนภายในห้องเรียน แต่คำอธิบายไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้เจ้าหน้าที่ได้ คุณยายจึงได้ย้ายเด็กไปเรียนในห้องเหมือนเดิม ภายหลังหมดชั่วโมงภาษาอังกฤษชั่วโมงนั้น คุณยายจึงได้ขอเด็กเป็นอาสาสมัครของโครงการนั้นอย่างถาวร

กระบวนการถ่ายทอดตัวตนผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับลูกศิษย์

กิจกรรมการคืนสู่เหย้าของโรงเรียน...เป็นกิจกรรมที่คุณยายรอคอยทุกปี ในกิจกรรมนี้คุณยายรู้สึกว่ามีคนมากราบไหว้ด้วยความเคารพและผูกพันในฐานะลูกศิษย์ อาจารย์ ซึ่งแตกต่างกับความรู้สึกที่มีคนยกมือไหว้ในฐานะคนชราในบ้านพัก ที่คุณยายรู้สึกว่ามันวัน “คงจะหดย่นลงไป จนไม่มีใครมองเห็น” การเข้าร่วมกิจกรรมนี้ได้จบลงแค่กิจกรรมที่เกิดขึ้นในวันนั้น แต่ความผูกพัน การดูแลซึ่งกันและกันของลูกศิษย์ที่ได้โทรศัพท์ และสอบถามถึงความเป็นอยู่ตลอด ดังเช่นในงานคุณ

ยายได้เล่าให้ลูกศิษย์ฟังถึงการวินิจฉัยโรคของแพทย์ที่พบว่าคุณยายมีเชื้อราในปอด เมื่อลูกศิษย์ทราบ จึงได้นัดหมายกับคุณยายในวันรุ่งขึ้นว่าจะพาไปตรวจที่โรงพยาบาลสมิติเวชซึ่งเป็นสถานที่ทำงานของลูกศิษย์ และเมื่อตกเย็นลูกศิษย์เห็นว่าเลยเวลากลับเข้าบ้านพักฯ ลูกศิษย์จึงรับอาสาเป็นคนโทรศัพท์ขออนุญาตกับทางเจ้าหน้าที่ และพาคุณยายไปรับประทานอาหารเช้าต่อไป ดังนั้น เมื่อคุณยายเจ็บป่วย บางครั้งจะโทรไปปรึกษาอาการกับลูกศิษย์ หรือแพทย์ผู้เชี่ยวชาญแทนที่จะไปปรึกษาพยาบาลของบ้านพักฯ เพราะคุณยายเห็นว่าการที่ตนเองมีข้อมูลเกี่ยวกับอาการของโรคและรู้จักกับแพทย์ผู้ชำนาญ ทำให้ตนเองสามารถเลือกโรงพยาบาลที่จะทำการรักษาได้ เพราะหากไปปรึกษาพยาบาลของบ้านพักฯ มีหลายครั้งที่คุณยายจะต้องไปตรวจในที่โรงพยาบาลตามที่บ้านพักฯ กำหนด และคุณยายรู้สึกว่ แม้ตัวเองจะไม่ถูกกล่าวโทษเหมือนนักโทษแต่การที่ต้องนั่งรอพบแพทย์ ห้ามลุกออกจากที่นั่งแม้จะอยากอ่านใบประกาศต่างๆ หรือหยิบแผ่นพับโรงพยาบาลมาอ่าน แม้จะลุกขึ้นได้แต่มักจะมีสายตาของเจ้าหน้าที่มองตามตลอด คุณยายเห็นว่าภาวะที่ตนเองตกเป็น “วัตถุ” ที่แม้จะไม่ได้ใส่เสื้อว่าเป็นนักโทษเรือนจำแต่กระบวนการมีเจ้าหน้าที่นั่งเฝ้าทำให้คนอื่นคิดว่าคุณยายต้องถูกควบคุมตัวจากที่ไหนสักแห่ง

การที่คุณยายเป็นครูสอนนักเรียนมาหลายรุ่นจึงทำให้คุณยายเป็นที่รู้จักกับเด็กนักเรียนมากมาย บางครั้งลูกศิษย์ที่จะนำของมาบริจาคที่บ้านพักฯ มักโทรศัพท์ถามคุณยายก่อนว่าต้องการของสิ่งใดเป็นพิเศษหรือไม่จะได้จัดเตรียมให้ มีครั้งหนึ่งที่ลูกศิษย์จะมาในช่วงที่คุณยายกำลังแต่งบ้านตามโครงการของบ้านพักฯ จึงได้ขอให้ช่วยซื้อต้นกล้วยไม้สำหรับแขวนหน้าบ้านมาให้แต่คุณยายจะเป็นคนออกค่าใช้จ่ายเอง ลูกศิษย์ได้มาพร้อมกับต้นกล้วยไม้หลายสิบต้น และหลังจากบริจาคอาหารให้คนชราแล้ว ได้กลับมาช่วยคุณยายตกแต่งบ้านจนถึงเย็น

ยายราตรี : ความทรงจำที่ถูกกระทำ

ความรุนแรง ความบอบช้ำในชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนอยากลืมเลือน แต่เมื่อคุณยายราตรีได้เข้าสู่บ้านพักฯ และได้ทำการบอกเล่าประวัติของตนให้เจ้าหน้าที่ฟัง ความบอบช้ำดังกล่าวได้กลายมาเป็นเครื่องมือแห่งการขู่บังคับให้คุณยายยอมจำนน และปฏิบัติตามคำสั่งต่างๆ ผู้วิจัยพบยายราตรีในเช้าวันหนึ่งตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ว่า มีผู้เล่าที่น่าสงสารคนหนึ่ง จนถึงบัดนี้แม้จะขู่ จะปลอบอย่างไรก็ไม่หายเครียดจากอดีตเสียที และเนื่องจากพื้นที่ที่จะใช้พูดคุยกับคนชราได้มีเสียงไมโครโฟนเข้ามาขัดจังหวะเป็นระยะ ผู้วิจัยจึงได้ชวนยายไปหาที่นั่งคุยบริเวณศาลาที่ไกลออกไป ระหว่างที่พูดคุย คุณยายจะมีการยกเท้าขึ้นมาข้างหนึ่ง หรือยกเท้าขึ้นมาวางบนม้านั่งเพื่อปรับเปลี่ยนอิริยาบถ แต่เมื่อนึกได้คุณยายจะเอาเท้าลงทันที และนั่งเอามือประสานกันบนตัก คุณยายทำบ่อยจนผู้วิจัยนึกสงสัย

และได้ทราบว่าหากนั่งไม่เรียบร้อยเดี๋ยวเจ้าหน้าที่มาเห็นเข้าจะถูกภาคทัณฑ์ และเนื่องจากยายเห็นว่าภาคทัณฑ์ของตนเองมีค่อนข้างมาก และหากถูกภาคทัณฑ์อีกเกรงว่าจะถูกลงโทษให้กลับไปอยู่ที่บ้านเดิมตามคำขู่ของเจ้าหน้าที่

ชีวิตที่บอบช้ำจากการถูกระทำความรุนแรงจากสามี และถูกปล่อยปละละเลยจากญาติ พี่น้อง ที่เมื่อครั้งคุณยายมีเงินให้ยืม ยายได้รับการดูแลเป็นอย่างดี แต่เมื่อเงินหมดลงคุณยายไม่ได้รับการดูแลใดๆ เลย ความไร้คุณค่าในบ้านนั้นมีได้มีแค่ญาติพี่น้องไม่คุยด้วย แม้แต่ทางเดินเข้าออกยังไม่อนุญาตให้คุณยายใช้ร่วมทาง เมื่อคุณยายจะเข้าออกจึงต้องคลานใต้ถุนบ้าน คุณยายได้เปรียบเทียบทางเดินของตนเองว่าเหมือนเดินตามรอยเท้าสุนัข ช่วงชีวิตดังกล่าวคุณยายรู้สึกว่ “หัวใจดวงเล็กๆ นี่สุดจะทนได้” ในระหว่างการสนทนาคุณยายเห็นว่าตัวเองไม่มีญาติมาเยี่ยม ผู้วิจัยได้พูดว่าวันนี้ถือว่ามีลูกหลานมาคุย คุณยายปฏิเสธทันทีว่าอย่าเป็นหลานเลย ยายไม่อยากจะยินคำนี้ (หลาน) ขอให้เป็นการศึกษาที่มาฟังเพื่อให้ยายได้ระบายความรู้สึกดีกว่า อีกทั้งยายรู้สึกว่าแค่มีคนมารับฟังสิ่งที่ยายพูดเท่านั้นทำให้ยายสามารถนอนหลับตอนกลางคืนได้อย่างสบายใจ

ความลำบากที่คุณยายได้รับ คุณยายจึงหวังที่จะมาพบบ้านพัก การที่เจ้าหน้าที่ได้เยี่ยมบ้าน การซักประวัติ ทำให้เมื่อคุณยายขัดแย้งต่อคำสั่งเจ้าหน้าที่หรือไม่เข้าร่วมกิจกรรม คุณยายมักจะถูกขู่เสมอว่าจะส่งกลับไปอยู่ที่บ้านเดิม ให้กลับไปเดินตามรอยสุนัข ซึ่งเป็นคำขู่ที่คุณยายกลัวที่สุด และคุณยายเห็นว่าตนเองจะไม่ทำสิ่งใดหรือแม้จะต้องทำและเป็นการฝืนร่างกายความรู้สึก ก็จะทำให้ไม่ต้องกลับไปอยู่ที่เดิม

ความขมขื่นในชีวิตลูกผู้หญิง

ยายราตรีเป็นลูกคนเล็กและได้เติบโตขึ้นท่ามกลางพี่น้องถึง 8 คน พ่อเสียชีวิตตั้งแต่ยายอายุได้เพียง 2 เดือน ยายเห็นว่าแม่เป็นผู้หญิงที่ลำบาก หาเลี้ยงครอบครัวเพียงตัวคนเดียว แต่สามารถเลี้ยงดูลูกๆ ได้เป็นอย่างดี หลังจากช่วงฤดูทำนา แม่จะนำยายใส่ตะกร้าและหอบไปพร้อมกับขนมที่รับมาจากตลาด แม่ค้าในแถวสถานีรถไฟจึงเรียกดุ๊กว่าลูกยายหอบ และด้วยความที่แม่เป็นผู้หญิงที่ขยันขันแข็ง จนเพื่อนแม่ค้าด้วยกันเห็นแล้วสงสารจึงขอยายไปเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม แต่แม่ของยายเห็นว่าแม้จะเลี้ยงดูเหนื่อยแค้นแต่พอลูกกลับบ้านได้เห็นลูกๆ วิ่งเล่นพร้อมหน้ากันในนาข้าวที่เหลืองอร่ามไปทั่วทั้งท้องนาแล้ว แม่มีความสุขมาก พอตักคำก่อนเข้านอนยายมักจะนอนบนตัวแม่ก่อนที่จะเผลอหลับไป แม่ยายจะจำเหตุการณ์เหล่านี้จากคำบอกเล่าของแม่ แต่ยายจะรู้สึกว่าแม่เป็นผู้หญิงที่ทุ่มเทตัวเองและคงรักยายมากเพราะแม้ตัวเองจะต้องลำบากแต่ไม่เคยคิดจะยกลูกให้ใครเลย

เมื่อนึกถึงแม่ยายจะคิดถึงเหตุการณ์ที่ตนเองได้ทำสายสร้อยของพี่สาวขาดและถูกลงโทษจากแม่อย่างแรง ยายเห็นว่าแม่เข้าข้างพี่สาวและไม่ฟังเหตุผลจากตน คือนั้นยายได้ตัดสินใจหนีออกจากบ้านและคิดว่าจะไม่กลับบ้านอีกต่อไป ยายได้เดินทางมาหาพี่สาวที่กรุงเทพฯ ในระหว่างนี้ยายรับจ้างทำงานก่อสร้างตั้งแต่ยกปูน ผูกเหล็ก และจัดแต่งลวดลาย ชีวิตในกรุงเทพฯ แม้จะห้อมล้อมด้วยญาติพี่น้อง แต่ยายรู้สึกว่าได้อบอุ่นเหมือนอยู่กับแม่ หลังจากนั้น 3 ปี วันหนึ่งยายได้พบแม่ที่บ้านพี่สาวและเห็นว่าแม่กำลังทำกับข้าวไว้มากมายเพื่อรอลูกสาวกลับจากที่ทำงาน ยายได้เข้าไปกอดและขออนอนหนุนตัก เพื่อที่จะได้มองและสัมผัสไอรุ่นของแม่ที่จากกันมานาน ยายรู้สึกว่าหากย้อนเวลากลับไปได้ ยายอยากให้ชีวิตที่ผ่านมามีความสุข และมีความทรงจำที่ดีเหมือนช่วงที่อยู่กับแม่ เพราะแม่ให้ทั้งความรัก ความอบอุ่น ถึงแม้บางครั้งแม่จะว่ากล่าวตักเตือน หรือตีบ้าง แต่เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกที่ยายมีต่อแม่ว่า แม่ นั่น “รักลูกหมดหัวใจ และทำเพื่อหวังให้ยายได้ดี”

ในระหว่างที่แม่เข้ามาเยี่ยมยายในกรุงเทพฯ ได้มีชายหนุ่มมาสู่ขอคุณยายแต่งงาน ในช่วงนั้นคุณยายมีคนรู้จักที่หวังจะแต่งงานด้วย แต่แม่เห็นว่าผู้ชายที่แม่แนะนำเป็นคนที่สุภาพ รู้จักเข้าหาผู้ใหญ่ ส่วนผู้ชายที่คุณยายชอบเป็นผู้ชายที่เจียบขริม อีกทั้งแม่ของยายเห็นว่าการแต่งงานจะทำให้แม่หมดหวัง เพราะได้เห็นลูกสาวเป็นฝั่งเป็นฝา มีคนดูแล หากไม่ได้รักกันในตอนนี้ เมื่อมีลูกแล้วจะรักกันไปเอง คุณยายจึงตัดสินใจแต่งงานกับผู้ชายที่แม่แนะนำ เพราะเห็นว่าแม่คงได้พิจารณาแล้วและยายเองต้องการจะตามใจแม่เพื่อแม่จะได้สบายใจ สามีของยายทำงานเป็นเจ้าหน้าที่การรถไฟ ช่วงแรกที่แต่งงานต่างคนต่างช่วยกันทำงานเพื่อหวังจะสร้างครอบครัว หลังจากนั้น 2 ปี ยายได้ตั้งครุฑ สามีดีใจมากและได้ขอให้ยายเลิกทำงานจนกว่าจะคลอดบุตร ยายเห็นว่าสามีดูแลเป็นอย่างดี ทั้งซักผ้า ทำความสะอาดบ้านให้ทั้งหมด จนยายรู้สึกตัวเองโชคดีที่แต่งงานกับผู้ชายคนที่แม่ได้เลือกให้

หลังจากตั้งครุฑได้ 4 เดือน ระหว่างเดินไปหยิบหม้อข้าวหลังบ้าน ยายรู้สึกมีน้ำไหลออกมาพอยายไปจับและเห็นว่าเป็นเลือด ยายได้ให้เพื่อนข้างบ้านพาไปโรงพยาบาล ระหว่างทางยายรู้สึกกระวนกระวายคิดถึงลูกมากกว่าความเจ็บปวดทางกายที่ตนได้รับ ยายได้เปรียบเทียบความเจ็บปวดที่ตนได้รับว่า “ผู้หญิงไม่มีอะไรจะเจ็บ จะทรมานไปกว่าตอนแท้งลูกอีกแล้ว” เมื่อสามีทราบได้ไปเยี่ยมและบอกให้คุณยายทราบว่าตนเองได้เสียลูกชายไป สามีได้ปลอบโยนและให้กำลังใจคุณยายกับการสูญเสียที่เกิดขึ้น ในระหว่างที่ยายรักษาตัว สามีได้ไปคุยกับเพื่อนข้างบ้านที่พาคุณยายมาส่งที่โรงพยาบาล และเพื่อนเห็นว่าสาเหตุที่ยายแท้งเพราะยายทานยาขับเลือด เมื่อสามีทราบจึงได้เข้ามาถามคุณยาย คุณยายได้ปฏิเสธและคุณยายเองก็ไม่ทราบสาเหตุการแท้งเช่นกัน หลังจากออกจากโรงพยาบาล และใช้ชีวิตอยู่กับสามีตามปกติ คุณยายได้ซื้อยาคุมกำเนิดและเก็บยาไว้บนหัวเตียง พอสามีเจอแผงยาก็ว่าเป็นยาขับเลือดตามที่เพื่อนบ้านได้เคยบอกไว้ สามีได้หยิบยามาและถามว่าเป็น

ยาขับเลือดหรือไม่ คุณยายได้พยายามอธิบายและได้ให้สามีนึกถึงความเสี่ยงของตนที่เกิดขึ้นในช่วงที่แท้งลูก และแนะนำให้สามีนำยาดังกล่าวไปถามเภสัชกร แต่เพียงแค่อธิบาย คุณยายถูกกำปั้นของสามีชกเข้าที่ใบหน้า ตัวคุณยายกระเด็นไปติดที่ขอบเตียงและฟุบลงไป พอแขนขึ้นมากำพุดแรกที่คุณยายพูดคือต้องการเลิกกับสามี คุณยายเห็นว่าสิ่งที่สามีทำนั้นเพียงหนเดียวก็เพียงพอแล้ว และคิดว่าคงไม่ทนอยู่กับสามีอีกต่อไป

คุณยายตัดสินใจหนีไปอยู่กับญาติที่สัทธิบได้ 2-3 วัน สามีได้มาตามกลับบ้าน เมื่อสามีได้เข้ามาในบ้านได้ถูกหลานๆ ของคุณยายซ้อมจนปากและคิ้วแตก คุณยายเห็นว่าหากไม่ลงไปห้ามสามี คงต้องเสียชีวิตแน่ เมื่อพบคุณยายสามีได้ขอร้อง อ้อนวอนให้คุณยายกลับไปอยู่ด้วยกันเหมือนเดิม คุณยายได้ให้สามีกลับบ้านไปก่อนเพราะอยู่ที่สัทธิบคงไม่ปลอดภัย ระหว่างอยู่สัทธิบคุณยายได้นั่งคิดว่าถึงแม้ตัวเองจะไม่ได้รักสามีแต่ได้นึกถึงความดีที่สามีเคยช่วยซักผ้า ดูแลตนเองในยามเจ็บป่วย คุณยายจึงได้กลับไปอยู่กับสามีอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อยายกลับไปอยู่บ้าน สามีได้แบ่งเงินเดือนให้ยายใช้เดือนละ 700 บาท ส่วนสามีเก็บไว้ 1000 บาท แต่พอกลางเดือนสามีจะมาขอยืมครั้งละ 100-200 บาท และบอกว่าจะคืนให้ทีหลัง แต่สุดท้ายเมื่อทวงสามีได้ขอผัดผ่อนเรื่อยมา และได้หลอกให้คุณยายไปเยี่ยมญาติที่ต่างจังหวัด พอคุณยายกลับมาเห็นว่าของมีค่าในบ้านหายหมด ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ สร้อยคอทองคำ เมื่อไปตามสามีที่ทำงานจึงได้ทราบจากเพื่อนร่วมงานว่าสามีติดเงินค่าพนันม้าจำนวนหนึ่ง เมื่อคุณยายได้ทราบแม้จะโกรธอยู่บ้างแต่คุณยายเห็นว่าหากช่วยใช้นั้น และตกลงกับสามีว่าจะไม่กลับไปเล่นอีกคงไม่มีปัญหา คุณยายตัดสินใจนำเงินเก็บส่วนตัวมาให้สามีได้ใช้หนี้พนันจนหมด และคุณยายได้ตัดสินใจไปทำงานรับจ้างตามสถานที่ก่อสร้างอีกครั้งหนึ่ง เพื่อหวังเก็บหอมรอมริบเงินไว้ใช้ในอนาคต

ยายได้ซื้อไม้ที่รื้อมาจากบ้านเก่าเพื่อเตรียมไว้สำหรับสร้างบ้านตัวเองเมื่อถูกไล่ออกจากบ้าน อีกทั้งได้เล่นแชร์รายสองสัปดาห์ โดยฝากเงินให้สามีไปจ่ายดอกเบี้ยให้ วันหนึ่งในระหว่างที่คุณยายเตรียมหุงข้าวเย็น เจ้ามือได้มาทวงดอกเบี้ยและแจ้งให้คุณยายได้ทราบว่าค้างส่งมาหลายงวด พอยายทราบยายรู้สึกมือไม้อ่อนแอแต่แรงที่จะถือหม้อข้าวที่กำลังเช็ดน้ำอยู่ก็ไม่มีแรงพอที่จะหิ้วได้ พอตกเย็นสามีได้กลับบ้านจึงได้ถามสามีถึงการขาดส่งเงินดังกล่าว และได้รับคำตอบจากสามีว่าเขาเงินไปจ่ายค่าหนี้พนันม้าซึ่งยังจ่ายไม่หมด ยายจึงได้ทราบว่าสามีติดค่านี้นพนันมากและได้กลับไปเล่นพนันม้าทำให้มีหนี้สินพอกพูนขึ้น เย็นนั้นยายคิดว่าการที่ยายดีกับสามีทุกอย่าง ยอมช่วยเหลือจนยอมขายสมบัติของแม่ที่เป็นเข็มขัดนาฬิกาเพื่อมาใช้หนี้สิน ยายจึงคิดจะขายไม้ที่ได้ซื้อไว้สำหรับปลูกบ้านเพื่อนำเงินมาจ่ายค่าดอกเบี้ยแชร์ แต่เมื่อติดต่อกับผู้รับซื้อได้และจะไปขนไม้กลับพบว่า ไม้ดังกล่าวหายไปแล้ว และทราบจากเพื่อนบ้านว่าสามีได้ขายไม้ไปเมื่อ 2 วันก่อน ยายรู้สึกเจ็บใจว่ายายได้ทำงานเพื่อเตรียมสร้าง

ความมั่นคง และให้อภัยกับสามีเสมอมา แต่ยายรู้สึกที่ตนเองคงทำความดีไม่ขึ้น และรู้สึกว่าคงเป็นชะตากรรมที่จะต้องมาแต่งงานกับผู้ชายคนนี้ ตกค้าขายยังคงอาศัยอยู่กับสามีตามปกติ ตลอดคืนยายได้นอนคิดถึงการกระทำของตัวเองตลอดว่าถึงแม้จะทำดีอย่างไร สามีคงไม่เห็นในความดี และเมื่อยายกลับมามองตัวเอง ยายเห็นว่าคุณค่าของยายในสายตาของสามีนั้น คงไม่ได้อยู่ที่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่คงเป็นเพราะยายมีความสามารถในการหารายได้ สามีจึงยังคงทำดีกับยาย แต่สำหรับยายแล้ว ยายรู้สึกว่า “ไม่คุ้มกันเลย เราเอาจิตใจมาแลกกับความใจดำของคน” รุ่งขึ้นเมื่อสามีไปทำงาน ยายจึงเก็บเสื้อผ้าออกจากบ้านและตัดสินใจไม่ติดต่อกับสามีอีกเลย

ความเจ็บปวดและโศกเศร้าในชีวิต

ยายได้ร่วมทุนกับเพื่อนเพื่อขายเสื้อผ้า โดยเร่ขายตามตลาดทั่วไป ชีวิตในช่วงนี้ยายเห็นว่าเป็นชีวิตที่อิสระมีเงินเป็นจำนวนมาก เมื่อขายได้ระยะหนึ่ง ยายประสบอุบัติเหตุต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลหลายเดือน ทำให้ยายไม่สามารถกลับไปเร่ขายของได้เหมือนเดิม ยายจึงตัดสินใจกลับบ้านเดิมที่ต่างจังหวัดที่แม่ได้ยกบ้านให้ และได้อยู่รวมกันกับครอบครัวของพี่ชาย ยายไม่ได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของครอบครัวเท่าไรนัก พี่ชายจึงได้ให้ยายไปสร้างบ้านอยู่บริเวณหน้าห้องน้ำด้านหลังบ้าน แต่ยายเรียกว่ากระท่อปที่ไม่มีที่พอจะยืนตัวตรงได้ การอยู่ในบ้านจึงทำได้เพียงแค่นั่งและไถ่กันเมื่อต้องการออกจากบ้าน ยายเห็นว่าทางเดินของตัวเองจึงเป็นทางเดียวกับ “รอยเท้าหมา” ซึ่งเป็นทางเดียวกับสุนัขที่ใช้เดินเข้าออก หรือแม้จะออกไปหน้าบ้าน ยายถูกห้ามใช้ประตูของบ้านใหญ่ แต่ยายต้องคลานออกทางใต้ถุนบ้าน

พี่ชายและหลานมักจะมาหายายบ่อยครั้ง แต่การพบกันแต่ละครั้งเป็นการขอความช่วยเหลือทางการเงิน เช่น ขอให้ยายช่วยผ่อนรถมอเตอร์ไซด์ ส่งเสียหลานชายเรียนหนังสือจนจบ หรือขอยืมเงินยายสามหมื่นเพื่อไปจัดงานแต่งงาน ยายจึงให้ไปเพื่อหวังว่าหลานชายจะได้เป็นฝั่งเป็นฝา และเมื่อมีครอบครัวจะได้หันกลับมาดูแลยายในยามป่วยไข้ เมื่อยายถูกสุนัขที่ตนเลี้ยงกัด จนเป็นแผลเรื้อรัง ยายจึงได้ขอเงินจากหลานชายคืนในจำนวนที่พอจ่ายค่ายาและทำแผลในแต่ละวัน แต่สิ่งที่ได้กลับคืนมามีใช่เป็นตัวเงินแต่เป็นคำถามที่ถามยายว่า “ลุงข้าวให้กินตั้งสองสามปี เงินสามหมื่นยังไม่หายกันอีกหรือ” แม้เสียหนึ่งยายจะรู้สึกดีใจที่ได้ส่งหลานเรียนจนจบปริญญาตรี แต่คำพูดที่ยายได้รับจากหลานยายรู้สึกว่า “มันเจ็บเข้าไปถึงไส้เลย หัวใจนิดเดียวของยายเหลือจะทนได้” ยายรู้สึกว่าแม้จะช่วยเหลือครอบครัวพี่ชาย และหลานชายอย่างไรก็ตาม แต่สิ่งที่ยายได้รับคงเป็นเวรกรรมที่ยายเกิดมาต้องเป็นคนรับใช้ให้คนอื่นเรียกใช้ตลอดไป

เส้นทางสู่บ้านพักฯ

เมื่อเงินเก็บของยายเริ่มร่อยหรอจนบางครั้งยายไม่สามารถช่วยเหลือพี่น้อง และหลานได้เหมือนเดิม คนในครอบครัวจึงไม่มีใครคุยกับคุณยาย เมื่อล้มป่วยไม่มีใครมาดูแล หรือหุงหาอาหารให้ จนเพื่อนข้างบ้านมาเห็นเข้าและได้พายยายไปพบแพทย์เพื่อทำแผลทุกวัน อีกทั้งยังทำอาหารมาให้ยายทานทั้ง 3 มื้อ เมื่ออาการดีขึ้นและญาติของเพื่อนบ้านได้ลงสมัครผู้ใหญ่บ้าน ยายจึงได้ตอบแทนบุญคุณด้วยการช่วยหาเสียงเนื่องจากยายเห็นว่าตนเองเป็นคนในชุมชนนี้มาแต่กำเนิด ทำให้ยายมีคนรู้จักและสามารถขอความร่วมมือในการเลือกผู้ใหญ่บ้านได้ เมื่อผู้ใหญ่บ้านชนะการเลือกตั้ง ยายได้ขอให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยหาที่อยู่ใหม่ให้ เพราะยายรู้สึกทนไม่ไหวแล้วที่จะอยู่ร่วมกับครอบครัวของพี่ชาย

หลังจากนั้นหนึ่งอาทิตย์ นักสังคมฯ ได้เข้าพบและเยี่ยมบ้าน ในขณะนั้นนักสังคมฯ ได้พบยายขณะพีนอนอยู่บนพื้นบ้านที่มุงด้วยหลังคาจาก ส่วนไม้แดงที่ปูพื้นนั้นบางแผ่นเริ่มอ่อนตัวลง บางแผ่นหักไปติดกับดินเพราะอู๋มไปด้วยน้ำฝนที่ตกผ่านหลังคา เมื่อคุณยายได้รู้จักนักสังคมฯ และทราบถึงเป้าหมายของการมานั้น ยายได้ร้องไห้และขอให้นักสังคมฯ เข้าช่วยเหลือ และสัญญาว่าจะไม่ทำให้นักสังคมฯ เดือดร้อน คุณยายเห็นว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้คุยอะไรกับตนมากนัก ส่วนมากจะเป็นการถามเรื่องการอยู่อาศัย อาหาร นักสังคมฯ ได้นัดวันมารับคุณยาย และให้คุณยายเตรียมตัวไปอยู่บ้านพักฯ โดยให้เตรียมของใส่กระเป๋าทิ้งไว้เพียงใบเดียว

ถึงวันกำหนดมารับ คุณยายได้เข้าไปกราบแม่บ่นหนึ่ง และได้ขอให้แม่ไปอยู่กับตนด้วย โดยได้นำภาพแม่ในกรอบรูปวางบนกระเป๋าสีผ้า เมื่อนักสังคมฯ มารับ ยายได้หิ้วกระเป๋าร่วมกับกอดภาพแม่ไว้แน่น เพราะรู้สึกว่าตนเองต้องเข้าไปอยู่ในสถานที่แปลกและไม่มีใครรู้จัก การมีแม่ไปด้วยจึงเหมือนมีเพื่อนที่คุ้นเคย คุณยายหิ้วกระเป๋าด้วยมือข้างหนึ่งอีกข้างกอดภาพแม่ไว้กับอก เมื่อนักสังคมฯ เห็นจึงได้แจ้งกับคุณยายว่า คงไม่สะดวกที่จะนำกรอบรูปไปเพราะทางบ้านพักฯ ได้จัดเตรียมพระพุทธรูปไว้สำหรับคุณยายทุกคนแล้ว กรอบรูปนี้คงมีขนาดใหญ่เกินไป และหากจะเก็บไว้ที่ตู้เสื้อผ้าคงจะทำให้เปลืองพื้นที่ในการเก็บสิ่งของที่จำเป็น คุณยายไม่ได้พูดอะไรกับนักสังคมฯ เพียงแต่เกรงว่าหากไม่ปฏิบัติตามตัวเองคงไม่ได้เข้าไปอยู่ในบ้านพักฯ คุณยายได้ขอเวลาเพื่อนำรูปไปเก็บที่เดิม และพูดกับแม่ว่า “ถึงรูปแม่ไม่ได้ไปกับฉัน แต่แม่ก็อยู่กับฉันตลอดนะ” นับจากวันแรกที่เข้าไปบ้านพักฯ จน 5 ปี มานี้คุณยายได้เพียงแต่นึกถึงแม่จากความทรงจำที่มี

วันแรกที่คุณยายเดินเข้าบ้านพักฯ คุณยายนั่งร้องไห้ที่เดียวเพราะรู้สึกว่านอกจากเสื้อผ้าที่คุ้นเคยแล้ว ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงหมด วันแรกคุณยายยังคงเคี้ยวหมากอยู่ พยาบาลประจำบ้านพักฯ ได้เข้ามาตักเตือนว่าการอยู่ในนี้ไม่สมควรทานหมากเพราะเป็นสถานที่ราชการ อีกทั้งพยาบาลได้สอบถามถึงปริมาณการทานหมากต่อวันของคุณยาย พยาบาลได้ขอเก็บหมากที่คุณยายนำติดตัวมา

และจะจัดให้คุณยายทานโดยลดปริมาณไปที่ละคำ และได้แจ้งให้คุณยายทราบว่าหากบ้วนน้ำหมากไม่เป็นที่จะส่งคุณยายกลับไปอยู่ที่เดิม คุณยายได้ยกมือไหว้และสัญญาว่าจะเลิกทันที เช้าวันที่สองเมื่อตื่นขึ้นคุณยายตัดสินใจเลิกทานหมากอย่างเด็ดขาด แม้ช่วงแรกๆ จะมีอาการวิงเวียนตลอดเวลา แต่คุณยายเห็นว่าจะต้องทนให้ได้ เพราะกลัวว่าจะถูกส่งกลับบ้าน

คุณยายได้รับหน้าที่ให้ดูแลเพื่อนข้างเตียงที่มีอาการไม่สบายเป็นบางครั้ง เมื่ออยู่ใกล้กันบางครั้งได้มีการทะเลาะกันบ้าง ยายเห็นว่าตัวเองเป็นคนอารมณ์ร้อน พูดตรง ดังนั้นหากใครว่าคุณยายในสิ่งที่คุณยายไม่ได้ทำ คุณยายจะขึ้นเสียง และมีการพูดจาหยาบค้ายไปบ้าง เมื่อนักสังคมฯ ทราบ คุณยายจึงถูกทำโทษด้วยการทำทัณฑ์บน และเนื่องจากเพื่อนข้างเตียงคุณยายเป็นคนค่อนข้างมีฐานะดี จึงมีเครื่องประดับ เช่น สร้อยทอง แหวนเพชร เก็บไว้ในตู้ เมื่อแหวนเพชรหาย เพื่อนได้ไปแจ้งกับพี่เลี้ยง และได้มีการสอบสวน ยายได้พูดตามความจริงกับนักสังคมฯ ว่ายายไม่ได้เป็นคนเอาไป เพราะยายไม่ได้มีนิสัยขโมยของคนอื่น และยายเห็นว่านักสังคมฯ คงทราบประวัติส่วนตัวยายดีว่าชีวิตของยายมีแต่ให้ อีกทั้งยายเคยได้เล่าให้นักสังคมฯ ทราบว่าตนเองเคยไปทำงานเป็นแม่บ้าน และเก็บแหวนเพชรเจ้านายได้จึงนำไปคืน จากเหตุการณ์นั้นคุณยายจึงได้รับความไว้วางใจจากเจ้านายมาตลอด แต่เมื่อต้องค้นเตียงและตู้ เตียงยายกลับเป็นเตียงแรกที่ถูกค้น ซึ่งยายรู้สึกที่ไม่ใช่เพราะความที่ยากจนกว่าเตียงข้างๆ แต่คงเป็นเพราะตัวยายคงเป็นคนไร้คุณค่าในสายตาของคนอื่น เจ้าหน้าที่จึงรู้สึกว่ายายพูดโกหก ผลของการค้นเจ้าหน้าที่ได้พบแหวนเพชรอยู่ใต้หมอนที่เตียงเจ้าของ และเจ้าของยอมรับว่าตนเองลืมว่านำไปสอดไว้ใต้หมอน

การเห็นคุณค่ากันและกัน : สัมพันธภาพที่ช่วยสร้างความสบายใจ

บางวันที่ยายรู้สึกเหงา ยายจะขึ้นไปตักปวยเพื่อไปนั่งคุยกับยายประทีน ยายรู้สึกประทับใจครั้งแรกในวันที่ยายประทีนกำลังซื้อขนมและหันมาเห็นยายราตรีกำลังกวาดใบไม้ ยายประทีนให้ลูกพี่เลี้ยงนำขนมมาให้ยายราตรี ยายหันไปมองและรู้สึกว่านี่เป็นครั้งแรกที่ยายได้รับน้ำใจ ยายราตรีเข้าไปถามสาเหตุที่ยายประทีนซื้อขนมให้ ยายประทีนมักมองจากหน้าต่างตึกจะเห็นยายราตรีนั่งกลุ่มใจหรือบางครั้งเห็นยืนกวาดใบไม้แล้วเดินคิดไปมา และยายราตรีเห็นว่าคงเป็นเพราะยายประทีนสงสารตนที่มีสีหน้าทุกข์ใจตลอดเวลา จากนั้นยายราตรีมักจะขึ้นไปเยี่ยมยายประทีนที่ตักปวยบ่อยครั้ง ไปช่วยป้อนข้าว อาบน้ำ หรือช่วยจัดตู้เสื้อผ้า บางคนในบ้านพักฯ มองว่าการที่ยายราตรีเข้าไปหายายประทีน เพราะต้องการได้เงินจากยายประทีนที่ให้ครั้งละ 20-40 บาท แต่สำหรับยายราตรีกลับเห็นว่าชีวิตนั้นนอกจากแม่แล้ว ยายไม่เคยได้รับไมตรีจากใครมาก่อน ที่ไม่หวังผลประโยชน์จากยาย แม้ยายจะไม่ค่อยได้รู้จักกับยายประทีนมากนักเพราะทุกครั้งที่พบกัน ยายราตรีจะเป็นคนเล่าความเครียด ความรู้สึกต่างๆ ให้ยายประทีนฟัง ยายราตรีรู้สึกว่าคนที่ตนยังมีแรงเดินอยู่ เพราะมียายประทีนเป็นที่

ระบายความรู้สึก แม้บางคนจะเบียดยารাত্রีที่มักพุดวกไปวนมา หรือมีอาการหลงลืมชั่วขณะ แต่ยารাত্রีเห็นว่ายายประทีนไม่เคยว่ายเลยแม้แต่ครั้งเดียว มีเพียงปลอบใจและลูบหลังยายเป็นครั้งคราว ยารাত্রีเห็นว่าตัวเองไม่รู้จักอธิบายความรู้สึกที่มีต่อยายประทีนอย่างไร รู้แต่เพียงว่าเมื่อเข้าไปพบยายประทีนที่ตึกป่วย ตนเองได้แต่พุดให้ยายประทีนฟังฝ่ายเดียว และเมื่อรู้สึกสบายใจก็เดินกลับไปตึกของตัวเองพร้อมขนมหรือเงินติดมือมาด้วยทุกครั้ง เมื่อยายประทีนเจ็บป่วยมาก และเริ่มเพื่อไม่รู้เรื่อง ยารাত্রีได้ไปเยี่ยมทุกวัน ห่มผ้า สวดมนต์ให้ยายฟัง จนยายประทีนเสียชีวิตอย่างสงบ

นอกจากกิจกรรมที่ยายจะต้องทำตามตารางเวลาที่กำหนดของบ้านพักฯ แล้ว กิจกรรมการทำดอกไม้ประดิษฐ์เป็นสิ่งที่ยายไม่ยอมเข้าร่วม เพราะยายรู้สึกว่าตัวเองมักจะถูกดูจากครูผู้สอนทำให้เกิดความเครียด แต่สำหรับกิจกรรมเดียวกันแต่หากเป็นผู้สอนอีกกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยครูและเด็กพิการทางการได้ยิน ยายจะให้ความสนใจและร่วมกิจกรรมไม่เคยขาด ระหว่างการสอนยายเห็นว่าครูต้องทำท่าภาษามือประกอบเพื่อให้เด็กได้เข้าใจและมาสอนคุณยายอีกทีหนึ่ง ทำให้เด็กมาสอนคุณยายทำที่ละขั้นตอนไม่เร็วไปนัก และระหว่างสอนแม้ว่าคุณยายจะพูดภาษามือไม่ได้ และเด็กไม่ได้ยิน แต่จะใช้ท่าทางและอุปกรณ์ต่างๆ เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ทำให้คุณยายเห็นว่าต่างคนต่างปรับการสื่อสารของแต่ละคน ทำให้ทั้งเด็กและคุณยายทราบว่า ตัวคุณยายทำงานที่ละเอียดนักไม่ค่อยได้ งานในบางช่วงหรือต้องใช้ความละเอียดเด็กๆ จะเข้ามาช่วย ส่วนตรงที่เป็นงานชิ้นใหญ่คุณยายจะทำเอง และจะมีเด็กคอยอำนวยความสะดวกอยู่ต่างๆ คุณยายรู้สึกว่าช่วงเวลาที่ได้เจอกับเด็กพิการทางหู ไม่ว่าจะเป็นการทอด ท่าที่การสื่อสารที่คุณยายไม่อาจรับรู้ได้ด้วยวิธีการได้ยิน แต่คุณยายรู้สึกว่าท่าที่ดังกล่าวแสดงถึงความเคารพ รัก แม้จะพบกันเพียงไม่นานแต่เด็กกลุ่มนี้กลับเข้าใจความรู้สึกของคุณยายมากกว่าคนที่สามารถพูดคุยกันได้ ที่มักจะมาออกคำสั่งด้วยท่าที่ที่ไม่เข้าใจข้อจำกัดทางกายภาพของคุณยาย

กิจกรรมที่ผ่านเข้ามาในชีวิตอาจทำให้คุณยายลืมเรื่องราวความเจ็บปวดในชีวิตได้ชั่วขณะ แต่ประวัติศาสตร์แห่งชีวิตที่ถูกฝังตรึงในจิตใจและตอกย้ำด้วยคำขู่ของเจ้าหน้าที่ รวมถึงมุมมองต่อสถานภาพของตนเองในบ้านพักฯ ว่าเป็นคนไร้คุณค่า การเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ ด้านหนึ่งทำให้คุณยายได้หมดทุกข์จากความโหดร้ายในชีวิต แต่ด้านหนึ่งบางคนกลับใช้ช่วงชีวิตที่โหดร้ายข่มขู่ให้คุณยายสยบยอมต่อระเบียบวินัย

ตาสุภาพ : เมื่อคุณค่าความเป็นมนุษย์ถูกล้อมรอบด้วยระเบียบวินัย

ผู้วิจัยพบคุณตาสุภาพตามคำแนะนำของนักสังคมสงเคราะห์ที่เห็นว่าตาสุภาพเพิ่งเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ ได้เพียง 6 เดือน และยังมีพฤติกรรมที่ดื้อรั้น ขณะที่พบกันในปีวันหนึ่งคุณตากำลังนั่งอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ที่โรงอาหารเพียงคนเดียว การพูดคุยกับคุณตาทำให้เห็นว่าการที่คุณตาแสดงพฤติกรรม เช่น ไม่รับเงินบริจาคในบางครั้งซึ่งเป็นสิ่งที่คุณตาเห็นว่าจะถูกตำหนิจากเจ้าหน้าที่แต่ภายใต้สถานการณ์ที่คุณตาได้ประสบทำให้รู้สึกว่าคุณตาเหมือนขอทาน การเลือกเดินกลับเข้าห้องพักหรือเดินเลี้ยวไปเข้าห้องน้ำจึงเป็นวิธีการที่คุณตากระทำเพราะรู้สึกว่าคุณตาเองยังมีศักดิ์ศรีอยู่

ชีวิตที่ผ่านมาคุณตาเห็นว่าเป็นความผิดพลาดของตนที่ได้ลุ่มหลงในเกมการพนัน จนไม่กลับบ้านติดต่อกันหลายวัน และเมื่อมีหนี้สินมากคุณตาตัดสินใจขายบ้านได้เงินประมาณ 7 ล้านบาท เพื่อให้หนี้การพนันทั้งหมด ภรรยาขอแยกทางและพาลูกสาว 2 คนไปด้วย หลังจากวันนั้นคุณตาไม่เคยพบลูกอีกเลย แม้กระทั่งงานศพลูกสาวคนโต คุณตามีโอกาสร่วมงานแค่เพียงวันเผา แม้คุณตาจะต้องพบกับความพลาดพลั้งในชีวิต แต่สิ่งหนึ่งที่คุณตาเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ และทำให้คุณตาสามารถดำรงชีวิตมาได้ คือ ความรับผิดชอบที่อยู่บนศักดิ์ศรีแม้จะต้องพบกับความยากลำบากในชีวิต แต่คุณตาจะไม่หยิบยืมเงินผู้อื่นให้เสียชื่อเสียง

การเข้าสู่บ้านพักฯ เป็นวิถีที่คุณตาเห็นว่าสุดทางของชีวิต เนื่องจากเงินที่คุณตามีอยู่ได้ลดน้อยลง และเริ่มเคลื่อนไหวได้ลำบากขึ้น แม้การใช้ชีวิตในบ้านพักฯ ยังคงต้องปรับตัวอีกมาก ดังเช่นการไม่คุ้นเคยกับการดับไฟตั้งแต่หกโมงครึ่ง แต่คุณตามักจะหาแสงสว่างนั่งอ่านหนังสือ พูดคุยกับเพื่อนสนิท แม้ประสบการณ์ในบ้านพักคนชราจะแตกต่างจากประสบการณ์ชีวิตในอดีต แต่การตีความหมายกิจกรรมใหม่และการสร้างบุคลิกให้สอดคล้องกับกิจกรรมในบ้านพักฯ ทำให้คุณตาสามารถร้องขอในรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามความต้องการ

สิ่งที่คุณตาได้เน้นย้ำตลอดการสนทนา คือ การใช้ชีวิตอย่างมีสติ ให้คิดถึงและดูแลจิตใจบุคคลที่ใกล้ชิด แม้ทุกวันนี้คุณตาจะไม่มีโอกาสกลับไปดูแลครอบครัว หรือแก้ไขความพลั้งพลาดได้ด้วยความปรารถนา แต่สิ่งที่คุณตาให้กำลังใจเพื่อสร้างพลังชีวิตให้กับตนเอง คือ การที่คุณตาเห็นว่าการได้ร่วมกิจกรรมกับบุคคลต่างๆ หรือพูดคุยกับเพื่อนในบ้านพักฯ ควรเป็นไปอย่างให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน สนใจในสิ่งที่ฝ่ายตรงข้ามต้องการมากกว่าการเห็นแก่ตัว เพราะชีวิตที่ผ่านมาเป็นบทเรียนที่ทำให้คุณตาเห็นว่า ตนเองขาดคุณค่าและความรับผิดชอบในฐานะพ่อและสามี ความผิดและการพลาดพลั้งต่างๆ ของคุณตา ถ้ามองในอีกด้านหนึ่ง คือ บทเรียนแก่ตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ เพราะการใช้ชีวิตที่จะก้าวข้ามผ่านช่วงเวลาแห่งความผิดพลาดนั้น ต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง

โลดแล่นตามความฝันและความพลั่งพลาดในชีวิต

แม้คุณตาจะไม่สามารถสอบผ่านภาคปฏิบัติของการเข้าเป็นนักบินของกองทัพอากาศได้และได้เข้าเรียนในสาขาวิศวกรรมรถไฟแทน แต่การเรียนในสาขาดังกล่าวทำให้คุณตาได้ไปทำงานในหลายจังหวัด การย้ายไปทำงานที่ อ.หาดใหญ่ ในตำแหน่งนายสถานี เป็นช่วงชีวิตที่คุณตาชอบมากที่สุด เพราะการได้ใช้ชีวิตหนุ่มโสดท่ามกลางเมืองแห่งแสงสีอย่างเต็มที่ หลังจากเลิกงานจึงมักรวมกลุ่มกับเพื่อนเล่นฟุตบอล เทียวขับรถ เต้นรำ ฟังเพลง เข้าบ่อนกาสิโน คุณตาสนิทกับเจ้าของบาร์จนเจ้าของได้ส่งคนมาช่วยดูแลบ้านให้ในตอนกลางวันช่วงที่คุณตาไปทำงาน การดำรงตำแหน่งนายสถานีทำให้มีคนรู้จักและขอความช่วยเหลือเพื่ออำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้ามากมาย ไม่ว่าจะเป็นเหล่าหรือบุตร ชีวิตในช่วงนั้นคุณตาจึงรู้สึกว่ามีชีวิตที่หรูหรา มีเงินใช้มากมาย เงินเข้ามาเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และใช้เท่าไรก็ไม่หมด เมื่อกลับเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ คุณตายังชอบออกไปฟังเพลง เต้นรำ ลีลาศ จนได้เป็นผู้ช่วยสอนเต้นลีลาศซึ่งไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่สมัครใจทำเพราะเห็นว่าเป็นความสบายใจ และความชื่นชอบส่วนตัว การมาเต้นรำที่อาคารของกองสลากทำให้คุณตาได้รู้จักกับภรรยา ถึงแม้คุณตาจะมีฐานะที่ต่ำต้อยกว่าภรรยา แต่คุณตาเห็นว่าเป็นเพราะมีอาชีพการงานที่มั่นคง และรู้จักวางตัวเข้าสังคมได้เป็นอย่างดี ภรรยาจึงตกลงแต่งงานด้วย

เมื่อกลับมาอยู่กรุงเทพฯ บ้านที่คุณตาพักอาศัยอยู่แถวโอเดียน แม้บริเวณนั้นจะมีโรงภาพยนตร์มาก แต่ทุกโรงเป็นบ่อนกาสิโนหมด คุณตาได้ติดการพนันทุกประเภท แม้แต่จ๊อบบี้ คุณตาได้นำเลขไปไว้ด้านหลังพระพายเป็นจุดบูชาไหว้ หากตัวใดล้มลงมาจะแทงตัวนั้น คุณตาเล่นการพนันทุกวัน บางครั้งไม่กลับบ้านติดต่อกัน 3-4 วัน คุณตาเห็นว่าสิ่งที่ตนได้ทำนอกจากจะทำให้ภรรยาต้องดูแลลูกอยู่ตามลำพังแล้ว คุณตาไม่เคยช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในบ้านเลย เงินเดือนสุดท้ายก่อนเกษียณหากเปรียบเทียบกับค่าครองชีพในยุคนั้นแล้วที่ข้าว/ กว๋ยเตี๋ยวซามละ 3 สตางค์ เงินเดือนที่ได้รับเดือนละ 90 บาทจึงนับว่ามีจำนวนค่อนข้างมาก แต่จากการที่เล่นพนันจนคุณตารู้สึกตัวเองหลงไปกับเกมการพนัน เงินที่สะสมมาไม่เพียงพอต่อการใช้นี้เกือบ 10 ล้านบาท คุณตาจึงได้ตัดสินใจขายบ้านเพื่อชดใช้หนี้ เมื่อภรรยาทราบเรื่องจึงได้พาลูกสาวทั้ง 2 คน ไปอยู่กับแม่ และหลังจากนั้นคุณตาไม่สามารถที่จะติดต่อครอบครัวได้อีก

คุณตาได้พบกับเพื่อนโดยบังเอิญ และเพื่อนได้สอบถามคุณตาว่าจะไปงานเผาศพลูกสาวคนโตหรือไม่ เมื่อคุณตาได้ทราบเรื่องจากเพื่อนว่าลูกสาวเสียชีวิตด้วยอาการน้ำท่วมปอด และวันที่พบเพื่อนเป็นวันเผาศพ คุณตาจึงได้พบกับภรรยาและลูกสาวคนเล็กอีกครั้ง แต่การพบกันครั้งนั้นได้แค่เพียงการสอบถามถึงสภาพความเป็นอยู่ ลูกสาวคนเล็กได้เข้ามาขอบคุณตาด้วยความคิดถึง คุณตาได้ขอเบอร์โทรศัพท์ติดต่อ และบอกว่าจะไม่ไปรบกวน แต่ทางภรรยาไม่ได้ให้ที่อยู่และขอให้ลูกสาวคนเล็ก

ไปช่วยรับแขก จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คุณตารู้สึกว่าเป็นความผิดของตัวเองที่เล่นการพนัน ทำให้ต้องเสียชีวิตครอบครัวไป คุณตามักจะใช้เสียงเพลงและบรรยากาศในห้องเต้นรำเพื่อคลายทุกข์ แต่ในช่วงแรกๆ คุณตาเห็นว่าแม้จะได้เจอเพื่อนเพื่อให้คลายเหงาได้บ้าง แต่ทั้งเสียงเพลง และการเต้นรำ ไม่สามารถลบ “ความรู้สึกผิดในชีวิต” ได้เลย

การเข้าสู่บ้านพักฯ

หลังจากขายบ้านและภรรยาได้แยกทางออกไป คุณตาได้ไปเช่าหอพักอยู่เดือนละ 1,500 บาท และจากการที่คุณตาถูกรถชนทำให้ขาข้างหนึ่งต้องผ่าตัดใส่เหล็ก ทำให้เดินไม่สะดวก ไม่มีคนดูแล ต้องหาอาหารทานเอง หากปวดขามากๆ จนเดินไม่ไหวก็จะไม่ได้ทานข้าวหลายวัน อีกทั้งเงินที่สะสมเริ่มน้อยลง คุณตาเห็นว่าแม้จะอยู่ในช่วงลำบากแค่ไหน แต่คุณตาไม่เคยขอยืมเงินภรรยา หรือเพื่อนเลยแม้แต่ครั้งเดียว เพราะรู้สึกว่าจะทำให้คุณค่าในตัวเองหมดลง คุณตาดัดสันใจที่จะเข้าไปอยู่ในบ้านพักฯ จึงได้ติดต่อกรมประชาสงเคราะห์ด้วยตัวเอง นักสังคมฯ ได้เข้าไปเยี่ยมบ้านตามที่อยู่ในเอกสารที่คุณตาให้ได้ 2 ที่ ที่แรกคือ หอพัก โดยเดินเข้าไปในตัวห้องเพื่อสำรวจความเป็นอยู่ ส่วนอีกที่หนึ่ง คือ ที่อยู่ตามบัตรประชาชน และพบว่าที่บ้านของเพื่อนที่คุณตามาขอใส่ชื่อในทะเบียนบ้าน การช่วยเหลือในขั้นต้นนักสังคมฯ ได้ให้ความช่วยเหลือเงินสงเคราะห์คนชราแก่คุณตาเดือนละ 500 บาท จนเข้าบ้านพักฯ

วันแรกที่คุณตาเข้าบ้านพักฯ รถแท็กซี่ได้มาส่งและจอดบริเวณสะพานไม้ใกล้บ้านพักฯ แต่เนื่องจากเดินลำบาก และคุณตาเห็นว่าตนเองมีของเยอะมาก ไม่รู้จะขนอย่างไร แต่พอเย็นได้สักพัก มีคนชราและพี่เลี้ยงได้มาช่วยยกของไปไว้ที่ห้องพัก คุณตารู้สึกซึ่งน้ำใจเป็นอย่างมาก หลังจากนั้นพี่เลี้ยงได้พาไปแนะนำตึกต่างๆ และช่วยจัดเตียงให้คุณตา ส่วนเสื้อผ้านั้นคุณตาใส่กระเป๋ามาทั้งหมด 50 ตัว ทั้งเสื้อเชิ้ตแขนยาว เสื้อยื้ห่อแอร์โร่ เสื้อคอโปโล และเสื้อกันหนาว คุณตาได้จัดใส่ตู้เสื้อผ้าเองทั้งหมด หลังจากอาหารมื้อเช้าของวันที่ 2 ได้มีนักสังคมฯ เดินทางมาหาคุณตาพร้อมกับถือแฟ้มที่มีเอกสารซึ่งคุณตาได้มอบให้ที่กรมประชาสงเคราะห์ตั้งแต่ติดต่อกับครั้งแรก คุณตาเห็นว่าการพูดคุยกับนักสังคมฯ ที่นี้ดูเหมือนว่านักสังคมฯ คงทราบประวัติของตัวเองมาเป็นอย่างดีแล้ว มีเพียงชี้แจงกฎระเบียบ และให้คุณตาเซ็นชื่อในเอกสารต่างๆ

คุณตาเห็นว่าหากจะเทียบตำแหน่งของราชการกับชีในปัจจุบัน ตนเองคงประมาณชี 7 ซึ่งมีความน่าเชื่อถือและมีความเป็นผู้ใหญ่พอสมควร แต่สิ่งที่คุณตารู้สึกว่า เจ้าน้ำที่ปฏิบัติกับคุณตาราวกับคุณตาเป็นคนป่าคนเถื่อน ที่ไม่ได้รับการศึกษา บางครั้งคุณตาถูกพี่เลี้ยงตะคอกใส่ แต่จะให้อำลึงใจกับตัวเองเสมอว่า พี่เลี้ยงคงไม่ได้ตั้งใจ เพราะคงนึกว่า คนชราหูตึงต้องพูดดังๆ อีกทั้งคุณตาได้

บริจาคเงินให้กับทางมูลนิธิของบ้านพักฯ คำถามแรกที่คุณตาได้ยินคือ “เซ็นชื่อเป็นหรือเปล่า” คุณตารู้สึกอึดอัด และคำถามนั้นทำให้รู้สึกงงและนึกถึงการแต่งตัว คำพูด ท่าทางของตัวเองว่าคงไม่ถึงกับเหมือนกับคนจรจัดเท่าไร คุณตาได้ขอปากกาจากเจ้าหน้าที่มาเซ็นชื่อ เมื่อเจ้าหน้าที่ออกไปเสร็จให้คุณตาไม่ได้พูดอะไรกับเจ้าหน้าที่ แต่รู้สึกข้างในว่า เจ้าหน้าที่คงมีตำแหน่งเพียงซีหนึ่ง ซีสอง แต่ทำไมถึงได้ถูกกันขนาดนี้

นอกจากนี้คุณตาเห็นว่าเจ้าหน้าที่มีสิทธิในการปกครองดูแล แต่ไม่ใช่เจ้าของชีวิตคนชรา ดังนั้น การอยู่ร่วมกันจึงควรที่จะเข้าอกเข้าใจและเคารพสิทธิของผู้อื่น แต่สำหรับความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ คุณตารู้สึกตนเองเหมือนนักโทษ เป็นผู้ถูกคุมขัง และเห็นว่าเจ้าหน้าที่คงคิดว่า คนชราต้องถูกคุมขังและอยู่ในอาณัติของเจ้าหน้าที่ โดยที่คุณตาได้ขอลากลับบ้าน เพื่อไปฉลองวันเกิดโดยได้นัดกับเพื่อนให้มารับ และจะไปฟังเพลงจนดึก บรรยายากและเสียงเพลงทำให้คุณตารู้สึก “ชื่นใจ” คุณตาเห็นว่าการออกไปข้างนอกแม้จะดีกว่าเวลาที่ทางบ้านพักฯ กำหนด คือ หกโมงเย็น แต่ตัวเองไม่ได้ค้างคืน และได้แจ้งเจ้าหน้าที่แล้วคงไม่ต้องเขียนเอกสารขอลากลับบ้าน แต่เมื่อกลับมาตีหนึ่ง พร้อมอาการเมา คุณตาโดนเรียกไปตักเตือนและให้เซ็นชื่อรับทราบในเอกสาร ซึ่งได้บันทึกว่า คุณตากลั้มผิดเวลา เม้าพูดเสียงดัง คุณตาได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษากับเพื่อนสนิท และเข้าใจว่าตนเองทำผิดกฎระเบียบของบ้านพักฯ ที่เข้าผิดเวลา และไม่ได้ทำหนังสือล่วงหน้า คุณตาจึงได้ไปพูดคุยเรื่องกฎระเบียบกับเพื่อนมากขึ้น และแม้คุณตาจะเซ็นชื่อในใบตักเตือน แต่คุณตารู้สึกว่าการที่ต้องขออนุญาตล่วงหน้า อีกทั้งคุณตาไม่มีบ้านญาติที่จะขอไปค้างแรมได้ จึงไม่สามารถเขียนที่อยู่และเบอร์ติดต่อได้ หากไปฟังเพลงคงต้องกลับมาอนที่บ้านพักฯ คุณตาเห็นว่าการเขียนเพื่อขออนุญาตไปฟังเพลงคงเป็นไปได้ลำบาก เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่เรียกคุณตาไปตักเตือน เจ้าหน้าที่ได้แจ้งให้คุณตาทราบว่า หากทราบว่า คุณตาจะขออนุญาตไปฟังเพลงหรือไปงานปาร์ตี้ก็จะต้องขออนุญาต เพราะได้ละเมิดกฎเกณฑ์ของทางบ้านพักฯ ในเรื่องการห้ามดื่มเหล้า การตักเตือนของเจ้าหน้าที่ และการเข้าใจกฎระเบียบมิได้กลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางการดำเนินชีวิตที่คุณตาชื่นชอบ แต่การเรียนรู้กฎระเบียบได้กลายเป็นการหาช่องทางเพื่อให้คุณตาได้กระทำการที่ตนต้องการได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย คุณตาได้วางแผนออกไปเที่ยวปีใหม่ และตั้งใจจะไปฟังเพลงที่ราชनावีสโมสร โดยจะติดต่อและขอที่อยู่จากลูกชายเพื่อนให้มารับ และให้ช่วยเซ็นชื่อในใบขอลากลับบ้าน แต่การขอลากลับบ้านคงไม่แจ้งว่าจะไปฟังเพลง แต่คงให้เหตุผลว่าต้องการไปเยี่ยมญาติ และเมื่อเลิกงานปาร์ตี้คุณตาจะไปค้างโรงแรมที่ตนคาดว่าจะจองไว้ล่วงหน้า

ดูไปตามกฎเกณฑ์บนความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น

ก่อนที่จะเข้ามาอยู่บ้านพักฯ คุณตามักจะเข้านอนประมาณตี 2 แต่ที่บ้านพักฯ ปิดไฟตั้งแต่หกโมงครึ่ง คุณตาเห็นว่ายังหิวค้ำอยู่ ช่วงแรกคุณตาได้พยายามข่มตานอนตักตักจนตาได้เข้าห้องน้ำ และเห็นว่าบริเวณห้องน้ำ และอาคารพยาบาลจะเปิดไฟสว่างตลอดเวลา ค็นัดมาคุณตาจึงได้ไปนั่งอ่านหนังสือพิมพ์บริเวณดังกล่าว บางครั้งพื้นที่นั้นได้กลายเป็นพื้นที่ของการสนทนาระหว่างเพื่อนสนิท 3 คน ที่พูดคุยกันเรื่องการเมือง ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ หรือเป็นที่ปรึกษาให้กับคุณตาในเรื่องระเบียบวินัย อีกทั้งยังเป็นที่พักทุกข์ของเพื่อน คุณตาสุขภาพมักจะคุยกับคุณตาอรัณในเรื่องชีวิตที่อยู่ต่างจังหวัด เพราะเห็นว่าคุณตาอรัณมีประสบการณ์ และเข้าใจสภาพแวดล้อมในต่างจังหวัดเป็นอย่างดี บ่อยครั้งที่คุณตาสุขภาพมักให้กำลังใจ กล่าวเตือนไม่ให้ตาอรัณพูดถึงความตาย และมักเปรียบเทียบว่าตนเองอายุมากที่สุดในกลุ่มยังไม่เสียชีวิต เพราะไม่เคยคิดเรื่องความตาย ตาสุขภาพเห็นว่าหากมีเพื่อนเดินมาพูดคุยจะหยุดอ่านหนังสือพิมพ์ทันที เพราะจากประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาคุณตารู้สึกว่าไม่เคยได้ดูแลและเข้าใจคนใกล้ชิด ดังนั้น การที่ตาอรัณ ตาประดิษฐ์ เดินมาพูดคุย คุณตารู้สึกว่าควรที่จะตั้งใจฟัง และใส่ใจความรู้สึกของคนอื่น แม้บางครั้งการพูดคุยเป็นการทะเลาะ หรือขัดใจกันบ้าง แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้คุณตารู้สึกว่า ตัวเองมีเพื่อนที่คอยให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะระเบียบวินัยที่คุณตายังไม่เข้าใจเท่าไรนัก

คุณตาเห็นว่ากิจกรรมบางกิจกรรมไม่เหมาะสมและไม่ถูกรสนิยมนัก เช่น การไปดูคอนเสิร์ต เบิร์ด ซึ่งเป็นเพลงที่คุณตาไม่รู้จัก แต่ในอีกมิติหนึ่งคุณตาเห็นว่าชีวิตของคุณตาที่ด้านหนึ่งเป็นชาย และอีกด้านหนึ่งเป็นหญิงนั้น และในระหว่างนี้คุณตามีแต่ด้านที่เป็นหญิง คือ ซักผ้า ทำความสะอาด ถาดหลุม ซักรีดผลไม้ รับประทาน และให้คำปรึกษาแก่คนอื่น ส่วนด้านที่เป็นชาย คือ ฟังเพลง เข้าสังคมกับคนหนุ่มสาวเริ่มลดลง คุณตาจึงได้สมัครเข้าไปดูคอนเสิร์ตเบิร์ดเพราะการได้ยินเสียงเพลงและได้ออกไปเจอผู้คนมากมายจะทำให้คุณตาสบายใจขึ้น และทำให้ชีวิตมีความสุข

นอกจากนี้การรับเงินบริจาคบางครั้ง คุณตารู้สึกว่าถูกกระทำไม่ต่างจากขอทาน นอกจากจะกดกริ่งเป็นสัญญาณให้คนชราออกมานั่งรอที่โรงอาหารอย่างพร้อมเพรียงแล้ว เนื่องจากคุณตาจะเดินช้าและโดนชู้ว่าจะไม่ให้รับเงินหากเดินไปยังโรงอาหารช้าและจะไม่ให้เจ้าภาพเข้ามาให้เงินที่ห้องพัก แม้ว่าคุณตาเห็นว่าเงินมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต แต่สำหรับบางเหตุการณ์ คุณตารู้สึกไม่อยากรับเงิน คุณตามักจะเดินไปนั่งที่โรงอาหารตามระเบียบ เมื่อคุณตาเห็นว่าพี่เลี้ยงเห็นตนแล้ว จะขออนุญาตไปห้องน้ำหรือเดินกลับเข้าห้องพักและไม่เดินออกมารับเงิน คุณตารู้สึกว่าแม้ช่วงที่ตกยากในชีวิต ยังไม่เคยแย้มเงินภรรยาซึ่งมีฐานะดีมาก เพราะเห็นว่าคุณค่าของคุณตาอยู่ที่ศักดิ์ศรี คุณตารู้สึกว่าหากทำที่ทางเจ้าหน้าที่หรือแขกที่มาบริจาคทำให้คุณตารู้สึกว่าตนเองเป็นขอทาน คุณตาก็คงจะเดินเลี่ยง

ไป แม้ว่าเพื่อนคนชราบางคนเห็นว่าการกระทำของคุณตานั้นเป็นการอวดฐานะและถือตัว แต่สำหรับคุณตาแล้วการกระทำดังกล่าวเป็นการเพิ่มกำลังใจ เพื่อให้สามารถอยู่ในบ้านพักฯ ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ตาวิศศักดิ์ : การถูกละเลยคุณค่าแห่งประสบการณ์ชีวิต

ขณะที่เดินกลับจากตึกสำนักงานเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้พบกับคุณตาวิศศักดิ์นั่งรถเข็น พร้อมกับแขนวิทยุไว้ที่ไม่เสียบที่ทำขึ้นติดกับเก้าอี้รถเข็น คุณตานั่งเหม่อมองไปไกล ผู้วิจัยได้เดินกลับมาและขอพูดคุย เมื่อพูดคุยได้ระยะหนึ่งจึงได้ทราบว่า วิทยุที่แขวนอยู่บริเวณรถเข็นนั้นเป็นวิทยุที่คุณตาประกอบเองทั้งหมดอีกทั้งเห็นว่าวิทยุเป็นเพื่อนที่รู้ใจ ไม่เคยพูดหรือทำให้คุณตาเจ็บช้ำน้ำใจ ในระหว่างการพูดคุยคุณตาได้เล่าให้ฟังว่าตนเองเคยเขียนบันทึกส่วนตัวตั้งแต่วันแรกที่เข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ เพื่อหวังว่าหากเสียชีวิตลงและมีคนมาพบเข้าอาจจะนำชีวิตของคุณตาไปศึกษาเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเพื่อที่จะอ่านบันทึกเพราะเห็นว่าการอ่านจากบันทึกประจำวันเป็นการเข้าถึงประวัติศาสตร์แห่งชีวิตได้ทางหนึ่ง แม้คุณตาจะยินดีให้อ่านแต่บันทึกที่มีจำนวนกว่า 70 กว่าแผ่นกระดาษ A4 ถูกทิ้งในวันที่ทำกิจกรรม 5 ส. แม้ว่าคุณตาอยากจะเขียนบันทึกอีก และคาดการณ์ว่าหากจะเขียนอีกครั้งคงต้องบันทึกลงสมุด แต่เนื่องจากมีสตาฟฟ์ไม่เพียงพอจึงได้ยุติไป ผู้วิจัยได้ยื่นสมุดจดงานเย็บเล่มในมือให้คุณตาแต่คุณตาเห็นว่าเป็นกระดาษที่ไม่มีเส้นคงเขียนลำบากและการเขียนบนกระดาษที่มีเส้นจะสะดวกและสบายสายตากว่า ผู้วิจัยจึงได้ออกไปซื้อสมุดพร้อมปากกาให้คุณตา

ผู้วิจัยกลับมาครั้งที่ 2 เพื่อดำเนินการพูดคุย เมื่อผู้วิจัยได้พบคุณตาบริเวณระเบียงทางเดิน คุณตาได้เขียนบันทึกไปกว่าครึ่งเล่มเมื่อคุณตาอนุญาตให้อ่านบันทึก การสนทนาจึงเริ่มต้นจากการขยายความจากบันทึกประจำวัน การพูดคุยกับคุณตาทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าชีวิตของคุณตาเริ่มต้นด้วยจิตวิญญาณ ความใฝ่ฝันในชีวิต เรื่องเล่าจึงเต็มไปด้วยความรู้สึกศรัทธาในคุณค่าของชีวิตที่แม้จะต้องพบอุปสรรคมากมายในแต่ละช่วงชีวิต แต่ความรู้สึกดังกล่าวกลับยังชัดเจนและตกผลึกตามการเรียนรู้ในชีวิตมากขึ้น

ความพลิกผันในชีวิต

ชีวิตของตาวิศศักดิ์เริ่มต้นด้วยความอบอุ่นที่ห้อมล้อมด้วยญาติพี่น้อง มิตรสหาย แต่การเปลี่ยนแปลงในชีวิตครั้งสำคัญเกิดขึ้นเมื่อตาได้รับอุบัติเหตุจนกลายเป็นอัมพฤกษ์ ทำให้เกิดการแตกสลายของครอบครัว และความสามารถในการพึ่งตนเองนั้นกลับค่อยๆ ลดลง และจากการใช้ชีวิตทำมาหากินเฉพาะพื้นที่ธรรมชาติในเขตหมู่บ้านและในพื้นที่ใกล้เคียง โลกของการรักษาพยาบาลจึงถูก

จำกัดอยู่ในอาณาเขตท้องถิ่นหรือความรู้พื้นบ้าน แต่เมื่อแพทย์ได้เข้ามาตรวจวินิจฉัยจนจึงได้ให้ตัวยายไปรักษาในสถาบันทางการแพทย์ การเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลได้ทำให้ชาวบ้านที่ไม่ค่อยคุ้นเคยกับระบบของสถาบันดูจะแปลกที่แปลกทางในช่วงแรก แต่ภายในระยะเวลากว่า 8 เดือนในการรักษาอาการบาดเจ็บ ตาได้สร้างความคุ้นเคยกับสิ่งต่างๆ จนสามารถร่วมกิจกรรมกับเจ้าหน้าที่ หรือคลายความทุกข์ร้อนให้กับผู้ป่วยข้างๆ หลายคนคงนึกว่าเมื่อออกจากโรงพยาบาลแล้วตาจะไปใช้ชีวิตกับญาติพี่น้องตามปกติ แต่เพราะความขมขื่นที่ได้รับทำให้ตาทิ้งอดีตเบื้องหลัง และแจ้งกับนักสังคมสงเคราะห์ประจำโรงพยาบาลว่า ตนเองไม่มีญาติพี่น้องที่จะติดต่อได้อีก ตาถูกส่งไปอยู่สถานสงเคราะห์คนพิการที่หนึ่ง การเข้าไปอยู่ในสถาบันช่วงแรกๆ ร่วมกับคนพิการทางสายตา ทางรรได้ยืม หรือการเคลื่อนไหว อีกทั้งแม้ตนเองจะยังสามารถเคลื่อนไหวและช่วยเหลือตัวเองได้ แต่การที่ถูกล้อมรอบด้วยบริบทดังกล่าวทำให้ตาถึงกับรู้สึก “หมดศรัทธาในชีวิตของตนเอง” ระหว่างที่นังอยู่ริมระเบียงในสถานสงเคราะห์คนพิการ ตาเห็นว่าความรู้ความสามารถ เช่นการทำนาคงไม่มีประโยชน์ต่อตนเท่าไรหรอก แต่อีกด้านหนึ่งตาไม่ต้องการนั่งรอการเปลี่ยนวันเวลา เพราะการนั่งรอดังกล่าวไม่ต่างกับ “การรอความตาย”

ความรู้สึกศรัทธาต่อชีวิตของตนเองกลับมาอีกครั้งเมื่อตาได้สมัครเข้าเรียนต่อช่างวิทยุ ตามคำแนะนำของนักสังคมสงเคราะห์ การที่ตาสมัครเข้าสาขานี้เพราะตาพอมีพื้นความรู้ด้านเครื่องยนต์และความรู้ภาษาอังกฤษตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ช่วงที่สมัครนั้นเป็นช่วงกลางเทอมทำให้ตาต้องขะมักเขม้นในการอ่านหนังสือเป็นอย่างมาก ตาขออนุญาตทางสถานสงเคราะห์ให้ไฟก่อนและหลังจากเวลาที่กำหนดไว้ อีกทั้งได้ขอใช้ไฟในบางครั้งเพื่อทำการทดสอบแผงอิเล็กทรอนิกส์ที่ตามหลักสูตรการฝึกภาคปฏิบัติ แม้จะถูกตำหนิบางครั้งแต่ตาเห็นว่าความที่ตนเป็นคนขยันหมั่นเพียรอ่านหนังสือ ทำให้คนอื่นเข้าใจได้ว่าสิ่งที่ตาทำนั้นมิได้เพื่อความสนุกสนาน แต่เป็นการพัฒนาทักษะความสามารถทางวิชาชีพ

เส้นทางสู่บ้านพักฯ

เมื่อเรียนจบหลักสูตรช่างซ่อมวิทยุ ตาสามารถทำตามความตั้งใจและความใฝ่ฝันที่จะพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด ตาสมัครเข้าเป็นลูกจ้างร้านซ่อมวิทยุอยู่หลายที่ จนที่สุดท้ายเป็นร้านหนึ่งในจังหวัด.... ตารู้สึกว่าเจ้าของร้านดีกับตามาก จัดหาที่อยู่ และอาหารไว้ให้อย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อเจ้าของร้านได้เลิกกิจการและย้ายที่อยู่อ ยู่ แต่ยังคงให้ตาได้อาศัยอยู่บ้านหลังเดิมและรับซ่อมวิทยุให้กับลูกค้าที่คุ้นเคยกัน แต่เพราะอาการเจ็บป่วยได้กำเริบขึ้น ทำให้ตาไม่สามารถรับจ้างซ่อมวิทยุและหุงหาอาหารเองได้ ตานอนอยู่บนเตียงไม่ได้ลุกจากเตียงและกินอาหารเกือบห้าวัน จนเพื่อนข้างบ้านทราบจึงได้ติดต่อไปยังเจ้าของบ้านเดิมให้มาดูแลตา หลังจากเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลแล้ว เจ้าของ

ร้านได้มาปรึกษาและเห็นว่าบ้านของตนเองแม้จะปลอดภัยแต่คงไม่เหมาะสมกับตาวีศักดิ์ที่มีความสามารถช่วยเหลือตัวเองได้น้อยลง และสำหรับตาแล้วจะอยู่ที่ไหนก็ได้เพราะสักวันหนึ่งเจ้าของบ้านคงต้องมาเอาบ้านคืน ไม่นานเจ้าของบ้านได้แจ้งให้คุนตาได้ทราบว่าได้ติดต่อกับบ้านพักคนชราให้ โดยได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่มีตำแหน่งทางสังคมท่านหนึ่งติดต่อประสานให้ สำหรับตาเมื่อได้ฟังคำว่า “สงเคราะห์” ตากลับรู้สึกคุ้นเคย อีกทั้งเห็นว่าถ้าทางเจ้าของบ้านเห็นว่าปลอดภัยและเหมาะสมตนก็พร้อมที่จะไปอยู่ เจ้าของบ้านยังได้แจ้งถึงระเบียบการเข้าอยู่บ้านพักฯ ในเรื่องของการเตรียมจัดสิ่งของซึ่งจะนำติดตัวไปได้ไม่มากนัก คุนตาจึงได้เริ่มขายเครื่องใช้ส่วนตัว เช่น เต้าแก๊ส ที่นอน ฯลฯ และนำสิ่งของที่เห็นว่าจำเป็นติดตัวไปเท่านั้น เมื่อถึงกำหนดวันเข้าบ้านพักฯ มีครอบครัวนายจ้างมาส่งและให้เงินไว้ใช้ติดตัวจำนวนหนึ่ง เมื่อคุนตาได้พบนักสังคมฯ และเซ็นเอกสารต่างๆ แล้ว เจ้าหน้าที่ได้มาช่วยกันแยกสิ่งของส่วนตัวที่เห็นว่าเก่าและสกปรกออกไป เช่น ยาสีฟัน สบู่ และได้นำของชิ้นใหม่มาเปลี่ยนให้แทน

ในอาหารมื้อเช้าที่โรงอาหาร เจ้าหน้าที่ได้แนะนำคุนตาต่อสมาชิกที่อยู่ก่อน และจัดหาที่นั่งประจำในโรงอาหารให้ หลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้วเจ้าหน้าที่ได้แจ้งให้ทราบถึงกฎระเบียบ และชีวิตประจำวันต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติในบ้านพักฯ ภายหลังจากการทราบถึงกฎระเบียบแล้ว สิ่งแรกที่คุนตาอยากทำ คือการเขียนบันทึก คุนตาได้เดินไปขอกระดาษ A4 จากนักสังคมฯ โดยขอกระดาษเปล่าๆ 2-3 แผ่น และให้เหตุผลว่าจะมาเขียนบางอย่าง กระดาษแผ่นแรกคุนตาได้บันทึกถึงวันและเวลาที่ตนเข้ามาถึงบ้านพักฯ ซึ่งเป็นวันที่ ... เดือน... ปี... ในเวลา บ่ายโมงกับ 15 นาที และแทบจะจำได้หมดว่าตนเองได้เขียนอะไรไว้บ้างในกระดาษแผ่นแรก ไม่ว่าจะเป็นอาหารมื้อเย็นของวันแรกที่เป็นต้มจืด และได้บรรยายต่อว่าตนเองยังทานไม่คล่องคอเพราะยังรสชาติแปลกลิ้น แต่เมื่อถึงเวลาเข้านอนกับหลับสบายเพราะเหนื่อยล้ามาจากการเดินทาง คุนตาได้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน อาหารที่รับประทาน เงินที่ได้จากการรับบริจาค และบันทึกเรื่องราวชีวิตตั้งแต่แรกเกิดที่พ่อได้ไปขอให้พระตั้งชื่อให้ และเก็บกระดาษเหล่านั้นไว้ในแฟ้ม คุนตาเห็นว่าเมื่อได้เขียนบันทึกถึงช่วงที่เศร้าที่สุดในชีวิต แต่เมื่อกลับไปอ่านครั้งใดก็กลับรู้สึกชีวิตเป็นเรื่องที่น่าหัวเราะมากกว่าจะมานั่งเสียใจ คุนตาเขียนบันทึกได้ประมาณ 70 แผ่น เมื่อมีการทำกิจกรรม 5 ส. เจ้าหน้าที่ได้เข้ามาตรวจความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเห็นว่ากระดาษ A4 ที่อยู่ในแฟ้มนั้น ทำให้ดูรก แม้คุนตาจะอธิบายว่าเป็นบันทึกที่ตัวเองได้เขียนขึ้น แต่เจ้าหน้าที่กลับเห็นว่าคุนตาตื้อและไม่ทำตามกฎระเบียบ เมื่อสิ้นเสียงคำอธิบาย เจ้าหน้าที่ได้ขยำกระดาษเหล่านั้นทิ้งลงถังขยะทั้งหมด และเตือนคุนตาว่าที่หลังอย่าเก็บขยะไว้ในตู้อีก นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังได้ทักคู่มือการซ่อมวิทยุที่คุนตาเห็นว่าตนเองชำนาญการซ่อมวิทยุี่หอนี้ที่สุด และคาดว่า จะเก็บคู่มือไว้เพื่อหลงลืม และเวลาวางบางครั้งคุนตาจะนำมาเปิดอ่านเพื่อนึกถึงความรู้ต่างๆ ที่ได้

เรียนมา แต่เจ้าหน้าที่เห็นว่าคู่มือดังกล่าวไม่มีประโยชน์สำหรับคุณตาเมื่อเข้ามาบ้านพักฯ จึงได้ทิ้งไปพร้อมกับแฟ้มที่บันทึกความรู้สึกต่างๆ

แม้การเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ คุณตารู้สึกว่ามีความสุขสบายไม่ต้องหุงหาอาหารรับประทานเอง มีที่นอนปลอดภัย แต่ทางจิตใจนั้นคุณตามักรู้สึกคับแค้นใจกับสภาพของตนเองที่มักถูกกีดกันไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมเมื่อมีแขกเป็นผู้ใหญ่ในสังคมมาบริจาคของ การถูกปฏิเสธทำให้คุณตารำพึงออกมาว่า “เราเป็นคนหรือเปล่า สองกระจุกแล้ว สองกระจุกอีก หนวดรุงรังไหม ผมรุงรังไหม เป็นคนไม่เห็นผิดปกติ” คุณตาได้คิดย้อนกลับไปว่าแม้ว่าเสื้อผ้าที่จะซื้อให้ลูกนั้นยังต้องซื้อให้ทุกคนเหมือนกัน ดังนั้นคุณตารู้สึกว่าตัวเองมักถูกคนอื่นข่มเหงรังแกตลอดเวลา ซึ่งไม่ต่างกับ “ไก่ที่อยู่ในเขงรอกเขียด” คุณตาได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า ไก่ที่อยู่ในเขงนั้นมีหลายขนาด มีตัวเมียบ้าง ตัวผู้บ้าง ตัวเล็กและตัวใหญ่คละเคล้ากัน เวลาโรยข้าวตุลงไป ตัวเล็กมักจะถูกเหยียบ ถูกจิกหัว หากไม่ได้กินข้าวหรือถูกไก่ตัวอื่นรังแกมากก็จะต้องตาย และถูกคัดออกนอกเขง สภาพของคุณตาจึงไม่ต่างจากไก่ตัวเล็กที่เห็นว่าคนอื่นคงรู้สึกว่าคุณตาเกะกะเดินไม่ทัน และหากช่วยตัวเองไม่ได้คงต้องย้ายไปตีกหลง

มิตรภาพจากความเข้าใจ: การช่วยเหลือดูแลกันและกัน

การที่คุณตาเป็นอัมพฤกษ์และต้องนั่งรถเข็น แต่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในทุกด้าน แต่คุณตาเห็นว่าด้วยลักษณะสภาพดังกล่าวมักถูกเจ้าหน้าที่ซึ่งจะให้ไปอยู่ตีกหลงเสมอ สำหรับคุณตาแล้วตีกหลงเป็นตีกที่สำหรับรอความตาย คุณตาเห็นว่าการเข้าไปในตีกนี้ไม่ค่อยได้รับการช่วยเหลืออะไรมากนัก และเห็นว่าหากตนเองเดินไม่ได้จะถูก “เก็บ” เข้าตีกหลง และคงได้นอนเพียงอย่างเดียว ไม่มีการนวด หรือหายาให้รับประทาน ดังนั้นเมื่อมีเจ้าหน้าที่ หรือพยาบาลมาสอบถามอาการเจ็บป่วย คุณตาก็มักบอกว่าตัวเองสบายดี ไม่ค่อยเจ็บ และจะเดินให้ดู หรือหากผ่านห้องพยาบาล คุณตาจะพยายามลุกขึ้นเดิน เพื่อให้พยาบาลเห็นว่ายังสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ยังไม่จำเป็นต้องเข้าตีกหลง

แต่เนื่องจากในเรือนพักได้มีกฎให้คนชราทุกคนจะต้องกางและเก็บมุ้งเอง และหากมีการขับถ่ายเลอะเทอะ จะต้องย้ายไปรักษาอาการที่ตีกป่วยก่อนแล้วค่อยกลับมาอยู่ที่เดิม แต่สำหรับคุณตาเห็นว่าหากตัวเองไปคงไม่ได้กลับมาที่ตีกเดิมอย่างแน่นอน และแม้คุณตาจะไม่สามารถดูแลตัวเองในเรื่องการทำความสะอาดเสื้อผ้า กางและเก็บมุ้ง หรือบางครั้งไม่สามารถควบคุมการขับถ่ายได้ แต่ได้มีเพื่อนร่วมห้องมาช่วยเหลือคุณตา โดยจะช่วยกางและเก็บมุ้งให้ เมื่อเห็นว่าคุณตาขับถ่ายเลอะเทอะมาจะช่วยเช็ดล้าง และอุ้มไปทำความสะอาดที่ห้องน้ำแม้จะเป็นช่วงตีกแค่ไหนก็ตาม คุณตาเห็นว่าตนเองไม่เคยเรียกร้องให้ตานาคเข้ามาช่วยเหลือ แต่เมื่อตานาคเห็นจะเข้ามาช่วยตลอดและไม่เคยเห็นตานาคบ่นสักคำเดียว บางครั้งมีเจ้าหน้าที่มาพูดคุยและขอให้คุณตาทวิศัคดีไปอยู่ตีกป่วย แต่

คุณตาเห็นว่าตานาคเป็นคนพูดจาตรงไปตรงมา มีนิสัยรักเพื่อน และมักจะพูดแทนใจตัวเองได้เสมอ บางครั้งตานาคได้พูดกับพี่เลี้ยงให้ไปลองนอนที่ตึกหลังดูว่าจะสามารถนอนหลับได้อย่างสบายใจหรือไม่ หากทำได้ค่อยพาตาวิศศักดิ์ไป แต่สำหรับตาวิศศักดิ์แม้จะไม่ได้พูดคุยกับตานาค เวลารว่างจากกิจกรรมต่างๆ ตาวิศศักดิ์จะมีกลุ่มเพื่อนเล่นหมากรุก ส่วนตานาคจะนั่งอยู่และจะปิดกวาดเช็ดตู้ห้องพัก ทำความสะอาดและไม่เคยไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เลย แต่ตาวิศศักดิ์เห็นว่าเมื่อใดก็ตามที่ตนมีเรื่องทุกข์ใจตานาคจะเป็นคนเข้ามาพูดปลอบใจ แม้บางครั้งไม่มีเงินใช้สอยตานาคจะแบ่งปันของตนเองให้เพื่อนๆ ตาวิศศักดิ์ไม่ทราบสาเหตุที่ตานาคถึงได้เข้ามาช่วยเหลือตนเองมากมาย ตาวิศศักดิ์รู้สึกนับถือน้ำใจ และเห็นว่าเป็นความโชคดีของตนที่ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนจะมีคนคอยช่วยเหลือตลอด

การซ่อมวิทยุ: พลังใจในการดำเนินชีวิต

แม้การเคลื่อนไหวทางกายภาพจะเป็นอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ แต่การที่ตานาคังบริเวณระเบียงของบ้านพักฯ และฟังข่าวสารจากเสียงตามสายนั้น เมื่อใดก็ตามที่มีเสียงรบกวนเพียงแค่นี้ได้ฟังเสียงคุณตาจะทราบทันทีว่าจะต้องมีการซ่อมส่วนใดเพื่อที่จะให้ได้เสียงคมชัดเหมือนเดิม คุณตาได้แนะนำเจ้าหน้าที่ซ่อมวิทยุหลายครั้งและได้ผลดีทุกครั้ง บางครั้งคุณตาจะช่วยซ่อมวิทยุของเพื่อนๆ โดยใช้อุปกรณ์บัดกรีของตัวเอง แม้ที่บ้านพักฯ จะมีกุญแจไขไฟฟ้าของบ้านพักฯ แต่คุณตาก็สามารถที่จะหยิบอุปกรณ์ดังกล่าวมาช่วยซ่อมวิทยุให้เพื่อนได้ในบางโอกาสที่ไม่โจ่งแจ้งเกินไปนัก และหากพี่เลี้ยงมาเห็นก็เพียงตักเตือนให้ระวังเรื่องไฟและขอให้เก็บให้เรียบร้อย

ส่วนค่าซ่อมวิทยุนั้นคุณตาไม่ได้เรียกร้องจากเพื่อน แต่ขึ้นกับว่าเพื่อนจะให้เท่าไร แต่สิ่งที่คุณตาได้รับจากการซ่อมวิทยุโดยเฉพาะเมื่อมีเพื่อนมาถามว่าเคยเป็นช่างซ่อมวิทยุมาก่อน ทำให้คุณตารู้สึกดีใจเป็นอย่างมาก ช่วงเวลาที่ซ่อมวิทยุจึงเป็นช่วงที่คุณตาได้พูดอธิบายถึงอาการของวิทยุได้อย่างเต็มเสียง ไม่มีใครมาได้แย้งเพราะเห็นว่าไม่มีใครมีความรู้เท่าตน และหากอุปกรณ์วิทยุเสียคุณตาก็จะจดรายการให้ออกไปซื้อและคุณตาจะมาซ่อมให้ เพื่อนและเจ้าหน้าที่ไว้ใจให้คุณตาซ่อมตลอดมา และช่วงที่ซ่อมวิทยุคุณตารู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าบ้างในสายตาของคนนำวิทยุมาร่วมกับคุณตา เพราะสามารถช่วยแก้ไขปัญหามากมาย ได้ แม้คุณตาจะเห็นว่าร้านในเมืองคงซ่อมได้เหมือนกัน แต่สิ่งที่คุณตาปฏิบัติเวลาที่ซ่อมวิทยุคือจะทำด้วยความตั้งใจ ซื่อสัตย์ไม่สับเปลี่ยนอะไหล่ซึ่งจะทำให้ได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจจากเพื่อนและเจ้าหน้าที่ แม้คุณตาจะเปรียบเทียบกับตัวเองว่าเป็นกระดาดหน้าสุดท้ายของหนังสือ แต่กระดาดหน้าสุดท้ายแผ่นนี้ไม่ได้จบลงด้วยการจารึกความสิ้นหวังในชีวิต แต่กลับเต็มเปี่ยมไปด้วยจินตนาการเพื่อหวังที่จะสร้างประโยชน์ให้กับสถานที่ที่ตนอยู่

ยายอุม่า : ความภูมิใจที่หล่อเลี้ยงเจตจำนงในการดำเนินชีวิต

“เราเป็นแค่เพชรที่ขุดมาแล้ว แต่จะอยู่ห่างจะไกลเราก็เป็นเพชรอยู่นะ แม้ว่าเราจะอยู่ที่ไหน หรือใครจะอยู่ที่ใดก็ตามทุกคนก็เป็นเพชร เรามีความภาคภูมิใจในตัวเรา เราเป็นเพชรที่ส่องประกายแล้วมีคนสนใจเราด้วยประกายของเราจึงได้เปล่งออกมา”

ในระหว่างที่ผู้วิจัยได้เดินผ่านอาคารสำนักงานเพื่อเดินไปยังโรงอาหาร ผู้วิจัยได้พบกับยายอุม่ากำลังรื้อหมวกทรงสูงสีแดง ผ้าพันคอ และสายรุ้งหลากหลายสีขึ้นมาตรวจสอบคุณภาพ ผู้วิจัยได้เริ่มพูดคุยกับคุณยาย และทราบว่ายายกำลังจัดการแสดงวีวประกอบเพลงจึงได้มาตรวจสอบว่าอุปกรณ์ที่จะใช้ในการแสดงมีอะไรบ้างที่ขาดตกบกพร่องจะได้จัดหาเพิ่ม ระหว่างที่คุณยายจัดอุปกรณ์ คุณยายได้เล่ารายละเอียดต่างๆของแต่ละชิ้นจะใช้ประกอบตัวละคร และใครเป็นผู้ใช้และผู้แสดงบทนั้นๆ หากมองไปที่อุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ทั้งขาดและสีซีดลงไปเรื่อยๆ แต่น้ำเสียงที่เล่าและแววตาที่ปรากฏออกมา อุปกรณ์ที่เก่าและทรุดโทรมกลับเต็มเปี่ยมไปด้วยชีวิตชีวา และพร้อมจะสร้างความสุขให้ผู้ชมและผู้เล่นอีกครั้งหนึ่ง

ยายอุม่าเกิดในครอบครัวชนชั้นกลาง ได้เข้ารับการศึกษาศึกษาในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ชีวิตในช่วงวัยเด็กได้รับการทะนุถนอม และอยู่ในครอบครัวอบอุ่นของพ่อแม่อย่างเคร่งครัด กิจกรรมที่ทำในช่วงวันหยุดพักผ่อนจึงอยู่ในสายตาของพ่อแม่และจัดขึ้นที่บ้านแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการว่ายน้ำ ติเทนนิส และสำหรับลูกผู้หญิงแล้วการจะออกไปเล่นนอกบ้าน ถีบจักรยานหรือพบปะเพื่อนฝูงเป็นสิ่งที่ถูกห้ามอย่างเด็ดขาด แต่ควรที่จะฝึกฝึกทำงานประดิษฐ์ เช่น การทำลายฉลุ ถักโครเชต์ จนคุณยายเห็นว่าตนเองสามารถทำได้อย่างสวยและประณีตมาก

สังคมภายนอกของคุณยายกว้างขึ้นเมื่อบิดาเสียชีวิต และเป็นช่วงที่คุณยายได้เข้าเรียนโรงเรียนมัธยมปลายของรัฐ และมหาวิทยาลัยของรัฐ ตามลำดับ ทำให้ชีวิตนั้นได้เห็นสังคมที่แตกต่าง และได้ทำในสิ่งที่ตนเองชอบ เช่น การร้องเพลง การเล่นละครเวทีของโรงเรียน คุณยายอุม่าได้แต่งงานและดูแลสามีจนเสียชีวิต และรู้สึกว่าการอยู่คนเดียวและไม่มีบุตรทำให้การดูแลตัวเองนั้นยากลำบากเต็มที่ อีกทั้งเงินที่สะสมไว้ได้หมดไปกับการรักษาอาการเจ็บป่วยของสามี คุณยายจึงได้ติดต่อเพื่อขอเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ

การเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ นั้นคุณยายรู้สึกเหมือนเป็นสถานที่ที่แปลก และตัวเองก็เป็นคนแปลกหน้าของบ้านพักฯ แต่การได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เปลี่ยนกิจกรรมที่ต้องเข้าร่วมทำให้คุณยายรู้สึกว่าคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของตัวเองได้ส่องประกายอีกครั้งหนึ่ง แต่ประกายนั้นจะมีคุณค่าหรือเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจก็ต่อเมื่อมีคนมาเห็นความสวยงามของแสงนั้น

เรียนรู้ชีวิตอย่างอิสระ

หลังจากที่บิดาเสียชีวิต และเป็นช่วงที่คุณยายย้ายจากโรงเรียนเอกชนซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ มาอยู่ที่โรงเรียนมัธยมปลายเป็นช่วงเวลาที่คุณยายเห็นว่าหลุดพ้นจากกรอบของระเบียบกฎเกณฑ์ทั้ง จากครอบครัวและโรงเรียน เป็นชีวิตช่วงที่คุณยายเห็นว่าเริ่มรู้จักตัวเองและมีอิสระเป็นอย่างมาก คุณยายสามารถทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนที่นอกเหนือไปจากสมาชิกในครอบครัวได้เป็นครั้งแรก ดังเช่นการ ไปฟังคำตัดสินพิพากษาคดีการสวรรคตของรัชกาลที่ 8 หรือเข้าไปร่วมเชียร์กีฬาต่างๆ ชีวิตช่วงนี้แม้ จะต้องเจอกับช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ต้องมีการย้ายสถานที่เรียนไปที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ในห้วงคิดคำนึงของเด็กสาวที่ได้รับอิสระ การย้ายสถานที่เรียนข้ามจังหวัดหรือช่วงภาวะที่ข้าวยาก หมาแพง จึงไม่ได้เป็นเรื่องยากลำบากของชีวิต แต่กลับกลายเป็นเรื่องสนุกสนานที่ได้เข้าเรียนร่วมกับ เพื่อนจากต่างสถาบัน

เมื่อจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐ คุณยายได้เข้าเป็นครูสอนหนังสือโรงเรียนเอกชน แห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ในระหว่างที่ทำงานได้รับทุนไปศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับ teacher training ที่สหรัฐอเมริกา ในขั้นตอนการสอบคัดเลือก มีคนเข้ารับการสัมภาษณ์ทั้งหมด 6 คน การทดสอบ ดำเนินการโดยครูต่างชาติ โดยได้ให้ผู้สมัครแปลบทความภาษาอังกฤษทีละคน เมื่อถึงคุณยาย คุณยายได้รับบทความเกี่ยวกับสิ่งทอ ว่าผ้าไหมทอที่ภาคไหนของประเทศไทย แต่ละภาคมีผ้าชื่อใด อะไรบ้าง ภายหลังจากการสอบสัมภาษณ์ คุณยายได้รับการชื่นชมว่ามีทักษะทางภาษาในเกณฑ์ที่ดี มาก และไม่จำเป็นต้องเรียนเพิ่มเติมเหมือนผู้สมัครรายอื่น

ภายหลังจากจบคอร์ส teacher training คุณยายได้คะแนนเป็นอันดับที่ 1 ของกลุ่ม จึงได้รับ เลือกให้ไปฝึกงานเกี่ยวกับอนุบาลในคินุส ประเทศอิสราเอล คินุสเป็นสถานที่สำหรับคนยิวที่จากบ้าน ไปนาน และต้องการกลับเข้าประเทศจะต้องมีการเข้ามาปรับตัวในคินุสอย่างน้อย 2 ปี เพื่อเรียนรู้ วัฒนธรรม ขนบประเพณีของประเทศเสียก่อน ในคินุสนี้เหมือนชุมชนที่มีการแบ่งงานกันทำขนาดใหญ่ โดยที่คนไหนมีความเชี่ยวชาญด้านใดจะทำงานด้านนั้น เช่น หากชอบทำอะไรจะถูกส่งไปทำอะไร ส่วนบุตร จะส่งเข้าสถานรับเลี้ยงเด็กที่มีครู/อาสาสมัครที่สนใจมาช่วยดูแลเด็กให้ ส่วนคุณยายทำหน้าที่เป็นครู ระดับอนุบาลในคินุสแห่งหนึ่ง แม้ว่าในคินุสจะมีระเบียบประเพณี วัฒนธรรมที่แตกต่างจนคุณยาย รู้สึกว่าแปลกมากจากวิถีชีวิตที่ตนเองเคยอยู่ การเข้ามาอยู่ในคินุส 6 เดือน และต้องอยู่ในระเบียบ กฎเกณฑ์ แต่คุณยายเห็นว่าคุณยายได้รับการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพของตนเอง และได้รับ อิสระในการสร้างสรรค์รูปแบบการสอนอย่างเต็มที่ คุณยายจึงได้เปรียบตัวเองเหมือนผีเสื้อที่ได้บินไป ดอมดมเกสรดอกไม้มานานาพันธุ์ตลอดเวลา

ผู้ฝันที่จางหาย

ในช่วงที่ฝึกงานที่คิบูส คุณยายได้วาดฝันว่าต้องการมีบ้านเล็กๆ และได้ทำอะไร ทำสวนเหมือนดังคนในคิบูส หลังเกษียณจากการสอนหนังสือ คุณยายและสามีจึงได้นำเงินที่เก็บหอมรอมริบมาซื้อที่ดินที่ทับสะแก จังหวัดชุมพรตามคำแนะนำของเพื่อน คุณยายและสามีได้ช่วยกันทำไร่กาแฟ ทุเรียนเงาะ มังคุด สลับกัน อีกทั้งคุณยายยังได้ปลูกบ้านทรงสเปนติดถนนเพชรเกษม ซึ่งหากใครขับรถผ่านไปมาต้องเหลียวมองความคลาสสิก และแบบบ้านที่บ่งบอกถึงรสนิยมของเจ้าของบ้านที่แตกต่างจากบ้านของคนพื้นถิ่นทั่วไป แม้คุณยายเห็นว่าการใช้ชีวิตสมรสไม่ค่อยมีอิสระเหมือนช่วงชีวิตที่ผ่านมา แต่การที่ตนเองได้มีไร่และบ้านตามความนึกฝันทำให้ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่มีความสุขไปอีกแบบหนึ่ง

หลังจากนั้น 3 ปี ได้เกิดพายุเกย์ ซึ่งได้พัดเอาต้นไม้และบ้านไปพร้อมกับความรุนแรงของลมพายุ ลมได้พัดต้นกาแฟล้ม และต้นทุเรียนได้ล้มทับบ้าน ทำให้บ้านเสียหายทั้งหมด รัฐบาลได้เข้ามาช่วยจ่ายค่าชดเชยความเสียหายและแจกกล้าไม้แก่ชาวบ้าน แต่เนื่องจากการฟื้นฟูที่ดิน และต้นไม้ต้องใช้เงินจำนวนมาก ทุนรอนที่สะสมมาได้หมดไปกับการซื้อที่ และปลูกบ้านแล้ว คุณยายจึงได้ตัดสินใจขายที่ดินทั้งหมด ในช่วงนั้นที่ดินในกรุงเทพฯ แพงสาทรตารางวาละห้าหมื่นบาท แต่ที่ชุมพรตารางวาละหกสิบลี้ ทั้งหมดแปดไร่ครึ่งคุณยายเห็นว่ายังได้เงินมาไม่คุ้มกับค่าจ้างที่ต้องจ้างคนงานมาลงต้นไม้ให้กับคนที่จะมาซื้อที่ดินต่อไป และจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สามีเกิดความเครียดจนเป็นอัมพาต สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เพียงเล็กน้อย คุณยายจึงตัดสินใจทั้งความฝันของตัวเองเพราะรู้สึกหมดกำลังใจ และรู้สึกว่าการไม่โชคชะตาถึงมากล้นเกลี้ยงให้ตัวเองที่ครั้งหนึ่งได้ดำเนินชีวิตตามความฝัน แต่ความฝันได้กลายเป็นสิ่งที่ทำร้ายตัวเองและสามี

การเข้าสู่บ้านพักฯ

หลังจากสามีเสียชีวิต เพื่อนสนิทได้ชวนให้คุณยายไปอยู่ด้วยกันที่ทับสะแก เพื่อคุณยายจะได้มีคนคอยดูแล คุณยายได้ตัดสินใจไปอยู่ด้วย แต่เห็นว่าการอยู่บ้านหลังเดียวกันกับเพื่อนคงไม่สะดวกจึงได้ขอปลูกบ้านหลังเล็กๆ และแยกออกมาอยู่เป็นส่วนตัว ซึ่งห่างจากบ้านเพื่อนประมาณ 1 กิโลเมตร การติดต่อจะมีโทรศัพท์เพื่อพูดคุยและจะมีคนงานมาคอยช่วยดูแล หุงหาอาหารให้ทุกวัน คุณยายอยู่ได้ระยะหนึ่งเห็นว่าตัวเองเดินได้ลำบาก ไม่สบายบ่อยขึ้น และเกรงใจเพื่อนที่มีภาระต้องดูแลบุตรถึง 6 คน และต้องคอยเจียดเวลาขับรถพาไปหาหมอ หรือบางครั้งอยากไปตลาดนัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ก็ไปไม่สะดวก เพราะเดินไม่ไหว คุณยายจึงเห็นว่าตัวเองตัวคนเดียว ไม่มีบุตร และเริ่มแก่ลงทุกวัน ช่วยตัวเองได้น้อยลง และนานมาแล้วเคยได้ยินว่ามีบ้านพักคนชราแห่งหนึ่ง และรู้ว่าที่นั่น

มีการสงเคราะห์ 2 ประเภท มีทั้งเสียเงินและไม่เสียเงิน คุณยายเห็นว่าคนที่ไปอยู่ไม่ใช่คนที่สิ้นไร้ไม้ตอก แต่ที่อยากไปอยู่เพราะต้องการคนคอยช่วยเหลือ อีกทั้งเงินที่เก็บไว้ใช้จ่ายเริ่มลดน้อยลง และเห็นว่าถ้าอยู่ต่อไปคงต้องเป็นภาระของเพื่อนเพิ่มขึ้น คุณยายจึงตัดสินใจไปอยู่บ้านพักฯ โดยได้ปรึกษาและให้เพื่อนช่วยติดต่อให้ เพื่อนที่คุณยายไปปรึกษานั้นเป็นเพื่อนสนิทตั้งแต่สมัยมัธยม และได้ไปเรียนต่อพยาบาล เมื่อเพื่อนทราบว่าคุณยายต้องการไปอยู่บ้านพักฯ จึงถามด้วยน้ำเสียงและสีหน้าที่ตกใจ แต่สำหรับคุณยายแล้วรู้สึกว่าการที่ดังกล่าวนั้นเหมือนพระเจ้าได้ส่งคนมาลงใจว่าคุณยายต้องการไปอยู่บ้านพักฯ จริงหรือไม่ คุณยายเห็นว่า ความคิดของคนทั่วไปแล้วภาพสถานสงเคราะห์คงเป็นที่สำหรับคนไม่มีการศึกษา สำหรับคนยากไร้ แต่คุณยายกลับบอกเพื่อนว่าตัวเองได้ตัดสินใจแน่วแน่แล้ว และเห็นว่าตัวคุณยายมีความเต็มใจในการช่วยเหลือตัวเอง ความหนักแน่นในการตัดสินใจ ทำให้เพื่อนคุณยายติดต่อกับลูกศิษย์ที่เป็นพยาบาลในบ้านพักฯ เพื่อขอให้ช่วยดำเนินการเรื่องการเข้าไปอยู่บ้านพักฯ ให้กับคุณยาย

เจ้าหน้าที่จากบ้านพักฯ ได้เข้าไปพบคุณยายที่หีบสะแก คุณยายเห็นว่าเจ้าหน้าที่คงต้องการไปดูสภาพบ้าน ความเป็นอยู่เป็นอย่างไร และต้องการไปเห็นกับตาของเจ้าหน้าที่ว่ามีความยากลำบากและยากจนเพียงใด คุณยายเห็นว่าเป็นโชคดีที่ไม่มีบ้านของตัวเอง ตนเป็นเพียงผู้อาศัยในที่ดินของเพื่อน อีกทั้งช่วงที่เจ้าหน้าที่เข้าไปดูนั้นเป็นช่วงที่คุณยายกำลังป่วย ไม่ค่อยมีแรงจะลุกยืนได้เท่าไร คุณยายเห็นว่าเจ้าหน้าที่ที่มาดูคงพิจารณาคุณยายจากลักษณะภายนอกที่ย่ำแย่ จึงได้อนุญาตให้คุณยายเข้าอยู่บ้านพักฯ ได้ทันที

วันแรกที่คุณยายเข้าสู่บ้านพักฯ เพื่อนได้ขับรถมาส่งและถึงบ้านพักฯ เวลาประมาณ 5 โมงเย็น เมื่อคุณยายมาถึงเป็นช่วงที่ผู้ปกครองยังไม่กลับจากประชุมข้างนอก เจ้าหน้าที่ในสำนักงานจึงแนะนำให้คุณยายไปเตรียมเอกสารทั้งบัตรประชาชน ใบรับรองแพทย์ และเนื่องจากคุณยายมาเลยเวลาอาหารเย็นของบ้านพักฯ เจ้าหน้าที่จึงได้แนะนำให้ออกไปทานข้างนอก พร้อมทั้งเตรียมเอกสารให้เรียบร้อย คุณยายเล่าให้ฟังถึงอาหารเย็นมีเนื้อว่า “รู้สึกคอเย็น โหวกๆ กินอาหารไม่ลง รู้สึกตื่นเต้นแปลกๆ เหมือนเราต้องย้ายที่อยู่มาในที่ที่ไม่มีใครรู้จักเลย แล้วไม่รู้ว่าจะมีเหมือนพจมานบ้านทรายทองหรือเปล่า” เมื่อเสร็จจากการรับประทานอาหารเย็น ระหว่างทางกลับเข้าบ้านพักฯ คุณยายรู้สึกว่าการมุ่งหน้าเข้าสู่บ้านพักฯ ครั้งนี้คงเป็นการลาจากเพื่อนและชีวิตที่เคยเป็นมา จนรู้สึกว่าตัวเองตัวคนเดียวจริงๆ เมื่อได้พบผู้ปกครองและตรวจสอบเอกสารแล้ว ผู้ปกครองได้ให้ญาติกลับบ้าน เพราะเห็นว่าค่าแล้ว และได้แจ้งญาติให้ทราบว่าหากคิดถึงสามารถมาเยี่ยมคุณยายได้ตลอดเวลา จากนั้นได้มีพี่เลี้ยงพาขึ้นไปยังเตียงนอนที่ติดคนป่วย พี่เลี้ยงได้บอกเล่าถึงกิจวัตรประจำวันอย่างคร่าวๆ ได้ช่วยจัดตู้เสื้อผ้า และแยกของกิน เช่น กล้วยอบแห้ง โอวัลตินไว้ตู้ด้านนอก

เช้าวันแรกของการอยู่บ้านพักฯ หลังจากรับประทานอาหารแล้ว ผู้ปกครองได้มาสัมภาษณ์เรื่องส่วนตัว อายุ เงินทอง เครื่องประดับของที่มีค่า และได้แนะนำว่าหากมีเงินมากควรที่จะฝากไว้ที่สำนักงาน และหากต้องการใช้สามารถเบิกได้ในเวลาราชการ โดยจะต้องทำหนังสือชี้แจงเหตุผลในการเบิกเงิน ส่วนสร้อยทองที่ใส่ติดตัวอยู่นั้นผู้ปกครองได้ให้คุณยายถอดให้ดู และเห็นว่าเส้นเล็กมากจึงอนุญาตให้คุณยายใส่ได้ แต่ต้องคอยปิดให้มิดชิดเวลาที่มีแขกมาบริจาคลังของ เพราะจะทำให้ขัดกับภาพลักษณ์ของคนชราที่มาอยู่ในบ้านพักฯ การที่คุณยายได้รับอนุญาตให้ใส่สร้อยคอคุณยายรู้สึกดีใจมาก

ในช่วงแรกที่อยู่ตึกป่วยคุณยายได้เข้าไปรวมกิจกรรมซึ่งจัดไว้บ้างตามความสนใจ เช่น การถักลูกไม้ติดชายผ้า หรือการฟ้อนรำ กิจกรรมเหล่านี้แม้ว่าคุณยายเห็นว่าตนเองทำได้อย่างดีและประณีตเพราะถูกฝึกฝนมาตั้งแต่เด็กนั้น กลับเป็นกิจกรรมที่คุณยายไม่ชอบทำ ดังนั้นการที่คุณยายได้อยู่ตึกป่วย ซึ่งเป็นตึกที่ไม่บังคับให้คนชราต้องเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของบ้านพักฯ เพราะคนชราบางคนไม่สามารถเดินได้เอง หรือบางคนไม่สามารถดูแลเรื่องระบบขับถ่ายของตนเองได้ ซึ่งจะสร้างความเดือดร้อน ความรำคาญให้กับเพื่อนและแขกที่มาบริจาคลังของ ดังนั้น การเข้ามาอยู่ในตึกป่วยสำหรับคนชราบางคนอาจรู้สึกว่าเป็นสถานที่ที่ไม่น่าอยู่ และการถูกตีตราว่าเป็นผู้ป่วยจะมีโอกาสออกไปรวมกิจกรรมข้างนอกค่อนข้างยาก การจะออกนอกพื้นที่ตึกป่วยนั้นจึงเป็นสิ่งที่มันค่อนข้างยากเพราะจะถูกสอบถามถึงรายละเอียดเพื่อประเมินถึงความปลอดภัย หรือบางครั้งหากได้รับอนุญาตให้ออกไปจะมีเจ้าหน้าที่ติดตามไปด้วยเพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ แต่สำหรับคุณยายแล้วพื้นที่ดังกล่าวกลับกลายเป็นพื้นที่ที่คุณยายได้หลบเลี่ยงกิจกรรมที่ตนเองไม่ต้องการ หรือขัดแย้งกับความรู้สึก และในพื้นที่แห่งนี้ยังได้กลายเป็นพื้นที่ที่คุณยายได้แสดงความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ เช่น ช่วยเพื่อนข้างเตียงอ่านฉลากยาภาษาอังกฤษและแปลให้ฟังถึงสรรพคุณของยา ช่วยพับผ้าให้กับคนชราที่ไม่สามารถเดินได้ ช่วยป้อนข้าว หรือหากมีชาวบ้านเข้ามาขายขนมคุณยายจะช่วยเดินไปซื้อขนมต่างๆ ให้เพื่อนในตึก การที่ยายให้ความช่วยเหลือเพื่อนในตึกป่วย เพราะยายเห็นว่าตนเองมีความแข็งแรง และช่วยเพราะความรู้สึกผูกพันที่ในแต่ละวันนั้นบางครั้งได้เห็นบางคนนั่งร้องไห้คิดถึงครอบครัว ยายมักจะเข้าไปปลอบโยนเสมอ การพูดคุยกันทำให้ยายรู้สึกเห็นใจและคิดว่าตนเองพอที่จะช่วยเหลือเพื่อนในเรื่องใดได้บ้างก็จะช่วยเพราะจะได้ช่วยผ่อนคลายความทุกข์ใจให้เพื่อน อีกทั้งในระหว่างที่ยายนั่งอยู่ที่เตียงมักจะมีลูกพี่เลี้ยงวิ่งเข้ามาถามการบ้านจากพี่เลี้ยงหลังเลิกเรียน แต่ยังคงเป็นช่วงที่พี่เลี้ยงกำลังทำงาน ยายจึงได้เข้าไปช่วยสอนภาษาอังกฤษให้กับลูกของพี่เลี้ยงตอนเย็นทุกวัน เช่น การสอนแต่งประโยค แปลบทความ หรือหากการบ้านของเด็กมีเพียงหัวข้อมาให้ และให้เขียนเรียงความ เช่น เรื่องกรุงศรีอยุธยา คุณยายจะเล่าประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ให้เด็กได้ฟังก่อน โดยจะเล่าเป็นภาษาอังกฤษและแปลเป็นภาษาไทยสลับกันจนจบเรื่อง แล้วค่อยมาสอนแต่งประโยคอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างสอน

คุณยายมักพบกับคำถามที่เด็กรู้สึกว่าจะไม่มั่นใจในคำตอบ หรือวิธีการสอนของคุณยาย แต่คุณยายคิดว่าถ้าสอนอย่างมีระบบ ค่อยเป็นค่อยไปอย่างใจเย็น จะทำให้เด็กไวใจและเชื่อมั่นในตัวคุณยาย

การรับรู้ในความสามารถ : โอกาสแห่งการแสดงตัวตน

ไม่นานตีกกลางซึ่งเป็นตีกสำหรับคนที่ช่วยเหลือตัวเองได้ว่างลง ประกอบกับสุขภาพของคุณยายดีขึ้น ยายได้ถูกย้ายไปตีกดังกล่าว แม้ว่ายายจะไม่อยากย้าย และได้ไปขอกับผู้ปกครองด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นเตียงที่ยายอยู่มาตั้งแต่แรกจนสนิทกับเพื่อนข้างเตียงแล้ว แต่ผู้ปกครองเห็นว่ายายยังแข็งแรงควรออกไปร่วมกิจกรรมกับคนอื่น ดังนั้นการย้ายไปตีกกลางจึงทำให้ยายต้องเข้าร่วมกับกิจกรรมเกือบทุกประเภทที่ทางบ้านพักฯ ได้จัดไว้ โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีวิทยากรจากภายนอกมาบรรยาย หรือสอนงานฝีมือแล้วคนชราในตีกกลางทุกคนจำเป็นต้องเข้าร่วมยกเว้นแต่ว่าจะไปโรงพยาบาลหรือลากลับบ้าน

การเปลี่ยนตีกทำให้ยายได้พบกับยายมะปราง และได้มีการระบายความทุกข์ ความอัดอั้นในกิจกรรมต่างๆ กับยายมะปราง และทำให้รู้ว่าต่างคนต่างไม่ชอบกิจกรรมที่ทำอยู่ การระบายความอัดอั้นได้พูดคุยกันถึงชีวิตครอบครัว ประสบการณ์การทำงาน ซึ่งทำให้ได้ทราบว่าทั้ง 2 คน มีกิจกรรมที่ชอบทำ เช่น การแสดงละครเวที หรืออ่านหนังสือประเภทเดียวกัน เช่น พระเวสสันดร นวนิยายเรื่องสาวเครือฟ้า การพูดคุยกันและความเบื่อหน่ายจากการที่ต้องไปพ้อนรำให้แขกชม ได้ทำให้ยายมะปรางได้ชักชวนให้ยายอุมาคิดทำละครเวทีแสดงให้กับแขกที่มาบริจาคสิ่งของหรือเลี้ยงอาหารกลางวัน

ยายอุมาและยายมะปรางจึงได้ไปขออนุญาตเพื่อทำละครจากนักสังคมฯ และได้ชี้แจงเหตุผลว่า น่าจะมีอะไรใหม่เกิดขึ้นบ้าง เพราะแขกบางคนมาบริจาคของหลายครั้งแล้ว การแสดงแบบเดิมๆ อาจทำให้แขกรู้สึกเบื่อ คุณยายได้รับอนุญาต และเรื่องแรกที่จัดการแสดงเป็นละครชาตกเรื่องมหาเวสสันดร ตอนนางมัทรี โดยทั้งสองร่วมกันกำกับ เลือกตัวละคร โดยคุณยายมะปรางแสดงเป็นพระเวสสันดร ตอนไปอยู่ป่าแล้วเอากัณหา ซาลีไปด้วย ส่วนยายอุมาแสดงเป็นนางมัทรีไปหาผลไม้รับประทาน การแสดงครั้งแรกนักแสดงทุกคนได้รางวัลคนละ 500 บาท ส่วนอีกเรื่องหนึ่งที่ยายอุมาได้ร่วมสร้างกับยายมะปรางคือเรื่องสาวเครือฟ้า ยายมะปรางเล่นเป็นพระเอก ส่วนยายอุมาเล่นเป็นนางเอก ระหว่างที่เล่นละครเกิดความรู้สึกไปตามบทที่แสดง ยายจึงได้เล่นไปและร้องไห้ไป ซึ่งในการแสดงครั้งนั้นได้แสดงต่อหน้าผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งผู้ช่วยฯ และผู้ปกครองต่างชื่นชม และบอกกล่าวถึงความรู้สึกประทับใจละครมาก อีกทั้งเป็นละครที่ให้ข้อคิดมากมาย คุณยายรู้สึกว่าการที่ได้เล่นเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่มากในชีวิต เพราะเป็นคำชื่นชมจากบุคคลที่คุณยายรู้สึกว่าสูงส่ง การแสดงร่วมกับยายมะปรางจบลงแค่เรื่องสาวเครือฟ้า และ

เมื่อยายมะปรางเสียชีวิต ยายอุมาไม่ได้จัดการแสดงที่มีโครงเรื่องมาจากหนังสือที่อ่านอีกเลย เพราะยายเห็นว่าไม่มีใครคุยเรื่องนิยายได้รสชาติเท่ากับยายมะปราง

เมื่อมาอยู่ที่ตึกกลางคุณยายได้ปรับตัวเข้ากับกิจกรรมต่างๆ ของบ้านพักฯ การเข้าร่วมกิจกรรมนี้ทำให้คุณยายได้มีโอกาสพบปะและพูดคุยกับเจ้าหน้าที่มากขึ้น คุณยายได้มีโอกาสพูดคุยถึงความสามารถด้านภาษาอังกฤษ และให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ในเรื่องของคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ดังกรณีที่มีแขกชาวต่างประเทศได้แจ้งความประสงค์ต่อเจ้าหน้าที่ของบ้านพักฯ ว่าต้องการช่วยเหลือหรือบริจาคสิ่งของ โดยให้ทางบ้านพักฯ ได้แจ้งกลับไปถึงความต้องการ และในช่วงนั้นเครื่องซักผ้าได้เสีย 1 เครื่อง นักสังคมฯ จึงได้เข้ามาปรึกษาเรื่องคำศัพท์เพื่อที่จะใช้พูดกับแขก คุณยายจึงได้อธิบายคำศัพท์ต่างๆ ให้ฟังอยู่พักหนึ่งจนสุดท้ายคุณยายได้อาสาเป็นคนคุยกับแขกเอง เมื่อแขกมาถึงคุณยายได้อธิบายถึงจำนวนเครื่องซักผ้าที่มีอยู่เพียง 2 เครื่องนั้นไม่เพียงพอต่อการซักผ้าให้กับคนชราในบ้านพักฯ หากมีเพิ่มอีก 1 เครื่อง จะได้ช่วยทำความสะอาดผ้าปูที่นอน เสื้อผ้าของคนชราได้รวดเร็วขึ้น และในช่วงที่มีเวลาว่างจากการพูดคุยกับแขก คุณยายได้ปรึกษานักสังคมฯ ว่าเพลงที่จะร้องให้แขกฟังไม่ควรเป็นภาษาไทย เพราะแขกคงฟังไม่เข้าใจ และจะขอร้องเป็นภาษาอังกฤษ คุณยายได้เลือกเพลงที่ตัวเองชอบที่สุดคือ Whatever Will Be Will Be ซึ่งเนื้อเพลงได้แบ่งเป็นช่วงชีวิต ตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก เข้าโรงเรียน ตอนตกหลุมรัก ตอนมีลูก และต่อด้วยเพลง Sad Movie ในระหว่างร้องเพลงคุณยายได้สังเกตเห็นว่าแขกสามารถร้องเพลงคลอได้จนจบ ทำให้คุณยายรู้สึกภูมิใจที่ตนเองได้สร้างประโยชน์ให้กับบ้านพักฯ และทำให้แขกได้มีกิจกรรมร่วมไปด้วยเหมือนการร้องเพลงร่วมกันมากกว่าที่จะให้แขกรอฟังอย่างเดียว

จากความสามารถในการสื่อสารกับแขกต่างประเทศทำให้คุณยายได้รับความไว้วางใจและได้กลายเป็นที่ปรึกษาของเจ้าหน้าที่บ่อยครั้ง เมื่อมีแขกต้องการบริจาคสิ่งของ คุณยายจะรับหน้าที่ในการสื่อสารกับแขก ดังเช่นในครั้งที่คุณยายรู้สึกภูมิใจมาก คือ แขกถามว่าทางบ้านพักฯ อยากได้สิ่งใด คุณยายได้ไปปรึกษากับนักสังคมฯ ก่อน 1 วันที่จะพบแขก และเห็นว่าอาคารที่อยู่แล้วยังหาสิ่งไม่เสร็จขาดงบประมาณอีก 35,000 บาท จึงได้เสนอกับแขกไป ยายได้เริ่มเรื่องจากการเล่าถึงเป้าหมายในการซ่อมแซมอาคาร งบประมาณที่ได้มา ซึ่งข้อมูลทั้งหมดนี้คุณยายได้มาจากการพูดคุยกับนักสังคมฯ และเมื่อแขกได้ทราบถึงความต้องการแล้ว จึงได้ทำการบริจาคเงินในวันถัดไปทันที กระบวนการสื่อสารที่เกิดจากความไว้วางใจ และยอมรับในความสามารถที่แตกต่างของมนุษย์ทำให้คุณยายสามารถใช้ชีวิตได้ตามความตั้งใจของตัวเองที่เห็นว่า “มนุษย์เกิดมาต้องทำอะไรสร้างสรรค์ให้กับที่ที่เราอยู่ตามความสามารถของเรา”

กำลังใจในการดำเนินชีวิต

จากการได้รับคำชื่นชมจากการแสดงละคร ยายอุมาจึงได้รับความไว้วางใจให้จัดการแสดงอีก แต่ยายได้เปลี่ยนเป็นการแสดงรีวิวประกอบเพลง ซึ่งเนื้อหาจากการสังเกตสภาพรอบๆ บ้านพักฯ ว่าในขณะนั้นรอบนอกบ้านพักฯ มีการปลูกข้าวทำนา ยายจึงคิดทำรีวิวเรื่องหุ่นไล่กา เพราะลูกทีมจะได้ไม่ต้องทำอะไรมาก และยายได้ไปขอซื้อต้นข้าวที่กำลังออกรวงจากชาวบ้านเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงเริ่มขึ้นด้วยคุณยายอุมาได้พูดถึงบริบทรอบข้างให้เห็นว่าข้าวเป็นสิ่งสำคัญและเวลานี้ชาวบ้านลำบากใจมากเพราะมีศัตรูมาก มีนก มีกา จึงต้องคอยฉีดยา แต่จะมีอยู่อย่างหนึ่งที่ทำให้นกกา กลัวโดยไม่ทำร้ายเลย เมื่อคุณยายพูดจบ คุณยายได้ร้องเพลงหุ่นไล่กา ซึ่งเป็นเพลงที่ยายแต่ง ร้องเอง และให้เพื่อนๆ ทำท่าประกอบเพลง คุณยายเห็นว่าเพื่อนไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่งหน้าทาปากให้ดูสวยงาม และยืนนิ่งๆ เป็นหุ่น ทางแขนถือต้นข้าว และโยกตัวไปมาให้เข้ากับจังหวะเพลง หลังจากจบการแสดงนักแสดงทุกคนได้รับเสียงปรบมือดังมาก และได้รางวัลคนละ 500 บาท หลังจากการแสดง คุณยายได้รับคำชมจากสังคมฯ ว่าคุณยายสามารถจัดการแสดงได้ดี และประทับใจแขกเป็นอย่างมาก

หลังจากแสดงผ่านไปได้ 2-3 วัน เจ้าภาพที่ชมการแสดงหุ่นไล่กาได้ส่งคนมาขอพบกับคณะที่แสดงหุ่นไล่กา และเมื่อทราบว่าเป็นคุณยาย จึงได้แจ้งว่าต้องการติดต่อเพื่อให้ไปแสดงรีวิวหุ่นไล่กาที่จังหวัดกระบี่ และให้ชวนเพื่อนที่ถูกใจไปด้วยกัน ส่วนการเดินทางครั้งแรกคุณยายนึกว่าคงนั่งรถทัวร์ แต่ทางเจ้าภาพได้แจ้งมาว่าจะส่งรถมารับและให้นั่งเครื่องบินไปที่จังหวัดกระบี่ เมื่อคุณยายทราบรายละเอียดทั้งหมด คุณยายเห็นว่าจำเป็นต้องเลือกและชวนเพื่อนที่ร่วมแสดงรีวิวเรื่องหุ่นไล่กาไปและควรมีพี่เลี้ยงไปช่วยดูแล 1 คน และได้ขอเปลี่ยนวันเดินทางจากวันสงกรานต์ เป็นช่วงอื่น เพราะเป็นช่วงที่มีแขกมารดน้ำดำหัวมาก อีกทั้งคุณยายได้อธิบายให้แขกได้ทำหนังสือเพื่อขออนุญาตออกนอกสถานที่กับผู้ปกครอง ในช่วงแรกคุณยายไม่กล้าบอกใครจะมีเพียงเจ้าหน้าที่ที่ยืนอยู่ในเหตุการณ์ตอนที่มีคนมาติดต่อ กับคุณยายที่รู้เรื่องเพียง 2 คน ในระหว่างที่กลับจากการร่วมกิจกรรม “ยายหลานประสานใจกับเด็กบ้านราชวิถี” ได้มีนักศึกษาฝึกงานเดินมากระซิบคุณยายว่าคุณยายได้รับข่าวดี เมื่อทางนักศึกษาได้แจ้งว่าผู้ปกครองได้อนุญาตให้ไปกระบี่ได้ คุณยายดีใจมากและได้ไปแจ้งให้เพื่อนๆ คณะหุ่นไล่กาได้ทราบ เมื่อทุกคนได้ทราบข่าวต่างดีใจ และจัดเตรียมเสื้อผ้า แต่กลับไม่มีกระเป๋าใบใหญ่พอที่จะใส่เสื้อผ้า เพราะการมาอยู่บ้านพักฯ ตอนแรกคุณยายคิดว่าคงไม่มีโอกาสได้ไปไหนอีกแล้ว จึงได้ยกกระเป๋าเดินทางที่เคยใช้ไปต่างประเทศให้คนอื่นไปหมด คุณยายและเพื่อนจึงให้นักสังคมฯ พาไปซื้อกระเป๋าใบใหม่ที่ตลาด คุณยายเห็นว่าสำหรับคนอื่นคงดีใจที่ได้นั่งเครื่องบินเป็นครั้งแรกในชีวิต บางคนกระวนกระวายใจ เพราะกลัวเครื่องบินตก หรือเกิดอาการเวียนศีรษะ แต่สำหรับคุณยายรู้สึกดีใจมากและไม่คิดว่าจะมีคนให้เกียรติคุณยายถึงขนาดนี้ เหมือนกับคุณยายทำงานได้ดี แล้วมีคน

ถูกใจ จนคุณยายรู้สึกว่าการนี้คือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต รู้สึกภูมิใจมาก และดีใจเพราะที่นี้ยังไม่มีใครได้รับความไว้วางใจเท่าคุณยายมาก่อน

ยายประไพ : การเรียนรู้กฎระเบียบสู่ความปรารถนาแห่งตัวตน

แม้ยายประไพเห็นว่า ตนเองไม่มีสมบัติไม่มีลูกหลาน ชีวิตที่อยูในบ้านพักฯ คงอยู่ไปวันๆ อีกทั้งรู้สึกว่า การอยู่บ้านพักฯ นั้นไม่ต่างจากอยู่บ้าน คือ เมื่อถึงเวลารับประทานอาหารหรือนอน ก็ทำตามตารางที่กำหนด สำหรับบางคนอาจเห็นว่า ชีวิตที่มีจุดมุ่งหมายคือ ชีวิตที่สามารถสะสมเงินทองเพื่อสร้างความสุขได้ แต่สำหรับคุณยาย การได้ทำสิ่งที่ตนเองชื่นชอบ เป็นสิ่งที่คุณยายมีความสุข แม้การกระทำนั้นจะไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน

ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยกับคนชราตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ แต่เมื่อผู้วิจัยได้เดินผ่านห้องอาชีวบำบัด ผู้วิจัยได้พบคุณยายประไพ ซึ่งเป็นหญิงชรารูปร่างเล็ก ผอม และขาว กำลังทาบแบบเสื้อ ซึ่งเป็นกระดาษแข็งลงบนผ้าสีส้ม การเดินพูดคุยของนักวิจัยกับพี่เลี้ยงที่กำลังแนะนำงานฝีมือของคนชรา ไม่ได้ทำให้คุณยายหันขึ้นมามอง แต่ยังคงจดจ่ออยู่กับการวาดเส้นโค้งไปตามแบบเสื้อ

เมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับคุณยาย จึงได้ทราบว่าเสื้อที่คุณยายกำลังตัดเย็บจะใช้เป็นชุดแบบฟอร์มสำหรับสมาชิกในกลุ่มอาชีวบำบัดทั้งหมด 20 คน ในกลุ่มมีคุณยายเพียงคนเดียวที่ตัดเย็บเสื้อผ้าเป็น แม้คุณยายไม่ได้รับค่าตอบแทน และแบบฟอร์มสีส้มที่สมาชิกจะใส่เมื่อออกงานภายนอกของบ้านพักฯ คุณยายอาจจะไม่ได้ใส่ เพราะคุณยายเริ่มเดินได้ช้าและไม่ค่อยอยากออกไปข้างนอกให้เป็นภาระของเจ้าหน้าที่ แต่เสื้อที่คุณยายตั้งใจทำอย่างประณีตคุณยายรู้สึกชื่นใจที่ยังได้ตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งเป็นงานที่คุณยายชอบ

ในระหว่างการพูดคุยคุณยายมักเหลือบตามองที่ห้องอาชีวบำบัดหลายครั้ง ผู้วิจัยได้สอบถาม และคุณยายได้อธิบายให้ผู้วิจัยได้ทราบว่าในห้องจะไม่มีคนเข้ามาจนเย็น เพราะคนชราในห้องได้ไปร่วมแสดงสินค้าที่ภายนอกคุณยายจึงอยากให้เข้าไปพูดคุยด้านในจะได้คอยดูแลห้อง เพราะหากมีบุคคลภายนอกเข้ามาจะได้จัดที่ทางให้บุคคลภายนอกได้ดูสินค้า และไม่มารื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในการเตรียมงานปีใหม่

สำหรับคนในสังคมอาจมองว่ากิจกรรมอาชีวบำบัดเป็นกิจกรรมที่ช่วยลดความตึงเครียดหรือเพื่อให้คนชราได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แต่สำหรับคุณยายห้องกิจกรรมอาชีวบำบัดเป็นพื้นที่ที่คุณยายรู้สึกผูกพัน ทำให้คุณยายมีความสุข และมีอิสระที่จะจินตนาการงานออกมาได้ตามความต้องการ

ชีวิตในวัยเยาว์

ช่วงชีวิตในวัยเรียนนั้น ยายเห็นว่าตัวเองคงไม่ได้ความรู้จากการเรียนมากนัก แต่สิ่งที่ยายจำได้ในเวลาที่เห็นเด็กใส่ชุดนักเรียน คือ ยายจะนึกภาพแม่กำลังตัดเย็บชุดนักเรียนให้ใหม่เมื่อเสื้อตัวเก่าเริ่มขาดหรือเล็กลง เมื่อโตขึ้นแม่ของยายได้รู้จักช่างตัดเสื้อฝีมือดีหลายคนจึงได้ส่งยายไปเรียนจนสามารถเปิดร้านรับตัดเสื้ออยู่บริเวณบ้าน ลูกค้าที่มารับบริการตัดเสื้อร้านคุณยายได้แนะนำชายหนุ่มให้คุณยายได้รู้จัก ในช่วงนั้นแม่คุณยายได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ส่วนพ่อได้ไปมีครอบครัวใหม่และหลังจากไฟไหม้บ้านพี่น้องต่างคนต่างวิ่งหนีไปจนไม่สามารถติดต่อกันได้ คุณยายจึงตัดสินใจแต่งงานชีวิตการแต่งงานไม่ได้อบอุ่นเหมือนที่คุณยายคิด แต่ต้องทะเลาะกับครอบครัวสามีและรู้สึกว่าคุณยายถูกกลั่นแกล้งตลอดเวลา โดยเฉพาะเรื่องอาหารแม้ว่าคุณยายจะเป็นคนซื้อ และทำอาหารสำหรับสมาชิกทุกคนในบ้าน แต่คุณยายจะได้ทานข้าวเป็นคนสุดท้าย และได้ทานเฉพาะกับข้าวที่คนในครอบครัวเห็นว่าไม่ชอบ ส่วนกับข้าวอื่นๆ ที่คุณยายทำจะถูกเก็บเข้าตู้กับข้าว คุณยายเห็นว่าคงเป็นเพราะครอบครัวสามีไม่พอใจที่สามีให้เงินคุณยายไว้ใช้จ่ายเพียงคนเดียว คุณยายได้นำเรื่องไปปรึกษาสามีแต่เห็นว่าสามีเป็นคนรักและเชื่อฟังครอบครัวมากจึงแนะนำให้คุณยายปรับตัว และเห็นว่าคุณยายคงคิดมากไปเอง หลังจากนั้นไม่นานคุณยายตัดสินใจหนีออกจากบ้านโดยไม่บอกสามี

คุณยายเข้ามาพักหอพักกับเพื่อนในกรุงเทพฯ และได้ตามหาพี่สาวที่อาศัยอยู่ประจำอยู่หลายวันแต่ไม่พบ วันหนึ่งคุณยายได้เดินไปตลาด และพบกับร้านเย็บผ้ามากมาย คุณยายได้นั่งมองการตัดเย็บเสื้ออยู่นานจนเจ้าของร้านเข้ามาทักทาย และชวนคุณยายเย็บผ้า คุณยายได้เข้ามาเป็นลูกจ้างร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ซึ่งได้สอนให้คุณยายตัดเย็บเสื้อผ้าในแบบที่ซับซ้อนและยากกว่าที่เคยเรียนมา คุณยายทำงานได้ช่วงหนึ่งจนสามารถสะสมเงินซื้อจักร และเช่าบ้านเพื่อนบริเวณชั้นล่างเปิดร้านตัดเสื้อ จากการที่คุณยายตัดเสื้อได้ประทับใจลูกค้าจึงเริ่มมีลูกค้ามาขอเรียนตัดเสื้อกับคุณยาย คุณยายรู้สึกภูมิใจมากที่มีคนชื่นชอบเสื้อผ้าที่ตนเองออกแบบและมาขอเรียนด้วย คุณยายจะสอนตัดเย็บเสื้อผ้าทุกครั้งตามวันนัดไม่เคยขาด

การเข้าสู่บ้านพักฯ

หลังจากเย็บเสื้อผ้าไม่นาน คุณยายเห็นว่าสุขภาพของตนไม่เอื้ออำนวยมากนัก คุณยายได้ไปสมัครเข้าทำงานเป็นแม่ครัวในบ้านหลังหนึ่ง เจ้าของบ้านดีกับคุณยายมากมักจะสอนคุณยายทำกับข้าวตำรับชาววัง และให้แกวแหวนเงินทองเสมอมา แต่เมื่อเจ้าของบ้านเสียชีวิตบุตรบุญธรรมเจ้าของบ้านได้ขอทรัพย์สินที่คุณยายได้รับคืนทั้งหมด และได้แจ้งให้คุณยายไปหาที่อยู่ใหม่แทน เนื่องจากคุณยายไม่มีญาติ และไม่เคยได้ติดต่อกับสามีอีกเลยจึงได้ตัดสินใจสมัครเข้ามาอยู่ที่บ้านพักฯ

คุณยายเห็นว่าขั้นตอนการสมัครของตนไม่ยุ่งยากเท่าไรหรอก เมื่อย้อนไปกว่า 10 ปี ช่วงนั้นช่วงที่บ้านพักฯ เพิ่งเปิดได้ไม่นาน และต้องการคนเข้ามาอยู่ ดังนั้นเมื่อแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่วันรุ่งขึ้นคุณยายได้เก็บเสื้อผ้าเข้ามาอยู่ได้ทันที

ในช่วงแรกคุณยายได้รับมอบหมายให้ไปทำงานในโรงครัว มีครั้งหนึ่งที่คุณยายได้ไปจ่ายกับข้าวกับเพื่อน และได้มีเวลาเดินดูร้านขายผ้าเมตร ลูกไม้ แม้จะได้ดูเพียงครู่เดียวแต่คุณยายรู้สึกได้เห็นสิ่งที่สวยงามที่ใจชอบ คุณยายจึงได้รับอาสาขอออกไปจ่ายกับข้าวทุกวัน แม้จะต้องตื่นตั้งแต่ตี 3 เพื่อนำอาหารสดกลับมาประกอบอาหารให้ทันอาหารเช้าในเวลา 8 โมง นอกจากจ่ายตลาดแล้วยังได้ช่วยหั่น ล้างวัตถุดิบที่ซื้อมาเพื่อเตรียมประกอบอาหาร คุณยายไม่รู้สึเหนื่อยแต่กลับมีความหวังว่าจะได้ออกไปเห็นผ้าสีสันสวยงามที่วางเรียงในร้านขายผ้า บางครั้งหากเป็นรายการอาหารที่คุณยายคิดขึ้นเอง เช่น แกงจืดลูกรอกหรือผัดเผ็ดต่างๆ คุณยายมักจะเป็นคนลงมือปรุงอาหารเอง แต่โอกาสในการปรุงอาหารไม่บ่อยนักนอกจากจะเป็นช่วงที่แม่ครัวขอลางานหรือไม่สบาย

คุณยายเห็นว่ากรอยู่ในบ้านพักฯ ไม่ต่างจากการอยู่บ้านมากนัก เพราะต้องมีตารางการรับประทานอาหาร การนอนหลับที่เป็นเวลา อีกทั้งการเข้าบ้านพักฯ ถึง 14 ปี คุณยายยังไม่เคยถูกทำโทษ หรือว่ากล่าวตักเตือนเลย เพราะเห็นว่าหากปฏิบัติตัวอยู่ในกฎระเบียบจะไม่มีเรื่องเดือดร้อน การประพฤติตัวอยู่ในกฎระเบียบจึงทำให้คุณยายเข้าถึงโอกาสในชีวิตมากมาย คุณยายมักได้รับคัดเลือกให้ไปร่วมกิจกรรมที่มีลักษณะพิเศษเสมอ เช่น ได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนคนชราให้ไปเที่ยวจังหวัดภูเก็ตโดยทางเครื่องบินซึ่งเป็นการเดินทางโดยเครื่องบินครั้งแรกในชีวิต

ความเป็นคนสุภาพเรียบร้อย ทำให้คุณยายมีโอกาสดำเนินเข้าเฝ้าฯ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาอย่างใกล้ชิด และได้เข้าไปถวายพรหมเช็ดเท้า ซึ่งมีขนาดใหญ่มากที่ต้องช่วยกันถือถึง 3 คน เมื่อได้ถวายพระองค์ภาฯ ได้มีรับสั่งถามคุณยายว่า พรหมเช็ดเท้าทำจากผ้าชนิดใดถึงได้นุ่มมาก คุณยายได้อธิบายว่าเป็นผ้ากำมะหยี่อย่างดีที่คุณยายได้ตั้งใจเลือกผ้า และประดิษฐ์ด้วยตัวเองทั้งหมด ซึ่งใช้เวลาทำเกือบ 3 เดือน การได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ ทำให้คุณยายมีความรู้สึกปลาบปลื้มใจ และเห็นว่าการตัดสินใจเข้ามาอยู่บ้านพักฯ เป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องแล้ว เพราะมีโอกาสครั้งหนึ่งในชีวิตที่ได้เข้าเฝ้าฯ อย่างใกล้ชิด

ห้องอาชีวบำบัด : ความรื่นรมย์ในชีวิต

ในช่วงที่มีครูจากภายนอกมาสอนหลักสูตรงานประดิษฐ์ ทางเจ้าหน้าที่เห็นว่ามีคนเข้าร่วมน้อยจึงได้ชวนยายประไพเข้าร่วม กิจกรรมในช่วงแรกเป็นการปั้นสัตว์ต่างๆ จากดินหรือแป้งขนมปัง แม้ว่ายายจะไม่ชอบเพราะยายไม่ถนัดและเห็นว่าเปื้อนนิ้วมือ แต่ยายเห็นว่าควรที่จะร่วมกิจกรรมจน

จบ เมื่อยายได้เข้ามาที่ห้องอาชีวะบำบัด ยายได้เห็นอุปกรณ์งานฝีมือ ด้ายหลากหลายสี ยายจึงได้ใช้เวลาหลังจากเสร็จสิ้นจากการร่วมกิจกรรมมาเย็บผ้าเช็ดหน้าและปักผ้าเป็นรูปสัตว์ ดอกไม้ไว้สำหรับแจกเพื่อนคนชราด้วยกัน และในวันปีใหม่คุณยายได้นำผ้าเช็ดหน้าปักลายไปมอบให้เป็นของขวัญปีใหม่แก่ผู้อำนวยการ เมื่อผู้อำนวยการเห็น และพูดคุยกับยายจึงได้ทราบว่าเป็นฝีมือของยายทั้งหมดซึ่งได้เรียนรู้และฝึกหัดมาจากแม่ ผู้อำนวยการจึงได้พูดคุยกับยายถึงความสามารถด้านอื่นๆ จึงได้ทราบว่า ยายสามารถปักครอสติช เย็บผ้าได้ ผู้อำนวยการจึงได้ให้ยายงดเข้าร่วมกิจกรรมงานปัก และให้มาปักครอสติชแทน

คุณยายได้เป็นผู้เลือกแบบในขั้นต้น และได้นำแบบไปปรึกษากับผู้อำนวยการ คุณยายได้เลือกแบบพระบรมฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งคุณยายได้ปักทั้งหมด 3 ภาพ ภาพแรกคุณยายได้ถวายแด่พระองค์โสมฯ ส่วนภาพที่ 2 ได้ขายให้กับแขกที่เข้ามาบริจาคสิ่งของ และได้ขอจองเมื่อเห็นคุณยายกำลังปัก คุณยายได้ขายภาพดังกล่าวในราคาภาพละ 300 บาท ส่วนภาพที่ 3 คุณยายได้เก็บไว้เอง และได้นำมาติดไว้ที่ผนังทางเข้าด้านหน้าของห้องอาชีวะบำบัด คุณยายใช้เวลาปักภาพละเดือนเศษ เมื่อเดินทางเข้าด้านหน้า คุณยายเลื้อบขึ้นไปมองภาพปักสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และมักนึกถึงความสุขในช่วงเวลาเก่าๆ ที่ตนเองเคยฝึกหัดปักผ้าจากแม่ เพราะหากบางเส้นยายดึงแน่นไป แม่ก็จะเข้ามาตีมือและให้แก้ไขจนสวยงาม จนบางครั้งมีการโต้เถียงและงอนจนหยุดปัก 2-3 วัน และที่สำคัญแม้ภาพนั้นจะไม่ได้ระบุ หรือมีชื่อเจ้าของผลงาน แต่ครั้งใดที่ยายเดินผ่าน ยายรู้สึกถึงความภาคภูมิใจ ที่แม้ภาพนั้นเมื่อนำไปวางกับภาพอื่นแล้วอาจจะกลายเป็นเพียงภาพเล็กๆ แต่เป็นภาพที่ทำให้ชีวิตของคุณยายรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่าต่อบ้านพักฯ

ในตอนแรกคุณยายเคยรู้สึกว่าไม่อยากที่จะเข้าห้องอาชีวะบำบัดเพราะต้องทำงานที่ตนเองไม่ชอบ แต่เมื่อมีคนมาเห็นความสามารถ และเปิดโอกาสให้คุณยายได้ทำงานตามความสามารถของตนเอง จึงทำให้ห้องอาชีวะบำบัดกลายเป็นห้องที่คุณยายรู้สึกดี เมื่อเข้ามาแล้ว “มีความสุข คือมีความสุขสงบและอิสระเสรี” ที่จะสร้างสรรค์งานฝีมือได้ตามจินตนาการของตนเอง หลังจากตื่นนอนประมาณตี 5 ครึ่ง คุณยายจะมาเปิดห้องและทำความสะอาด กวาดพื้น และจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ให้กับสมาชิกทุกคน อีกทั้งจะเข้ามาเช็คจำนวนงานประดิษฐ์ที่เหลืออยู่ในตู้จำหน่ายเพื่อคอยแจ้งให้เพื่อนคนชราได้ทราบและทำเพิ่มเติม ยายได้รับแต่งตั้งจากเพื่อนให้เป็นหัวหน้ากลุ่มแม้วันนี้ยายจะไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมภายนอกกับสมาชิกคนอื่นได้ เพราะยายเคลื่อนไหวได้ลำบากแต่ยายเห็นว่าคงเป็นเพราะการที่ตนวางเฉย ไม่ดูดีผู้อื่น แต่จะคอยสอนงานฝีมือให้กับเพื่อนๆ อย่างใจเย็นจึงได้รับความเคารพจากสมาชิกกลุ่มเสมอมา

เมื่อคุณยายรู้สึกสายตาเริ่มแยลง และไม่สามารถปักครอสติชได้เหมือนเดิม คุณยายได้กลับมาตัดเย็บเสื้อผ้าอย่างเต็มเวลา และเมื่อมีผู้มาบริจาคจักรเย็บผ้าเพิ่มจาก 1 หลัง เป็น 4 หลัง คุณยายได้สอนวิธีการใช้จักรเย็บเสื้อผ้าแก่คนชราและคนภายนอกบ้านพักคนชราที่เข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มอาชีพบำบัด การได้กลับมาเป็นครูสอนอีกครั้งหนึ่ง แม้จะไม่ได้ค่าตอบแทน และเป็นการสอนเย็บผ้าในขั้นพื้นฐานก็ตาม แต่คุณยายรู้สึกว่าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความรู้ อีกทั้งการที่คุณยายได้ช่วยเจ้าหน้าที่ หรือเพื่อนคนชราได้ตัดเย็บ และซ่อมแซมเสื้อผ้าอย่างประณีต นอกจากจะทำให้ผู้สวมใส่เกิดความพอใจแล้ว คุณยายเห็นว่าเป็นการให้เกียรติกับผู้ที่ได้ไว้วางใจให้คุณยายตัดเย็บเสื้อผ้าให้

แม้ทุกวันนี้คุณยายจะตัดเย็บเสื้อผ้าได้น้อยและช้าลง เนื่องจากคุณยายเห็นว่าร่างกายเริ่มย่ำแย่และนั่งนานไม่ค่อยได้ แต่คุณยายยังรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้รับมอบหมายจากเพื่อนสมาชิกในกลุ่มให้คุณยายออกแบบและตัดชุดฟอร์มของสมาชิกเพื่อใช้ใส่เวลาที่จะต้องไปร่วมงานภายนอก ในตอนแรกของการประชุม สมาชิกเห็นว่าจะรวบรวมเงินไปจ้างที่ร้านข้างนอกเพราะเกรงจะไปรบกวนสุขภาพของคุณยาย แต่คุณยายกลับเห็นว่าหากสมาชิกยังไว้วางใจให้คุณยายตัดเย็บ คุณยายสัญญาว่าจะสามารถรับผิดชอบให้เสร็จตามกำหนดแน่นอน และจะทำอย่างประณีตเรียบร้อย วันรุ่งขึ้นสมาชิกได้ไปซื้อผ้าและอุปกรณ์ต่างๆ มาให้คุณยาย และจะจ่ายค่าตอบแทนให้กับคุณยายในราคาที่เกือบเท่ากับร้านค้าภายนอก แต่คุณยายได้ปฏิเสธที่จะได้รับค่าตอบแทน และเห็นว่าขอให้ใช้เงินนั้นไปทำกิจกรรมอื่นๆ ของกลุ่มดีกว่า สำหรับคุณยายแล้วการที่ได้ตัดเสื้อผ้าเป็น “ความชื่นใจ” อย่างมาก อีกทั้งการที่ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกถือว่าเป็นความภาคภูมิใจที่ได้รับเกียรติจากผู้อื่น ซึ่งเป็นเกียรติที่บุคคลอื่นเห็นคุณค่าคุณยายจากฝีมือการทำงาน

ในระหว่างช่วงท้ายของการสนทนากับคุณยาย เป็นเวลาเกือบ 4 โมงเย็น คุณยายได้ขอจบการสนทนาเวลา 16.00 น. และขอพูดคุยต่อวันถัดไปเพราะช่วงเวลาก่อนทานอาหารเย็นครึ่งชั่วโมง คุณยายจะตรวจดูเรื่องการปิดไฟทุกดวง เก็บอุปกรณ์ที่สมาชิกบางคนเก็บไม่เรียบร้อย กวาดขยะตามพื้น และคุณยายจะเดินออกทางด้านหน้า และเหลือบมองภาพสมเด็จย่าก่อนปิดประตูห้องอาชีพบำบัด

ยายวิไล: เมื่อการแสดงน้ำใจเป็นสื่อกลางในการสร้างความรู้สึกมีตัวตน

บ่ายวันหนึ่งที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ในสำนักงาน และได้พบกับยายวิไลกำลังหยิบหนังสือพิมพ์ฉบับล่าสุดด้วยท่าทีที่คุ้นเคยทั้งการกระทำของยาย และจากสายตาเจ้าหน้าที่ แต่ผู้วิจัยกลับมองปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยท่าทีที่สงสัย เพราะยายเดินลำบากมากราวกับว่าขาข้างหนึ่งใช้การไม่ได้นัก เวลาเดินจะต้องคอยจับผนังห้อง โต๊ะ ราวจับอยู่ตลอดทางและทางเดินจากห้องพักมายังสำนักงานค่อนข้างไกล สำหรับเจ้าหน้าที่บางคนยังต้องใช้จักรเย็บผ้า ผู้วิจัยได้เดินตามยายไปตาม

ทางโค้ง หรือเดินเข้าออกไปตามโครงสร้างของตึกเพื่อที่จะยึดกำแพงตึก และใช้ร่วมเงาของตึกบังแดด ในระหว่างเดินกลับไปตึก ยายเล่าให้ฟังว่าเดินมาเอาหนังสือพิมพ์ในตอนบ่าย และคืนหนังสือพิมพ์ในตอนเย็นทุกวัน เราได้เดินคุยกัน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเสียงหัวเราะของยาย และบอกว่าชอบอ่านหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยเดินมาถึงที่ตึกและขอพูดคุยกับยาย เราเดินไปที่หน้าห้องซึ่งหน้าห้องติดป้ายไว้ว่า ห้องโทรทัศน์ แต่ยายเรียกว่าห้องสอบ และเป็นห้องที่นักสังคมฯ จะใช้สัมภาษณ์ตัดสินลงโทษกรณีที่เกิดการทำผิดกฎระเบียบ

ผู้วิจัยสนใจว่าการอ่านหนังสือพิมพ์มีความหมายอย่างไรกับคุณยาย หากดูจากความยากลำบากในการเดินและกลับมาถึงห้องพัก คุณยายต้องนั่งพัก เช็ดเหงื่ออยู่ชั่วคราว จึงค่อยเริ่มคุยกับผู้วิจัย เมื่อเริ่มพูดคุยผู้วิจัยจึงรู้ว่าคุณยายมีโอกาเรียนหนังสือแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และต้องหยุดเรียนกลางคัน เนื่องจากความยากจน และภาวะสงคราม แต่กระบวนกรเรียนรัฐของคุณยาย ไม่ได้จบลงแค่การหมดโอกาสในการศึกษาในระบบ แต่คุณยายได้ฝึกอ่านหนังสือมากมาย แม้คุณยายจะเขียนหนังสือไม่เป็น แต่สามารถอ่านได้อย่างเข้าใจ คุณยายเห็นว่าการอ่านหนังสือเป็นการฝึกตัวเอง ทำให้ตัวเองมีความอิสระ เท่าทันคนและได้รู้จักโลกกว้าง

ผู้วิจัยได้พูดคุยกับคุณยายในเรื่องการเมืองที่กำลังเร้าร้อนอยู่ในขณะนั้นและเชื่อมโยงไปเรื่องอื่นๆ ทำให้เห็นว่า ชีวิตของคุณยายอยู่ในท่ามกลางเครือญาติที่บีบคั้นทางจิตใจ ถูกกดค่าแรงจากการทำงาน ถูกทอดทิ้งในขณะที่ยี่สิบ และที่สำคัญคุณยายรู้สึกชีวิตที่ผ่านมาไม่เคยมีอิสระเสรีเลย จะต้องย้ายบ้านอยู่ตลอดเวลา ไม่เคยได้เป็นตัวของตัวเองสักครั้งในชีวิต ชีวิตในแต่ละช่วงจึงประกอบด้วยจากชีวิตที่เต็มไปด้วยการเคลื่อนย้ายทั้งทางกายภาพ และทางความคิดที่มีต่อชะตากรรมของตัวเอง แม้ชีวิตจะต้องพบกับโรคภัยที่ขูดยื้อการเคลื่อนไหว แต่วิกฤติในชีวิตได้กลับกลายมาเป็นจุดเปลี่ยน ในการมองโลกและเห็นว่าจิตใจของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าใจต่อสู้เข้มแข็ง ชีวิตจะได้อยู่ต่อไปเพื่อเห็นโลกอีกมากมาย คุณยายจึงหยุดการรักษาทางการแพทย์ และได้ใช้ความเข้มแข็งทางจิตใจเข้าต่อสู้กับโรคภัย และเมื่อไปตรวจรักษากับแพทย์พบว่าโรคเหล่านั้นได้หายไปสิ้นแต่เหลือไว้เพียงความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะจุดดิ่งพลังแห่งชีวิตให้ลุกขึ้นมามองโลกพร้อมเสียงหัวเราะตลอดการสนทนา

จากชีวิตทางกายภาพได้เปลี่ยนไปเป็นฉากของบ้านพักฯ ที่คุณยายขอร้องให้เพื่อนข้างบ้านช่วยเป็นธุระติดต่อให้ การเข้ามาอยู่ในนี้แม้จะต้องทำตามกฎระเบียบ และร่วมกิจกรรมต่างๆ และต้องมาพบว่าตัวเองเป็นโรคภัยที่จะต้องมีชีวิตอยู่ได้อีกไม่นาน แต่คุณยายกลับเห็นว่าการเข้ามาอยู่ในนี้เป็นชีวิตที่อิสระ ไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับใคร หรือมีคนมาทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ อีกทั้งการดำเนินชีวิตที่แม้คุณ

ยายจะไม่ได้เป็นเจ้าของตารางชีวิตทั้งหมด แต่ช่วงชีวิตในตารางบางขณะได้เติมเต็มความฝันแห่งการเรียนรู้โลกกว้างของคุณยายผ่านการอ่านหนังสือ

ยิปซีที่ไร้จุดหมาย

การเดินทางที่เร่ร่อนของยิปซีเป็นการเดินทางที่มีเป้าหมายเพื่อการหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการดำรงชีพ แต่สำหรับยายวิไลการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยมิได้มีเป้าหมายในการเดินทาง แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้น เพราะความยากลำบากและความเกลียดชังของญาติพี่น้อง การเคลื่อนย้ายครั้งแรกในชีวิตเกิดขึ้นเมื่อแม่ได้เสียชีวิตลงตอนยายอายุ 8 ปี ยายได้ย้ายไปอยู่กับป้า (พี่สาวของพ่อ) ซึ่งได้อุปการะเลี้ยงดู ส่งเสียให้เรียนหนังสือ ชีวิตการศึกษาได้จบลงในขณะที่คุณยายเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 และหลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว เพราะความยากจน และมักได้ยินเสียงค่อนขอดจากลูกสาวของป้าเสมอว่า คุณยายไม่ใช่ลูกแต่ป้ากลับส่งให้เรียนดีกว่าลูก อีกทั้งมักถูกเหน็บแนมว่าเป็นเพียงผู้อาศัย ไม่มีเงิน ยังไม่เกรงใจเจ้าของบ้าน เมื่อคุณยายได้ยินทุกวันจึงได้ตัดสินใจออกจากโรงเรียน

ชีวิตการทำงานของยายได้เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังเมื่ออายุ 10 ปี ในร้านขายต้มเลือดหมู ซึ่งมีลูกสาวป้าดำเนินกิจการต่อหลังจากที่ป้าเสียชีวิต คุณยายทำหน้าที่ซิงกาแฟ ขายน้ำตามคำสั่งของลูกค้า คุณยายได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 400 บาท แต่ทำงานได้สักระยะหนึ่งทางร้านประสบปัญหาการขาดทุน ลูกป้าจึงได้ให้คุณยายไปทำงานกับญาติอีกคนหนึ่งซึ่งทำร้านน้ำแข็ง ในร้านนี้คุณยายทำหน้าที่ยกน้ำแข็งส่งตามร้าน และจะได้ค่าตอบแทนอีกละ 1 บาท ทำงานได้ช่วงหนึ่งเจ้าของร้านได้เปิดร้านขายไข่เพิ่ม จึงได้ย้ายคุณยายให้ไปขายไข่แทน แม้ว่าค่าตอบแทนจากการขายไข่จะได้ไม่น้อยกว่าการขายน้ำแข็ง แต่คุณยายไม่สามารถเลือกได้ว่าตนเองต้องการทำอะไร เพราะตนเข้ามาอยู่ในสถานภาพญาติกึ่งลูกน้อง ที่ไร้บ้าน ดังนั้นการได้รับค่าตอบแทนเดือนเว้นเดือน หรือไม่ได้หลายเดือนจึงเป็นสิ่งที่คุณยายไม่สามารถเรียกร้องได้มากนัก

ในสมัยก่อนคนที่จะออกมารับประทานข้าวนอกบ้านได้จะต้องเป็นคนมีฐานะ ดังนั้นลูกค้าที่คุณยายบริการน้ำจึงมีตำแหน่งทางสังคมค่อนข้างสูงไม่ว่าจะเป็นเจ้าพระยาหรือคุณพระ คุณยายจึงไม่เพียงรับฟังรายการอาหารจากลูกค้า แต่คุณยายได้รับฟังการสนทนาในประเด็นข่าวสารทางการเมืองจากคนกลุ่มนี้ และนี่ก็สะท้อนถึงตัวเองเสมอมาว่า หากมีโอกาสเรียนหนังสือต่อ คงจะทำให้ตนเองมีความรู้มีความเข้าใจถึงความเป็นไปของบ้านเมืองมากขึ้น และมีความสามารถในการสร้างฐานะในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น คุณยายจึงตัดสินใจไปเรียนทำผมโดยหวังว่าความรู้จะช่วยให้ตัวเองสามารถมีกิจการและบ้านของตนเอง คุณยายจึงได้ร่วมหุ้นกับญาติสนิทเปิดร้านทำผมขึ้น แต่ไม่สามารถทำผม

เกล้าหรือแต่งหน้าได้ ซึ่งเป็นรายการที่จะทำกำไรให้เป็นอย่างมาก การที่คุณยายทำได้แค่เพียง สระ ไดร และตัด ทำให้มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ภาวะดังกล่าวคุณยายเห็นว่า เป็นเพราะตัวเองมีฐานะ ยากจนทำให้เรียนทำผมได้แค่ในระดับพื้นฐาน ความยากจนและขาดผู้สนับสนุน ทำให้คุณยายขาด โอกาสในชีวิตเรื่อยมา เมื่อร้านทำผมปิดกิจการ คุณยายได้ย้ายไปเป็นลูกจ้างทำผมซึ่งเป็นร้านของ หลานสาว ที่นี้คุณยายเห็นว่าแม้จะเป็นญาติก็ตามแต่มีชีวิตไม่ต่างจากลูกจ้าง ได้เงินเดือน ทานข้าว พร้อมลูกจ้าง และหากมีการได้เถียงก็就会被ชกไล่ได้ตลอดเวลา

เนื่องจากการทะเลาะวิวาทกับหลานสาวเจ้าของร้านทำผมเกิดขึ้นเพราะคุณยายเห็นว่า หลานสาวไม่เคารพในความเป็นอาวุโส คุณยายจึงถูกไล่ออกจากร้าน แต่ต้องอดทนอยู่ต่อไป เพราะ ช่วงนั้นยังไม่มีญาติคนไหนรับไปอยู่ด้วย จนลูกจ้างร้านน้ำแข็งขอลาออก คุณยายจึงได้ย้ายเข้าไปอยู่ และช่วยยกน้ำแข็งอีกครั้งหนึ่ง ร้านซึ่งครั้งหนึ่งคุณยายรู้สึกที่ต้องทำงานหนักเพื่อแลกกับที่พักอาศัย และไม่สามารถเลือกได้ว่า ตนเองชอบหรือไม่ชอบอะไร

คุณยายรู้สึกชีวิตของตนเองนั้นไร้ความหมาย การจะไปขออาศัยอยู่กับญาติในฐานะ ลูกจ้าง ก็ช่างยากเย็นแสนเข็ญ เมื่อได้เข้าไปอยู่ก็มีแต่ความคับอกคับใจ จนคุณยายสะท้อนความรู้สึก ออกมาว่า “ยายไม่ได้รู้สึกขึ้นมาเองว่าตัวเองไม่มีค่า แต่ญาติทุกคนคิดเหมือนกันหมดว่า การมียายใน ชีวิตของพวกเขาไร้ความหมายสินดี ชีวิตคนเราบัดซบจริงๆ เลยนะ”

ชีวิตที่เลือกเข้าสู่บ้านพักฯ

ในระหว่างที่ทำงานร้านน้ำแข็งคุณยายได้ล้มป่วยจนไม่สามารถช่วยตนเองได้ ทางเจ้าของ ร้านเห็นว่าตนเองไม่มีลูกจ้างที่ดูแลคุณยายได้ จึงได้ส่งให้คุณยายไปอยู่บ้านของหลานที่ทำขนมปัง ในช่วงที่นอนพักรักษาตัวคุณยายได้ไปดูรายการทีวีแล้วพบว่า มีบ้านพักฯ สำหรับคนชราที่ไม่มีที่อยู่ อาศัยขาดญาติพี่น้องดูแล คุณยายจึงได้ฝากให้ช่างซ่อมนาฬิกาที่เปิดร้านอยู่หน้าบ้านติดต่อให้ เนื่องจากช่างซ่อมนาฬิกามีญาติทำงานอยู่ในกรมประชาสัมพันธ์ จึงได้ติดต่อทางหน่วยงาน และไม่ นานได้มีนักสังคมฯ ได้เข้าไปดูสภาพที่อยู่อาศัย และเห็นว่าคุณยายนอนอยู่บนเตียงผ้าใบพับ 3 ท่อน ที่ ล้อมรอบไปด้วย เครื่องทำขนมปัง เครื่องปั่นแป้ง ชั้นวางแป้ง เวลาฝนตกน้ำจะท่วมสูง หากมีคนเดินมา น้ำจะกระเด็นถูกคุณยายได้ พอตอนเข้าน้ำลดจะช่วยกันเช็ด ภู เจ้าหน้าที่ได้ประเมินสภาพ และได้ส่ง ตัวคุณยายเข้าบ้านทันที เมื่อไปถึงบ้านพักฯ ในขณะนั้นเตียงเต็มเจ้าหน้าที่จึงได้แจ้งกับคุณยายให้ กลับไปนอนรอที่บ้านอีก 6 เดือน แล้วค่อยมาอีกคราวหน้า

เมื่อเข้ามาอยู่วันแรกต้องไปพบผู้ปกครองเพื่อทำประวัติการเข้ามาอยู่ ทางเจ้าหน้าที่ได้ถามเรื่องจำนวนเงินทอง แต่สำหรับคุณยายแล้วเห็นว่าตัวเองมีติดตัวมานิดหน่อยจากเงินเก็บส่วนตัว และจากที่ช่างซ่อมนาฬิกาได้ให้ไว้ใช้จ่าย คุณยายจึงเห็นว่าไม่จำเป็นต้องฝากไว้ที่สำนักงาน และการเก็บไว้ที่ตัวเองจะสะดวกแก่การใช้จ่าย นอกจากเงินและเสื้อผ้าที่ติดตัวมาแล้วคุณยายมีสมุดสวดมนต์ที่มีบทสวดภาษาจีนติดตัวมาด้วย คุณยายเห็นว่าแม่บ้านได้มาตรวจกระเป๋แล้วเห็นว่าไม่มีของมีค่าอย่างอื่นติดมาด้วยแม่บ้านจึงได้เก็บของทั้งหมดใส่ไว้ในตู้เสื้อผ้า ในช่วงแรกๆ คุณยายรู้สึกไม่คุ้นเคยกับกิจกรรมต่างๆ เช่น การสวดมนต์ในตอนเช้าที่ทุกคนจำเป็นจะต้องเข้าไปสวดในห้องพระและจะมีคนคอยเช็คจำนวนคนสวด เนื่องจากคุณยายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน เคยสวดแต่ภาษาจีน แต่มาที่นี่ต้องสวดมนต์เป็นภาษาบาลี ช่วงแรกๆ คุณยายจะได้แต่เพียงพนมมือและฟังตามเรื่อยๆ จนคุ้นและสามารถสวดตามได้ในภายหลัง แต่บทสวดเดิมที่คุณยายนำติดตัวมานั้นคุณยายมีความเชื่อถือและเห็นว่ามีคุณค่าศักดิ์สิทธิ์ และจะใช้สวดเพื่อขอพรนั้น คุณยายจะนำมาสวดก่อนเวลาสวดมนต์ของบ้านพักฯ ครึ่งชั่วโมง และอยู่รอเพื่อร่วมสวดมนต์ภาษาบาลี ต่อไป

ยีนหยดอย่างอบอุ่น

การเข้ามาอยู่ในบ้านพักฯ สำหรับบางคนอาจรู้สึกเปลี่ยวเหงาแต่สำหรับคุณยายพื้นที่แห่งนี้เต็มไปด้วยกำลังใจและมิตรภาพที่เอื้ออาทร คุณยายได้คลำเจอก้อนเนื้อที่เต้านมเมื่อ 5-6 ปีก่อนและได้ให้พยาบาลช่วยดู พยาบาลเห็นว่าไม่มีอะไรน่าเป็นห่วงจึงปล่อยไป จนมาต้นปีคุณยายรู้สึกเจ็บ พยาบาลจึงได้ส่งไปที่โรงพยาบาล และแพทย์ได้ทำการตรวจชิ้นเนื้อ พบว่าเป็นมะเร็งระยะที่ 4 เมื่อคุณยายทราบข่าวสิ่งแรกที่คุณยายแสดงออก คือ หัวเราะ ตอนนั้นคุณยายไม่ได้รู้สึกกลัวเพราะกลับไปนึกถึงตอนในช่วงวัย 40 ต้นๆ คุณยายล้มป่วยเป็นอัมพฤกษ์ ชีงขวา ทำให้ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ จึงถูกส่งให้มาอยู่กับญาติที่ชายชนมบั้งซึ่งได้ปูเตียงให้คุณยายนอนข้างเตาอบ และทำเชือกให้คุณยายได้โหนตัวไปห้องน้ำ ระหว่างที่นอนพัก คุณยายมองไปรอบตัว และถามตัวเองว่าชีวิตตัวเองจะบัดซบไปถึงไหนถ้าอยากรู้ว่าชีวิตจะไปอย่างไรต้องลุกขึ้นให้ได้ คุณยายได้ใช้มือจับเชือกและพยุงตัวเองขึ้นมาจากเตียงพอลุกทำให้ปัสสาวะและอุจจาระไหลเปื้อนที่นอนทั้งหมด พอดีมีคนงานอายุประมาณ 12 ปี มาเห็นเข้าจึงเข้าไปช่วยเช็ด และทำความสะอาดให้ และหลังจากนั้น คนงานได้ช่วยซื้อยาหม้อพาไปพบแพทย์และพาไปออกกำลังกายในช่วงที่มีเวลาว่างจากการทำงาน

หลังจากนั้นอีกไม่นานคุณยายมีอาการขาบวม และไปตรวจพบว่า ตนเองเป็นโรคหัวใจ คุณยายได้ไปพบแพทย์และรับยามาทาน ในระหว่างที่ทานยาคุณยายรู้สึกว้าวถ้าใจเราอ่อนแอคงไม่มีทางที่จะหายจากอาการป่วยได้ อีกทั้งหากมีแต่อ่อนแอ รู้สึกหดหู่ใจ จะทำให้คนเราจะต้องนอนอยู่บนเตียง

ทำอะไรไม่ได้ ดังนั้นการเป็นมะเร็งระยะที่ 4 ที่คนรอบข้างต่างตกใจ แต่สำหรับคุณยายแล้วไม่ได้รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ยากลำบากเกินกว่า ความเข้มแข็งของใจตัวเองที่จะต่อสู้กับโรค

ความกลัวเกิดขึ้นเมื่อแพทย์ได้ตัดสินใจให้คุณยายเข้าห้องผ่าตัดกระทันหัน คุณยายไม่ได้กลัวเจ็บ แต่กลัวว่าถ้าตายไปแล้วจะไม่มีโอกาสได้เห็นชีวิตอีก ในระหว่างที่กำลังเข้าห้องผ่าตัด พยาบาลของบ้านพักฯ ได้ไปให้กำลังใจคุณยาย คุณยายยอมรับว่าตอนนั้นกลัวมาก แต่พยาบาลมาจับมือแล้วพูดว่า “คนเราไม่ว่าจะมาจากไหน แม้แต่พระพุทธเจ้ายังตายเลย มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้นะยาย” ยายรู้สึกอุ่นใจที่มีคนมาให้กำลังใจ เพราะยายรู้สึกว่าในยามป่วยหรือยามปกติ ยายไม่เคยได้รับความรู้สึกอย่างนี้มาก่อนเลย พอพยาบาลพูดยายได้ตอบกลับไปด้วยว่ายายไม่กลัวแล้ว ยายพร้อมผ่าตัดแล้ว

ในระหว่างฟื้นจากยาสลบ ตื่นมายายหิวมาก จึงได้ตื๋มนมเข้าไป และปวดเข้าห้องน้ำ แต่ไม่สามารถกลืนได้จึงราดออกมาที่เตียง และการที่มาอยู่ในโรงพยาบาลของรัฐ ยายเห็นว่าจะต้องมีญาติมาช่วยดูแล แต่ยายตัวคนเดียว พอทำเตียงสกปรก ยายน้ำตาไหล ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะเจ็บแผลมากจะลุกขึ้นก็ไม่ไหว แต่ยายเห็นว่าเป็นความโชคดีที่มีเด็กผู้หญิง ที่มาเยี่ยมแม่เพียงข้างๆ ช่วยเช็ดทำความสะอาด สะอาด แล้วพาไปห้องน้ำ แล้วตอนเด็กผู้หญิงกลับบ้านยังฝากเงินให้ยายใช้อีก 50 บาท ยายเห็นว่าเป็นบุญคุณในชีวิตมาก ไม่มีโอกาสได้ตอบแทน ทำได้เพียงการสวดมนต์ไปให้

ช่วงเย็นได้มีเจ้าหน้าที่จากบ้านพักฯ ไม่ว่าจะเป็น ผู้ปกครอง นักสงเคราะห์ พยาบาล แม่บ้าน ได้มาเยี่ยมพร้อมกับนมและผลไม้ คุณยายรู้สึกดีใจมาก แม้จะไม่ใช่วิธีที่เหมือนกับญาติ คุณยายเห็นว่า แม้ช่วงที่อยู่คนเดียวยังไม่มีการมาเยี่ยม คุณยายต้องช่วยเหลือตัวเองในการขับถ่าย ห้องน้ำจะเป็นโถนั่งยอง ต้องแขวนขวดน้ำเกลือกับประตู ช่วยตัวเองและเจ็บแผลมาก แต่เมื่อมีคนมาเยี่ยมยายรู้สึกดีใจ และ “อุ่นใจจริงว่ายังมีคนมาเยี่ยมเยียน”

การอ่านหนังสือ กิจกรรมที่เติมเต็มและสร้างตัวตน

จากชีวิตที่จบประถมศึกษาปีที่ 2 และรู้สึกน้อยใจในการขาดโอกาสในชีวิต ทำให้ชีวิตนั้นไม่ก้าวหน้าอย่างที่ใจปรารถนา แต่กระบวนการเรียนรู้ในชีวิตมิได้หยุดเพียงแค่นั้น มีอยู่ครั้งหนึ่งในช่วงที่อาศัยอยู่กับหลาน คุณยายพบข้อความบนหนังสือของหลานที่ว่า “อย่าไว้ใจมนุษย์ มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน” ข้อความดังกล่าวทำให้คุณยายหยิบหนังสือเล่มนั้นขึ้นมาอ่าน และอ่านเรื่อยไป แต่การอ่านนั้นจะต้องเป็นช่วงที่เจ้าของบ้านไม่อยู่ หรือแอบอ่านเพื่อไม่ให้ถูกตำหนิว่าอู้งาน หรือบางครั้งคุณยายจะใช้ช่วงเวลาที่ออกไปซื้อของและแวะตามแผงหนังสือเพื่อยืมอ่านหนังสือพิมพ์หรือนิตยสาร ไม่ว่าจะเป็น สยามนิกร พิมพ์ไทย การได้อ่านหนังสือจึงเป็นช่วงที่มีความสุขแต่บางครั้งต้องรีบ และลุกลี้ลุดลอน

เมื่อคุณยายได้เข้ามาในบ้านพักฯ ได้มีการเปลี่ยนนักสังคมสงเคราะห์ และได้มีการออกกฎระเบียบใหม่ว่า ทุกคนจะต้องมีกิจกรรมทำอย่างใดอย่างหนึ่ง คุณยายจึงเลือกอ่านหนังสือโดยส่วนใหญ่จะนั่งบ้าง นอนบ้าง แต่จะอยู่ที่เตียงไม่ได้ไปอ่านที่อื่น เพราะหากเมื่อยจะได้หาที่นั่งหลับได้ง่าย สำหรับหนังสือพิมพ์คุณยายจะอ่านข่าวการเมือง สารคดี ข่าวสารทางการแพทย์ คุณยายเห็นว่าการอ่านหนังสือทำให้มีความรู้ฉลาดขึ้น มีสมาธิขึ้น ถ้าไม่อ่านหนังสือจะเป็นคนโง่มาก อีกอย่างหนึ่งหนังสือทำให้คุณยายรู้สึกสบายใจไม่คิดเรื่องอื่นให้ฟุ้งซ่านและเห็นว่าหากตนมีโอกาสเช่นนี้ในตอนที่ชีวิตคงไม่ต้องมาอยู่ที่นี่และคงได้เป็นดอกเตอร์ไปแล้ว

บุคคลที่คุณยายได้รับทราบ และติดตามข่าวจากหนังสือพิมพ์และหาหนังสืออ่านเพิ่มเติมคือชีวิตของคุณทักษิณ ชินวัตร คุณยายทราบว่ามีคนที่ไม่ชอบคุณทักษิณมาก ทั้งในเรื่องคอร์รัปชัน แต่สิ่งที่คุณยายประทับใจในตัวทักษิณ คือ คุณยายเห็นว่าคนที่เป็นคนจีนเหมือนกัน และในอดีตที่ผ่านมาพื้นฐานะยากจน แต่ด้วยความพยายามทำให้ทักษิณสามารถเรียนจบเป็นดอกเตอร์ และเป็นนายกรัฐมนตรีได้ ในระหว่างที่ทักษิณลงสมัคร คุณยายได้สวดมนต์ในห้องพักเพื่อให้ได้รับการเลือกตั้ง และจากความประทับใจในประสบการณ์ชีวิต คุณยายได้จดที่อยู่ของคุณทักษิณจากหนังสือพิมพ์และตามไปพบ แม้จะไม่เจอแต่คุณยายรู้สึกมีความสุขมากที่ได้เห็นบ้านที่สร้างจากน้ำพักน้ำแรงของคนที่มีความพยายาม และมีโอกาสทางการศึกษา

ในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน ในช่วงเช้าหลังจากรับประทานอาหารเช้าแล้วจะเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนจะต้องอยู่รวมกันที่ห้องประชุม เพื่อรับทราบกิจกรรม และฟังข่าวที่นักสังคมฯ จะอ่านจากหนังสือพิมพ์ อีกทั้งมีการถามความคิดเห็นจากคนชราเป็นระยะ ช่วงเวลาของกิจกรรมดังกล่าว คุณยายจะได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นข่าว และได้ถามข้อมูลต่างๆที่คุณยายสงสัย สิ่งที่เกิดขึ้น คุณยายรู้สึกเหมือนมีคนรับฟังและได้ตอบกับคุณยายในเรื่องเดียวกัน ไม่ได้อยู่ในฐานะของเจ้านายลูกจ้างที่ต้องคอยรองรับอารมณ์หรือหวาดกลัวว่าจะถูกไล่ออกจากบ้าน แต่การพูดคุยที่เกิดขึ้นเรื่องข่าวสารบ้านเมืองมิใช่การโต้แย้งหรือไม่เห็นด้วยในเรื่องกฎระเบียบ แต่เป็นการพูดคุยร่วมกันเพื่อพัฒนาสมอง อีกทั้งคุณยายมีความเห็นว่านักสังคมฯ มีความรอบรู้ในเรื่องต่างๆ บางโอกาสจึงได้มีการพูดคุยเรื่องประวัติศาสตร์ หรือบางครั้งจะเป็นคุณยายที่ได้เล่าชีวิตในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้นักสังคมฯ ฟัง

กระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นไม่ได้เริ่มกันและสิ้นสุดที่นักสังคมฯ แต่ในระหว่างการดำเนินชีวิตประจำวัน คุณยายจะนำกรณีของการเจ็บไข้ได้ป่วยของตนเองผสมผสานกับความรู้ที่ได้รับจากการอ่านหนังสือมาบอกเล่าให้เพื่อนได้ฟัง ดังเช่นคุณยายเห็นว่าการที่ตนเป็นโรคอัมพฤกษ์นั้นเกิดจากการที่ตนเองชอบบริโภคของหวานน้ำกะทิ เช่น ลอดช่องน้ำกะทิ จึงทำให้เกิดเส้นเลือดอุดตัน

ตันและทำให้เกิดล้มป่วย หรือการที่ตนเป็นมะเร็งเต้านมนั้นคุณยายได้คิดทบทวนพฤติกรรม การรับประทานจากการอ่านหนังสือพิมพ์คอลัมน์ สุขภาพ และเห็นว่าการที่ตนชอบรับประทานผักสด และในปัจจุบันนี้มียาฆ่าแมลงมากทำให้ล้างไม่สะอาดและเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นโรคนี้อได้ คนที่ยาย จะพูดคุยด้วยเพื่อสรุปประเด็น หรือเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟัง แม้จะมีน้อยเพราะยายเห็นว่าหากไปพูดกับ คนอื่นอาจจะไปก่อความรำคาญและกลายเป็นเรื่องทะเลาะวิวาทกันได้ ดังนั้นข้อมูลข่าวสารบางเรื่อง คุณยายจึงเลือกที่จะเล่าให้กับเพื่อนที่คุณยายรู้จักว่าเขาฟังเราได้ ดังเช่นกรณียายวิไลเห็นว่ายายซุบ เป็นคนที่ตนสนิทที่สุดเพราะจะคอยดูแล ตอนที่ยายออกจากโรงพยาบาล ยายวิไลเห็นว่าคงเป็นเพราะ ตัวเองเป็นคนรับฟังและไม่พูดต่อจึงทำให้ยายซุบมักมาเล่าเรื่องต่างๆ ให้ตนฟัง และจากความสนิทสนม ที่เกิดขึ้น จึงทำให้รู้ว่ายายซุบอยากรู้และชอบฟังข่าวสารเรื่องสุขภาพ และเมื่อมีข่าวสารที่น่าสนใจ ยาย จึงมักไปเล่ารายละเอียดให้ฟังกันเสมอ กระบวนการที่คุณยายได้ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความ คิดเห็น แม้จะไม่สามารถทำได้กับทุกคนในทุกเรื่อง แต่กระบวนการในการสื่อสารที่เกิดขึ้นคุณยายได้มี การใคร่ครวญว่าจะมีการสื่อสารเรื่องใดกับใคร และในพื้นที่ใด ดังนั้น ช่วงเวลาที่คุณยายอยู่ในบ้านพัก ฯ จึงเป็นช่วงที่คุณยายรู้สึกมีความสุขที่สุด เพราะได้มีโอกาสได้เพิ่มพูนความรู้อย่างอิสระ การที่คุณ ยายได้เติมเต็มความฝันในการเรียนรู้ผ่านการมีอิสระในการอ่านหนังสือ ทำให้คุณยายอยากเห็นการ เปลี่ยนแปลงและความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในข้างหน้า

บทที่ 5

การคุกคามประสบการณ์ชีวิตของคนชรา

เส้นทางการสร้างความเป็นคนชรา

มนุษย์ต่างคาดหวังที่จะมีชีวิตได้ดังจินตนาการ ชีวิตที่โลดแล่นของบางคนมีทั้งสุขและทุกข์ บางคราวมันคงราวกับควบคุมชีวิตได้ดังปรารถนา แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปการก้าวเดินบนถนนสายแห่งชีวิตสำหรับบางคนกลับยากลำบากขึ้นเรื่อย ๆ การมีอายุเพิ่มมากขึ้น หรือมีลักษณะความชราภาพปรากฏขึ้นทำให้การเดินบนถนนสายนี้อาจขรุขระจนยากที่จะบังคับชีวิตให้เดินไปตามความคิดฝัน ร่างกายที่ผ่านการขับเคี่ยวประสบการณ์มายาวนานกลับมีความหมายแค่เพียงคนชราซึ่งเป็นวัยแห่งการพึ่งพิงและเป็นภาระให้กับสังคม กระบวนการประกอบสร้างความหมายให้มนุษย์กลายเป็นบุคคลด้อยโอกาสไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่ใดเป็นการเฉพาะแต่เมื่อภาพตัวตนได้ถูกทำให้มีความหมายสากล ปฏิบัติการที่กระทำการลบเลือนความหมายแห่งตัวตนจึงเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ในการดำเนินชีวิต

ในสังคมที่ให้คุณค่ากับมนุษย์จากประสิทธิภาพในการผลิต หรือความสามารถในการเป็นแรงงานของระบบทุนนิยม สภาพร่างกายที่อ่อนล้าไร้กำลังย่อมกลายเป็นภาพที่ขัดกับคุณค่าของมนุษย์ในลักษณะดังกล่าว อีกทั้งการยึดหลักปัจเจกชนนิยมให้เป็นตัวขับเคลื่อนความคิด และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทำให้การก้าวผ่านในแต่ละช่วงของชีวิตถูกพิจารณาให้กลายเป็นเรื่องส่วนตัว หรือเป็นผลจากการกระทำในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ดังนั้นแม้ว่าครั้งหนึ่งมนุษย์จะเคยมีการใช้ชีวิตร่วมกันเพื่อต่อสู้และสร้างฐานะที่มั่นคงให้กับสมาชิกในครอบครัว และแม้ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันในความสัมพันธ์ทางสายโลหิตในฐานะญาติพี่น้อง แต่ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของปัจเจกชนนิยมซึ่งมองคุณค่ามนุษย์ตามฐานเศรษฐกิจทุนนิยม มีส่วนทำให้การเรียนรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์นั้นเป็นความผูกพันเชิงผลประโยชน์ หรือความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ดังนั้นเมื่อร่างกายเริ่มอ่อนแอด้วยโรคภัยต่างๆ จึงดูราวกับว่าคนชราไม่มีความสามารถในการเกาะเกี่ยวหรือสานต่อความสัมพันธ์นั้นได้ การไร้ความสามารถดังกล่าวจึงทำให้คนชรารู้สึกว่าคุณค่าตนเองเป็นผู้กระทำให้สายสัมพันธ์กับมนุษย์ในกลุ่มอื่นๆ ของสังคมขาดหาย เมื่อสายสัมพันธ์ถูกบั่นทอนจากลักษณะทางกายภาพแล้ว คนชราในสายตาของคนในสังคมหรือแม้กระทั่งญาติพี่น้องที่เคยมีประวัติศาสตร์แห่งชีวิตร่วมกันมา จึงแทบจะไม่มีคุณค่าหรือได้รับความไว้วางใจให้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวหรือสังคม

การปฏิเสธคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชรามิได้ปรากฏเพียงแค่ความสัมพันธ์ส่วนตัว แต่กระบวนการปฏิเสธคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์นั้นได้กระทำการอย่างเป็นเครือข่ายผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดบริการสาธารณะแม้ว่าจะอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่า

ทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงบริการต่างๆ ของรัฐได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน แต่สิทธิดังกล่าวถูกคิดอยู่ภายใต้ภาพของพลเมืองในลักษณะปกติ หรือในแบบของร่างกายของคนหนุ่มสาว แม้สังคมจะอ้างว่าคนชรามีสิทธิที่จะใช้บริการต่างๆ แต่การเข้าถึงสิทธินั้นกลับถูกจำกัดด้วยลักษณะทางกายภาพที่ไม่สอดคล้องกับพื้นที่หรือสิ่งก่อสร้างทางสังคม ดังนั้นความรู้สึกว่าสภาพร่างกายของตนเองนั้นไม่เหมาะสมกับการใช้ชีวิตในสังคม หรือรู้สึก “สร้างความวุ่นวายให้กับเขาไปหมด” ไม่ได้เกิดขึ้นจากความรู้สึกภายในของตนเพียงอย่างเดียว แต่ความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อคนชราได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ในสังคม ดังนั้นแม้ว่าคนชราจะได้รับสิทธิในฐานะพลเมืองของรัฐในการเข้าถึงบริการต่างๆ แต่กระบวนการเข้าถึงสิทธิดังกล่าวได้กลายเป็นความพยายามส่วนบุคคล และบางครั้งคนชราจำเป็นต้องรับบริการจากบริการสาธารณะของรัฐ เช่น การดูแลรักษาพยาบาล แต่การที่ร่างกายนั้นไม่สอดคล้องกับพื้นที่ทางกายภาพจึงทำให้การเข้าถึงสิทธิกลับกลายเป็นเรื่องของ “โชคชะตา” ที่คนชราไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะได้รับการดูแลในฐานะพลเมืองของรัฐหรือไม่

นอกจากนี้ความไร้ตัวตนของคนชราไม่ได้เกิดขึ้นแค่เพียงการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางกายเท่านั้น แต่เมื่อคนในสังคมได้พิจารณาเห็นว่าคนชราเป็นเพียงคนด้อยโอกาส และความด้อยโอกาสนั้นถูกให้ความหมายในลักษณะของการเหมารวม เช่น มีการศึกษาน้อย มีฐานะยากจน ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมที่มีต่อคนชราจึงเต็มไปด้วยท่าทาง คำพูดที่สอบถามถึงความสามารถของมนุษย์ที่ควรจะมีตามวิถีทุนนิยม การสนทนาร่างกายได้รอบคอบคิดดังกล่าวนอกจากจะสร้างความรู้สึกคับแค้นใจในความชราแล้ว ยังทำให้คนชรารู้สึกแปลกแยกกับลักษณะทางกายภาพของตนเอง ถึงแม้ว่าด้านในจิตใจต้องการเรียกร้องออกมาว่าร่างกายที่เห็นเป็นเพียงภาพความชราเท่านั้น แต่ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำให้สิ่งแรกที่คนชราได้กระทำตอบกลับปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวคือการมองสำรวจตัวเอง และใคร่ครวญถึงความแตกต่างของตนเองกับบุคคลอื่น สิ่งที่เกิดขึ้นจึงสะท้อนให้เห็นว่านอกจากอำนาจจะสร้างความแตกต่างระหว่างมนุษย์แล้ว ความแตกต่างดังกล่าวได้เข้ามากำกับความสัมพันธ์ และสร้างความรู้สึกละแวกต่อตนเองให้กับคนชรา หากพิจารณาจากกระบวนการสร้างความรุนแรงของอำนาจแล้วจะเห็นว่าความเจ็บปวดที่คนชราได้รับจากความรู้สึกว่าตนเองด้อยคุณค่ายังไม่รุนแรงเท่ากับการถูกตอกย้ำความด้อยคุณค่าจากการมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ ดังเช่นการถ่ายทอดความรู้สึกของตาสุภาพที่เกิดขึ้นในขณะและหลังจากการมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่องค์กรการกุศล

เข้าไปถึงนะ บอกว่าจะมาบริจาคเงิน คำถามแรกเลยคือ เซ็นชื่อเป็นไหม หรือจะเขียนชื่อเป็นไหมรู้แต่ ถามนี้โอ้โฮ พุดอย่างสนุกๆ ก็อึ้งจ๊อเหลือใจไปเลย อึ้งเลยแล้วไปคิดนะทำถึงขนาดนี้เลยหรือ คุณคิดให้ดิเนะ ถามอย่างนี้หมายความว่ายังไง ผมมานั่งนึกทำไมเขาถึงถามผมแบบนี้เนะ คงคิดว่าผมมาขอเขากิน เหมือนคนแก่ทั่วไป แก่ แล้วคงโง่ ทำท่าเซ่อซ่าอยู่ตรงถนน ผมคิดว่าเขาต้องคิดอย่างนี้ ไม่น่าหละถามเราเซ็นชื่อเป็นไหม

การตกย้ำความด้อยประสิทธิภาพชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อร่างกายอยู่ภายใต้พื้นที่ทางการแพทย์ที่ได้กระทำการสร้างความหมาย เฝ้ามองและกำกับการแสดงออกของมนุษย์ ความรุนแรงทาง การแพทย์ที่ได้กระทำต่อคนชราเป็นไปตามหลักมาตรฐานของวิชาชีพ หรือกล่าวได้ว่าความเป็น วิชาชีพได้ถูกนำมาใช้ได้แย่งเพื่อลบล้างความน่าเชื่อถือของความรู้ชุดอื่น ดังเช่นจากการที่ตาสุมภาพได้ รักษาอาการต้อหินและต้อกระจกที่ตาเป็นระยะเวลาหนึ่งทำให้ตาคุ่นเคยกับวิธีการใช้ยา และจำได้ว่า ชื่อยาที่ปรากฏอยู่บนหน้าขวดใช้สำหรับรักษาโรคใด แต่ครั้งหนึ่งเมื่อตาได้หยิบยามาตรวจสอบ ตาเห็นว่า ยาทั้ง 2 ขวด ติดฉลากยาสลับกัน และเมื่อตาได้แจ้งกับเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ว่ามีการติดฉลาก วิธีการใช้ยาผิด แต่แพทย์ได้ตั้งข้อสังเกตกับตาว่า อาจเป็นเพราะความเสื่อมโทรมทางร่างกายของคุณ ตาจึงทำให้คุณตาเกิดความงุนงงจนเกิดความเข้าใจว่ามีการติดฉลากยาผิด ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวได้ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการตรวจสอบของคนชราที่ได้กระทำอยู่บนฐานของการสั่งสมประสบการณ์ ชีวิตนอกจากจะไม่ได้รับการรับรองว่ามีความน่าเชื่อถือแล้ว ความรู้จากประวัติศาสตร์ชีวิตยังถูกตอบโต้และล้มล้างความเชื่อมั่นด้วยคำอธิบายที่อยู่บนฐานของวิทยาศาสตร์ ข้อสังเกตจากผู้เชี่ยวชาญจึง สามารถพลิกความหมายของปรากฏการณ์ให้กลายเป็นความบกพร่องของคนชรา และขณะเดียวกัน คนชราเองกลับรู้สึกถึงเลต่อความตัดสินใจของตัวเองอยู่ไม่น้อยเช่นกัน

นอกจากนี้ร่างกายที่อยู่ภายใต้พื้นที่แห่งอำนาจ อีกทั้งคนชราได้ตัดสินใจให้การวิเคราะห์ และรักษาอาการเจ็บปวดทางร่างกายอยู่ในดุลยพินิจของแพทย์แล้ว สิ่งหนึ่งที่ภาคปฏิบัติการของ อำนาจใช้ในการคิดคำนึงในการรักษา คือ อัตถประโยชน์ของมนุษย์ที่จะมีต่อสังคม ดังนั้นร่างกายที่ จะต้องเสื่อมสลายไปตามวงจรของชีวิตก่อนคนวัยอื่นในสังคม ร่างกายดังกล่าวจึงถูกเพิกเฉยต่อ ความรู้สึกทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บปวด ปฏิบัติการที่การแพทย์นอกจากจะนิยามความหมาย ลักษณะทางกายภาพแล้วยังสามารถล่วงล้ำเข้าไปกำกับความรู้สึก หรือจัดระเบียบความรู้สึกของ มนุษย์ให้อยู่ภายใต้การวินิจฉัยทางการแพทย์ ดังเช่นความเจ็บป่วยเรื้อรังมายาวนาน ทำให้คนชราได้มี การศึกษาถึงขั้นตอนการรักษา ค่าใช้จ่ายในการผ่าตัดเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย และได้แจ้งให้แพทย์ได้ ทราบว่าตนนั้นสามารถที่จะรับผิดชอบค่ารักษาได้ และได้ขอให้แพทย์ช่วยทำการรักษาเพราะอาการ เจ็บปวดอย่างเรื้อรังนั้นเป็นมากจนยากที่จะทนได้ แต่วินิจฉัยทางการแพทย์ที่อยู่บนฐานคิด “ความ คุ่มค่าของการมีชีวิตอยู่ในอนาคต” และเมื่อแพทย์เห็นว่านอกจากร่างกายจะทนไม่ไหวกับการผ่าตัด แล้ว ยังได้ลงความเห็น “ค่ารักษานั้นค่อนข้างสูง คงไม่คุ้มกันนะ” ถึงแม้คนชราจะตอบโต้กลับด้วย การทวงถามความรู้สึกในฐานะมนุษย์ว่า “หากหมอเจ็บเหมือนยาย หมอจะทำการรักษาไหม” แต่ ความคิดของการรักษาที่อยู่บนความแตกต่างระหว่างเหตุผลทางการแพทย์ และความรู้สึกของคนชรา ทำให้ความรู้สึกต่างๆ ของคนชราถูกจับจองและตีความอยู่เพียงแค่นี้ในบริบททางการแพทย์

กระบวนการดังกล่าวจึงทำให้การแสดงความรู้สึกของคนชราถูกตีความเป็นเรื่องส่วนตัวซึ่งด้วยคุณค่ากว่าความรู้สึกที่ตัดสินอยู่บนหลักการ

เมื่อความเป็นคนชราเป็นเรื่องทางวัฒนธรรมไม่น้อยไปกว่าการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ความชราจึงแตกต่างไปจากความเป็นหนุ่มสาว มายาคติของการเป็นหนุ่มสาว คือ เป็นกลุ่มคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบความท้าทายตามการเปลี่ยนแปลงของโลก เมื่อมายาคติของคนชรามีลักษณะตรงข้าม คือ เชื่องช้า ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมหนึ่งที่ใช้ในการกีดกันมนุษย์ออกจากศูนย์กลางของสังคมคือ “การเกษียณอายุ” การลดทอนพลังมนุษย์ผ่านพิธีกรรม การเกษียณอายุมิได้สร้างความรื่นรมย์ให้กับคนชราตามแม่บทหลักเท่าไรนัก ดังเช่นวาทกรรมหลักที่เห็นว่า ช่วงชีวิตหลังเกษียณอายุนั้นเป็นช่วงเวลาที่มีความสุข เนื่องจากจะได้มีเวลาพักผ่อนมากขึ้นหลังจากที่ได้ทำงานหนักมาค่อนชีวิต รวมทั้งยังจะมีเวลามากพอที่จะท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ ที่อยากจะไป หรือทำในสิ่งที่อยากจะทำ มีเวลาอยู่กับลูกกับหลานมากขึ้น แต่กระบวนการเหล่านี้กลับสร้างความเจ็บปวดให้เกิดขึ้น หรือกล่าวได้ว่าในฐานะที่คนชราเป็นประชากรของรัฐ การสร้างระเบียบวินัยประการหนึ่งเพื่อควบคุมประชากรกลุ่มนี้ คือการสร้างความเจ็บปวดที่คนชราต้องอดทนต่อการตัดสายสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่เคยมีสัมพันธ์หรือมีความหมายต่อการดำรงชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับศูนย์กลางของสังคมในที่สุด และเพื่อให้การควบคุมประชากรเป็นไปอย่างดี รัฐได้สร้างกิจกรรม และพื้นที่ต่างๆ เพื่อรองรับกับคนชรา เช่น การเข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุ หรือกรณีของยายเจนจิต แม้จะปลดเกษียณจากงาน เมื่ออายุ 60 ปี ยายได้หากิจกรรมต่างๆ มากมาย เช่น อ่านหนังสือ ดูละครเวที หรือไปชมการแสดงในพิพิธภัณฑ์เป็นบางครั้งก็ตาม แต่ยายมักจะต้องต่อสู้กับความว่าเหวที่แม้จะปฏิสัมพันธ์กับผู้คน แต่ไร้ความหมายและความผูกพัน บางครั้งยายเดินไปมาในห้องต่างๆ ของบ้าน จนไม่รู้จะเดินไปที่ไหน แม้จะเดินเหินได้คล่องแคล่ว แต่เมื่อนึกถึงว่า ตัวเองเกษียณแล้ว “ก็ปวดใจกับความชราอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน”

แม้ครอบครัวจะเป็นพื้นที่หนึ่งที่ถูกจัดไว้สำหรับคนชรา แต่พื้นที่ดังกล่าวมิได้ปลอดภัยจากอำนาจรัฐและทุนนิยม หรือครอบครัวได้กลายเป็นตัวแทนของรัฐในการสร้างความเป็นชายขอบให้กับคนชรา เนื่องจากหน้าที่หรือศีลธรรมประการหนึ่งของครอบครัวสมัยใหม่ คือ การดูแลเด็กให้ดีเพื่อเติบโตขึ้นมาเป็นอนาคตของชาติ สมาชิกในครอบครัวรวมถึงคนชรา จึงต้องทำสิ่งต่างๆ มากมายเพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนามากที่สุด ในที่นี้คุณค่าของสถานภาพความเป็นมนุษย์ในฐานะบุคคลพึงพาผู้อื่น จึงมีความแตกต่างระหว่างเด็กและคนชรา แม้รัฐจะพยายามนำเสนอคุณค่าภูมิปัญญาของคนชราที่เคยกระทำต่อครอบครัว ชุมชน สังคม แต่ภายใต้โลกทัศน์ของมนุษย์ที่ให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ ทั้งการผลิตและการบริโภค ภาวะไร้ความสามารถทั้งทางร่างกายและเศรษฐกิจของคนชราจึงดูหมัดหวังต่อสมาชิกของครอบครัวในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาครอบครัว จนทำให้มองไม่เห็นความน่า

อภิมรณในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนชราในมุมมองอื่น ดังเช่นเมื่อครั้งที่ยายราตรีมีทรัพย์สินเหลือจากการค้าขาย และตัดสินใจมาอยู่กับครอบครัว เพื่อหวังจะได้รับความปลอดภัยเหมือนครั้งแม่ยังมีชีวิตอยู่ หลานชาย หลานสาวมักให้การดูแล มาเยี่ยมเยียนตลอด และยายได้ช่วยเหลือทางด้านการเงินจนหลานสามารถเรียนจบปริญญาตรี แต่เมื่อเงินเริ่มลดน้อยลง เมื่อยายล้มป่วยได้ติดต่อเพื่อขอเงินจากหลานเพียงคำรักษาเท่านั้น นอกจากจะไม่มีเงินให้แล้วแม่แต่ขอร้องขอให้ไปส่งโรงพยาบาลยังถูกเมินเฉย ยายไม่เคยกล่าวโทษหลานชาย แต่กลับรู้สึกว่าคุณยายลำบากนั้นสาหัสเกินกว่าจะอยู่ตามลำพัง ยายจึงตัดสินใจขอเข้าบ้านพักคนชรา เพื่อหวังว่าในยามป่วยจะมีคนช่วยดูแล

บ้านพักคนชรา: ปฏิบัติการสร้างคุณค่าให้กับคนชรา

การละทิ้งบ้าน ญาติพี่น้อง และความทรงจำในบรรยากาศของห้องชีวิตที่ผ่านมา นั้น เต็มไปด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน บางคนเข้าบ้านพักคนชราเพราะความหิวกระหาย ต้องการความปลอดภัยในที่พักอาศัย หรือการดูแลโรคภัยไข้เจ็บ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความต้องการของมนุษย์แทบทั้งสิ้น แม้บางคนจะมีลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นไปอย่างเชื่องช้า แต่เมื่อตัดสินใจเข้ามาเป็นสมาชิกของบ้านพักคนชราแล้วชีวิตส่วนหนึ่งกลับต้องก้มลงต่ำเพราะคำพูด ท่าทีของคนรอบข้าง จากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการตั้งคำถามว่า มนุษย์มีเพียงแค่ความต้องการทางร่างกายอย่างเดียวเท่านั้นหรือที่จะทำให้มนุษย์อยู่รอดในสังคมได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี อีกทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม ซึ่งได้กระทำให้คนชรากลายเป็นความสิ้นเปลืองของยุคสมัยและต้องชดใช้ด้วยการแยกตัวออกไปอยู่สถาบันทางสังคมนั้น สำนักแห่งการชดใช้ที่เกิดขึ้นมิใช่การชดเชยบังคับแต่เป็นความยินยอมผ่านกระบวนการคุกคามประสบการณ์แห่งชีวิต และทำการประกอบสร้างคุณค่าโอกาสให้กับคนชราอย่างแยบยลและสลับซับซ้อน

ผู้เชี่ยวชาญ: ตัวแทนของอำนาจในการคุกคามประสบการณ์ชีวิตของคนชรา

ในสังคมสมัยใหม่การพึ่งตนเองได้เป็นสิ่งเสนาหา หรือเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์วิธีการหนึ่ง คือ การมีความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่เมื่อคนชราได้สมัครเข้าอยู่บ้านพักฯ การขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นกลับทำให้คนชราถูกตีตราว่าเป็นมนุษย์ที่ขาดความสมบูรณ์ แม้ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าร่างกาย ชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั้งพื้นที่ส่วนตัวและสาธารณะถูกเฝ้ามองกำกับให้แสดงออกโดยเจตจำนงของอำนาจ แต่พื้นที่ส่วนตัวสำหรับคนปกติแล้วไม่ได้เปิดต่อทุกคนในการเข้าร่วม เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการบำรุงรักษาร่างกายและการดำรงชีวิต เมื่อคนชราได้ไปแจ้งเจตจำนงขอเข้าอยู่บ้านพักฯ การแจ้งเจตจำนงและบอกรายละเอียดที่พักอาศัยมิได้เป็นเพียงการมอบเอกสารเพื่อแสดงความต้องการขอเข้าบ้านพักคนชราต่อเจ้าหน้าที่ แต่ปฏิสัมพันธ์ในฐานะนักวิชาชีพ

กับคนชรา และการมอบเอกสารได้กลายเป็นสัญญาณของการอนุญาตให้เจ้าหน้าที่สามารถเข้าไปรื้อล้ำพื้นที่ส่วนตัวได้อย่างยินดี ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบสภาพที่อยู่อาศัย การสอบถามประวัติครอบครัว การศึกษา การประกอบอาชีพ อาการเจ็บป่วย ฯลฯ ดังที่คุณยายอุมาได้เล่าให้ฟังว่า “เหมือนกับเป็นเจ้าของบ้านเช่าที่จะเข้ามาในบ้านของตัวเอง และตรวจสอบสภาพบ้านของตนว่าผู้เช่าทำบ้านเสียหายหรือไม่ แต่นี่ต่างกันคงเข้ามาดูว่าเราจนจนมช่อจริงหรือไม่”

เนื่องจากวิธีคิดของการรับคนชราเข้าบ้านพักฯ อยู่บนฐานคิดของการที่มองมนุษย์ในฐานะที่ด้อยความสามารถ อีกทั้งลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายภาพ ทำให้การพูดคุยระหว่างคนชรา และนักวิชาชีพมุ่งเน้นไปที่การศึกษาหรือหาสาเหตุของการสูญเสียความสามารถในการเป็นมนุษย์ การสอบถามที่อยู่บนเกณฑ์ภาวะปกติ (normal) ของมนุษย์ แม้จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต แต่ข้อเท็จจริงดังกล่าวกลับขาดความรู้สึก ขาดความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ การตัดสินใจของคนชราที่เกี่ยวข้องกับผู้คนและสถานการณ์หลากหลาย อีกทั้งท่าทางและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในเกณฑ์ภาวะปกติดังกล่าวยังได้ค่อยๆ แทรกซึม ก่อร่างสำนึกแห่งความด้อยโอกาสให้เกิดขึ้นกับคนชรา ดังเช่นการไต่รตรองถึงสถานภาพของตนเองของตาหวีศักดิ์ที่อยู่รายล้อมจากปฏิสัมพันธ์ด้วยท่าที่ดังกล่าวว่า

“ไม่มีใครมาถามคุณหรอกว่า คุณเป็นใคร มีอะไรในชีวิต มีแต่การถามและตรวจว่า ผมเอาสมบัติอะไรมา บ้าง และก็แยกผ้าห่ม ยาสีฟันของผมไปทิ้ง แล้วถามว่าทำไมผมอยู่กับครอบครัวไม่ได้ ผมมีรายได้เท่าไร... เรา ไม่ได้มองเราเป็น...เรามองเราเป็นคนจรจัด ไร้ที่พึ่ง เราไม่ได้ดูว่าตอนนี้เดิมสภาพมันมาอย่างไร ความรู้สึกเหมือนกับเราคงผิดพลาดมา ที่มาอยู่ในนี้ ”

ความสนใจในลักษณะทางกายภาพเข้ามาแทนที่เมื่อกระบวนการสอบถามข้อมูลส่วนตัวเริ่มเจือจางลง ในเวทีแห่งอำนาจเมื่อคนชราเซ็นชื่อรับทราบกฎเกณฑ์ต่างๆ แล้ว การกระทำดังกล่าวได้กลายเป็นนัยสำคัญของการอนุญาตให้ภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจสามารถเข้ามาจับจองและจัดระเบียบร่างกายให้เหมาะสมกับพื้นที่ในแต่ละจุด ร่างกายของมนุษย์ที่ครั้งหนึ่งสามารถเลือกพักผ่อนหรือใกล้ชิดกับบุคคลที่ตนปรารถนาได้ แต่เมื่ออยู่ในพื้นที่แห่งอำนาจที่ตนเองไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ได้จากความรู้สึก และประสบการณ์ส่วนตัวแล้ว ความหมายของการแสดงออก เช่น ลักษณะทางร่างกาย ท่วงท่าการเคลื่อนไหวที่ปรากฏต่อเจ้าหน้าที่ จึงถูกตีความภายใต้กรอบความรู้ทางการแพทย์ อีกทั้งความรู้ทางการแพทย์ได้ทำงานประสานกับเจตจำนงของพื้นที่ต่างๆ ในการจัดจำแนกร่างกายให้สอดคล้องกับพื้นที่ ดังนั้นเมื่อร่างกายคนชรามีการเปลี่ยนแปลงในทางกายภาพไม่ว่าจะเสื่อมลงหรือแข็งแรงขึ้น คนชราจะถูกโยกย้ายให้เข้าสู่พื้นที่ใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย การ

จัดประเภทคนชราที่อยู่ภายใต้ความรู้ทางการแพทย์ที่คนชราไม่สามารถเข้าใจ หรือในอีกด้านหนึ่ง ศาสตร์ทางการแพทย์จัดได้ว่าเป็นศาสตร์ลึกลับแต่ทรงพลังและกำกับความรู้สึกของคนชราอยู่ไม่น้อย เพราะแม้ว่าคนชราจะมีความรู้สึกผูกพันกับเพื่อน หรืออุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ในเรือนนอนเดิม อีกทั้งยังมีการให้เหตุผลถึงความผูกพันกับสิ่งต่างๆ ต่อเจ้าหน้าที่ แต่เงื่อนไขที่ใช้ในการย้ายเรือนนอนของคนชรากลับไม่ได้อยู่บนเหตุผลทางการแพทย์ที่มักถูกอ้างว่ามีความเป็นกลางและใช้ได้ทั่วไป แต่เป็น “ความรู้สึกกลัว” ที่คนชรานำมาเป็นเงื่อนไขในการยินยอมย้ายที่อยู่ นอกจากนี้กระบวนการปรับเปลี่ยนพื้นที่ที่เกิดขึ้นนั้นมิได้ต้องการจัดร่างกายให้เหมาะสมกับพื้นที่เท่านั้น แต่เป็นการจัดประเภทเพื่อตัดความสัมพันธ์อันหลากหลายของมนุษย์ในพื้นที่หนึ่งๆ (คนชราที่มีลักษณะแตกต่างกัน) ให้เหลือเพียงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีลักษณะหรือเงื่อนไขคล้ายคลึงกัน การปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อควบคุมความแตกต่างให้น้อยที่สุดจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจจะได้เรียนรู้การแสดงพฤติกรรมของคนชรา หรือสามารถเฝ้ามองได้ว่าบุคคลใดไม่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ ดังเช่นการสะท้อนความรู้สึกของยายอุมาต่อข้อกล่าวอ้างทางการแพทย์ว่า

ยายไปบอกกับเจ้าหน้าที่ว่าอย่าให้ยายย้ายไปเลย เข้ามาวันแรกก็มาอยู่เดียงนี้ คนข้างๆ ก็รักผูกพันกันดี ยายคอยช่วยเหลือนะ ใครจะเอาอะไรยายทำให้ทั้งนั้น แต่เจ้าหน้าที่เห็นว่ายายแข็งแรงดิ้นจะย้ายไปอยู่ตึกโน้น เพราะจะได้ไปร่วมกิจกรรมกับพวกเพื่อนด้วยกัน... ไม่ใช่เพราะความยากลำบาก ไปอยู่เรือนปกติต้องซักผ้า ล้างถาดอาหาร กางมุ้ง เก็บที่นอนเอง แต่เพราะยายกลัวต่างหาก ยายนอนคิดทั้งคืน ถ้ายายไม่ไปไม่รู้ว่ายางหน้าจะเป็นอย่างไร เรามาอาศัยเขาอยู่ ยายก็กลัวไปสารพัด ไม่ทำตามจะมีอะไรรอเราอยู่

คำอธิบายทางการแพทย์ได้กระทำการกำกับความรู้สึกของคนชราผ่านการสร้างความปรารถนาดีต่อความแข็งแรงทางร่างกาย โดยมีผู้เชี่ยวชาญทำหน้าที่ให้คำแนะนำและควบคุมการแสดงออก ในด้านหนึ่งแม้ว่าคนชราจะรู้สึกตัวว่าสิ่งที่ตนจะต้องกระทำนั้นเป็นระเบียบวินัยของบ้านพักฯ และขัดกับความสามารถของตนเอง แต่คนชรากลับไม่สามารถที่จะพลิกสถานการณ์ให้ตนเองกลายเป็นผู้กำหนดตำแหน่งในกิจกรรมนั้นๆ ได้ เพราะกระบวนการควบคุมความปรารถนาและการกำกับการแสดงออกได้กระทำในลักษณะที่เลือกสรรชีวิตในด้านที่มนุษย์ต้องทุกขทนทั้งทางร่างกายและจิตใจมาเป็นเงื่อนไขของการควบคุมการกระทำ อีกทั้งประสบการณ์ชีวิตในด้านที่ถูกนำเสนอขึ้น ยังสามารถเชื่อมโยงได้ดีกับข้อห้าม ข้อเสนอแนะ ซึ่งล้วนอ้างอิงกับความรู้ทางการแพทย์ ดังนั้นแม้ว่าคนชราจะรู้สึกกังวล คับข้องใจ ต่อการกระทำที่ฝืนความรู้สึก แต่คนชรากลับต้องยอมจำนนต่อสถานภาพดังกล่าว ดังเช่นการที่ยายราตรีประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ ทำให้การเคลื่อนไหวของยายยากลำบากขึ้น บ่อยครั้งที่มักจะล้มในระหว่างการออกกำลังกายหรือเดินไปร่วมถ่ายรูปแบบคำเชิญของแขก แต่คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่า “การออกกำลังกายจะช่วยรักษาอาการหลอด

เลือดหัวใจได้” รวมทั้งคำพูดที่ดังก้องภายในหัวว่าจะส่งให้ไปอยู่กระต๊อบรื้อๆ และคลานเข้าออกบ้านตามรอยทางสุนัขเหมือนเดิม ยายจึงต้องอดทนอยู่กับความคับข้องใจ และตั้งคำถามกับตัวเองเสมอว่า “หัวใจดวงน้อยของยายจะทนได้สักเท่าไร”

กระบวนการควบคุมให้คนชราสยบยอมจนแทบจะไม่กังขาต่อระเบียบวินัยของอำนาจกระทำโดยการสร้างความรู้สึกกลัวต่อร่างกายของตนเอง เช่น การสร้างคำอธิบายให้เห็นว่าความอ่อนแอของสุขภาพกลายเป็นสิ่งที่สร้างอันตรายให้กับตัวเอง หรือความชรากลายเป็นอันตรายกับคนชราเอง การสร้างความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นผ่าน “การสร้างความปรารถนาดีต่อความปลอดภัยในชีวิต” ซึ่งอยู่บนคำอธิบายทางการแพทย์ผ่านผู้เชี่ยวชาญที่แจ่มแจ้งให้เห็นว่า ความอ่อนแอของสุขภาพตามวัยชราทั้งความเสื่อมโทรมของพลังกำลัง สายตา ฯลฯ ทำให้คนชราไม่อาจจะดูแล ปกป้องกันตัวเองจากอันตรายได้ ภายใต้คำอธิบายดังกล่าวจึงได้มีการขอความร่วมมือจากคนชราไม่ให้ใส่เครื่องประดับที่มีค่า แม้ว่าสำหรับบางคนได้เก็บหอมรอมริบจนสามารถซื้อสร้อยทองใส่เป็นเส้นแรกในชีวิต หรือสำหรับบางคนเครื่องประดับที่มีค่ามิได้เป็นสิ่งแสดงฐานะทางเศรษฐกิจ แต่เป็นสัญลักษณ์แห่งความผูกพัน ความภาคภูมิใจในการทำงานของตน แต่ภายใต้คำอธิบายทางการแพทย์ได้ทำให้คนชราเห็นด้วยและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด บางคนได้นำไปฝากไว้กับเจ้าหน้าที่ที่สำนักงาน กระบวนการที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าการสร้างภาพลักษณ์แห่งความดี้อยโอกาสนั้น นอกจากจะมีการผลิตความรู้ผ่านผู้เชี่ยวชาญแล้ว การสร้างให้คนชราได้กลายเป็นผู้ร่วมสร้างภาพลักษณ์ หรืออำนาจได้สร้างให้คนชราเป็นทั้งภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจและเป็นผู้ถูกกระทำจากอำนาจในเวลาเดียวกัน กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้คนชราไม่รู้สึกขัดแย้งกับสภาพดังกล่าว แต่กลับให้ความร่วมมือในการขับเคลื่อนเครือข่ายของอำนาจอย่างยินยอม

ตึกสำนักงานเป็นที่ประจำการของนักวิชาชีพ แต่ในเรือนนอน โรงอาหาร และเรือนคนป่วยที่อยู่ไกลออกไป จะเห็นพี่เลี้ยงคอยดูแลลัดเปลี่ยนหมุนเวียนตลอดเวลา บางคนเดินไปตากผ้า เข็นรถใส่อาหาร ช่วยเก็บที่นอนหรือทำความสะอาดเรือนพักให้คนชรา พี่เลี้ยงส่วนมากไม่ได้จบการศึกษาในระดับวิชาชีพ บางคนมาจากครอบครัวชาวนา ฐานะยากจน จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น – ตอนปลาย บ้างมีอาชีพเป็นชาวนา ยามว่างจากการทำงานในไร่จะเดินเข้ามาเป็นอาสาสมัคร เพราะเห็นว่าตนมีประสบการณ์ดูแลผู้สูงอายุในบ้านมาก่อน แต่เมื่อเป้าหมายของรัฐต้องการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวให้เกิดขึ้นในบ้านพักฯ กระบวนการลบล้างความเป็นชาวบ้านจึงกระทำผ่านการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความเป็นนักวิชาชีพให้เกิดขึ้น เกณฑ์ดังกล่าวได้มีการกำหนดจำนวนชั่วโมงของการฝึกอบรม ความรู้ เนื้อหา และมีการประเมินผลเพื่อบรรจุให้เข้าทำงาน รวมถึงมีกำหนดให้เข้าอบรมเป็นระยะ แม้ในบ้านพักฯ จะมีการจำแนกแจกแจงบทบาทหน้าที่

มากมาย แต่กลไกทางอำนาจได้ทำให้ความหลากหลายของหน้าที่ในแต่ละบุคคลนั้นมีเป้าหมายเดียวกัน คือ มองคนชราในฐานะผู้ด้อยโอกาส และทำให้เห็นว่าการดูแลคนชราในสถาบันนั้นมีความแตกต่างจากการดูแลคนชราในครอบครัวและชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาความรู้ในระดับมาตรฐานเพื่อจัดการกับคนชรา ดังเช่นการบรรยายความรู้สึกของพี่เลี้ยงทั้งก่อนและหลังการเข้ารับการอบรมว่า

มาใหม่ๆ ทำแบบชนลูกชนพองเลย ไม่ชิน อยู่ๆ ไปมันก็ชิน ได้อบรมบ้าง พูดคุย ผู้ปกครองให้กำลังใจบ้าง ภูมิใจในอาชีพที่ตนเองสามารถให้ความช่วยเหลือแก่คนที่อ่อนแอ และชัดเจนกว่าเรา เราทำตามหน้าที่ ไปอบรมมาแล้ว เรารู้ว่าบทบาทเรามีแค่ตรงไหน บทบาทผู้สูงอายุแค่ไหน อย่างตายายในนี้ จะช่วยงานหลวงบ้าง นิดหน่อยได้ แต่การแนะนำเกินบทบาทนะ มาในนี้คุณเป็นผู้รับเหมือนกัน จะเคยเป็นอะไรมาบ้างข้างมากินข้าวवादเหมือนกัน ถือว่ามาเป็นผู้รับเหมือนกัน คักค์ครีเท่ากันนะ กินข้าวवाद

สายการบังคับบัญชาทำให้เห็นการกำหนดกรอบการทำงาน อำนาจและขอบเขตการทำงานของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน แต่ขณะเดียวกันได้ทำให้แต่ละฝ่ายรู้สึกว่าคุณเองมีอำนาจที่จำกัด ดังนั้นระบบการส่งต่อของขอบเขตงานทำให้ไม่มีใครสามารถครอบครองอำนาจได้อย่างชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันแต่ละฝ่ายต่างทราบดีว่าตนเองมีอำนาจการตัดสินใจเพียงใด เช่น พี่เลี้ยงนั้นจะดูแลและอยู่ใกล้ชิดคนชราที่สุด และรู้สึกว่าคุณเองมีหน้าที่ดูแลคนชรา ช่วยเหลือทำความสะอาด เตรียมอาหาร และหากมีการละเมิดกฎของบ้านพักหรือพูดจาหยาบค้ายจะไม่มีอำนาจในการลงโทษ แต่ทำได้แค่เพียงการว่ากล่าวตักเตือน และทำบันทึกถึงนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีตำแหน่งงานในระดับสูงกว่าในทางกลับกันนักสังคมสงเคราะห์ รู้สึกว่าแม้ตนเองจะมีอำนาจในการตัดสินใจว่าจะลงโทษในระดับใด เช่น การตัดเงินบริจาค ย้ายสถานสงเคราะห์ แต่ข้อมูลการตัดสินใจนั้นมาจากการวินิจฉัยของพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ เพราะตนเองไม่ได้อยู่ใกล้ชิดกับคนชรา แม้ลำดับการบังคับบัญชาจะชัดเจน แต่การส่งต่อของอำนาจที่ทำให้รู้สึกว่าผู้ใช้อำนาจแต่ละฝ่ายไม่มีอำนาจ แต่อีกด้านหนึ่งแต่ละฝ่ายกลับมีอำนาจและได้ช่วยกันประกอบสร้างอำนาจที่กระจัดกระจายขึ้นมาอย่างไม่รู้ตัว การจัดลำดับสายการบังคับบัญชาเมื่อดูจากแผนผังจะมีลักษณะบนลงล่าง แต่หากพิจารณาจากการขัดเกลาให้ร่างทรงของอำนาจมีบทบาทในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ แล้ว ลำดับการบังคับบัญชากลับเป็นความยกย่องของอำนาจที่ทำให้เจ้าหน้าที่ดูราวกับไม่มีอำนาจแต่กลับเต็มเปี่ยมไปด้วยอำนาจแบบไม่รู้ตัว ดังเช่นเจ้าหน้าที่ได้กล่าวถึงความรู้สึกไร้อำนาจในการปฏิบัติงานว่า

พี่น้องใหญ่ไม่สามารถตัดสินใจได้นะ ตำแหน่งพี่ถึงจะดูแล ไม่ให้ตายายออกนอกกรอบมากเกินไป ถ้าออกมากก็จะรายงานให้นักสังคมฯ ได้ทราบ นักสังคมฯ จะเป็นคนตัดสินใจเอง พี่ไม่สามารถเอ่อ

คนนี้จะต้องโดนทำโทษอย่างนี้ ไม่ใช่ พี่สามารถให้คำปรึกษาเบื้องต้นได้ว่า อย่างสมมติตายายคู่กรณีกัน ก็จะมีคนใดคนหนึ่ง จะคิดว่าตัวเองถูก ก็จะมาฟ้องเรา เราก็จะเรียกมาคุยกันทั้งคู่เบื้องต้น ว่ามันสาเหตุอะไร ถ้าเขายังเถียงยังอะไร เขายังไม่ยอมกันขึ้นต้นตัวพี่ยังไม่ทำอะไร จะบอกนักสังคมฯ ก่อนว่า ตายายสองคนนี้เขาทะเลาะกัน พี่ห้าม เขาแล้วไม่ฟัง นักสังคมฯ จะบอกว่า พี่เรียกมาคุยเลย แต่ถ้าไม่ไหวมากอะไรอย่างนี้ ก็จะต้องทำบันทึก

การแบ่งงานกันทำมิได้เพียงแค่ความรับผิดชอบในหน้าที่เท่านั้น แต่การแบ่งงานดังกล่าวได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ของแต่ละคนไว้อย่างชัดเจน และในขณะเดียวกันมีความหมายลึ้นไหล ในการปฏิบัติงานจะมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบของตน การครอบครองพื้นที่ในที่นี้มิได้มีความหมายเพียงพื้นที่ทางกายภาพ เช่นนักอาชีวบำบัดจะประจำอยู่ที่ห้องกิจกรรม หรือพยาบาลจะต้องอยู่ที่ห้องพยาบาล แต่บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้เชี่ยวชาญทำให้ทุกคนสามารถเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ได้ภายใต้กรอบของวิชาชีพที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เส้นที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่ในแต่ละหน้าที่ไม่ได้ชัดเจนตายตัว แต่บทบาทการทำงานทำให้แต่ละคนสามารถอยู่ร่วมกัน หรือในพื้นที่หนึ่งๆ จะมีบทบาทหน้าที่ซ้อนทับกันอยู่ แต่ในขณะเดียวกันแต่ละคนก็มีพื้นที่ตามบทบาทที่ชัดเจน การครอบครองพื้นที่จึงเป็นการระบุให้เห็นว่า ใครมีบทบาทหน้าที่เพียงใด และจากความหลากหลายในบทบาทหน้าที่จึงทำให้มีร่างทรงของอำนาจกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ และแม้ว่าบ้านพักคนชราจะเป็นพื้นที่เปิด แต่ไม่จำเป็นที่จะต้องมียามยามเฝ้าควบคุมการเคลื่อนไหวของคนชราอย่างประชิดตัว แต่การจัดเรียงอาคารต่างๆ ทำให้ร่างทรงของอำนาจสามารถสอดแทรกเข้าไปจับจ้องได้ในทุกพื้นที่ตามบทบาทหน้าที่อย่างเป็นระเบียบ และที่สำคัญทำให้ทั้งเจ้าหน้าที่และคนชราต่างไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังถูกจับจ้อง แต่กลับกลายเป็นว่าแต่ละฝ่ายต่างทำหน้าที่ในความรับผิดชอบของตนเอง และสามารถบังคับร่างกายให้หันไปทางอำนาจได้อย่างไม่รู้ตัว หรือกล่าวได้ว่าการจัดให้เจ้าหน้าที่และคนชราอยู่ในแต่ละพื้นที่ ทำให้แต่ละฝ่ายต่างควบคุมร่างกายไปตามบทบาทของตน เปรียบเหมือนกับสายพานอาหารที่อยู่ในตำแหน่งต่างๆ หรือหมุนรอบตัวคนรับประทานในร้านอาหาร แม้จะไม่มีอาหารอยู่แต่ระบบการเคลื่อนของสายพานจะทำให้สายพานทำงานต่างจับจ้องไปในทิศทางเดียวกับการเดินของสายพาน การจัดสายพานยังทำให้อาหารซึ่งมาจากหลากหลายที่สามารถถูกนำเสนอบนสายพานได้อย่างลงตัว เช่น ของคาว ของหวาน ของสด ของแห้ง หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งทำให้อาหารเหล่านั้นสามารถอยู่ร่วมกันภายใต้ระเบียบของพื้นที่ชุดหนึ่ง เช่นเดียวกับการทำงานของอำนาจในพื้นที่ต่างๆ ในบ้านพัก แม้จะไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ แต่อำนาจของพื้นที่ที่ควบคุมการทำงานของแต่ละคน (เจ้าหน้าที่ และคนชรา) ได้ไหลเวียนและกำกับการแสดง จนทั้งสองฝ่ายต่างคาดเดากันได้ว่าแต่ละคนจะอยู่ในพื้นที่ใด หรือต่างคนต่างจับจ้องกันเองอย่างไม่รู้สึกรู้ตัว (เจ้าหน้าที่กับเจ้าหน้าที่ คนชรา กับเจ้าหน้าที่ หรือคนชรา กับคนชรา) ดังนั้นพื้นที่ไม่เพียงแต่ควบคุมพฤติกรรมของคนชรา แต่ได้กระทำการควบคุมมนุษย์ทุกประเภทให้ต่างทำหน้าที่ที่หลากหลายแต่อยู่ภายใต้ระบบระเบียบของพื้นที่ได้อย่างลงตัว

นอกจากนี้การประชุมระหว่างเจ้าหน้าที่กับคนชราจะถูกจัดขึ้นอย่างเป็นทางการเดือนละครั้ง นอกจากจะใช้เป็นกิจกรรมการแนะนำสมาชิกที่เข้ามาใหม่อย่างเป็นทางการแล้ว ยังมีการพูดคุยเพื่อขอความคิดเห็นหรือให้คนชราได้เสนอแนะเรื่องต่างๆ ในชีวิตประจำวัน บางครั้งเป็นเรื่องความคิดเห็นในรสชาติอาหาร หรือบางครั้งเป็นการให้คนชราได้ประเมินการทำงานของพี่เลี้ยงและร่วมกันเสนอแนวทางการดำเนินงาน หรือปรับปรุงกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อหวังว่า “จะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” แต่บรรยากาศที่เกิดขึ้นนั้นแม้ทางเจ้าหน้าที่จะเห็นว่าได้ให้สิทธิคนชราอย่างเต็มที่ในการเสนอความคิดเห็น หรือคัดค้านในสิ่งที่ไม่เห็นด้วย แต่ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความสัมพันธ์ของผู้ที่เหนือกว่าด้วยความรู้หรือความเชี่ยวชาญ กับผู้ด้อยโอกาส ความสัมพันธ์ในทาทิดังกล่าวจึงทำให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถกำหนดทิศทางในการให้คำปรึกษาได้ตามมาตรฐานของวิชาชีพ ดังเช่นการกำหนดหัวข้อการประชุมมาจากนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งได้มีการรวบรวมข้อมูลมาแล้วว่าต้องการพูดคุยกันด้วยเรื่องใด และได้มีการเชิญนักวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในด้านนั้นเข้าร่วมด้วย ดังนั้นการระดมความคิดเห็น เช่น เรื่องรสชาติอาหารแม้คนชราต่างเห็นพ้องกันว่าต้องการอาหารมีรสชาติที่เข้มข้นขึ้น หรือต้องการให้มีร้านค้าเข้ามาจำหน่ายสินค้าในบ้านพักในบางวัน เพราะการออกไปข้างนอกนั้นค่อนข้างลำบาก เมื่อนักวิชาชีพซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกที่ร่วมประชุมมีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงรสชาติอาหารอาจจะทำให้มีผลต่อสุขภาพร่างกายคนชรา และการให้คนภายนอกเข้ามาขายสินค้าข้างในนั้นค่อนข้างยากลำบากต่อการควบคุมเรื่องความสะอาด และความปลอดภัยของคนชรา เมื่อการเสนอความคิดเห็นอยู่ภายใต้กรอบความรู้ ความจริงชุดหนึ่ง ที่ไม่ได้พัฒนาไปสู่การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นเกมของอำนาจที่ได้กระทำการเรียนรู้และควบคุมพฤติกรรมโดยสาขาวิชามากกว่าการมีส่วนร่วมที่เห็นความสำคัญในมิติความเป็นมนุษย์

ในสังคมที่ให้คุณค่ามนุษย์ในเชิงอรรถประโยชน์ การจะหยิบยกเรื่องราวในอดีต จะกระทำกันอย่างอีกทีก็ครึกโครมก็ต่อเมื่อเป็นบุคคลที่ทำประโยชน์ให้กับสังคม วีรบุรุษ หรือวีรสตรีในปัจจุบันจึงมีโซ่มนุษย์ชั้นสูงที่ผ่านการทำศึกในสนามรบเพื่อป้องกันประเทศ แต่เป็นนักวิชาชีพ นักธุรกิจ ที่ผ่านการสร้างกลยุทธ์ และแย่งชิงทรัพยากรในการสร้างความร่ำรวยเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศ ชีวิตประวัติของคนกลุ่มนี้จึงไม่ได้มีไว้เพื่อเตือนใจประชาชน แต่ได้กลายเป็นต้นแบบของความทะยานอยากให้มนุษย์คนอื่นได้ทำตาม มนุษย์ในลักษณะดังกล่าวจึงกลายเป็นมนุษย์ต้นแบบที่สังคมให้ความเคารพนับถือ และไว้วางใจให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม และเมื่อวิถีคิดเชิงอรรถประโยชน์ได้กลายเป็นวิถีคิดที่เฝ้ามอง/กำกับกับการแสดงออกของปัจเจก มนุษย์ที่ถูกให้ความหมายและประทับตราในลักษณะตรงข้ามกับข้างต้น ดังเช่นคนชราในบ้านพักฯ จึงถูกมองด้วยสายตาแห่งความเคลือบแคลงสงสัยในความสามารถ จนคนชรารู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความไว้วางใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ความรู้สึกดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นจากความรู้สึกส่วนตัวในฐานะคนชราในบ้านพักฯ แต่เมื่อ

สังคมรับรู้ว่าคุณคนที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าเป็นคนชราที่มาจากบ้านพักฯ ความหมายสากลของคนชราในบ้านพักฯ ที่ปรากฏในห้วงคิดคำนึงได้ถูกแสดงออกผ่านการจ้องมองด้วยแววตาสงสาร และสงสัย สถานภาพแห่งความเป็นคนชรา ดังนั้นแม้สังคมจะยอมรับว่าบ้านพักคนชราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ภายใต้การให้คุณค่ามนุษย์ตามวิธีคิดปัจเจกชนนิยม จึงทำให้การจ้องมองของชุมชนเป็นการปิดล้อมพื้นที่ และสร้างความรู้สึกแปลกแยกให้กับคนชรา จนคนชรายินยอมกลับไปอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ดังนั้นแม้ว่าจะได้มีการเชื่อมโยงคนชราออกสู่สังคมภายนอกเพียงใด แต่หากสังคมยังคงมีปฏิสัมพันธ์ต่อคนชราในบ้านพักฯ ในฐานะของคนด้อยโอกาสแล้ว สังคมภายนอกกลับเป็นสิ่งที่ตอกย้ำสถานภาพแห่งความด้อยโอกาสให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเช่นยายอุมาได้สะท้อนความรู้สึกเมื่อไปเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน และได้ตำแหน่งเหรียญกว่า

“ คนพวกนั้นจ้องมองยาย มันเหมือนกับสายตาที่มองสิ่งของผู้พุงไม่มีผิด ยายทำบัญชีให้เขาตอนแรกก็ไว้ใจไม่ดู แต่พอทราบกันมากขึ้นว่า ยายมาจากสงเคราะห์ มาจ้องดูบัญชีที่ยายทำ ให้ลูกหลานมาตรวจว่าถูกไหม ตอน หลังยายบอกว่าอายุเยอะ ปวดหัว ทำไม่ค่อยไหว ตัวเลขมันมาก เวียนหัว บรรยากาสมันอึดอัด กระอักกระอ่วน พอหลุดออกมาได้ ค่อยยังชั่ว อยู่ในนี้ของเราดีกว่า ”

ความเคลือบแคลงต่อความสามารถของคนชราในบ้านพักฯ มิได้จำกัดอยู่แค่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนชรากับคนแปลกหน้า แต่ความเคลือบแคลงดังกล่าวได้เกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความใกล้ชิดที่เรียนรู้หรือได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยเหลือกันและกันในบางโอกาส เช่นคนชรากับเจ้าหน้าที่ แม้จะเป็นสัมพันธภาพส่วนตัวแต่หากปฏิสัมพันธ์นั้นอยู่บนฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมเช่น การมองคนชราอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม หรือคู่สนทนารู้สึกว่าคนชรามีฐานะที่ด้อยกว่าตน ดังนั้นแม้คนชราจะเข้ามาเป็นอาสาสมัครในโครงการต่างๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อทำประโยชน์ให้กับสังคม หรือใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงตัวตน แต่การสื่อสารที่อยู่บนศีลธรรมของระบบทุนนิยมทำให้ปฏิสัมพันธ์นั้นไม่คำนึงถึงหรือตัดขาดความรู้สึก และบริบททางประวัติศาสตร์ ดังนั้นแม้ว่าคนชราจะได้รับการยกย่อง ได้รับการกล่าวชื่นชมในประสบการณ์ชีวิตมากเพียงไร แต่ประวัติศาสตร์ที่ถูกกลืนด้วยสัมพันธภาพบนความเหลื่อมล้ำทางอำนาจกลับทำให้คนชราไม่เพียงแต่รู้สึกไร้ตัวตนในกิจกรรมต่างๆ

การยกย่องสถานภาพของคนชราในฐานะภูมิปัญญาในรูปของโครงการต่างๆ ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากความรู้สึกในฐานะผู้ร้องขอบริการจากเจ้าหน้าที่ ที่ถูกสร้างขึ้นผ่านปฏิบัติการของอำนาจที่ได้กล่าวในข้างต้น ปฏิบัติการดังกล่าวได้ซึมลึกเข้าไปในจิตใจของคนชรา กล่าวคือแม้จะไม่เห็นตัวตนของอำนาจแต่การบั่นทอนตัวตนผ่านระเบียบวินัยได้ทำให้คนชราปฏิบัติตัวราวกับมีผู้คุมอยู่เบื้องหน้า ดังกรณีของยายเจนจิตได้เป็นตัวแทนของคนชราในบ้านพักฯ ให้เข้าแข่งขันประกวดวาด

ภาพ ภาพที่ยายวาดเป็นภาพพระอาทิตย์กำลังขึ้นเหนือหมอกที่ปกคลุมยอดเขา หลังจากวาดรูปเสร็จยายต้องการเข้าห้องน้ำ แต่เห็นว่าไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่บริเวณนั้นจึงไม่กล้าลุกไปโดยพลการ เมื่อทางคณะกรรมการจัดงานมาเห็นอาการกระสับกระส่ายจึงได้สอบถามและพยายายไปห้องน้ำ และยายได้ให้เหตุผลกับทางกรรมการว่าต้องการให้มีคนช่วยพาไปห้องน้ำ แต่ในใจกลับนึกว่าหากพี่เลี้ยงมาเห็นจะได้ไม่คิดว่าตนเองออกไปข้างนอก ประพฤติตัวไม่เรียบร้อย ระหว่างการรอการตัดสินใจภาพวาด ยายได้เพียงแค่มองดูบรรยากาศที่อยู่รายรอบบริเวณงาน ในใจคิดอยากจะไปดูภาพของผู้ร่วมประกวดรายอื่น และเดินชมงาน ยายตัดสินใจอยู่นานว่าจะเริ่มเดิน หรือนั่งอยู่กับที่ เพราะหากกลับมาไม่ทันกับเจ้าหน้าที่อาจจะถูกตำหนิได้ สภาพที่มนุษย์มีความรู้สึก รับรู้ถึงความต้องการของตนเอง แต่อยู่ในสภาพที่ทำอะไรไม่ถูกจึงแสดงให้เห็นถึงความน่าสะพรึงกลัวของอำนาจที่กระทำลวงล้ำเข้าสู่จิตใจ จนคนชรายินดีละทิ้งความปรารถนาแห่งตัวตน

การมีปฏิสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์และพื้นที่ : การละเลยประสบการณ์ชีวิตคนชรา

กฎระเบียบเป็นสิ่งที่ทำการควบคุมความหลากหลายที่ปรากฏในบ้านพักฯ แม้กฎระเบียบจะมีการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และมีการให้คนชราอ่านก่อนเข้าบ้านพักฯ หรืออยู่ในรูปของการบอกเล่าจากคนหนึ่งสู่คนหนึ่ง รวมทั้งยังเกิดจากการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันผ่านกิจกรรมต่างๆ กฎระเบียบเหล่านี้มิได้มีหน้าที่เพียงการควบคุมและใช้ตัดสินแบ่งแยกระหว่างคนชราที่มีพฤติกรรมเรียบร้อยหรือใช้ลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบเท่านั้น แต่การควบคุมที่ทำให้คนชรารู้สึกว่ากำลังถูกเพ่งมองจากเจ้าหน้าที่ หรือสามารถรับรู้ได้ว่ามีกฎเกณฑ์การลงโทษที่ชัดเจน ตั้งแต่การตักเตือนด้วยวาจา งดรับเงินบริจาค ย้ายเตียง ห้ามออกนอกสถานที่ และย้ายบ้านพักฯ ตามลำดับ การรับรู้ดังกล่าวกลับได้สร้างความหวาดระแวงต่ออิสรภาพในการใช้ชีวิตของคนชราเป็นอย่างมาก เพราะรูปแบบของการลงโทษนั้นได้สร้างให้สอดคล้องกับวิธีการสร้างอิสรภาพของคนชราในพื้นที่ของบ้านพักคนชรา อีกทั้งรูปแบบการควบคุมเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ความปรารถนาของมนุษย์ และนำความปรารถนาดังกล่าวมาเป็นเงื่อนไขแห่งการสร้างระเบียบวินัย กล่าวคืออำนาจมิได้เรียนรู้ความต้องการของมนุษย์เท่านั้น แต่เมื่อได้เรียนรู้แล้วกลับสามารถจัดระเบียบความปรารถนาให้กลายเป็นระเบียบวินัยที่กำกับการแสดงออกของคนชรา ดังเช่นการดำรงชีวิตในบ้านพักฯ นอกจากรายได้จากการทำงานประติษฐ์แล้ว เงินบริจาคได้กลายเป็นรายได้หลักสำหรับไว้ซื้อสิ่งของที่ต้องการ เช่น ถ่านไฟฉาย ขนมหอยเคี้ยว ยาสมุนไพรที่ใช้รักษาตามความเชื่อของแต่ละคน ดังนั้นการฝ่าฝืนกฎระเบียบ เช่น พุดจาหยาบคาย ไม่เข้าร่วมกิจกรรม อาจจะถูกริบเงินบริจาคหรือไม่ได้รับการอนุญาตให้ออกไปข้างนอกกับเพื่อน เพื่อไปร่วมงานในโอกาสต่างๆ ดังนั้นการกำหนดวิธีการลงโทษที่สอดคล้องกับอิสรภาพของมนุษย์ดังกล่าวจึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมคนชราให้อยู่ในระเบียบวินัยได้เป็นอย่างดี

ดังเช่นยายสุพรได้บรรยายให้เห็นถึงการเฝ้าระวังตนให้อยู่ในกฎระเบียบเพื่อให้บรรลุอิสรภาพที่ตนปรารถนาว่า

“ แม้อยู่ในนี้ จะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี เจ็บไข้ได้ป่วย มีรพพยาบาลรับส่งตลอด 24 ชั่วโมง รถมารับที่อยู่ที่นี้อิสระ แต่ว่ามันก็ไม่มีความสุขสมบูรณ์ทางด้านจิตใจหรอกคุณ อิสระเมื่อเราขาดสิ่งที่เราปรารถนา ใช่มั้ย อย่างเราจะไปซื้อกินนี้ ไม่มีเงินซื้อได้ไหมหมดแล้วแค่นั้น แล้วอย่างนี้ จะมีความสุขได้ไง ”

หากการทำความเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ อยู่ภายใต้ความเชื่อชุดหนึ่งความเชื่อทางศาสนาได้ถูกให้ความหมายและถูกใช้เป็นคำอธิบายถึงผลแห่งการกระทำของปัจเจก หรือกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องเวรกรรมทางศาสนาถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลรองรับอันศักดิ์สิทธิ์ในการอธิบายสถานภาพแห่งความด้อยโอกาสว่าเป็นผลจากการกระทำส่วนบุคคล ในทางพุทธศาสนาเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ไม่ได้มีความหมายแค่ชีวิตในปัจจุบันเท่านั้น หากแต่ชีวิตในปัจจุบันมีการสืบทอดต่อกันมาในสังสารวัฏอันยาวนาน ชีวิตในอดีตกำหนดปัจจุบัน และปัจจุบันกำหนดอนาคตตามลำดับ สิ่งที่ใช้ขับเคลื่อนวัฏสงสาร คือ กฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นสิ่งกำหนดสถานภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (สุกานดา มุขราตรี. 2536: 90 - 96) ความเชื่อเรื่องเวรกรรมจึงได้กลายเป็นเครื่องมืออันชอบธรรม ในการปกปิดเจตจำนงและโยนให้สิ่งที่เกิดขึ้นกับคนชราในปัจจุบันเป็นเรื่องของเวรกรรมอันเป็นผลจากการกระทำของปัจเจก การกล่าวอ้างถึงผลการกระทำที่เกิดจากเหตุการณ์ในอดีตที่มนุษย์ไม่สามารถหวนกลับไปแก้ไข หรือเป็นเรื่องที่มนุษย์ไม่สามารถคิดคำนึงได้เชิงประจักษ์ ทำให้แนวทางแก้ไข หรือการเรียกร้องสิทธิ ความยุติธรรมต่อชีวิต คุณจะมีমনแทบจะหมดหนทางแก้ไขโดยปริยาย

เมื่อเวรกรรมเป็นเรื่องส่วนบุคคล ชีวิตในปัจจุบันไม่สามารถจะแก้ไขได้ แต่การมีชีวิตในอนาคตสามารถเตรียมพร้อมให้มีชีวิตที่ดีด้วยการกระทำในปัจจุบัน การสวดมนต์ การทำสมาธิในช่วงเช้า และบ่าย จึงดูเป็นกิจกรรมที่ทุกคนกระทำร่วมกันอย่างพร้อมเพียง การทำสมาธิสวดมนต์จึงได้รับการคาดหวังว่า “ชาติหน้าจะไปเกิดในที่ที่ดี จะได้ไม่ต้องมาเกิดในสถานที่เช่นนี้อีก” คำอธิษฐานและวิธีการปฏิบัติที่เกิดขึ้นราวกับว่า การสวดมนต์จะเป็นหนทางเดียวแห่งการหลุดพ้น และดำเนินชีวิตได้อย่างอิสระ แต่อีกด้านหนึ่ง วิธีการปฏิบัติในกิจกรรมการสวดมนต์ เช่น การสำรวจ นั่งตัวตรง ไม่พูดคุย ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุม และดูแลคนชราอย่างแยบยล การสวดมนต์ภายในห้องพระ หรือในโรงอาหาร ซึ่งอยู่ภายใต้แบบพินิจนั้นได้กลายเป็นกิจกรรมที่ทำให้ทั้งเจ้าหน้าที่ หรือแม้แต่คนชราด้วยกันเองที่อยู่ร่วมกิจกรรมสามารถตรวจสอบอากัปภิกขัยของกันและกันได้เป็นอย่างดี นอกจากการสวดมนต์จะเป็นกิจกรรมแรก และกิจกรรมสุดท้ายของวันที่ทุกคนจะได้อยู่ในท่าสงบอย่างตั้งใจแล้ว ยังสามารถใช้ในการตรวจสอบจำนวนคนชรา และทราบได้ว่ามีใครเจ็บป่วยหรือมีอาการทางกายและใจที่

เป็นอุปสรรคต่อการนั่งในท่าที่สงบนิ่งหรือไม่ ในที่นี้การสวดมนต์จึงไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่เชื่อมระหว่างบุคคลกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากยังเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนชรา กับปฏิบัติการแห่งอำนาจ ดังเช่นความคาดหวังของเจ้าหน้าที่ต่อการจัดกิจกรรมนี้ว่า

“ สวดมนต์นี้พยายามให้ทำร่วมกันทุกคน คนไม่เข้าคือคนไม่สบาย หากนับถือศาสนาอื่นก็ทำได้เพราะเป็นการทำใจให้สงบ ไม่ต้องยกมือไหว้ แต่สำรวม อย่างบางคนไม่อยู่ไม่มา เพื่อนก็ถามหาแล้ว บางคนนั่งไม่ไหว เห็นขยับบ๊วยก็จะเรียกมาคุย เพราะผิดปกติกว่าทุกวัน บางทีก็รู้ว่าทะเลาะกันบ้าง กลุ่มใจบ้าง ”

วิธีการหนึ่งที่จะหล่อหลอมให้มนุษย์มีความคิด หรือแสดงออกตามเป้าหมายของอุดมการณ์ คือ การฝึกฝนมนุษย์ผ่านกิจกรรมต่างๆ โดยแต่ละกิจกรรมนั้นต่างมีเป้าหมายในการพัฒนามนุษย์ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงานมากที่สุด ดังนั้นการตีตารางเวลาเพื่อควบคุมจังหวะอย่างก้าวของแต่ละกิจกรรม จึงได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นการพัฒนามนุษย์ และใช้เวลาได้อย่างคุ้มค่า แต่สำหรับคนชราที่มีความแตกต่างทางกายภาพ เช่น นูติง เดินได้ช้า บางคนนั่งหรือยืนนานๆ ค่อนข้างลำบาก การให้คนชราทำกิจกรรมใดเป็นการเฉพาะหรือให้ทำกิจกรรมเหมือนกันในเวลาเดียวกัน คงไม่สามารถหล่อหลอมมนุษย์ได้มากนัก เช่น เมื่อยายราตรีต้องเข้าร่วมกิจกรรมทำดอกไม้ประดิษฐ์ ยายรู้สึกอ่อนล้าจากท่านั่ง และเหนื่อยใจกับคำตำหนิของผู้สอน จนยายเดินลูกหนักกลับไปพักผ่อนที่เตียงนอนของตน หรือแจ้งให้กับทางเจ้าหน้าที่ได้ทราบว่าเป็นอุปสรรค และทางเจ้าหน้าที่ได้เข้าใจและเห็นใจในอาการป่วยจึงอนุญาตให้งดเข้าร่วมกิจกรรม การควบคุมที่เป็นการฝึนความสามารถทางร่างกาย อีกทั้งคนชราเองไม่เห็นประโยชน์และรู้สึกขัดแย้งกับความสามารถหรือบุคลิกภาพของตนแล้ว กิจกรรมที่ถูกชวยย่อยตามตารางเวลา จึงไม่ได้ผลที่มีประสิทธิภาพในการกำกับพฤติกรรมคนชราเท่าไร ในทางกลับกันการเฝ้าระวังที่เป็นการให้อิสระในการเลือกกิจกรรมที่คนชราชื่นชอบ อีกทั้งเมื่อการทำกิจกรรมต่างๆ เชื่อมโยงกับการใช้พื้นที่ การควบคุมการตรวจสอบจึงไม่จำเป็นที่จะต้องทำทุกชั่วโมงเหมือนความถี่ของตารางสอนของเด็กนักเรียน และเมื่อแต่ละคนทำกิจกรรมในที่ประจำของตน ลักษณะของกิจกรรมที่เลือกได้อย่างเสรีได้กลายเป็นสิ่งที่กำหนดขอบเขตพื้นที่การเคลื่อนไหวให้กับคนชราอย่างไม่รู้ตัว ดังเช่นเจ้าหน้าที่ได้กล่าวว่า

เราไม่รู้ตัวหรอกว่าได้ทำงาน คือ เราไม่ได้บังคับ บางครั้งก็เดินออกมาบ้างอย่างเดียว ไม่ต้องมากวาดนะ ขอให้ทำจะบอกคุณยายว่า ทุกคนต้องมีกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่อย่างน้อยต้องมี 1 อย่างนะ เช่น บาง คนไปกวาดถนน บางคนรำไม้เก้ง กวาดถนนอย่างเดียว บางคนชอบปลูกต้นไม้ ปอกหอมกระเทียม อย่างน้อย ต้องมีกิจกรรมอย่างหนึ่งที่คุณยายชอบไปทำ เรามองญี่ปุ่นเดียว เรารู้ว่าใครไม่อยู่ ะยะนี้คนนี้ต้องไปอยู่โน้นนะ มันจะมีคนประจำ ประจำที่อยู่กับ

ในโลกของสัญญาะตีกซึ่งประกอบจากอิฐและปูนมิได้เป็นเพียงที่พักอาศัยหลบหลีกภัยอีกต่อไป เมื่อภาคปฏิบัติการทางการแพทย์ได้แทรกซึมรวากับว่าเป็นตัวเชื่อมประสานกรวดทรายภายในตึกให้มีรูปร่างตามที่ต้องการ เรือนนอนที่เรียงรายอยู่ในบ้านพักฯ จึงถูกตราตรึงไปด้วยความหมายที่กำหนดอัตลักษณ์ให้กับผู้อาศัย แม้ว่าคนชราที่เข้ามาอาศัยในบ้านพักฯ จะถูกนิยามว่าเป็นบุคคลที่ด้อยโอกาสหรือด้อยความสามารถกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม การประทับตราดังกล่าวมิได้มีเป้าหมายเพื่อกีดกันคนชราออกจากการมีส่วนร่วมด้วยศูนย์กลางของสังคมเท่านั้น แต่กระบวนการประทับตราให้กลายเป็นบุคคลด้อยโอกาสมีความเข้มข้นขึ้น หรือกล่าวได้ว่าเมื่อถูกนิยามว่าด้อยโอกาสแล้วปฏิบัติการแห่งอำนาจได้เข้ากระทำการจับจ้องอย่างเข้มงวดขึ้น ความเข้มงวดดังกล่าวกระทำการผ่าน การเข้าสำรวจพื้นที่ส่วนตัว ดังเช่นการถูกคาดหวังให้มีความสามารถรับผิดชอบกิจวัตรประจำวันส่วนตัว เหมือนกับบุคคลทั่วไป ดังนั้นหากคนชราไม่สามารถดูแลตัวเองได้ในชีวิตประจำวัน เช่น มีอาการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถบังคับตนเองได้ ประกอบกับคำวินิจฉัยทางการแพทย์ได้ลงความเห็นว่าเป็นต้องอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิดแล้ว คนชราจะถูกย้ายจากเรือนคนชราทั่วไป (คนปกติ) เข้าสู่เรือนคนป่วย

แม้ในตึกป่วยจะไม่ใช่พื้นที่แห่งการกักขังเหมือนคุก แต่การสร้างบรรยากาศหรือสร้างความรู้สึกได้กลายเป็นภาคปฏิบัติการหนึ่งของการอำนาจในการทำให้คนชราตระหนักว่าภาวะการถูกตัดสินว่าเจ็บป่วย หรืออนาคตของตนเองเป็นสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบให้ดีที่สุด เพราะคนชราไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับตน หรือจะได้รับการดูแลดีหรือไม่ ดังนั้นการดูแลสุขภาพ การควบคุมตัวเองผ่านการใช้ชีวิตประจำวันทำให้คนชรา รู้สึกว่าเป็นภาระของตนเองที่จะต้องรับผิดชอบให้สอดคล้องกับมาตรฐานของบ้านพักฯ นอกจากนี้ภายใต้ปฏิบัติการของบ้านพักฯ เช่น การสร้างบรรยากาศ หรือการสถาปนากฎเกณฑ์เรื่องการดูแลตนเอง ทำให้การดูแลตัวเองในที่นี้มีได้มีเป้าหมายเพื่อให้ตนเองรอดพ้นจากอาการเจ็บป่วย แต่เป็นการปกป้องอิสรภาพของตนเอง อิสรภาพในที่นี้จึงไม่ได้อยู่ในบริบทของความปรารถนาของคนชรา แต่ภาคปฏิบัติการของอำนาจได้สร้างให้ความต้องการในเรื่องอิสรภาพกลายเป็นเครื่องมือให้คนชราได้มีการจ้องมองตนเอง ดังนั้นแม้ว่าการใช้ชีวิตประจำวันจะไม่มีโชตรวนมาพัวพันการ แต่การใช้ชีวิตภายใต้กรอบพื้นที่การจ้องมองของระเบียบวินัยกลับพัวพันการมนุษย์ให้คอยระแวดระวังและดูแลตัวเองตลอดเวลา การเฝ้าระวังตัวเองตัวตน (self – surveillance) แม้จะไม่ได้ได้รับความเจ็บปวดทางกายภาพ แต่การเฝ้ามองตนเองภายใต้เครือข่ายของอำนาจกลับเพิ่มความ

หวาดกลัวให้กับคนชราเสียยิ่งกว่าการเข้าไปอยู่ในตึกป่วย ดังเช่นการเล่าถึงบรรยากาศของตึกป่วยจากทัศนะของเจ้าหน้าที่ และการสะท้อนความรู้สึกการเฝ้ามองตนเองของตาพิศักดิ์ดีภายใต้บรรยากาศของตึกป่วยว่า

ตึกนั้นใครจะอยากลง เหมือนไปรอวันตาย คือถึงเวลาที่ปิดเงียบ ไม่มีพี่เลี้ยงอยู่ นะ หอยนะ บางทีบางคืนเหมือนว่าเหว่นะ มองดูตัวเองยังช่วยเหลือกันไม่ได้เลยนะ นอนกันอยู่บนเตียงมองกันไปมองกันมา คนรู้เรื่องก็เดินไปไม่ได้ นะ ทรมานนะ ทรมานจิตใจ เขาถึงบอกไม่อยากลงไปหรอก ใครพูดว่า...ห่อเหี่ยว บางคนไม่อยากจะไปรับสภาพนะ จะพูดเหมือนกัน เป็นอะไรที่ตายไปเลย อย่าไปทรมานอยู่ตึกนั้นนะ เขาไม่ได้กลัวให้พี่เลี้ยงทำหรอก เขากลัวทรมานตัวเขาเองนะ เขาเคยเดินลงไปนะเขาไปเห็น เขาห่อเหี่ยวใจ แต่บางคนเขาก็ปลงได้ รับสภาพ คือได้ไปจากตรงนี้ ก็ต้องอยู่ตึกนั้นอนาคตนะ

ชีวิตนี้หมดแล้ว ไม่ต้องดิ้นรนอะไรแล้ว เมื่อเข้ามาอยู่ในนี้ อนาคตคือตึกหลัง ไม่คิดแล้ว เพราะว่าสิ่งที่เราคิดอย่างนั้นเป็นการฟุ้งซ่าน ที่คิดอยู่ทุกวันนี้ละ ตื่นเช้ามา พยายามออกกำลังกายตัวเองเท่าที่จะทำได้ แล้วก็มากินข้าวกับเขา พยายามกินให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะกินได้ จบ แล้วกลางวัน กินได้ครึ่งหลุม กับข้าวไม่ถูกใจ กินให้อิ่มเท่าที่เราพอใจ ร่างกายเรารับได้ ยืนได้ คือว่านี่ เกะแล้วยืน นั่งเมื่อยก็ยืน บางทีก็เกะรถเดิน พยายามอย่าให้มันล้ม ล้มแล้วลุกยาก ขาไม่ค่อยมีแรง เข้านอนก็ถือ walker เข้าห้องน้ำ อาบน้ำก็อาบเอง ต้องช่วยตัวเองให้ได้ ถ้าช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องเข้าไปอยู่ตึกหลัง คนที่เข้าไปอยู่ตรงนั้น รู้กันละว่า ตายทุกราย ไม่เห็นมีใครรอดสักราย มันเป็นสถานที่รอตาย ดูแล้วสังเวชใจ เรามาคิดในใจ เราจะมาอยู่ในสภาพแบบนี้หรือ

แม้การครองตนจะเป็นความรับผิดชอบส่วนตัว รวากับให้อิสระแก่คนชราในการดูแลตนเองได้อย่างเต็มที่ แต่สิทธิที่จะได้รู้จักและตรึงตรองถึงความปลอดภัยของตนเองนั้นกลับถูกริดรอนจากความตระหนักรู้ในตัวตน กระบวนการริดรอนดังกล่าวไม่ใช่การยื้อแย่งโดยใช้กำลัง แต่กลับเป็นการยอมมอบสิทธิดังกล่าวให้กับนักวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ โดยความสมัครใจอย่างไม่รู้ตัว ดังเช่นเมื่อสิ้นสุดเสียงกระดิ่งตีบอกเวลาอาหารเข้า กลางวันหรือเย็น คนชราจะมานั่งประจำที่ และลุกขึ้นเมื่อได้ยินเสียงเรียกหมายเลขของตนเอง หมายเลขจะถูกเขียนด้วยหมึกสีแดงตัวใหญ่พอสมควรอยู่บริเวณช่องว่างระหว่างหลุมกับข้าวและขนมหวาน แม้ “ความอร่อย” ในรสชาติอาหารจะเป็นเรื่องทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันตามประสบการณ์ ความเชื่อ และหากมองว่ามนุษย์ยังถวิลหาความอร่อยจากประสบการณ์ของตนเองแล้ว มนุษย์ย่อมมีการเลือกเฟ้นอาหารที่ตนพึงพอใจ แต่เมื่อพิจารณาหมายเลขประจำถาด รสชาติของอาหารจะถูกกำหนดจากเจ้าหน้าที่ว่า หมายเลขนี้ควรจะได้รับอาหารแต่ละชนิดในปริมาณเท่าไร การขอเพิ่มหรือเปลี่ยนแปลงอาหารจึงไม่เกิดขึ้น เพราะเห็นว่า แม้รสชาติ

อาหารจะจัด “ผัดมะเขือจะผัดคอก แต่รสชาติเหล่านี้เหมาะสมสำหรับคนแก่” ดังนั้นการรับประทานอาหารจึงถูกทำให้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่นำไปเกี่ยวข้องกับสุขภาพ และสถานภาพ “ผู้รับ” ของคนชราได้อย่างกลมกลืน

กระบวนการลบล้างหรือถอดถอนความสัมพันธ์กับตัวตนได้กระทำผ่านกิจกรรมต่างๆ และกิจกรรมเหล่านี้ล้วนอ้างอิงอยู่บนกรอบทางวิทยาศาสตร์ ดังเช่นการเข้าควบคุมจินตนาการของคนชราผ่านกิจกรรม 5 ส. ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถูกให้ความหมายเพื่อดูแลและควบคุมสุขอนามัยของคนชรา อีกทั้งภายใต้วิถีคิดที่มองมนุษย์แค่เพียงบุคคลที่มีความต้องการทางร่างกาย จึงทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับคนชราภายใต้ฐานคิดดังกล่าวขาดการมองเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่างๆ ที่คนชราใช้อ้างอิงความหมายแห่งตัวตน ดังนั้นการมีสิ่งของที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการทางกายภาพ เช่น กระดาษบันทึกเครื่องมือซ่อมวิทยุ ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถคัดแยกสิ่งเหล่านี้ออกจากตู้เสื้อผ้าคนชราได้อย่างชอบธรรม ดังนั้นความแตกต่างในกรอบของอาชีวอนามัย กับความถวิลหาความผูกพัน หรือรากเหง้าแห่งความรู้สึกทำให้ชีวิตที่ผ่านฤดูกาลมาหลากหลายและยาวนาน มีคุณค่าด้อยกว่ามาตรฐานความสะอาดที่ผ่านการกลั่นกรองตามกรอบทางวิทยาศาสตร์ ดังเช่นการสะท้อนความรุนแรงของกรอบอาชีวอนามัยที่ได้ทำการลบล้างจินตนาการของคนชราผ่านการบอกเล่าความรู้สึกของตาทิศักดิ์ที่ว่า

ตอนผมมาอยู่ใหม่ ผมเขียนบันทึกนะ กระดาษใบแรกที่ผมเขียนนะ ผมมาขออนักสังคมฯ ผมขอกระดาษเปล่า สองสามแผ่น เขาถามผมว่าลุงจะเอามาทำไม ผมก็บอกว่าจะมาเขียนอะไรสักหน่อย กระดาษแผ่นแรกเลยนะ ผมเขียนว่า วันที่ ... เดือน... ปี... มาถึงสถานสงเคราะห์ บ่ายโมงกับอีก 15 นาที ผมเขียนว่าผมออกจากพระประแดงก็โมง มาโดยรถตู้ วันนี้มีใครมาบริจาคอะไร ผมได้รับอะไรผมเขียนไว้หมด แต่ไม่ได้เขียนทุกวัน เขียนบ้างไม่เขียนบ้าง ...โดนทิ้งไปแล้ว เขามาทำ 5 ส เขาบอกว่ามันเกะกะ เราไม่ได้รวมเป็นเล่ม ทำให้เรียบร้อยไป เป็นกระดาษแผ่น ๆ วางทับๆ กัน เขาก็หยิบออกมาแล้วก็ทิ้งไป บอกเขาว่าเป็นบันทึกแต่เขามันรัก ไม่จำเป็น เขาขยำ ขยำแล้วก็ทิ้งไป ผมเขียนถึงครอบครัว พ่อแม่ผม เขียนละเอียดนะ บันทึกทุกความรู้สึก ดีใจ เศร้าใจ เป็นยังไงผมเขียนลงไปหมด

ความสะอาดมิได้เป็นสิ่งที่ควบคุมคนชราให้อยู่ในระเบียบวินัยเท่านั้น แต่ยังได้กลายเป็นวัฒนธรรมสากลที่กระทำการกำกับการปรากฏตัวของคนชราต่อหน้าผู้อื่น หรือต่อหน้าสาธารณะ ดังนั้น เมื่อเสียงกระดิ่งที่ดังขึ้นต่างจากตารางที่กำหนดไว้ เสียงดังกล่าวได้กลายเป็นสัญญาณของการเรียกรวมตัวคนชรา (ที่อาศัยในเรือนหญิง / ชายทั่วไป) มารวมตัวที่โรงอาหาร และต่างทราบกันว่า จะต้องแต่งกาย ดูแลหน้าตา หวีผมให้เรียบร้อย เพราะจะมีบุคคลภายนอกเข้ามา บุคคลที่เข้ามานั้น แม้จะเป็นบุคคลที่ไม่คุ้นเคย แต่ได้เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมชนชั้นกลางที่ครอบครองความเป็นสากลของการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และอีกด้านหนึ่ง เมื่อเห็นว่าอำนาจ / ภาวปฏิบัติทาง

การแพทย์ได้แพร่กระจายไปทั่วทุกอนุของสังคม ความสะอาดจึงกลายเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา หรือสร้างสุนทรียะให้กับผู้พบเห็น ดังนั้น กลิ่นปัสสาวะ เนื้อตัวที่ไม่สะอาด จึงเป็นสิ่งรบกวนรบกวน “ก่อความรำคาญให้กับบุคคลอื่น และทำให้แขกเห็นภาพที่ไม่สวยงาม และไม่อยากเข้ามาอีก” ดังนั้น แม้คนชราจะป่วยในบางครั้ง มีปัญหาระบบขับถ่ายที่จะต้องพกถุงปัสสาวะข้างกาย เพราะเห็นว่าตัวเองยังดูแลรักษาความสะอาดได้ จึงไม่ต้องการใช้ผ้าอ้อมหรือบางคนมีอาการตัวสั่นในบางครั้งและเดินแบบก้าวชิดก้าวแต่ยังคงพยายามช่วยตัวเองให้ได้มากที่สุดเพื่อยืดเวลาการเข้าตึกป่วย แต่ความแพรวพราวของอำนาจที่กระทำผ่านสุนทรียะจากการมีปฏิสัมพันธ์ ทำให้คนชรา รู้สึกยินดีที่จะไม่ไปร่วมกิจกรรม หรือรู้สึกตระหนักว่าการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยลักษณะทางกายภาพที่ไม่เหมาะสมจะสร้างความรำคาญให้กับผู้พบเห็น ดังนั้นความเป็นสากลของลักษณะทางกายภาพที่พึงปรารถนาได้กลายเป็นสิ่งที่ควบคุมและกำกับให้คนชรานึกได้เองว่าตนเองมีลักษณะที่แตกต่างจากบุคคลอื่น และที่สำคัญ ความแปลกแยกดังกล่าว ทำให้คนชราได้นิยามตนเองในฐานะ “คนด้อยค่า” ความรู้สึกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า อำนาจมิได้ทำให้คนชราสยบยอม หันกลับไปดูแล/รับผิดชอบตัวเองอย่างกว้างๆเท่านั้น แต่ได้ทำให้มนุษย์รู้สึกแปลกแยกกับความเป็นอื่นของตนเองราวกับรังเกียจความสกปรกของตัวเองจนไม่อยากให้คนอื่นเข้าใกล้ ดังเช่นเสียงสะท้อนของตาทวีศักดิ์ที่มีต่อกระบวนการดังกล่าวว่า “เหมือนคนจรจัดที่ต้องเดินหาที่อยู่ แต่ต้องเป็นที่ปลอดคน เพราะหากส่งกลิ่นเหม็นเดียวเขาจะไล่ไปที่อื่น เพราะทำความรำคาญให้เขาเราอยู่ของเรา แบบเห็นกำลังร้องรำทำเพลง แต่ไม่เหมาะที่จะเข้าไป”

อย่างไรก็ตาม แม้ความสะอาดจะเป็นการคัดกรองคนชราที่มีลักษณะไม่พึงปรารถนา แต่มิได้หมายความว่า คนชราที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า จะได้รับการยอมรับในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับผู้มาเยือน เพราะระยะห่างของมนุษย์ (คนชรา บุคคลภายนอก และเจ้าหน้าที่) ถูกแยกจากกันด้วยกำแพงทางตำแหน่งที่ถูกจัดวางในกิจกรรม และการจัดวางอุปกรณ์ต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนประสานกันอย่างละเอียดอ่อนพร้อมที่จะชักนำ/ตอกย้ำอัตลักษณ์ความเป็นชายขอบของคนชราให้แนบแน่นขึ้นบรรยากาศหลังเสียงกระดิ่งเต็มไปด้วยความวุ่นวายที่ต่างจะจัดระเบียบให้กับตัวเอง ด้านหนึ่งคนชราต่างเดินไปนั่งประจำที่ ส่วนแขก เจ้าหน้าที่ช่วยกันจัดเตรียมอาหาร เมื่ออาหารถูกจัดอยู่บนโต๊ะเตรียมอาหาร และผู้มาเยือนจะจัดการกับสิ่งของที่เตรียมมาอย่างเรียบร้อย เจ้าหน้าที่จะกล่าวอารัมภบทซึ่งเป็นการกล่าวต้อนรับที่เปี่ยมไปด้วยน้ำเสียงแห่งความปิติยินดี คำพูดเป็นการกล่าวถึงที่มาของคนชราที่เห็นอยู่เบื้องหน้าว่าเป็นคนด้อยโอกาสไม่มีที่ไปแล้วจึงมาอยู่ที่นี่ ดังเช่นตัวบทจากเจ้าหน้าที่ที่ได้แนะนำคนชราต่อแขกว่า “ที่เห็นคุณตาคุณยายแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสะอาด เป็นเพราะของบริจาคจากผู้ใจบุญ ท่ามกลางท่านผู้ใจบุญที่กำลังยืนอยู่เบื้องหน้า ที่ได้เห็นใจ ให้ความรัก สงสาร ทำให้ชีวิตคนด้อยโอกาสได้กลับมีโอกาสอีกครั้งหนึ่ง” ระหว่างคำแนะนำ แม้ไม่อาจจะทราบได้ว่าแต่ละฝ่ายมีความคิด หรือความรู้สึกต่อการแนะนำตัวเช่นไร แต่แขกผู้มาเยือนที่ยืนอยู่ตรงข้ามกับกลุ่มคนชรา กลับ

ค่อยๆ หลบตา และก้มศีรษะต่ำลง บางคนมองตรงไปยังคนชราที่อยู่เบื้องหน้า ซึ่งนั่งหันข้างให้กับแขก คนชราบางคนนั่งอยู่อย่างสงบเสถียร และทอดสายตาดูออกไปไกล รวากับว่าคุ้นเคยกับขั้นตอนเหล่านี้เป็นอย่างดี แม้สายตาจะไม่ได้เพ่งพินิจที่แขกหรือเจ้าหน้าที่ แต่สถานภาพที่ได้รับการบอกกล่าวคงดังกึกก้อง และบาดลึกเข้าไปในก้นบึ้งแห่งความสำนึกจนรู้สึกว่าคุณเองไม่ต่างจาก “ขอทานด้อยโอกาส” หลังจากแนะนำคนชรา จะเป็นการแนะนำถึงความประสงค์ของแขกที่มาบริจาค เลี้ยงอาหาร เช่น ทำบุญวันเกิด หลังจากนั้น เจ้าภาพ / แขก จะนำถาดอาหารที่ทางเจ้าหน้าที่ได้จัดเตรียมไว้เป็นกลุ่มยกไปแจกให้คนชราตามโต๊ะทีละคน เมื่อได้รับถาดอาหารแล้ว คนชราบางคนสายตาก็จะไปทีละข้าง หากเห็นว่ารับประทานแล้ว ตนก็จะทาน แต่บางครั้งต่างคนต่างมองเพื่อรอสัญญาณจากเจ้าหน้าที่ หรือ เจ้าภาพให้รับประทานอาหารได้ ดังเช่นตาวีศักดิ์ได้สะท้อนความรู้สึกต่อบรรยากาศดังกล่าวว่า “การแนะนำคนชราไม่ต่างกับ ขอทานที่มาขอเงิน ขออาหาร เพราะการเป็นขอทานมาอาศัยบ้านคนอื่นอยู่ ถ้าเจ้าของบ้านดูแลคน ไม่ต้องพูดคำหยาบหรืออก แต่ทำที่ก็บอกว่าเรามาขอข้าวเขากิน”

หลังจากรับประทานอาหารแล้ว จะมีตัวแทนคนชราเดินออกมา จังหวะนี้ทุกคนจะหันมาทางด้านข้างของโรงอาหาร ซึ่งแขกกำลังนั่งอยู่บนเก้าอี้บนมออย่างดี วางเรียง 2 – 3 ตัว และมีเก้าอี้พลาสติกสีแดงวางตรงข้าม 1 ตัว ไว้สำหรับตัวแทนคนชราที่จะมากล่าวขอบคุณ ทุกถ้อยคำที่ถ่ายทอดเป็นการขอบคุณที่แขกได้มอบโอกาสให้กับคนชรา และขอให้จดจำถึงคนชราที่ด้อยโอกาสกำลังรอคอยการเยี่ยมเยียน และตอบแทนความมีน้ำใจด้วยเสียงเพลงตามความประสงค์ของเจ้าภาพ เช่น เพลงสุขสันต์วันเกิด หากเป็นเจ้าภาพที่มีความคุ้นเคยมาบริจาคอาหาร / สิ่งของเป็นประจำ หรือเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งทางสังคม จะมีการแสดงเพื่อเป็นการขอบคุณ เช่น การแสดงรื้อวประกอบเพลง Jingle Bell ซึ่งจะมีการแต่งกายด้วยหมวกทรงแหลมสีแดง ตรงปลายแขนด้วยกระดิ่งสีทองขนาดเล็ก และฉากรูปประดับด้วยสายรุ้งหลากหลายสี เบื้องหน้าที่เป็นคนชราออกมาร้องว่าทำเพลง ท่ามกลางเสียงหัวเราะและเสียงปรบมือของผู้ชม บางคนมีใบหน้ายิ้มแย้มสดใส นัยน์ตาที่ผ่านชีวิตมามากมายได้เปล่งประกายความสุขและโยกตัวไปตามเสียงเพลง แต่สำหรับบางคนเมื่อเสียงเพลงเริ่มขึ้นต่างพากันขยับกายไปตามจังหวะ ไม่ว่าจะ เป็นบทที่ชอบหรือไม่ก็ตาม บางครั้งอาจไม่ทราบด้วยซ้ำว่าบทใดคือตัวตนที่แท้จริงของตัวเอง เมื่อการแสดงจบลงรางวัลที่ได้รับจากแขกได้ช่วยลดความขุ่นข้องหมองใจลงได้บ้าง แต่อย่างไรเสียก็ไม่ยินดีเท่ากับคำชื่นชมจากเจ้าหน้าที่ เพราะทำให้คนชรารู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้บรรยากาศภายในบ้านพัก ที่มีดอกเฟื่องฟ้าชูช่อรับการเชยชมจากผู้ผ่านไปมารวมถึงไม้ยืนต้นที่ปลูกเรียงรายระหว่างทางเดินและเรือนพัก เพื่อหมายจะเป็นร่มเงาพักพิงให้แก่ผู้พักอาศัย อาคารทั้งเรือนไม้ เรือนปูน มีการระบุน้ำที่ใช้สอยอย่างชัดเจน บางเรือนเป็นโรงอาหาร

ห้องครัว หรือเรือนซักล้างซึ่งล้วนแล้วแต่ทำหน้าที่แตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกันสิ่งเหล่านี้ถูกโอบล้อมให้กลายเป็นก้อนเดียวกันภายใต้คำว่า “สถานที่ราชการ” ในช่วงแรกของการก่อตั้งสถานที่ราชการนั้น ได้ถูกสร้างอยู่ในหรือนำพื้นที่ของพระบรมมหาราชวัง หรือพระราชวังมาใช้ในการ เช่น หอรัษฎากรพิพัฒน์ หรือกระทรวงการคลังในเวลาต่อมา (นิธิ เอียวศรีวงศ์.2538:151) การติดต่อราชการจึงจำเป็นต้องปรากฏตัวให้เหมาะสมกับการเข้าพระราชวัง เมื่อสถานที่ราชการได้ย้ายมาตั้งภายนอก การแต่งกายให้เหมาะสมกับสถานที่ยังคงดำรงอยู่เพราะเมื่อสถานที่ราชการได้เชื่อมโยงกับความสุภาพ ซึ่งเป็นแบบแผนและวัฒนธรรมของชนชั้นกลางแล้ว บ้านพักคนชราจึงได้กลายเป็นพื้นที่กำกับ และลอกคราบให้คนชราเป็นผู้มีวัฒนธรรมสุภาพ ดังทัศนะของเจ้าหน้าที่ที่ได้รักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ว่า “บางคนส่งมาจากข้างนอก นำเวทนา ไม่มีที่อยู่อาศัย มอมแมม ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน ชาวบ้านเดินตามท้องร่อง...การมาอยู่ในที่นี่ เป็นที่ของหลวง เป็นสถานที่ราชการที่คนเขาดี มีความสวยงาม...” จากกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ ภายใต้ค่านิยมชนชั้นกลางทำให้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนชราจึงเป็นไปอย่างง่ายดาย และคนชราเองยินดีอย่างเต็มใจเพราะเกรงว่าพฤติกรรมของตนจะไม่เหมาะสมกับสถานที่ นอกจากนี้กระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ ทำให้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนชราไม่จำเป็นต้องมีคนคอยควบคุมให้ทำตาม แต่เป็นความสมัครใจเพราะความเชื่อและเคารพในความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ ดังเช่นเสียงสะท้อนของยายราตรีภายใต้การถูกกำกับด้วยความเชื่อผ่านการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ว่า

มาถึงถามยายก่อนว่ากินหมากไหม พี่เราก็สีน้กินอยู่แล้ว เขาขอว่าเลิกได้ไหม เอาหมากเราไปแล้วจะจัดให้ กินตื่นมาตอนเช้าเลิกเลย ไม่ให้กินก็ไม่กิน เรามาอยู่ที่นี่ไม่ยอมทำความเดือดร้อน ยายไม่ดลละโยนทั้งหมดเลย อี้ย แทบตาย หัวเหอล้มลูก เดินนั่ง แล้วที่นั่นกลัวไอ้เรื่องหมากนี่ละ แต่ก่อนพี่ยายแข็งแรง แต่พอเลิกกินถึงได้เสียแบบนี้ เสียไปหมด

ในพื้นที่ศูนย์กลางของสังคมภาพความชราถูกให้ความหมายในฐานะบุคคลที่มีความอ่อนแอทางกายภาพและเศรษฐกิจ อีกทั้งภาพลักษณ์ความอ่อนแอของร่างกายเช่นการเคลื่อนไหวที่แตกต่างจากคนปกติยังถูกนำไปใช้ในการล้อเลียนเพื่อสร้างความตลกขบขันให้กับผู้ชม ดังนั้นอัตลักษณ์ของคนชราไม่เพียงแต่ถูกสร้างผ่านความรู้ หรืออยู่ในพื้นที่ที่กระทำการสร้างและกำกับอัตลักษณ์ของมนุษย์ แต่อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาแล้วขั้นหนึ่งยังถูกหยาบย้อมให้นำไปใช้ในเรื่องขบขัน กระบวนการที่ทำให้อัตลักษณ์ของคนชรากลายเป็นเรื่องขบขันนั้นเป็นความแยบยลของอำนาจที่กระทำให้เกิดความแตกต่าง แยกห่างระหว่างอัตลักษณ์แห่งความอ่อนแอ และอัตลักษณ์แห่งความตลกขบขัน รวากับว่าอัตลักษณ์ทั้งสองไม่เกี่ยวข้องกัน คือด้านหนึ่งสังคมเห็นว่าเป็นความทุกข์กายที่เกิดจากความอ่อนแอทางกายภาพ และอีกด้านหนึ่งสังคมได้นำมาใช้ในการสร้างความสนุกสนาน แต่ใน

กระบวนการสร้างความหมายและลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนชราอัตลักษณ์ทั้งสองซ้อนทับกันอยู่บนพื้นผิวความหมายของคนชรา ซึ่งอยู่ภายใต้มาตรฐานของความเป็นปกติชุดเดียวกัน การซ้อนกันของอัตลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้เพียงแค่สร้างความสนุกสนานให้กับผู้ชม แต่ภาพแห่งความตลกขบขันได้เบียดขับการมองคุณค่าในด้านอื่น หรือวิธีการแสดงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ในแบบอื่นๆ ของคนชรา

บทที่ 6

การต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนชรา

หากมองว่าความจริงมีอยู่หลากหลายตามเจตจำนงของผู้สร้างความหมายแล้ว การสร้างความจริงภายใต้เป้าหมายของอุดมการณ์ทุนนิยมซึ่งทำให้คนชราในบ้านพักฯ กลายเป็นมนุษย์ที่ด้อยโอกาสกว่าคนอื่นๆ ในสังคม จึงเป็นเพียงมายาคติชุดหนึ่งที่ได้กระทำการบิดเบือนความหมาย และปิดบังไม่ให้สังคมได้เห็นพลังการเคลื่อนไหวของการสร้างความหมายในด้านอื่นๆ ของคนชรา ภายใต้ความคิดดังกล่าวพลังของคนชราจึงไม่ได้หยุดนิ่งแต่กลับมีการเรียกร้อง และพลิกกลับ (reverse) ความหมายต่างๆ ขึ้นมาใหม่ตลอดเวลา

ในการยอมรับความหมายหรือสถานภาพแห่งความด้อยโอกาสซึ่งเป็นด้านที่อัตลักษณ์ของคนชราถูกสร้างโดยภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจ เช่น กระบวนการทางกฎหมาย บรรทัดฐานของสังคม แม้บ้านพักฯ จะเป็นที่รวมของกฎระเบียบ ความรู้ วัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญ แต่คนชราไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำเพียงอย่างเดียว แต่คนชราสามารถที่จะสร้างระเบียบหรือขอบเขตของตัวเองขึ้นมาได้ เช่นเดียวกัน ดังนั้นการเข้าสู่มหาวิทยาลัย จึงไม่ได้มีเพียงกระบวนการทำให้คนชราสยบยอมต่อความเป็นอื่น แต่คนชราได้มีการตอบโต้ในรูปแบบต่างๆ ตามสถานการณ์ที่ตนมีปฏิสัมพันธ์ นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างเจตจำนงทั้งสองชุด (เจตจำนงของอำนาจและของคนชรา) ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย ข้อปฏิบัติในบ้านพักฯ แต่สามารถทำให้เกิดการประนีประนอมกันผ่านการต่อรอง หรือผ่านการทำซ้ำบรรทัดฐานต่างๆ แต่อยู่ภายใต้การตีความ และการให้ความหมายใหม่ที่แตกต่างไปตามเจตจำนงของคนชรา ดังนั้นความเป็นคนชราจึงไม่ได้มีขอบเขตที่จำกัด แต่ขอบเขตความเป็นมนุษย์กลับปรับเปลี่ยน และเลื่อนไหลไปตามการใคร่ครวญจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ

การต่อรองผ่านการทบทวนประสบการณ์ชีวิต

แม้การดำเนินชีวิตของคนชราในฐานะประชากรของรัฐ จะได้รับเสรีภาพตามหลักสิทธิมนุษยชน ดังเช่นในหลักการขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ ได้กำหนดหลักเกณฑ์สำหรับการปฏิบัติต่อคนชราในฐานะมนุษย์ของสังคมนั้นในมิติที่หลากหลาย เช่น การได้รับความเป็นอิสระในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ การมีส่วนร่วม การได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวและสังคม ได้รับการปฏิบัติและยกย่องอย่างมีศักดิ์ศรี (กรมประชาสงเคราะห์. 2541: 1-4) แต่ความหมายจากภาพตัวแทนของคนชราภายใต้การจับจ้องทางการแพทย์ได้นำเสนอความหมายของคนชราในฐานะบุคคลผู้อ่อนแอจนราวกับเป็นเรื่องปกติธรรมดา ดังนั้นแม้สังคมจะเคารพในความเป็นผู้สูงอายุโดยการให้เสรีภาพในเรื่องต่างๆ แต่ในพื้นที่สาธารณะ เช่น บ้านพักคนชรา กลับขาดแคลนความหลากหลายใน

ลักษณะความเป็นมนุษย์ของคนชรา แต่อย่างไรก็ตาม ด้านหนึ่งระบบกลไกกฎหมายจัดได้ว่าเป็นมายาคติครอบงำความคิดของมนุษย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งมายาคติดังกล่าวได้กลายเป็นเครื่องมือของคนชราที่ถูกนำมาอธิบายหรือสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตน ดังนั้นกระบวนการปรับเปลี่ยนความหมายแห่งตัวตนรูปแบบหนึ่งจึงกระทำผ่านกติกาของสังคม ดังเช่นกรอบสิทธิมนุษยชนที่เปิดโอกาสให้คนชราได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมต่างๆ ตามความพึงพอใจ คนชราในฐานะเป็นประชากรของรัฐจึงได้มีการอ้างสิทธิของตนต่อเสรีภาพในการมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมต่างๆ การอ้างสิทธิในฐานะมนุษย์ในสังคมเพื่อแสดงความปรารถนาแห่งตัวตนได้กระทำผ่านการใช้ความรู้จากประสบการณ์ชีวิตมาท้าทายขอบเขตความสามารถของคนชรา เช่น ภาพของคนด้อยความสามารถการทำทายกระทำโดยการเลือกสรรประสบการณ์ชีวิตในส่วนที่คนชราได้มีการใคร่ครวญว่าจะสอดคล้องกับความต้องการของบ้านพักฯ หรือคู่สนทนา กระบวนการดังกล่าวจึงจัดได้ว่าเป็นกระบวนการโต้แย้งกับภาพตัวตนที่อยู่ในห้วงคิดของบุคคลที่คนชราคาดหวังว่าจะมีอำนาจต่อการตัดสินใจความเป็นไปในชีวิตเช่น เจ้าหน้าที่ในบ้านพักฯ ดังเช่นการนำเสนอข้อแนะนำให้กับพี่เลี้ยงในการซ่อมเครื่องเสียงของบ้านพักฯ หรือการซ่อมวิทยุให้กับเพื่อนนั้นไม่ได้ต้องการเพียงคำตอบแทน หรือคำชื่นชมจากเจ้าหน้าที่ แต่จากปฏิสัมพันธ์ที่เจ้าหน้าที่มีต่อคนชราในฐานะบุคคลอ่อนแอ ช่วยเหลือตัวเองได้ยากลำบาก แม้ว่าคนชราจะต้องร้องขอเพื่อมิให้ถูกย้ายไปตึกป่วยแต่ก็มักจะถูกขู่อยู่ตลอดเวลา การซ่อมวิทยุจึงกลายเป็นประสบการณ์ด้านหนึ่งที่คนชราได้เลือกนำเสนอ อีกทั้งมีเจตจำนงเพื่อสร้างความหมายแห่งตัวตนอีกชุดหนึ่งขึ้นมาเพื่อให้เกิดภาพที่ขัดแย้งกับภาพความด้อยสมรรถภาพทางร่างกาย กระบวนการนำเสนอดังกล่าวจึงมีนัยยะมากกว่าการเรียกร้องความสนใจจากบุคคลต่างๆ แต่เป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกติกาของบ้านพักฯ (หากช่วยตัวเองไม่ได้จำเป็นต้องไปอยู่ตึกป่วย) ร่างทรงของอำนาจ และความปรารถนาแห่งตัวตนของคนชรา (การไม่ต้องการไปอยู่ตึกป่วย) ดังเช่นตาวีรศักดิ์ ได้เล่าให้เห็นถึงการตีความหมายและเชื่อมโยงสิทธิต่างๆ ให้สอดคล้องกับเจตจำนงของตนว่า

ที่ผมซ่อมวิทยุก็มีอยู่หลายเครื่องนี่กว่าเราได้ใช้วิชาช่วยสังคม ไม่ได้เรียกร้องเอาตังค์ใคร.... ก็ธรรมดาเนาะ เพราะเราเคยทำเราก็อยากจะทำ อีกร้อยเราน่าจะทำได้ตามความชอบของเรานะตรงนั้นน่าจะเป็นสิทธิ์ที่ทุกคนทำได้ แต่เขาเอาเรื่องเปลืองค่าไฟ ใช้ไฟหลวงมาอ้าง อยู่ในนี้ก็ไม่อยากมีเรื่อง... วันก่อนผมฟังเสียงลำโพงแล้วมันดัง แคร็กๆ ผมก็บอกพี่เลี้ยงว่าเอาน้ำมันไปหยอดตรงที่เปิดนิดเดียวเสียงก็ใสเหมือนเดิม เขาก็ทำตามที่ผมบอกนะ

ความเชื่อ ความเป็นส่วนตัวของคนชรามักจะถูกคุกคามด้วยระเบียบวินัยแห่งอำนาจ และด้วยสภาพแห่งความเป็นชายขอบ ทำให้สังคมแทบจะไม่เปิดโอกาสให้คนชราได้สร้างสรรค์วิถีการดำเนินชีวิตตามประสบการณ์ที่แตกต่างกัน แต่จากการปฏิเสธความเป็นสากลและจากความเชื่อที่เห็น

ว่า อารมณ์ ความรู้สึกของคนชราเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างจากการมีปฏิสัมพันธ์และการสนทนาระหว่างบริบทรอบตัว ดังนั้นความรู้สึกว่าตนเองเป็นเพียง “คนชราไร้คุณค่า” จึงเกิดจากคาดการณ์ปฏิสัมพันธ์ที่บริบทรอบข้างมีให้กับตนเอง ดังเช่นคนชราได้เปรียบเปรยสถานภาพของตนเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบข้างว่า “คนที่นี้คิดว่าคนแก่เป็นแม่ค้าหาบกล้วยขายเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งอื่นนอกจากการค้าขายเพื่อกำไร และสนใจเพียงเรื่องอาหารการกินเท่านั้น” แต่จากความเชื่อมั่นในคุณค่าของตนเองท่ามกลางการระลึกไตร่ตรองถึงประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา ทำให้การตำหนิ หรือว่ากล่าวด้วยคำพูดที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ไม่ได้ทำให้มนุษย์กลายเป็นบุคคลด้อยคุณค่า แต่ได้เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ได้กลายเป็นพลังให้คนชราได้หันกลับมาครุ่นคิดถึงประสบการณ์ชีวิตของตนเองว่าตนมีเจตจำนงของการเข้าบ้านพักฯ เพื่อต้องการรับบริการเพียงอย่างเดียวหรือไม่ รวมถึงเจตจำนงของระเบียบวินัยที่ใช้บังคับคนชราให้ร่วมกิจกรรม การขบคิดดังกล่าวเป็นไปเพื่อหาแนวทางในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ กับคนชราในบริบทหนึ่ง ดังเช่นเมื่อความรู้ทางการแพทย์ได้กลายเป็นเครื่องมือของอำนาจในการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้เชี่ยวชาญในการกะเกณฑ์คนชราให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกกำลังกายในเวลาเช้า หรือป่วยเพื่อได้บริหารกล้ามเนื้อต่างๆ แต่ในด้านความรู้สึกในฐานะเจ้าของเรือนร่าง คนชราได้มีการไตร่ตรองถึงประสบการณ์ที่ตนเองเคยทำงานด้านสุขภาพและเห็นว่าทำออกกำลังกายไม่เหมาะสมกับอาการเจ็บป่วยของตน แต่คำอธิบายข้างต้นกลับถูกเจ้าหน้าที่ตีความหมายว่าเป็นคำพูดของ “คนขี้เกียจ” “ไม่ให้ความร่วมมือกับบ้านพักฯ” ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวได้กลายเป็นเงื่อนไขให้คนชราพิจารณาหากระบวนการในการต่อรองเพื่อให้ตนสามารถดำเนินชีวิตได้ตามความปรารถนา

อย่างไรก็ตาม การต่อรองเพื่อให้ได้กระทำในสิ่งที่ตนเองชื่นชอบนั้นไม่ใช่การกระทำอย่างตรงไปตรงมา แต่การใคร่ครวญถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเหตุผลทางการแพทย์ รวมทั้งได้มีการขบคิดถึงสถานภาพของตนเองเมื่อเคยมีอำนาจในการรักษาวินิจฉัยอาการเจ็บป่วย ดังเช่นตานาคเห็นว่าสถานภาพการเป็นหมอมหาหมอซ้อนทับกับการเป็นทหารทำให้ตนเองเป็นที่เคารพ และไว้ใจในกลุ่มเพื่อนๆ มากขึ้น จากการไตร่ตรองถึงประสบการณ์ผนวกกับความทุกข์ใจที่ถูกว่ากล่าวในข้างต้น ตานาคจึงได้ตัดสินใจเข้าพบแพทย์ และมีเป้าหมายว่าต้องการให้แพทย์ออกไปรับรองแพทย์ ตานาคได้เริ่มอธิบายให้แพทย์ได้ทราบถึงความไม่สะดวกในการเดินไปออกกำลังกายตามตารางเวลา อีกทั้งได้แจ้งให้แพทย์เห็นว่าตนเองเคยหกล้มระหว่างออกกำลังกาย และได้รับอุบัติเหตุเนื่องจากไม่มีอุปกรณ์รองรับ รวมถึงได้อธิบายสิ่งที่ตนเองกระทำแทนการออกกำลังกาย เช่น การทำความสะอาดเรือนพัก การช่วยเข็นรถเข็น ซึ่งเป็นการออกกำลังกายรูปแบบหนึ่ง หลังจากคำอธิบายแพทย์ได้ออกไปรับรองว่า “ควรออกกำลังกายอย่างระมัดระวัง หรือหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่เป็นอันตราย” เมื่อตานาคนำไปรับรองดังกล่าวมายื่นให้กับเจ้าหน้าที่ ตานาคได้รับอนุญาตให้ละเว้นจากกิจกรรมการออกกำลังกาย หรือ

กิจกรรมที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ นอกจากนี้ใบรับรองทางการแพทย์ไม่ได้ถูกนำมาใช้เพียงเหตุการณ์เดียว แต่ยังได้ถูกนำมาใช้เมื่อตามาคิดเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ตนไม่ชอบก็จะมีการนำใบรับรองดังกล่าวขึ้นมาสนับสนุนการคำอธิบายของตนเองต่อเจ้าหน้าที่ ดังนั้นความรู้กระแสหลักจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือของอำนาจในการควบคุมคนชรา แต่ความรู้ดังกล่าวได้กลายเป็นเครื่องมือของคนชราที่ใช้ในการทำหายความรู้กระแสหลักเอง ด้วยเหตุนี้การทำหายที่อยู่บนฐานของระเบียบวินัยไม่ได้ทำให้คำอธิบายจากความรู้สึกของคนชรามีคุณค่าน้อยลง แต่กระบวนการดังกล่าวกลับเป็นการทำลายความคิดของผู้เชี่ยวชาญ และในขณะเดียวกันเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับ “ความรู้สึก” ของความเป็นมนุษย์ให้มีการดำรงถึงและได้รับการยอมรับมากขึ้น

การต่อรองผ่านการยืนยันเจตจำนงของตนเอง

เมื่อรูปแบบการดำเนินชีวิตในบ้านพักฯ เป็นผลมาจากเจตจำนงชุดหนึ่งซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจ สิ่งเหล่านั้นจึงไม่ใช่สิ่งตายตัว อีกทั้งจากความเชื่อที่ว่าคนชรามีการสั่งสมประสบการณ์ชีวิตหลากหลายจนสามารถประกอบสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตของตนได้ การดำเนินชีวิตในบ้านพักฯ ผ่านปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ จึงไม่ได้ดำเนินไปอย่างว่างเปล่า แต่จากการเรียนรู้ของคนชราได้สะท้อนให้เห็นว่า บ้านพักคนชราเป็นสถาบันหนึ่งที่ประกอบด้วย กฎระเบียบ ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ ซึ่งได้ร่วมกันประกอบสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบทางการ ดังนั้นการนำเสนอตัวตนของคนชราให้มีความน่าเชื่อถือ หรือได้รับการยอมรับจึงไม่สามารถกระทำได้เพียงการสนทนาถึงความสามารถหรือแจ้งเจตจำนงให้เจ้าหน้าที่ได้รับทราบโดยตรงไปตรงมา แต่เป็นวิธีการนำเสนอที่ได้รับการยอมรับ และมีความหมายสากลที่บ่งบอกถึงความรับผิดชอบ ความสามารถนำมาบอกเล่าให้กับเจ้าหน้าที่ได้ทราบ

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอตัวตนที่แตกต่างจากบุคคลอื่นไม่ได้อยู่ในลักษณะของการรู้สึกตัวตนเหนือกว่าจนก่อให้เกิดการแบ่งแยกภายในกลุ่มคนชรา แต่เป็นการใช้ค่านิยมในสังคมต่อรองเพื่อสร้างคุณค่าให้กับตนเองในบ้านพักคนชรา และมีเจตจำนงที่ต้องการให้ตนเองได้รับความไว้วางใจจากเจ้าหน้าที่ในการมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมต่างๆ ดังที่ยายสุพรได้เล่าถึงการใช้ชีวิตในช่วง 5 ปีแรกของการเข้าบ้านพักนั้นได้พยายามเรียนรู้ถึงความต้องการของเพื่อนคนชรา เจ้าหน้าที่ ผ่านชีวิตประจำวันเพื่อที่จะได้มีโอกาสเข้าไปช่วยเหลือคนอื่นๆ ในบ้านพักฯ

มีวันหนึ่งยายเอาใบประกาศไปให้เจ้าหน้าที่เขาดู เขายกมือบอกว่าถึงว่าดยายไม่ผิดยายเป็นคนมีความรับผิดชอบ อย่างนี้ค่อยสบายใจให้ยายรับผิดชอบเรื่องความเรียบร้อยภายในนี้..... เขาให้ยายเป็นหัวหน้าดูแล เรื่องความสะอาดเรียบร้อยภายในเรือนพัก ก็แห่ใบประกาศจากฝรั่งนั้นต้องไวใจได้ เพราะอย่างนี้ฝรั่งนี้เขา ชมใครเขาชมจริง ไม่ชอบก็ไล่ออกไปเลย ผู้ปกครองยังชมเลยว่าคนที่ฝรั่งเขียนให้ยายแบบนี้แสดงว่ายายต้องมี ความรับผิดชอบ และทำงานได้ดี..... ยายทำให้ทุกสิ่งทุกอย่าง เคยจัดที่นอนให้ จัดตู้เสื้อผ้าให้ ดูแลตักน้ำดักทำให้ หรืออย่างช่วยเหลือลูกพี่เลี้ยงนี้เราทำเพราะเราสงสารเห็นใจ ไม่ได้หวังผลตอบแทนอะไรเลย.....

เมื่อสถานการณ์หรือปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบข้างมีการเปลี่ยนแปลง ความหมายหรือคุณค่าของมนุษย์ในความหมายเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่จากจริยธรรมที่คนชราได้ยึดถือที่ว่า “คนเราต้องหมุนตามกาลเทศะ คนแก่ไม่ใช่คนโง่แต่ที่นิ่งเฉยๆ ต้องดูว่าเขาใช้ความคิดสำรวจตัวเอง ว่าเราเคยทำอะไรไว้บ้าง และจะทำอะไรต่อไป” ดังนั้นคนชราจึงได้กระทำการสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่โดยการตรึงตรึงถึงภาพตัวตนที่ตนต้องการนำเสนอภายใต้ลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนไป เช่น ร่างกายที่ทรุดโทรมลงทำให้เดินได้ลำบากขึ้น และถูกถอนตัวออกจากกิจกรรมที่เคยมีส่วนร่วม เช่น ทำอาหารเลี้ยงเด็ก หรือฝึกสอนบทบาทการเป็นผู้นำในกิจกรรมสวดมนต์ ดังนั้นเมื่อประสบการณ์เดิมไม่สามารถเชื่อมโยงตัวตนกับกิจกรรมต่างๆ ของบ้านพักฯ ได้ คนชราจึงได้มีการเลือกสรรประสบการณ์ชีวิตด้านอื่นๆ ขึ้นมาเชื่อมโยงตัวตนกับบริบทรอบข้างด้วยวิธีการที่เปลี่ยนแปลงไป กระบวนการเชื่อมโยงประสบการณ์กับบริบทรอบข้างนั้นกระทำโดยการพิจารณาสถานภาพ และความสนใจของคู่สนทนา และได้มีการทบทวนประสบการณ์ของตนเองในส่วนที่จะสามารถเชื่อมโยงตัวตนกับบุคคลรอบข้างได้ นอกจากนี้ยังมีจัดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายในกิจกรรมหนึ่งจนสามารถสร้างความหมายและทำให้ตัวตนของคนชราได้ปรากฏอีกครั้ง ภายในกิจกรรมต่างๆ นั้นคนชราได้มีการจัดตำแหน่งของตนเอง เพื่อกำหนดให้บุคคลหรือตัวแทนของอำนาจได้เฝ้ามองการเผยแพร่ประสบการณ์แห่งชีวิต ดังนั้นทั้งเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอกที่เข้าร่วมกิจกรรมจึงไม่รู้สึกรู้ว่าถูกระเบียบวินัยของคนชราโอบล้อมอยู่ นอกจากนี้การจัดตำแหน่งเพื่อต่อรองตัวตนนั้นจะกระทำแตกต่างไปตามการมีปฏิสัมพันธ์ที่แตกต่างกันในแต่ละคน และแต่ละสถานการณ์ กล่าวคือภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์ชุดหนึ่งคนชราจะเป็นผู้เลือกสรร หรือให้ความหมายแก่สถานภาพของสิ่งที่เกี่ยวข้องแตกต่างกันไปตามเจตจำนงของการมีปฏิสัมพันธ์ ดังนั้นการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมในที่นี้จึงไม่ได้อยู่ในสถานภาพของการถูกสร้างให้คนชรากลายเป็นชายขอบ แต่วิธีการทำลายตัวตนผ่านคนในสังคมกลับพลิกความหมายให้คนชรากลายเป็นผู้กำหนดกติกา หรือสิ่งที่ต้องการนำเสนอต่อผู้ชม วิธีการนำเสนอนั้นมีใช้การใช้ความรุนแรง พุดจาหยาบค้าย แต่เป็นการนำเสนอในรูปแบบของการอ่อนน้อมถ่อมตนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งในกระบวนการทำลายตัวตนแม้คนชราจะไม่ได้มีการพุดคุยหรือแสดงความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่โดยตรง แต่การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนชากับบุคคลภายนอกได้

กลายเป็นภาพสะท้อนที่คนชราต้องการให้เกิดภาพความขัดแย้งระหว่างตัวตนที่ไร้อำนาจในสายตาเจ้าหน้าที่ และตัวตนที่มีอำนาจในสายตาของคนอื่น ดังนั้นในท่าทีของการท้าทายจึงไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรง แต่การจัดตำแหน่งให้แต่ละบุคคลอย่างซับซ้อนทำให้ภาพการท้าทายนั้นกลับเพิ่มความสนใจและความหวาดระแวงให้กับผู้เฝ้ามอง ดังเช่นในระหว่างที่มีเด็กนักเรียนมาห้อมล้อมเพื่อฟังนิทานธรรมคดี หรือมีบุคคลภายนอกเข้ามาพูดคุย ยายได้สะท้อนท่าทีของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อสถานการณ์ดังกล่าวว่า

ดูเด็กก่อนว่าเขาสนใจอะไร บางคนเป็นคุณหมอมอ ก็ถามยายแต่ว่าเดินไหวไหม ยายก็บอกเดินไม่ค่อยไหว มีคน มานวดให้เรา เด็กๆ นะเห็นยายอย่างกะเห็นขนมเลย เห็นยายตรงไหนเขาก็ไปตรงนั้น พวกพี่เลี้ยงก็มองว่าเออ เราจะบอกอะไรเด็ก แล้วเด็กรุ่นสอนเรื่องการใช้ชีวิตคู่เด็กชอบฟังอย่างสนใจว่าถ้ามีครอบครัวเราต้องดูแลเอาใจใส่เขา ไม่ใช่เอาแต่ใจตัวเอง ต้องดูสีหน้ากันและกันนะ.... ยายมีธรรมคดีตั้งแต่สมัยพุทธกาลยายจะเอามาเล่าให้ฟังแล้วที่นี้พี่เลี้ยงเขานึกว่ายายเอาเขาไปว่าไม่ดีมองหน้ายาย คงนึกว่ายายนินทาพี่เลี้ยงให้เด็กนักเรียนฟัง เด็กนักเรียนมาล้อมยายเต็มเลย ยายสอนนักเรียนเป็นตัวอย่างการใช้ชีวิต.... ที่นี้พวกพี่เลี้ยงยายก็นึกขำ โง่ฉันทันไม่ได้พูดถึงพี่เลี้ยงสักหน่อย เพราะฉันนึกถึงว่าพี่เลี้ยงที่นี้มีบุญคุณกับฉันทุกคน ช่วยเหลือฉันทุกคน ฉันไม่เคยก้าวร้าวใคร

การต่อรองผ่านการสร้างความหมายใหม่ให้กับระเบียบวินัยแห่งอำนาจ

แม้จะมีความพยายามของอำนาจในการจัดระเบียบคนชราผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือจากในทัศนะของฟูโกต์ที่เห็นว่าวิธีการหนึ่งในการประกอบสร้างประชากรตามความปรารถนากระทำผ่านการดัดแปลงร่างกายของมนุษย์ให้สอดคล้องกับอุปกรณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะทำให้มนุษย์นำประสิทธิภาพของตนเองมาใช้ให้ได้มากที่สุด แต่ในความเชื่อที่เห็นว่าคนชรามีการเรียนรู้มาอย่างยาวนาน และมีการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น ผ่านความเป็นสถาบัน หรือมีการเรียนรู้ด้วยตนเองจนสามารถสังเคราะห์กลายเป็นความรู้แห่งตัวตน ดังนั้นการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของบ้านพักฯ คนชราจึงไม่ได้อยู่ในฐานะของร่างกายที่อ่อนแออย่างง่าย แม้จะต้องเข้าร่วมกับกิจกรรมที่ตนไม่เคยทำ หรือชื่นชอบเท่าไรนัก เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมอาชีวบำบัด หรือการสวดมนต์ตอนเช้าที่แม้จะไม่เคยสวดบทภาษาบาลีมาก่อนก็ตาม แต่ทุกการกระทำซ้ำด้วยท่าทีการโอนอ่อนต่อกิจกรรมต่างๆ นั้นมิได้ทำด้วยท่าทีที่ว่างเปล่า แต่กลับเป็นการแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเคารพต่อความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน หรือเคารพต่อระเบียบวินัยของส่วนรวมนั้นมีความจำเป็นต่อการเรียกร้องให้เกิดความเคารพต่อการกระทำของคนชราเช่นกัน ดังนั้นการแสดงออกถึงความเคารพต่อกติกาของบ้านพักฯ นอกจากจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ไม่ถูกคาดหวัง และแบ่งประเภทให้กลายเป็น “คนดี” แล้ว การแสดงออกด้วยท่าทีดังกล่าวจะทำให้คนชราสามารถต่อรองให้เกิดกิจกรรมที่แตกต่าง

ไปจากที่ตนเข้าร่วมในปัจจุบัน หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนกิจกรรมที่ตนไม่ชอบ “การเคารพระเบียบวินัย” มิได้ทำให้เครือข่ายของอำนาจ (คนชรา กฎเกณฑ์ อุปกรณ์ ผู้เชี่ยวชาญ พื้นที่ ฯลฯ) สามารถประสานกันอย่างกลมกลืน แต่การที่คนชราเข้าไปมีส่วนร่วมกับระเบียบวินัยของคนชราในฐานะมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึก และมีการเรียนรู้ คัดค้านกรองกับประสบการณ์เดิมของตนเองแล้ว ทำให้ “การเคารพต่อระเบียบวินัย” ได้สร้างช่องว่างที่ทำให้คนชราสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมได้สะดวกยิ่งขึ้น กล่าวคือไม่ถูกจ้องมอง หรือกีดขวางจากผู้เชี่ยวชาญอย่างเข้มงวด ขณะเดียวกันการได้รับการชื่นชมในฐานะของผู้ประพฤติตัวดี ได้รับการช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญในการช่วยจัดหาอุปกรณ์ หรืออำนวยความสะดวกในการซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ดังนั้นการจัดระเบียบของพื้นที่ หรืออุปกรณ์การทำกิจกรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่ควบคุมการแสดงออกของคนชราเพียงอย่างเดียว แต่การที่คนชราเข้าไปอยู่ภายในกรอบของพื้นที่หนึ่งกลับเต็มไปด้วยการปะทะกันของความหมายของระเบียบวินัยกับเจตจำนงของคนชรา ด้วยเหตุนี้ การตีความหมายของสิ่งต่างๆ ใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของคนชรา นั้นจึงทำให้คนชราไม่ได้อยู่ในฐานะของผู้ถูกบังคับหรือควบคุมโดยกฎระเบียบ (แม้จะยังคงนั่งทำกิจกรรมแบบเดิม) แต่การตีความกฎระเบียบ/กิจกรรมใหม่ตลอดเวลาทำให้คนชราอยู่ในฐานะผู้ควบคุมความหมายของกฎระเบียบ/กิจกรรมให้สามารถตอบสนองความปรารถนาของตนเองได้ในพื้นที่ และสถานการณ์หนึ่ง

นอกจากนี้ในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของบ้านพักฯ แม้ในด้านหนึ่งจะเห็นได้ว่าคนชรา นั่งอยู่เฉยๆ และอยู่ในสถานภาพของผู้รับ เช่น การรับเงินบริจาค หรือรอรับอาหารจากแขก ภายใต้ภาวะที่ดูเหมือนนิ่งเงียบแต่กลับเป็นการสนทนากับบริบทรอบข้างเพื่อจัดการปรับเปลี่ยนความหมาย ในบางครั้งคนชรายินดียอมรับสภาพการพึ่งพาอย่างรู้เท่าทัน ดังเช่นการตอบแทนการรับของบริจาคด้วยการผงกศีรษะเพื่อแสดงความขอบคุณ หรือการยกมือไหว้แขกที่มีอายุน้อยกว่าจึงประกอบไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่หลากหลายมีทั้งศรัทธาและต่อต้าน รวมทั้งมีทั้งความขัดแย้งและกลมกลืน บางคนถึงกับรู้สึกว่าการเคาะกระดิ่งเรียกคนชรามารวมตัวที่โรงอาหารเพื่อรับบริจาคเงินนั้นไม่ต่างจาก “ขอทาน คนจรจัด” แต่ในอีกด้านหนึ่งการไม่เข้าร่วมกับกิจกรรมดังกล่าวอาจจะทำให้คนชราถูกตัดสิทธิ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ เช่น การทำสวนศึกษาออกสถานที่ อีกทั้งในบริบทของสังคมสมัยใหม่ที่เงินได้กลายเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน และสามารถใช้จ่ายสร้างทางเลือกสำหรับสุนทรียะในชีวิตให้กับคนชราได้ เช่น การซื้ออาหารจากข้างนอกมาทานเป็นครั้งคราว เงื่อนไขและความซับซ้อนของบริบทที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่าการแสดงความนอบน้อม เช่น การยกมือไหว้ การนั่งนิ่งๆ อยู่ในแถว ไม่ใช่เป็นการกระทำอย่างสยบยอม แต่การแสดงตนในฐานะคนด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจล้วนมีเจตจำนงเพื่อสร้างภาพตนเองให้สอดคล้องกับภาพที่อยู่ในห้วงคิดของกระแสหลัก แต่เมื่อคนชราอยู่กับคนกลุ่มอื่น เช่น ผู้วิจัย ญาติที่เข้ามาเยี่ยมเป็นครั้งคราวคนชราไม่ได้แสดงท่าทีดังกล่าว แต่กลับแสดงตนใน

ฐานะผู้รู้ หรือสามารถจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยกับคนชราได้ใหม่ในท่าทีของการกำหนดช่วงเวลา และสถานที่ของการพูดคุย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการให้ความหมายแก่อัตลักษณ์ หรือความสัมพันธ์วกกลับไปมาระหว่าง คนด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ กับผู้รู้ เป็นการแสดงบทบาทจากใคร่ครวญถึงเจตจำนงของตนเองในสถานการณ์หนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเมื่อมีการสับเปลี่ยนอัตลักษณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์นั้นจะทำให้ความรู้สึกด้อยค่าของคนชราในฐานะผู้รับสิ่งของบริจาคจะเบาบางลง (ไม่ใช่การแทนสิ่งหนึ่งด้วยอีกสิ่งหนึ่ง) แต่คนชราได้มีกระบวนการเรียกศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กลับคืนมาด้วยการนำการกระทำดังกล่าวไปอ้างอิงกับความหมายสากลของพฤติกรรมนั้น และยังได้นำความเชื่อทางศาสนามาเชื่อมโยงกับการรับสิ่งของบริจาค กล่าวคือจะมีการนำเงินที่ได้ส่วนหนึ่งไปทำบุญเพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับเจ้าของเงิน กระบวนการเชื่อมโยงดังกล่าวได้ทำให้คนชรามีความหมายมากกว่าเป็นผู้รับ แต่ยังอยู่ในสถานภาพของการเป็นผู้ให้เพิ่มอีกด้วย แม้ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายดังกล่าวจะไม่สามารถปรากฏโดยตรงต่อหน้าแขก แต่ความซับซ้อนของการเชื่อมโยงความหมาย และสร้างสถานภาพใหม่ให้กับตนกลับเป็นกระบวนการที่ช่วยลดความขัดแย้งทางจิตใจ ดังเช่นยายประนอมได้ให้ความหมายของการยกมือไหว้ที่นำไปเชื่อมโยงกับความเชื่อ และความหมายที่เป็นสากลว่า

ยายไม่ได้ไหว้คุณนะ แต่สังคมไทยเราสอนกันมาว่าการไหว้นั้นเป็นมารยาทที่ดีที่เราพึงกระทำตอบแทนที่คนอื่นมี น้ำใจสำหรับเรา ยายไม่ได้ไหว้เพื่อแสดงว่าเราต่ำต้อยนะ การถ่อมตัว การยกมือไหว้ไม่ใช่ว่าเป็นการกดตัวเองให้ ต่ำ ...ตอนมาอยู่ใหม่ใจนี้คิดว่าเราไม่เคยได้รับเงินแบบนี้เราต้องทำงานแล้วเราได้เงิน ถ้าอย่างนี้รับอายนะ อายเหมือนกัน นี่ใจเหมือนคนสิ้นไร้ไม้ตอก พออยู่ๆ ไปเขาบอกว่าเขามาให้เองอาย ตอนหลังก็รับเลยนะ รับไปเราเก็บๆ ไว้ซื้อกับข้าวใส่บาตรบ้างไปวัดทำบุญบ้างนะ เราทำต่ออีกนะให้ทานเขาเราได้ทำบุญด้วย แล้วเราก็จะ บอกต่อว่าให้กับเจ้าของสิ่งของหรือเงินด้วยนะเหมือนเราทำบุญให้เขาอีกทีหนึ่ง

เนื่องจากในบ้านพักฯ ได้มีการแบ่งแยกพื้นที่และกิจกรรมระหว่างคนป่วยและบุคคลปกติ อีกทั้งคนชราเห็นว่าบรรยากาศในตึกป่วยทำให้ตนเองรู้สึกหดหู่ และง่ายต่อการติดเชื้อโรคต่างๆ แต่ในขณะเดียวกันลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ เช่น การเดิน หรือการช่วยเหลือตัวเองในชีวิตประจำวัน กระทำได้ลำบากขึ้น และลักษณะทางกายภาพดังกล่าวไม่สามารถที่จะฟื้นฟูให้แข็งแรงได้ดังเดิม แต่จากความเชื่อที่ว่าร่างกายเป็นสนามของวาทกรรมที่ถูกประกอบสร้างความหมายผ่านปฏิบัติการของอำนาจ ดังนั้นความหมายของร่างกายที่เสื่อมโทรมจึงไม่ได้มีเพียงการประกอบสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ แต่ความหมายเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าวยังถูกนำมาใช้ในการต่อรองเพื่อปลดปล่อยตัวเองออกจากบรรยากาศของตึกป่วยที่ตนไม่ชอบ

การปฏิเสธการเข้าสู่ตึกป่วยไม่ใช่แค่เพียงการยอมรับความหมายของร่างกายในฐานะบุคคลอ่อนแอ แต่มีกระบวนการมากมายที่คนชราได้สร้างขึ้นเพื่อครอบครองสิทธิในการจัดการกับร่างกายของตนเอง การใช้ความรุนแรงโดยการขู่ “จะฆ่าตัวตายหากถูกย้ายตึก” เป็นวิธีการหนึ่ง แต่รูปแบบดังกล่าวแม้จะสร้างความหวาดระแวงให้กับเจ้าหน้าที่แต่การใช้ความรุนแรงดังกล่าวไม่สามารถใช้เพื่อครอบครองสิทธิในร่างกายของตนเองได้สักเท่าไร เพราะการขู่ด้วยคำพูดที่เสียงดังและรุนแรงบางครั้งจะถูกตีความหมายว่าเป็นการแสดงความก้าวร้าว พุดจาไม่สุภาพซึ่งจะถูกทำโทษด้วยการทำทัณฑ์บนและตัดสิทธิรับเงินบริจาค แต่กระบวนการที่คนชราได้มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมในชีวิตประจำวันจากแต่ก่อนมักจะอยู่ในโรงอาหาร หรือช่วยตัดเสื้อผ้า มาสู่การปลีกตัวออกจากศูนย์กลางเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย กระบวนการดังกล่าวกระทำโดยการจัดพื้นที่มุมหนึ่งและได้ให้ความหมายแก่พื้นที่นั้นว่าเป็นพื้นที่ที่มีอากาศปลอดโปร่ง เงียบสงบ เหมาะแก่การรักษาอาการเจ็บป่วยตามคำแนะนำของแพทย์ การให้ความหมายของพื้นที่นั้นมิได้กระทำตามอำเภอใจ แต่ความหมายดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้หน้าที่ใช้สอยของพื้นที่ อีกทั้งเมื่อนำหน้าที่ของพื้นที่มาเชื่อมโยงกับคำแนะนำทางการแพทย์ทำให้คนชราสามารถจัดตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายใต้ระเบียบวินัยของอำนาจได้ตามความปรารถนาแห่งตัวตน ดังเช่นการแยกตัวไปอยู่บริเวณสระน้ำ ซึ่งหลายคนเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวค่อนข้างไกลจากโรงอาหารซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของกิจกรรม อีกทั้งร่างกายที่อ่อนแอลงทำให้การเดินทางไปมาระหว่างโรงอาหารกับสระน้ำจะเหนื่อยเป็นอย่างมาก แต่สำหรับยายสุพรเห็นว่า “ความลำบากทางกายไม่ต้องสนใจ แต่ที่ต้องคอยดูแลคือความรู้สึกทางใจ ถ้าใจเราสบายชีวิตเราก็มีความสุข” ดังนั้นพื้นที่บริเวณสระน้ำจึงไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ห่างไกล แต่กลับให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่เหมาะสำหรับการรักษาอาการโรคหัวใจ และเป็นการปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์อย่างเคร่งครัด การต่อรองที่อยู่ภายใต้ระเบียบวินัยแต่กระทำการพลิกความหมายและเชื่อมโยงเจตจำนงของสิ่งต่างๆ ใหม่ทำให้คนชราสามารถดำรงอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยได้อย่างมีความสุข

การออกไปอยู่ในพื้นที่ชายขอบมิได้หมายความว่า จะตัดขาดจากศูนย์กลางเพราะการใช้ชีวิตประจำวันของคนชรายังคงต้องอาศัยกิจกรรมจากศูนย์กลางในการดำเนินชีวิต เช่น เงินบริจาคเพื่อใช้ซื้ออาหาร ดังนั้นแม้จะมีการแยกตัวแต่คนชรายังได้มีการดูแลตนเองให้สอดคล้องกับกิจกรรมของศูนย์กลางหรือศีลธรรมของบ้านพักฯ เช่น การรักษาความสะอาด การแต่งกายที่เหมาะสมเมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาบริจาคสิ่งของ ดังนั้นการแยกตัวจากกิจกรรมต่างๆ เช่น การไม่เข้าร่วมกิจกรรมออกกำลังกาย สวดมนต์ จึงไม่ใช่การแยกแบบปัจเจกที่ไม่สนใจหรือไม่อ้างอิงอัตลักษณ์กับกลุ่ม หรือการต้องการความเป็นส่วนตัวและไม่ต้องการให้ใครมารบกวนนั้นไม่ใช่การแยกคนชราออกจากโลกส่วนรวมเพราะคนชราได้เชื่อมโยงตัวตนกับสิ่งที่ใช้เป็นสื่อกลางในการนิยามคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ ดังเช่นการเชื่อมโยงตัวตนผ่าน “งาน” ที่ถูกหมายถึงสิ่งที่แสดงคุณค่าของมนุษย์ หรือเป็นการ

ทำประโยชน์เพื่อบ้านพักฯ ในที่นี้ “งาน” จึงได้กลายเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงคนชรา กับกฎระเบียบของบ้านพักฯ ดังนั้นการให้ความร่วมมือในด้านอื่นๆ เช่น ทำความสะอาดตึก รดน้ำ ปลูกต้นไม้ ตกแต่งสวน หน้าเรือนพักจึงทำให้ความหมายของความร่วมมือ และการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระเบียบกฎเกณฑ์นั้นถูกนิยามกว้างออกไป ซึ่งเป็นความหมายที่มาจากธรรมเนียม ความเชื่อส่วนตัวของคนชรา ดังเช่นที่ตานาคได้สะท้อนวิธีการแยกตัวออกมาจากกิจกรรมส่วนรวม แต่ในขณะเดียวกันได้สร้างความหมายของกิจกรรมส่วนรวมให้กว้างขึ้น

ก็เนาะ ทำงานนี้มีความสุข นี่ทำงานทำเข้าด้วย วันหนึ่งทำไม่รู้ก็หน กวาดแล้วมีความสุข ทำงานแล้วมีความสุข ก็เราเป็นโรคความดัน เบาหวาน โรคคอ โรคอะไร เป็นทั้งดื้อกระฉก ออกกำลังกายเหมือนคนอื่นเขาไม่ได้ การ ทำงานนี้ก็ออกกำลังกาย ไม่ต้องไปออกกำลังกายอะไร มันไม่ได้ประโยชน์หรอก จะออกก็ออกของเราเอง มันได้ ประโยชน์ เรารู้ เราจะทำอย่างไร เราทำของเราเองเรารู้ เราจะล้ม เราจะยืน การหายใจเข้าออกเรารู้อยู่แล้ว ...เรามีวิธีให้ดัดแปลงไป มันก็สู้ของเราไม่ได้อยู่แล้ว... เพราะเราเคยออกครั้งหนึ่ง ผมเคยล้มนะ ผมบอก ถ้าผมออกอย่างนั้น ถ้าผมเป็นอะไรคุณรับรองไหม ผมเอายามาให้ดูตั้งหลายสิบอย่าง นี่ไง ผมมีใบรับรองแพทย์ ผม ไม่ได้มาพูดเอง เจ็บไปเลย

การสร้างตัวตนผ่านการสร้างสำนึกร่วมของคนชรา

การสร้างช่องว่างของอำนาจให้กว้างขึ้นเพื่อให้ความหลากหลายได้ปรากฏออกมานั้นไม่สามารถที่กระทำโดยคนชราเพียงคนเดียว แม้ด้านหนึ่งคนชราจะรู้เท่าทันว่ากำลังถูกจ้องมองจากกว้างทรงของอำนาจที่ตัดสินการใช้ชีวิตของคนชรา ดังเช่นตาทวิศักดิ์ได้สะท้อนออกมาว่า “รู้แล้วมีเจ้าหน้าที่มาคุยเราต้องยืนให้เขาดู ทำให้เขาเห็นว่าเรายังแข็งแรง ช่วยเหลือตัวเองได้ จะได้ไม่ถูกย้ายตึก” แต่เพราะเครือข่ายของอำนาจในการสร้างความเป็นอื่นให้กับคนชรา นั้นได้กระจาย และชี้นำความคิดของสิ่งต่างๆ ในสังคม จนสิ่งเหล่านั้นได้กลายเป็นเครือข่ายของอำนาจ ดังนั้นการจะสร้างช่องว่างในที่นี้ไม่ใช่การสร้างพื้นที่ทางกายภาพเพิ่ม แต่การมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะของอัตวิสัยร่วมกันได้กลายเป็นสิ่งที่สร้างช่องว่างแห่งอำนาจให้ขยายกว้างขึ้นในบ้านพักคนชรา ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะแม้เรื่องส่วนตัว (ความปรารถนาแห่งตัวตน) ได้รับการมองเห็น หรือแสดงออกในพื้นที่สาธารณะ แต่หากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่มองแบบคู่ตรงข้ามคือมองการกระทำของคนชราเป็นการแสดงออกของคนด้อยโอกาส หรือไร้ความสามารถแล้วยอมนำมาสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม สิ่งต่างๆ ที่ปรากฏหรือผ่านการรับรู้ด้วยความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นเพียงเรื่องราวของคนด้อยคุณค่าเท่านั้น นอกจากนี้หากพิจารณาบริบทของบ้านพักคนชราจะเห็นว่าการให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดจากความผูกพันทางสายเลือด แต่การที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ในลักษณะเข้าอกเข้าใจ และรู้สึกถึงความเป็นมนุษย์ต่อกันและกันจะทำให้สิ่งที่ปรากฏ

ต่อสาธารณะนั้นจะได้รับการตีความ ใส่ใจ ให้ความหมายต่อความแตกต่างจากกันและกันเป็นสิ่งที่มีความคุณค่า ดังที่ตาพิศักดิ์ได้ครุ่นคิดและบอกเล่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างตน กับคนรอบข้างที่หลากหลายให้ฟังว่า

บางคนร่างกายไม่พิการ แต่จิตใจพิการ ไม่เผื่อแผ่ ขณะเช้าๆ เขามีโอวัลตินแฉกนะ บางคนทีพอเดินได้ ก็ไปเอาแก้วมาใส่ แล้วก็เอาแก้วเราไปด้วย เราเดินไม่ถนัดบางทีเข้าไปก็ไม่ได้ บางคนเดินผ่านไม่หยิบ บางคนพูดว่าจะ นั่งรถกินไม่มีปัญญาหยิบก็ไม่ต้องกิน ทำเป็นพูดให้เราไม่ได้ยิน เราก็กิน แต่กับคนนี้ไม่รู้เป็นไง ผมบอกช่วยไปเอาตรงนั้นให้ทีเขาจะช่วยไปหยิบให้ ผมไม่ค่อยสนิทกับเขามาก แต่เขาตกเย็นทางมุ้งให้ ตอนเช้าก็เก็บให้ บางครั้งผมถ่ายเลอะเทอะแก็ก็นำมาให้ผมเรียบบ่อย สะอาด ... ผมไม่มีอะไรจะชดเชยกับแฉกนะ อย่างมากก็คุยกันนิดๆ หน่อยๆ

หากกล่าวว่าเหตุผลคือแก่นแกนในการอธิบายความเป็นมนุษย์ และได้ปฏิเสธการอธิบายมนุษย์จากมิติของอารมณ์เพราะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนและทำให้เข้าใจไม่ถึงความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง แต่ภายใต้ความเชื่อที่เห็นว่าตัวตนของมนุษย์แปรเปลี่ยนไปตามการมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบตัว และสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยคืออารมณ์ และความรู้สึกที่อยู่ในระดับพื้นผิว ดังนั้นตัวตนไม่ได้มีเพียงแก่นแกนแต่ยังประกอบไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่แปรเปลี่ยนไปตามปฏิสัมพันธ์ อีกทั้งหากกล่าวว่าคุณค่าของมนุษย์มีอยู่อย่างหลากหลาย การเข้าถึงแก่นแกนของมนุษย์คงไม่ช่วยให้เข้าใจถึงความแตกต่างดังกล่าว แต่การที่มนุษย์เข้าใจหรือรับฟังแค่เพียงความรู้สึกในระดับพื้นผิวที่ถ่ายทอดผ่านอารมณ์ความรู้สึกกลับทำให้คนชราต่างเห็นคุณค่ากันและกัน การถ่ายทอดความรู้สึกให้กับคู่สนทนาที่กล่าวว่า “ที่นี่ดูแปลกที่ แปลกทาง ยายไม่มีเพื่อน และไม่ชอบทำกิจกรรม” คำพูดดังกล่าวแม้จะดูไม่มีความผูกพันในมิติของระยะเวลา แต่การรับฟังความรู้สึกและแลกเปลี่ยนความคับข้องใจภายใต้สถานการณ์หนึ่ง ทำให้คนชราทั้งสองฝ่ายสามารถเชื่อมอารมณ์และความรู้สึกกันได้ การรับฟังอารมณ์ความรู้สึกอย่างเข้าใจจึงได้ช่วยลดความรู้สึกแปลกแยกและมีความเข้าใจในความต้องการที่แตกต่างของแต่ละคน

เมื่อคนชราได้มีความเข้าใจในความปรารถนาของแต่ละฝ่าย รวมทั้งการได้อยู่ร่วมกันภายใต้ระเบียบวินัยชุดหนึ่งทำให้คนชราที่มีจุดร่วมในความทุกข์ใจ และได้มีการไตร่ตรองถึงเจตจำนงของเหตุการณ์ที่ต่างฝ่ายต่างรู้สึกตรึงเครียด และต่างรับฟังความปรารถนาของกันและกัน กระบวนการที่เกิดขึ้นนำไปสู่การร่วมมือกันปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนชากับบริบทรอบตัวในรูปแบบใหม่ เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้สึกของยายอมรากับเพื่อนสนิทที่เริ่มต้นด้วยการบอกเล่าความรู้สึกไม่ชอบกิจกรรมฟ้อนรำ ส่วนอีกคนรู้สึกตัวเองแปลกที่แปลกทางเพราะถูกย้ายตึก ถูกพรากจากเพื่อนที่รู้จัก และต้องมาร่วมกิจกรรมที่ตนไม่ชอบ การที่ทั้ง 2 ฝ่ายแลกเปลี่ยนความรู้สึกในฐานะของผู้ถูกกดขี่ ทำให้

ทั้ง 2 ฝ่ายต่างร่วมกันขบคิดถึงเจตจำนงของกิจกรรมต่างๆ และได้มีกระบวนการพูดคุยจนร่วมกันนำเสนอการแสดงละครที่ตนชื่นชอบให้กับเจ้าหน้าที่ กระบวนการดังกล่าวนอกจากจะนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ระหว่างคนชรา กับบริบทรอบตัวแล้วยังทำให้คนชรา รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และเห็นคุณค่าของกันและกัน

การช่วยเหลือดูแลกันและกันเกิดจากประสบการณ์ ความเชื่อที่หลากหลาย ด้านหนึ่งเป็นความรู้สึกจากประสบการณ์ชีวิตที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นมาก่อน ได้เรียนรู้ถึงนิสัยใจคอและมีชีวิตร่วมกันในพื้นที่/ หรือร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน ทำให้มนุษย์ได้มีการตระหนักรู้ว่าการดำเนินชีวิตนอกจากจะแตกต่างหลากหลายในแต่ละบุคคลแล้ว แต่การมีบุคคลที่เข้าใจในความหลากหลายได้ช่วยทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการใช้ชีวิตของมนุษย์ไม่ได้หมายความว่าต้องโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของทุกคน แต่ภายใต้พื้นที่และปฏิสัมพันธ์หนึ่งนั้น การเข้าใจถึงความต้องการ ข้อจำกัด ยอมรับในความหลากหลาย และมองข้ามอคติทางกายภาพได้เป็นสิ่งที่ทำให้คนชรา รู้สึก รับรู้ได้ถึงการมีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ จากทัศนะดังกล่าวที่คนชราได้รับจากผู้อื่นทำให้กลายเป็นทัศนะเชิงสุนทรีย์ต่อการใช้ชีวิต และความรู้สึกแห่งสุนทรีย์ดังกล่าวได้กลายเป็นจริยธรรมที่กำกับการแสดงออกต่อเพื่อนคนชราด้วยกันเอง ดังเช่นตานาค สะท้อนความรู้สึกที่ตนเคยได้รับความช่วยเหลือ และใส่ใจจากคนรอบข้างว่า

คนเรามีคนช่วยเหลือ เราว่ามันดียังไง อย่างตานี้เหมือนจะเป็นใครก็ไม่รู้ แต่เหมือนถูกใจกัน ทุกวันนี้ยังมาเยี่ยมเอานาฬิกา เอาเงินเอาทองมาให้ เรามีความสบายแบบนี้แล้วเรารู้สึกว่าการได้รับความช่วยเหลือจากคนอื่นทำให้ชีวิตเราดีขึ้นยังไง เราก็ทำของเราไป ทำเท่าที่กำลังเราจะทำได้ ถ้ามได้เลยนะ ผมไม่เคยเข้าไปเล่นหมากรุกกับพวกนี้หรอก แต่ผมรู้ว่าไม่มีใครหรอกอยากไปตีกับพวกนี้ ตีกันมันทั้งบ้าทั้งเหม็น คุณลองเดินไปดูซิ ตัวคุณยังไม่อยากมอง คนอื่นก็คงเหมือนเรา

นอกจากนี้ศาสนายังเป็นความเชื่อชุดหนึ่งที่คนชราได้ใช้เป็นแนวทางในการมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบข้าง อีกทั้งเมื่อศาสนามีลักษณะเป็นวัฒนธรรม ศาสนาจึงถูกนำมาใช้หรือถูกให้ความหมายเพื่อรองรับการดำเนินชีวิตของคนชรา การสร้างความหมายหรือแนวทางการสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านความเชื่อทางศาสนานั้นไม่ใช่การท่องจำคำสั่งสอน แต่เป็นการอาศัยประสบการณ์ในการดำรงชีวิตไตร่ตรองเชื่อมโยงระหว่างคำสั่งสอนกับสถานการณ์ต่างๆ และตีความหมายของคำสั่งสอนจนสามารถใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต การตีความหมายจากชุดความเชื่อทางศาสนาให้กลายเป็นแนวทางในการกระทำ และใช้เป็นวิถีคิดในการปฏิเสธความหมายต่างๆ ที่ตนไม่เห็นด้วย การหล่อหลอมความเชื่อในการดำรงชีวิตผ่านคำสอนทางศาสนาจึงได้กลายเป็นแรงผลักดันให้คนชราเกิดความมั่นใจในการ

กระทำของตนเอง รวมถึงมั่นใจในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นแม้ตนเองจะมีวิถีที่แตกต่างจากบุคคลอื่นก็ตาม ดังเช่นการยึดถือคำสอนในศาสนาพุทธเห็นว่าชีวิตที่มีคุณค่าเมื่อโยงเข้าหาสิ่งที่ใหญ่กว่าคือนิพพานซึ่งกระทำผ่านการนั่งวิปัสสนา การทำงาน หรือการเดินอย่างมีสติ อีกทั้งยังเห็นว่าหากสามารถดำเนินชีวิตอยู่มีสติแล้วจะหลุดพ้นออกจากชีวิตที่คับแคบ หรือไม่ใส่ใจต่อคำว่ากล่าว การดูหมิ่น แต่เป็นการตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆ จากการพิจารณาถึงความปรารถนาของตนเอง และการปฏิบัติกับผู้อื่นเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

อย่างไรก็ตามวิถีแห่งการต้อรองนั้นไม่ได้เกิดจากบริบทรอบข้างเพียงคนเดียวหรือมาจากความรู้สึกของใครเพียงคนเดียวคนใดคนหนึ่ง แต่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กระทำการกดทับมนุษย์อย่างเป็นระบบ และแยกแยะหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานอย่างชัดเจนแต่ได้ทำการเชื่อมประสานภายใต้เจตจำนงเดียวกัน ดังนั้นในบริบทของการดำเนินชีวิตภายใต้ระเบียบของสถาบัน และการมองว่าความหมายของผู้เชี่ยวชาญเป็นสิ่งที่ถูกสถาปนาโดยภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ผู้เชี่ยวชาญ หรือเจ้าหน้าที่จึงมีความหมายไม่แน่นอนผันแปรไปตามบริบท จากความเชื่อที่ว่าการดำเนินชีวิตของมนุษย์ประกอบไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ตัวแทนของอำนาจไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง นักสังคมสงเคราะห์ พี่เลี้ยง พยาบาล ฯลฯ จึงไม่ได้เป็นเพียงร่างทรงของอำนาจ แต่เป็นมนุษย์ที่ใช้อารมณ์และความรู้สึกเป็นสื่อกลางในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนชรา ในที่นี้ผู้เชี่ยวชาญจึงจัดได้ว่าเป็นบริบทหนึ่งที่ร่วมสร้างความหมายในการดำเนินชีวิตกับคนชราได้เช่นกัน

การมีความรู้สึกร่วมหรือมีความเข้าใจต่อมนุษย์ในฐานะผู้ครอบครองอำนาจนั้นคงไม่ทำให้ตระหนักในความหลากหลายในความเป็นมนุษย์ของคนชรา แต่การหันมาให้ความสนใจความรู้สึกที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องราวในชีวิตประจำวัน หรือเรื่องที่ถูกเรียกว่า “เรื่องธรรมดาไร้สาระ” ทำให้เสียงเรียก การแสดงออกต่างๆ ได้รับการพิจารณาและเห็นว่ามีค่าสำคัญกับคนชรา อีกทั้งการครุ่นคิดของเจ้าหน้าที่ที่ว่า “ชีวิตมนุษย์ต้องการคนรับฟังอย่างเข้าใจ” การมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวทำให้ทั้งสองฝ่าย (เจ้าหน้าที่ และคนชรา) ต่างเข้าใจซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การรับฟัง ร่วมแก้ปัญหา และก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงในการดำเนินชีวิต ดังเช่นคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่จากการระลึกถึงยายคนหนึ่งว่า

มีวันหนึ่ง ยายเดินมาขอปฏิทินและถามว่าวันนี้วันที่เท่าไร เราให้ไปและเห็นเขาขีดกากบาทที่ช่องวันที่พอเรา ไปถามว่าขีดทำไม ยายบอกว่าดูไว้ว่ามาอยู่กี่วันแล้ว ลูกหลานไม่มาเลย นิ่งรอว่าเมื่อไหร่จะมา พี่ได้ยืนแบบนี้พี่ เข้าไปกอดเขาเลยนะ บางครั้งก็นอนดูทีวีเป็นเพื่อน นวดให้ เขานั่งมองปฏิทินทุกวัน เชื้อใหม่ลูกหลานไม่เคยมา เลยจนยายแก่ก่อนตายแกก็กอดปฏิทินเอาไว้ เราติดต่อลูกหลานตามที่อยู่ที่เราแจ้งไว้กับเราก็ดูติดต่อไม่ได้ เราก็กถามตัวเองว่าเป็นเรา เราคงแยกว่านี้ พี่ไม่รู้หรือว่ายายคิดอะไร แต่ไปนั่งคุยหัวเราะกันบ้าง ก็ช่วยให้ยายหายเหงา พี่เองก็รู้สึกสบายใจ พี่คิดตลอดว่าถ้าเป็นพ่อแม่เรา เราจะทำแบบนี้ไหม พี่ก็ไม่อยากให้พ่อแม่ หรือตัวพี่อยู่ในสภาพแบบนี้

นอกจากนี้การประกอบสร้างความรู้สึกระหว่างมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่เป็นการแสดงความเอื้ออาทรต่อกันและกันผ่านการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น คนชราแสดงความห่วงใยในการเดินทางกลับบ้านหลังจากทำงานล่วงเวลาของพี่เลี้ยง หรือการใส่ใจในสีหน้าท่าทางของกันและกัน ทำให้ต่างคอยถามถึงความรู้สึกซึ่งกัน การใส่ใจต่อกันมิได้มีเพียงการเรียนรู้ความต้องการของคนชราเท่านั้น แต่กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทำให้เจ้าหน้าที่ได้มีการใคร่ครวญถึงกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัยที่ควบคุมคนชราจนทำให้คนชราเกิดความรู้สึกอึดอัด หรือเป็นกิจกรรมที่สร้างความแปลกแยกกับความต้องการของคนชรา จนทำให้เจ้าหน้าที่อนุญาตให้คนชราไม่ต้องเข้าร่วม หรือมีนั่งพูดคุยกันเพื่อเรียนรู้ถึงกิจกรรมที่คนชราต้องการกระทำและอยู่ในขอบเขตที่ทางบ้านพักฯ สามารถจะจัดหาได้ ดังนั้นหน้าที่ความรับผิดชอบในแง่หนึ่งคือการปฏิบัติงานตามกรอบแห่งความเป็นวิชาชีพที่มีการเคารพความเป็นมนุษย์ของคนชรา และอยู่บนความสัมพันธ์แบบมิตรภาพที่มุ่งสร้างความอบอุ่น ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นการที่ทั้งสองฝ่ายต่างเรียนรู้ และเคารพในขอบเขตหน้าที่ ความสามารถของกันและกัน ในที่นี้มีได้หมายความว่าอำนาจของความเป็นวิชาชีพจะเจือจาง และจะเพิ่มอำนาจให้กับคนชรา เพราะในวิถีการดำเนินชีวิตนั้นมีลักษณะเป็นวิภาษวิธี ที่ทั้ง 2 ฝ่ายต่างตอบโต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งกันและกัน แต่การวิภาษวิธี หรือการตอบโต้ในที่นี้อยู่บนศีลธรรมแห่งการสื่อสารที่มอบน้อมความเป็นมนุษย์ทำให้ความเข้มงวดของกฎระเบียบเป็นเพียงความร่วมมือจากความรู้สึกการเคารพซึ่งกันและกัน ในที่นี้จึงไม่มีใครดีกว่า หรือต่ำต่อยกกว่า ไม่มีความรู้สึกละอายใจในฐานะผู้ให้ หรือผู้รับการสงเคราะห์ แต่จะเป็นการอยู่ร่วมกันบนความรู้สึกรู้ว่าควรทำสิ่งใดเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังเช่นตัวบทการตอบโต้ของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อปฏิสัมพันธ์กับคนชรา และการตีความหมายของยายสุพรต่อปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่

เข้ามาในที่ที่จะดูแลเรื่องอาหารด้วย ก็คือเจ็ดโมงเช้าพี่มาแล้ว ยายกินข้าวเจ็ดโมงกว่า ถามว่ายายทานข้าวหรือ ยัง ก็บอกว่ายังเลยลูก สงสารแม่ครัว สงสารเขา เดียวให้แม่ครัวกินก่อน ก็บอกว่าอู้ยยาย มีน้ำใจ เราเข้าไป กอดเขาตั้งแต่นั้นมาเจอใครก็กอด สัมผัสเขาได้ก็ทำ เขาก็รู้สึกว่าเขามีความสุข และให้กำลังใจ อะ คุณยายเหนื่อยก็ทำให้นวดให้เหมือนกับว่าเราปฏิบัติเขา เขาดูแลเราเหมือนกัน ดูแลความรู้สึกซึ่งกันและกัน เหมือนกับเป็นครอบครัว อยู่แบบเข้าใจกันและกัน อย่างพี่นะมีหัวหน้าหน่วยงานเราเป็นข้าราชการแบ่ง โชน เขาเป็นคนงาน พี่เลี้ยงเป็นคนงานอย่าไปยุ่งสิ่ง อย่าไปคลุกคลีมากเพราะการบริหารงานจะเสีย แล้วคุณ ตาคณยาย อย่าไปคลุกคลี แล้วเขาจะเหลิง แล้วเขาไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ แต่เราก็คิดว่าเขาเป็นคนเราก็คินนะ เวลาที่เราเหนื่อย ใครมาให้กำลังใจเราบ้างแต่เราเดินออกไปแล้ว ยายถามกินข้าวหรือยังไม่สบายหรือเปล่าหน้าซีด ทำไมเขาถามเรา แล้วเราจะช่วยเขาบ้างไม่ได้หรือไง ก็เหมือนคุณ ตาคณยาย เขาก็กิน แล้วเราก็คิน เรามีความรักให้เขา ไม่เสียเงิน เขาก็ให้เราตอบ เราจะได้ทำงานอย่างมีความสุข เราก็คิดแค่นี้ ก็คือสามารถที่จะ อยู่ด้วยกัน...ถ้าเราทำด้วยใจ เราก็จะสามารถให้เขากลับไปได้ด้วยใจได้ เราไม่ต้องคิดว่าเขาเป็นใครเราเป็น ใคร เพราะที่คิดว่าเป็นบ้านหลังนี้เป็นบ้านเรา ทุกคนเป็นญาติเรา ใครเจ็บบอกก็เข้าไปช่วย

คนนี้แต่ก่อนยายเคยเลี้ยงลูกให้เขา เขาเคยเป็นเจ้าหน้าที่ที่นี่ แต่ตอนนี้เขาย้ายไปแล้ว เชื้อใหม่คนนี้นะค่าน้อย ไม่เคยพูดให้ยายต้องเสียใจเลย เรียกคนแก่ในนี้ว่าแม่ เคารพเรา เราเองก็เรียกว่าคุณ ชีวิตช่วงนั้นดีมากเลยนะ ไม่มีพูดทำให้เราสะเทือนใจเลย ดูแลจิตใจของกันและกันตลอด บางครั้งยายเครียดๆ นะ รู้สึกเจ็บใจว่าทำไมถึงทำกับเราอย่างนี้ ยายก็โทรศัพท์ไปหาคุณ.... เขาถามยายว่ามีอะไรหรือเปล่าให้ช่วยอะไรไหม ยายบอกไม่มีแค่ได้ยินเสียงยายก็ชื่นใจแล้ว

เนื่องจากความเป็นมนุษย์ของคนชราไม่ได้มีเพียงปฏิสัมพันธ์ที่สร้าง หรือเกิดขึ้นภายในบ้านพักฯ แต่การดำเนินชีวิตของคนชรานั้นเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก และในกระบวนการมีส่วนร่วมกับสังคมนั้นมิใช่การเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะของคนชราที่ด้อยโอกาส แต่การเข้าไปมีส่วนร่วมดังกล่าวด้านหนึ่งเป็นสัญญาณของการสื่อสารให้คนในบ้านพักฯ ได้ทราบถึงความมีตัวตนต่อบุคคลภายนอก หรือเป็นกระบวนการสร้างตัวตนผ่านการรับรองอัตลักษณ์จากบุคคลภายนอก การรับรองในที่นี้ไม่ใช่การรับรองผ่านใบประกาศหรือให้สังคมลงความเห็นว่าการยอมรับคนชราอย่างเป็นทางการ แต่เป็นกระบวนการที่คนชราได้ใช้ และเลือกที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคล หรือกิจกรรมที่ให้ความเคารพคนชรา เช่น การติดต่อกับลูกศิษย์ที่เข้ามาบริจาคสิ่งของ หรือการสร้างสายสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกเช่นแพทย์จนมีความสนิทสนมและให้แพทย์ช่วยโทรแจ้งกับเจ้าหน้าที่ว่าจะกลับเข้าบ้านพักฯ เกินเวลาที่แจ้ง หรือการไปร่วมงานแสดงมุขิตาจิตของลูกศิษย์ที่มีต่อครู การเลือกที่จะแสดงการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวให้กับคนชราคนอื่นๆ และเจ้าหน้าที่ในบ้านพักฯ ได้รับรู้

จึงจัดได้ว่าเป็นกระบวนการที่เลือกสรรบุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถรองรับต่อการสร้างตัวตนได้ หรือการรับรองตัวตนจึงเป็นกระบวนการที่คนชราได้เลือกสรรผ่านการใคร่ครวญถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับสิ่งต่างๆ ที่ตนจะมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

อย่างไรก็ตาม การสร้างการรับรองตัวตนจะเกิดขึ้นได้ เมื่อกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์นั้นกระทำอยู่บนฐานของจริยธรรมที่เห็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ จริยธรรมดังกล่าวเห็นว่ามนุษย์ทั้งสองฝ่ายต่างมีคุณค่าต่อกันและกัน เช่น ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกนั้นเป็นสิ่งที่แสดงถึงความภาคภูมิใจของตนเอง และสำหรับบุคคลภายนอกหรือคนในสังคมเห็นว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณ หรือความช่วยเหลือที่เกิดจากความผูกพันในชีวิตร่วมกันช่วงหนึ่ง เช่น จัดหาต้นไม้ที่คนชราชื่นชอบ หรือพาไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลที่ตนทำงานเป็นอย่างดี ดังนั้นแม้ทั้งสองฝ่ายจะมีเป้าหมายของปฏิสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เคารพความเป็นมนุษย์ของกันและกัน นอกจากนี้ แม้ว่าแต่ละฝ่ายจะอาศัยอยู่ในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น คนชราอาศัยอยู่ในบ้านพักฯ ส่วนคนภายนอกอยู่ในที่ทำงาน ฯลฯ แต่สิ่งที่เชื่อมบุคคลที่มีบริบทแตกต่างกัน คือ การร่วมเรียนรู้ในกฎระเบียบ และความต้องการในชีวิตของกันและกัน ดังนั้นไม่ว่าบุคคลจะมีความแตกต่างทางด้านกายภาพ สถานภาพทางสังคม สถานที่พักอาศัย แต่กระบวนการที่มนุษย์ได้เรียนรู้ถึงบริบทชีวิตของกันและกัน ทำให้คนชราและสังคมต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกันว่า ควรจะปฏิบัติต่อกันภายใต้กฎระเบียบของแต่ละฝ่ายอย่างไร ลักษณะของกระบวนการเกิดสัมพันธ์ภาพดังกล่าวจึงได้สร้างช่องว่าง หรือพื้นที่ในการแสดงตัวตนของคนชราได้อย่างหลากหลาย

บทที่ 7

การสะท้อนตัวตนสู่การทำทาสัมพันธภาพของคนในสังคมต่อคนชรา

ภายในพื้นที่ของบ้านพักคนชรา ซึ่งประกอบไปด้วยระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ และได้มีการจำแนกคนชราออกเป็นประเภทต่างๆ การกระทำดังกล่าวถูกให้ความหมายว่าเป็นการดูแล และสร้างความปลอดภัยให้กับคนชราที่อาศัยอยู่ร่วมกัน แต่ที่มาของระเบียบวินัยต่างๆ ล้วนเป็นปฏิบัติการหนึ่งของวาทกรรมหลักที่ประกอบสร้างความหมายของคนชรา นอกจากนี้การให้คุณค่าแก่คนชราได้กระทำอยู่บนเกณฑ์ทางกายภาพราวกับว่าคุณค่าของมนุษย์จะลดน้อยลงตามการเสื่อมถอยของร่างกาย ภายใต้มุมมองดังกล่าวสังคมจึงมองข้ามคุณค่าแห่งตัวตนของคนชราที่ได้ปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างจากมาตรฐานของทุนนิยม อีกทั้งวิธีคิดดังกล่าวยังได้ลดทอนคุณค่าของประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ภายใต้วิถีสมัยใหม่ เช่น ประสบการณ์การดำรงชีวิตในรูปของสถาบันต่างๆ ได้กลายเป็นเพียงตำนานหรือความทรงจำส่วนบุคคล

นอกจากนี้หากพิจารณาบริบทความหมายความเป็นชายขอบของคนชราที่เพิ่งปรากฏขึ้นภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม จึงทำให้เห็นว่าความหมายของคนชราไม่ได้ดำรงอยู่อย่างตายตัว และคนชรามิได้อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำอย่างสมบูรณ์ อีกทั้งภายใต้ความคิดที่เห็นว่าการทำงานของอำนาจนั้นมีความแหลมเขี้ยว และเลื่อนไหลไปตามเจตจำนง คนชราจึงได้มีปฏิบัติการเพื่อเรียกร้องสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์เพื่อให้ตนเองสามารถกำหนดวิถีชีวิตได้ตามความปรารถนา ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นผ่านวิธีการอันหลากหลายและแตกต่างไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน

การเข้าถึงกระบวนการดังกล่าวกระทำผ่านวิธีวิทยาวิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต (Narrative Approach) เนื่องจากวิธีวิทยาดังกล่าวเห็นว่าความจริงเกิดจากการประกอบสร้างผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ความหมายของคนชราจึงไม่ได้ตายตัวเหมือนกับภาพตัวแทนที่ถูกกำหนดโดยวาทกรรมหลัก แต่ความหมายของคนชรากลับแปรเปลี่ยนไปตามบริบท และความปรารถนาที่ต่างกันตามประวัติศาสตร์แห่งชีวิต

กระบวนการที่มนุษย์ต่อรองหรือเปิดเผยถึงเจตจำนงได้กระทำผ่านเรื่องเล่า ในที่นี้เรื่องเล่าจึงทำให้เห็นถึงปฏิบัติการทางสังคมที่กระทำต่อคนชรา และกระบวนการที่คนชราได้ให้ความหมายต่อปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว นอกจากนี้เรื่องเล่าที่นำเสนอเป็นการเล่าจากการตีความและทำความเข้าใจต่อบริบทต่างๆ รวมถึงเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนถึงความปรารถนาของคนชราซึ่งอยู่ภายใต้บริบทที่ผู้เล่าต้องการเปิดเผยและบอกเล่าให้กับผู้วิจัย

จากความสำเร็จที่ว่าอัตลักษณ์ของมนุษย์สร้างผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดได้ว่าเป็นบริบทหนึ่งของคนชราในระหว่างการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยจึงได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกกับคนชรา ในกระบวนการร่วมสร้างตัวตนคนชรา ผู้วิจัยมีจุดยืนที่มองคนชราในฐานะที่มีความรู้สึกนึกคิด (subjectivity) ซึ่งไม่ใช่วัตถุของการศึกษาหรือเป็นมนุษย์ที่มีความหมายตายตัวเสมือนภาพตัวแทนจากวาทกรรมหลัก ดังนั้นในกระบวนการสนทนา ตัวตนของคนชราที่ได้นำเสนอออกมา นั้นจึงมีความหลากหลาย ซับซ้อน อีกทั้งบางครั้งยังแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บางครั้งเป็นความรู้สึกเจ็บปวดจากการถูกกระทำให้เป็นเพียง “คนด้อยคุณค่าในบ้านพักคนชรา” ดังนั้นกระบวนการประกอบสร้างตัวตนผ่านเรื่องเล่าจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเรียบง่าย แต่เป็นกระบวนการพูดคุยที่ทำให้คนชราได้มีการขบคิดและแยกแยะความหมาย ความรู้สึก ความคิดในฐานะคนด้อยคุณค่าหรือในฐานะปัญหาสังคมมิได้มาจากความปรารถนาแห่งตัวตนแต่เกิดจากเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทรอบข้างที่ได้กระทำการละเลยคุณค่าแห่งประวัติศาสตร์ในการประกอบสร้างตัวตนของมนุษย์ อีกทั้งกระบวนการดังกล่าวยังทำให้คนชราได้รู้เท่าทันถึงเจตจำนงของสิ่งต่างๆ ขณะเดียวกันทำให้คนชราได้ทบทวนถึงความปรารถนาแห่งตัวตนที่ครั้งหนึ่งเคยถูกมองข้าม หรือถูกลดทอนให้เป็นเพียงข้อเรียกร้องของ “คนด้อย” เรื่องเล่าที่คนชราได้นำเสนอจึงไม่ได้เป็นเพียงชีวประวัติ แต่เป็นเสียงแห่งการต่อสู้ เพื่อต่อรองกับความหมายต่างๆ ที่ได้กระทำการคุกคามประสบการณ์ชีวิต อีกทั้งยังเป็นการต่อรองเพื่อจัดความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับบริบทรอบข้าง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง

ตัวตนของคนชราที่ถ่ายทอดออกมาได้สะท้อนให้เห็นว่า ความหมายของคนชราไม่ได้ยึดโยงอยู่กับความหมายของบ้านพักฯ (พื้นที่สำหรับคนด้อยโอกาส) อย่างตายตัว อีกทั้งภาพดังกล่าวยังได้ถูกทำให้อ่อนกำลังลงโดยกระบวนการรื้อสร้าง และปรับเปลี่ยนความหมายผ่านการกระทำในหลากหลายวิธีการ ดังเช่นภายใต้ความรู้สึกกดดันจากสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งได้กระทำการละเลยศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชรา ความรู้สึกคับคั่งใจได้กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้คนชราได้ขบคิดถึงสถานภาพของตนเองทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งนำไปสู่กระบวนการต่อรองอัตลักษณ์แห่งตัวตนด้วยวิธีการที่หลากหลาย การทบทวนประสบการณ์ชีวิตได้กลายเป็นวิธีการหนึ่งที่คนชราใช้ต่อรองเพื่อสร้างความหมายให้กับตนเอง กระบวนการดังกล่าวได้กระทำผ่านการเลือกสรรประสบการณ์ในด้านที่มีการไตร่ตรองว่าจะขัดแย้งกับภาพของคนอ่อนแอ และสอดคล้องกับเจตจำนงของอำนาจที่ต้องการคนที่มีความสามารถในการดูแลตนเอง

การสร้างความหมายใหม่ให้กับระเบียบวินัยเป็นกระบวนการหนึ่งของการปรับเปลี่ยนความหมายแห่งตัวตน กระบวนการดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรงไปตรงมา แต่การที่คนชราได้มีการสั่งสมประสบการณ์การดำเนินชีวิตในบ้านพักฯ ระยะเวลาหนึ่ง และภายใต้สถานการณ์ที่คนชรารู้สึกว่า

ตนเองขาดอำนาจในการควบคุมวิถีการดำเนินชีวิต คนชราได้ทำความเข้าใจ ดีความถึงเจตจำนงของสิ่งต่างๆ และได้มีการสร้างความหมายใหม่ให้กับระเบียบวินัย แต่การสร้างความหมายใหม่นั้นไม่ใช่การปฏิเสธโดยใช้วิธีการที่รุนแรง แต่เป็นการพลิกกลับความหมายและสร้างสรรค์กิจกรรมที่ตนชื่นชอบ กระบวนการดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงการโต้ตอบกันระหว่างเจตจำนงของอำนาจและเจตจำนงของคนชราที่ต่างฝ่ายต่างสร้างภาคปฏิบัติการขึ้นมาต่อรองเพื่อจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การต่อรองผ่านการยืนยันเจตจำนงแห่งตัวตนไม่ได้มีความหมายว่าเป็นการยืนยันชุดความรู้จากวาทกรรมหลัก แต่จากการตีความหมายและเฝ้ามองการกระทำของบริบทรอบข้าง ทำให้คนชราเห็นว่าสิ่งที่ตนถูกกระทำและถูกลดสถานภาพเป็นเพียงคนชราที่ด้อยคุณค่าเป็นเพราะบุคคลแวดล้อมไม่มีความเข้าใจชีวิตและความปรารถนาของคนชราจึงได้กระทำการดูหมิ่นและลดทอนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การยืนยันเจตจำนงผ่านการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกโดยการพิจารณาถึงความสนใจของคู่สนทนาจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่คนชราได้สร้างความหมายแห่งตัวตนชุดใหม่ขึ้นมา และใช้ตัวตนชุดใหม่นั้นต่อรองกับตัวแทนของอำนาจเพื่อที่จะดำรงชีวิตได้ตามความปรารถนาของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การที่คนชราอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยชุดหนึ่ง และแม้ว่าคนชรามีความปรารถนาในการปรับเปลี่ยนความหมายแห่งตัวตนแต่จากเงื่อนไขต่างๆ เช่น ความไม่แข็งแรงทางร่างกายทำให้มนุษย์ไม่สามารถกระทำการต่อรองเพื่อปรับเปลี่ยนนิยามความหมายแห่งตัวตนได้ดังความปรารถนา ดังนั้นการมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะอัตวิสัยร่วมกับบุคคลที่มีนัยสำคัญจึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการร่วมต่อรอง และร่วมจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บุคคลนัยสำคัญในที่นี้ไม่ได้เป็นบุคคลที่มีลักษณะจำเพาะ แต่เป็นมนุษย์ที่มีส่วนร่วมที่เคารพต่อความแตกต่างหลากหลายของความเป็นมนุษย์ซึ่งทำให้คนชราเกิดความรู้สึกมั่นคงในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ส่วนร่วมของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันตามความเชื่อ และประสบการณ์ชีวิต แต่สิ่งหนึ่งที่ใช้เชื่อมโยงความเชื่อ ประสบการณ์ ความปรารถนาที่แตกต่างคือ คือการเข้าใจและรับฟังอารมณ์ความรู้สึกของคู่สนทนา กระบวนการดังกล่าวได้ทำให้คู่สนทนา เช่น เจ้าหน้าที่ เพื่อนคนชรา บุคคลภายนอกให้ความสนใจและเห็นถึงความสำคัญของความปรารถนาที่ถ่ายทอดออกมา

แม้ในระหว่างการสนทนาผู้วิจัยมีเจตจำนงที่จะร่วมสร้างตัวตนกับคนชรา แต่จากเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดความรู้สึกในฐานะผู้ถูกกระทำจากภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจ หรือเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นการมีปฏิสัมพันธ์แบบอัตวิสัยร่วมนำไปสู่ความรู้สึกมั่นคงในชีวิต ตัวบทดังกล่าวไม่เพียงแต่ทำลายความหมายของคนชราที่ถูกกำหนดจากวาทกรรมหลัก แต่ยังได้ทำลายให้ผู้วิจัยได้ทบทวนถึงประสบการณ์ ความเชื่อจากปฏิสัมพันธ์ที่มีกับคนชรา และขบคิดว่าตนเองควรจะมียุติสัมพันธ์กับคนชราในรูปแบบใดเพื่อไม่เป็นการลดทอนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

การใคร่ครวญตัวตนของผู้วิจัย

แม้ผู้วิจัยจะเคยบอกว่าตนเองมีจุดยืนที่เคารพความเป็นมนุษย์ของคนชรา แต่เมื่อกลับไปทบทวนปฏิสัมพันธ์ที่ตนมีกับสิ่งต่างๆ กลับเห็นว่าเป็นการเคารพในความแตกต่างของวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้ตามเป้าหมายของอุดมการณ์ทุนนิยม ผู้วิจัยกลับไปทบทวนถึงท่าทีที่ตนมีต่อบุคคลที่ถูกจัดว่าเป็นผู้ด้อยโอกาส เช่น กลุ่มคนที่มาขอการอนุเคราะห์เรื่องค่ารักษาพยาบาล ผู้วิจัยมักจะพูดคุยด้วยช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่สำหรับคนชราที่มาติดต่อรับบริการจากรัฐ ผู้วิจัยมักการตั้งคำถามหรือมีบทสนทนาที่ค่อนข้างเป็นข้อสรุปในเชิงปัจเจกนิยมที่ว่าความยากลำบากในชีวิตคนชราเกิดจากการไม่รับผิดชอบ หรือไม่มีการวางแผนที่ดีในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนชราในบ้านพักฯ ครั้งหนึ่งผู้วิจัยมีวิธีคิดต่อคนกลุ่มดังกล่าวไม่ต่างกับวิธีคิดกระแสหลักที่ว่า เป็นกลุ่มคนที่เป็นปัญหาของสังคม

จากตัวบทที่ว่า “อำนาจไม่ได้กำกับแค่เพียงพฤติกรรมของมนุษย์แต่ได้กำกับความรู้สึก ความคิดของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ” สิ่งเหล่านี้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้นเมื่อผู้วิจัยได้ไตร่ตรองถึงท่าทีที่ตนเคยมีต่อคนชราในบ้านพักฯ ในช่วงแรกผู้วิจัยได้เข้าบ้านพักคนชราด้วยเหตุผลที่หลากหลายเช่น ฝึกภาคปฏิบัติ ปรึกษาสิ่งของ ผู้วิจัยมักรู้สึกว่บรรยายกายภายในบ้านพักฯ ไม่ต่างจากแผนกอายุรกรรมของโรงพยาบาลที่ประกอบไปด้วยคนป่วย คนช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ แม้จะมีคนชราบางคนที่กำลังทำกิจกรรมต่างๆ เช่นมียายคนหนึ่งกำลังนั่งถักผ้าพันคอ แต่ผู้วิจัยกลับรู้สึกแปลกแยกและมีทัศนะเหมารวมว่า ไม่ว่าคนชราจะอยู่ในพื้นที่ใดของบ้านพักฯ ล้วนแล้วมีความหมายไม่ต่างกับคนเจ็บป่วย คนอ่อนแอ นอกจากนี้การแสดงออกของผู้วิจัยเช่น การยกมือไหว้ การยิ้มทักทายเป็นไปตามกติกาของสังคมมากกว่ามาจากความรู้สึกเคารพในความเป็นมนุษย์ของคนชราที่แตกต่างจากผู้วิจัย

วิธีคิดดังกล่าวไม่ได้มีเพียงผู้วิจัยคนเดียวที่รู้สึกเช่นนั้น แต่จากการที่บุคคลรอบข้างได้ไตร่ตรองถึงหัวข้อการทำปริญญานิพนธ์ เมื่อผู้ฟังได้ยินคำว่า “คนชรา” บางคนมีสีหน้าสงสัยพร้อมกับตั้งคำถามว่า “จะทำเรื่องคนชราทำไม ไม่เห็นมีอะไรน่าสนใจเลย” การเรียนรู้วิธีคิดหลังสมัยใหม่ไม่ได้ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกขัดเคืองกับคำพูดดังกล่าว แต่ทัศนะดังกล่าวได้สะท้อนให้ผู้วิจัยได้เห็นว่า ไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ในบริบทใดของสังคม ความหมายสากลของคนชราได้กำกับวิธีคิดของสังคมจนทำให้มนุษย์แทบจะไม่คิดถึงเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับคนชรา

การดำเนินการวิจัยภายใต้วิธีวิทยาวิธีการศึกษาเรื่องเล่าชีวิต (Narrative Approach) กระบวนการสนทนากับคนชราจึงมีมากกว่าการแลกเปลี่ยนความรู้สึก และทำทนายตัวตนของคนชรา แต่ยังสามารถเป็นการทำทนายตัวตนของผู้วิจัยให้กระทำการไตร่ตรองถึงความหมายของคนชราที่เคยรับรู้ และความหมายของคนชราที่สร้างจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและคนชรา นอกจากนี้การเรียนรู้เชิง

ทฤษฎีจัดได้ว่าฐานคิดชุดหนึ่งที่กำกับให้ผู้วิจัยได้เชื่อและเคารพในความหลากหลายแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชรา แต่เรื่องเล่าที่ถูกนำเสนอได้ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความแตกต่างอย่างนอบน้อม ไม่ใช่เพราะความศรัทธาในเรื่องเล่า แต่เพราะพลังแห่งตัวตนที่ได้เล่าออกมาทำให้ผู้วิจัยได้เห็นรูปแบบของชุดความรู้ หรือปฏิบัติการที่คนชราได้กระทำการต่อรองจนผู้วิจัยเกิดความเชื่อว่ามันจะมี ความแตกต่างกันอย่างไร แต่สิ่งหนึ่งที่มีร่วมกันคือการหวนหวนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้การสนทนายังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อคนชราในหลายมิติ เช่น ผู้วิจัยได้ตระหนักว่าการเข้าสู่วัยชราไม่ได้อยู่บนเหตุผลที่ถูกกลดทอนให้เหลือเพียงความอดยากทางเศรษฐกิจ แต่เพราะการสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมทำให้คนชรากลายเป็น คนด้อยคุณค่าในสังคม การเล่าเรื่องของคนชราที่แสดงเจตจำนงว่า การเข้าสู่วัยชรา ไม่ได้มีความปรารถนาที่ต้องการความสบายทางกายภาพ แต่เพราะสังคมไม่ได้เปิดโอกาสให้กับมนุษย์ที่มีความแตกต่างทางกายภาพให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งกับสังคมคนชราจึงยากที่จะดำรงชีวิตได้เหมือนกับคนปกติทั่วไป การสะท้อนความเจ็บปวด ความทุกข์ใจจากการถูกกระทำ และต่างมีความคิดที่คล้ายคลึงกันว่า หากชีวิตต้องเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพุทธศาสนา “ตนจะไม่ขอไปพึ่งพาบริการของรัฐ หรือไม่ขอมีชีวิตให้คนอื่นดูแลแบบนี้อีก” เสียงนั้นนอกจากสะท้อนความทุกข์ใจของคนชราแล้วยังทำให้ผู้วิจัยได้ ทบทวนตนเองว่ามีส่วนร่วมในการสร้างความเจ็บปวดดังกล่าวมาน้อยแค่ไหน

การเห็นถึงพลังชีวิตดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยต้องมีการปรับความคิดของตัวเองพอสมควร แต่การปรับเปลี่ยนดังกล่าวไม่ได้เป็นไปอย่างคงที่ตายตัว ภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์กับคนชราหลายครั้งผู้วิจัยหลงทางและกลับมาตีความหมาย ความคิดของคนชราในหลุมพรางของปัจเจกนิยม ดังเช่นในระหว่าง การพูดคุยกับคนชราคนหนึ่ง หลังจากจบการสนทนาในช่วงแรก คนชราได้บอกกับผู้วิจัยว่าหาก ต้องการมาคุยในช่วงบ่ายจะต้องจ่ายเงินให้ 500 บาท บทสนทนาตรงนี้ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกท้อแท้แล้ว คนชราที่มีปฏิสัมพันธ์บนพื้นฐานของผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงบ่ายไม่ว่า จะเป็นการเตรียมขนมและน้ำหวานให้กับผู้วิจัย หรือได้จัดเตรียมของที่ระลึกซึ่งคนชราประดิษฐ์ด้วย ตนเอง ทำให้ผู้วิจัยขบคิดว่าความเป็นปัจเจกของผู้วิจัยก่อให้เกิดความเข้าใจคนชราคลาดเคลื่อน เพราะการเรียกร้องเงินคงมิได้มีเป้าหมายในเชิงเศรษฐกิจเสียทั้งหมด แต่เป็นวิธีการหนึ่งที่คนชราใช้ พิจารณาว่าผู้วิจัยจะให้คุณค่าแก่คนชราอย่างไร

การมีปฏิสัมพันธ์กับคนชราทำให้ผู้วิจัยมักจะต้องเผชิญกับการโต้แย้งระหว่างความคิดเดิม ของตนเอง และความเชื่อหรือความรู้ชุดใหม่ที่ผ่านเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ชีวิตผู้วิจัย บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยใคร่ครวญตัวตนผ่านการตั้งคำถามกับตัวเองว่า ตัวตนของผู้วิจัยเป็นอย่างไร แต่ คำตอบที่ได้กลับลื่นไหลแปรเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในชีวิต เรื่องเล่าจากความ

เจ็บปวดและกระบวนการต่อรองเพื่อเรียกร้องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของคนชราจึงไม่ได้เป็นเพียงตัวบทในการศึกษาเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นบริบทหรือชุดความคิดชุดหนึ่งที่อยู่รายล้อมในห้วงคิดคำนึงของผู้วิจัย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีความใส่ใจต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ที่แตกต่างหลากหลาย และร่วมปฏิสัมพันธ์ด้วยท่าทีของการแยกแยะความคิดสากลที่จะกำกับการตีความหมายแค่เพียงลักษณะทางกายภาพ กับการรับฟังประสบการณ์ชีวิตที่ได้นำเสนอ หรือมองบุคคลที่แตกต่างด้วยความคิดที่สุภาพอ่อนน้อมต่อความเป็นมนุษย์ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยยอมรับความหลากหลายของความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความหลากหลายที่มาจากวิถีชีวิตของคน

บทสรุปสู่การทำทนายสัมพันธ์ภาพของคนในสังคมที่มีต่อคนชรา

เรามีบุญที่สุด คนด้อยโอกาสที่คนอื่นทิ้งแล้วเราเก็บมาเลี้ยง กลุ่มที่แข็งแรงสามารถพูดจาโต้ตอบได้เป็นกลุ่มที่มี ปัญหามากที่สุด ไม่ได้ดูบทบาทตัวเองว่าอยู่ในหน้าที่อะไร อยู่ตรงส่วนไหน เมื่อมีบริการอะไรมาให้คุณก็ต้องรับ แต่เขาไม่ได้ทบทวนวาระหว่างที่ก่อนมาแล้วมาอยู่ที่นี่ ก่อนและหลังต้องทบทวนว่าฉันเป็นยังไง บทบาทอยู่ ตรงไหน คุณมาจากสถานภาพแบบไหน ต้องบอกให้รู้ ตรงนี้ไม่ใช่จะทำอะไรก็ได้ ไม่ใช่จะเข้ามายุ่งก้าวก่ายงานส่วนอื่นๆ

การหยิบยกทัศนคติในช่วงต้นขึ้นมาไม่ได้ต้องการโจมตีกลุ่มบุคคลใด แต่มีเจตจำนงให้เห็นว่าการที่มนุษย์ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมหลักซึ่งได้กำกับโลกทัศน์ของมนุษย์นั้นได้กระทำความรุนแรงต่อตัวตนคนชราเพียงใด อีกทั้งตัวบทข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่ามีบางอย่างได้ขาดหายไปในการบวนการมีปฏิสัมพันธ์กับคนชราที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถแสดงความสามารถ หรือมีความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ แม้จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันในช่วงเวลาหนึ่งและพื้นที่หนึ่ง

จากการให้คุณค่าแก่มนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพ ความเสื่อมโทรมทางร่างกายจึงมีนัยยะมากกว่าการเปลี่ยนทางกายภาพ แต่ได้กลายเป็นสิ่งตัดสินคุณค่า ความน่าเชื่อถือของมนุษย์แต่อย่างไรก็ตามความชราที่ปรากฏขึ้นในชีวิตมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การกระทำความรุนแรงต่อคนชรา เช่นเพิกเฉยต่อความปรารถนา การขู่ การนำพฤติกรรมการแสดงออกของคนชรามาล้อเลียนให้กลายเป็นเรื่องขบขัน ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ไม่เคยเป็นคนชราหรือไม่เข้าใจว่าเมื่อมนุษย์เข้าสู่วัยชราแล้วจะรู้สึกเช่นไร แต่เพราะภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจได้สร้างความหมายให้คนชราที่มีความแตกต่างและด้อยคุณค่ากว่ามนุษย์กลุ่มอื่นๆ ในสังคมจึงทำให้คนชราถูกกระทำด้วยท่าทีดังกล่าว

แต่หากพิจารณาจากมุมมองจากความเป็นมนุษย์ของคนชราที่ประกอบไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่ซ้อนทับไปด้วยความรู้สึกแห่งความเจ็บปวด และความต้องการแห่งตัวตน ดังนั้นกระบวนการที่คนชราได้พยายามปฏิเสธ คัดค้านต่อสิ่งต่างๆ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อทำตามใจของตนเอง หรือต้องการเข้ามาแทรกแซงภาระหน้าที่ของผู้อื่น แต่เป็นปฏิบัติการที่คนชราต่างกระทำเพื่อให้มนุษย์ที่อยู่รอบข้างหันมาใส่ใจและปฏิบัติต่อตนเองอย่างคำนึงถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความเชื่อของวาทกรรมที่กำกับวิถีคิดของมนุษย์นอกจากจะกีดกันคนชราให้กลายเป็นคนชายขอบแล้ว การสร้างสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์อยู่บนหลักการวิทยาศาสตร์ยังได้กำหนดชุดความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการและได้มีการให้คุณค่าบนฐานของหลักการ เช่นการมีทัศนคติที่ว่าสัมพันธภาพเชิงวิชาชีพมีคุณค่า และมีความน่าเชื่อถือมากกว่าสัมพันธภาพแบบส่วนตัว ซึ่งมีผลให้ฐานชีวิตที่สร้างจากประสบการณ์ส่วนตัวค่อยๆ ถูกคุกคามและลดทอนความสำคัญลง

เมื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น การแบ่งงานกันทำตามบทบาทหน้าที่เป็นวิธีการหนึ่งถูกนำมาใช้เพื่อจัดระเบียบสังคมและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต อีกทั้งวิธีการดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในทุกพื้นที่ของสังคม ดังนั้นบ้านพักคนชราซึ่งจัดได้ว่าเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมวิธีการจำแนกบทบาทหน้าที่ของบุคคลต่างๆ เป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติงานกับคนชราเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด แต่จากความเชื่อที่เห็นว่าสิ่งต่างๆ ในสังคมไม่ได้ดำรงอยู่อย่างปราศจากความหมาย แต่เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นมาจากเจตจำนงชุดหนึ่ง ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของมนุษย์จึงไม่ได้ว่างเปล่า แต่ประกอบไปด้วยเงาของอำนาจที่กำกับให้มนุษย์กระทำในสิ่งต่างๆ ในขณะเดียวกันผู้วิจัยเห็นว่ามนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงร่างทรงของอำนาจที่ไร้อารมณ์ ความรู้สึก แต่การที่มนุษย์ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้สึกอย่างเข้าใจถึงความปรารถนาของกันและกันทำให้มนุษย์ต่างร่วมกันถกทอวิธีการดำเนินชีวิตของแต่ละฝ่ายเพื่อให้มนุษย์ได้มีการดำเนินชีวิตอยู่บนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

เนื่องมาจากความคิด ความเชื่อของมนุษย์มาจากการมีปฏิสัมพันธ์ภายใต้บริบทหนึ่ง งานวิจัยจึงไม่มีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมว่า กลุ่ม ชุมชน รัฐ ควรออกมาตรึงการใดเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับคนชรา แต่เป็นการชี้ชวนให้คนในสังคมได้ไตร่ตรองถึงอำนาจที่กำกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้อำนาจที่มีอยู่นั้นเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่เริ่มจากการรับฟังความรู้สึก ความต้องการของคนชราซึ่งจะทำให้สังคมได้ตระหนักถึงความปรารถนาที่แตกต่างหลากหลายของคนชรา อีกทั้งการตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะทำให้การสื่อสารระหว่างมนุษย์แม้จะมีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างในเจตจำนงแห่งตัวตน แต่การสื่อสารที่อยู่บนความเข้าใจและใส่ใจในวิถีคิด

ที่แตกต่างกันนั้นได้กลายเป็นสิ่งลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของภาพตายตัวของคนชรา และทำให้ความหมายในด้านอื่นๆ คนชราได้ปรากฏออกมา

การปรับเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ สู่ปฏิบัติการร่วมประกอบสร้างตัวตนคนชราในเชิงนโยบาย

เมื่ออัตลักษณ์และความหมายของคนชราถูกห่อหุ้มด้วยวาทกรรมชุดหนึ่ง ดังนั้นการที่สังคมมองไม่เห็นหรือละเลยคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนชราจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นมาเองและเช่นเดียวกับคนชราที่ไม่ได้เป็นผู้กำหนดให้ชีวิตต้องกลายเป็นคนชายขอบของสังคม แต่กระบวนการหล่อหลอมความเชื่อดังกล่าวกระทำผ่านภาคปฏิบัติการแห่งอำนาจในหลากหลายรูปแบบ ระเบียบวินัยแห่งอำนาจเช่น กฎหมาย นโยบาย จัดได้ว่าเป็นปฏิบัติการชุดหนึ่งที่มีอำนาจในการกำกับความคิด และควบคุมปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมและคนชรา

เมื่อพิจารณานโยบายเกี่ยวกับบ้านพักคนชราจะเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อคนชรามากมาย ดังเช่นในช่วงแรกจากนโยบายการสร้างชาติสร้างวัฒนธรรมใหม่ของรัฐบาลสมัยจอมพล. ปิบูลสงคราม กระบวนการสร้างชาติให้ทันสมัยวิธีการหนึ่งคือการรวมคนที่ไร้ที่พึ่ง ไม่มีงานทำ เช่น ขอลาน คนชราไว้ในพื้นที่หนึ่ง และได้ให้ความหมายกับคนกลุ่มดังกล่าวว่าเป็นกลุ่มที่กีดขวางและสร้างความรำคาญให้แก่ประชาชน ดังนั้นจึงสมควรควบคุมเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และบรรเทาความทุกข์ยากของคนชรา แต่เมื่อยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้เปลี่ยนแปลงโดยหันมาสนใจการพัฒนาและให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา นโยบายเกี่ยวกับคนชราในบ้านพักฯ ได้มีการปรับทิศทางการจัดบริการโดยเน้นการบริการเชิงรุกเพื่อเข้าถึงชุมชนและให้คนมีส่วนร่วมในงานสวัสดิการสังคมมากขึ้น อีกทั้งเห็นว่าการจัดบริการในลักษณะดังกล่าวจะช่วยป้องกันปัญหาสังคมมากกว่าการแก้ไขปัญหาย่างที่เคยปฏิบัติมา การเปลี่ยนแปลงทิศทางการนโยบายนำไปสู่การมีโครงการหรือกิจกรรมที่พยายามปรับให้คนชราได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของบ้านพักฯ และร่วมกิจกรรมกับสังคมภายนอกมากขึ้น (จิราลักษณ์ จงสถิตมันและคณะ. 2543: 35-40)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการปรับเปลี่ยนนโยบายที่เน้นการจัดบริการเชิงรุกเพื่อป้องกันปัญหามากกว่าการตั้งรับปัญหา แต่สิ่งหนึ่งที่มีร่วมกันในวิธีการปฏิบัติงานคือ การมองคนชราในฐานะปัญหาสังคม อีกทั้งเมื่อคุณค่าเชิงเศรษฐกิจได้กลายเป็นมาตรฐานของการกำหนดคุณค่าความเป็นมนุษย์ การมองผู้รับ/ ผู้ใช้บริการของรัฐในฐานะปัญหาจึงมีนัยยะมากกว่าการตัดสินบุคคลจากลักษณะทางกายภาพ แต่การถูกมองในฐานะปัญหาของสังคมทำให้คนชรากลายเป็นบุคคลด้อยคุณค่ากว่าคน

ปกติในสังคม จากมุมมองดังกล่าวมิติของความเป็นมนุษย์ของคนเราจึงถูกลดทอนให้เหลือเพียงลักษณะทางกายภาพ ซึ่งก่อให้เกิดการละเลยมิติของตัวตนที่ประกอบสร้างมาจากอารมณ์และความรู้สึก ดังนั้นแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเพื่อส่งเสริมให้คนชรามีส่วนร่วมกับพื้นที่ของศูนย์กลางมากขึ้น แต่จากความหมายของคนชราที่ติดตรึงอยู่ในความนึกคิดของเจ้าหน้าที่ หรือคนในสังคม จึงก่อให้เกิดการกระทำที่คุกคามตัวตนคนชราอย่างไม่รู้ตัว ดังกรณีการสงสัยต่อความน่าเชื่อถือของความรู้คนชรา เช่นทางเจ้าหน้าที่ได้ทราบว่าคนชรามีความรู้ในเรื่องคณิตศาสตร์เป็นอย่างดี แม้จะได้ไปขอความช่วยเหลือให้ช่วยคิดคำนวณให้ แต่กลับมีท่าทีของการสงสัยต่อความน่าเชื่อถือของความรู้คนชรา และได้้นำคำตอบที่ได้รับจากคนชราไปคิดด้วยระบบคอมพิวเตอร์อีกครั้งหนึ่ง

ทัศนะของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อคนชราไม่ได้เกิดขึ้นจากความว่างเปล่า แต่มาจากการจัดระบบความสัมพันธ์ภายใต้ฐานคิดวิทยาศาสตร์ซึ่งจัดได้ว่าเป็นความเชื่อ หรือวัฒนธรรมชุดหนึ่งที่มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความหมายของคนชรา ในแง่นี้ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์จึงหลากหลายแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่กำกับกระทำของมนุษย์ อีกทั้งจากเรื่องเล่าของคนชราได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการต่อรอง และการมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะของสำนึกร่วมต่อความหลากหลายในความแตกต่างของมนุษย์นั้นได้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการประกอบสร้างตัวตนของคนชรา ดังนั้นหากปราศจากซึ่งความเข้าใจหรือความอ่อนไหวต่อประเด็นความหลากหลายแล้วอาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการคุกคามประวัติศาสตร์แห่งความเป็นมนุษย์ การตระหนักในคุณค่าความเป็นมนุษย์ไม่สามารถทำได้แค่การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดหรือเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อความหมายของคนชรา แต่การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ได้เป็นสิ่งสำคัญในการร่วมก้าวข้ามมายาภาพแห่งความเป็นชายขอบของคนชรา ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เสมอภาค ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้มีลักษณะเฉพาะเจาะจง แต่เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ไหลทวนอำนาจที่กระทำการกดทับความหมายและร่วมประกอบสร้างตัวตนตามเจตจำนงของคนชรา

หากนโยบายจัดได้ว่าเป็นบริบทหนึ่งในการชี้นำปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม การจัดนโยบายที่เอื้อต่อการสร้างความหมายของพื้นที่ และคนชราจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในรูปแบบที่หลากหลายมากกว่าที่จะเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงวิชาชีพระหว่างเจ้าหน้าที่กับคนชรา หรือความสัมพันธ์แบบเป็นทางการตามระเบียบวินัยแห่งอำนาจ นอกจากจะทำให้มนุษย์ได้แสดงรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบที่ตนปรารถนาแล้ว ความหมายที่เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวยังเป็นการเชื่อมประสานเครือข่ายของอำนาจอีกชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดของอำนาจที่มองมนุษย์ในฐานะผู้กระทำทางสังคม และเป็นผู้หนึ่งในการร่วมปรับเปลี่ยน ต่อบรรยายความหมายของคนชรา และบ้านพักฯ ให้มีความแตกต่างหลากหลาย กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นร่วมตอบโต้ต่อความหมาย/อำนาจของวาทกรรมกระแสหลักที่กระทำการสร้างความเป็นอื่นให้กับคนชรา การสร้างความตระหนักในนโยบายเพื่อสร้าง

พื้นที่ให้กับความหลากหลาย ดังเช่นการให้เจ้าหน้าที่และคนชราได้มีส่วนร่วมนำเสนอภาพคนชรา และความหมายของบ้านพักคนชรา ในรูปแบบที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ และคนชรา รวมถึงการสร้าง ความหมายจากจินตนาการที่ก่อรูปจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และมาจากการประสบการณ์ชีวิตของบริบทที่เกี่ยวข้อง ความรู้จากจินตนาการดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างตัวตนและความหมายใหม่ให้กับบ้านพักคนชราให้มีความเคลื่อนไหว และปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่แวดล้อม ชุดความรู้ดังกล่าวยังได้ร่วมทะลายน่านาแห่งระเบียบวินัย หรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการสร้างตัวตนของคนชรา ดังนั้นการคำนึงถึงปฏิสัมพันธ์ที่เคลื่อนไหวไปตามสถานการณ์ นอกจากจะทำให้มนุษย์มีความเข้าใจความปรารถนาของกันและกันแล้ว ปฏิสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวยังเป็นการร่วมสร้างพื้นที่ทางสังคมให้คนชราสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระภาพตามความปรารถนาแห่งตัวตน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมประชาสัมพันธ์.(2540). แผนประชาสัมพันธ์แม่บทฉบับที่ 4 พศ. 2540-2544.

(เอกสาร วิชาการลำดับที่ 381 เล่มที่ 22/2539). กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์
กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.

-----.(2541). ภูมิปัญญาผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ:กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรม
ประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.

เกอเธ่ โยฮันน์ วิลเฟร็ด ฟอน (2546). เวอร์เธอร์ม : บทประพันธ์ของ โยฮันน์ วิลเฟร็ด ฟอน เกอเธ่.

แปลโดย ถนอมนวล โอเจริญ. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2551). สังคม สว.. กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์.

จิรุมล ศิริรัตน์.(2546). การจัดสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุในทัศนะของ
ผู้ปฏิบัติงาน. วิทยานิพนธ์ สค.ม. (สังคมสงเคราะห์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. (2545). รายงานศึกษาเรื่องพลวัตสังคมสงเคราะห์ไทย. เชียงใหม่: ภาควิชา
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิราลักษณ์ จงสถิตมัน และคณะ. (2543). การประเมินสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐ : ศึกษาเฉพาะ
กรณีสถานสงเคราะห์ 3 แห่ง. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชนานุช อภิภัทรธำรง.(2540). การจัดการศึกษาตามแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
คนชราบางแค. วิทยานิพนธ์ คม. (การศึกษานอกโรงเรียน). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร.ถ่ายเอกสาร.

ไตรรัตน์ จารุทัศน์; และคนอื่นๆ.(2548). โครงการศึกษามาตรฐานขั้นต่ำสำหรับที่พักอาศัยและ
สภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มูลนิธิสาธารณสุข
แห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. กรุงเทพฯ.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา.(2549). ปฏิวัติบริโภค : จากสิ่งของฟุ่มเฟือยมาสู่สิ่งของจำเป็น... ทวี ตู๋เย็น
จำเป็นต้องใช้. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

นิธิ เอียวศรีวงศ์.(2538). หมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย.กรุงเทพฯ: แพรว.

นรินทร์ เนาวประทีป. (2528). สัญญาและเทศบัญญัติการก่อสร้าง. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์การ
พิมพ์.

- นูลแลนด์ เซอร์วิน ปี.(2546). เราตายอย่างไร : สำนวนความตายอันหลากหลายของมนุษย์ ไตร่ตรอง
มองบทสุดท้ายของชีวิต. แปลโดย วเนช. กรุงเทพฯ: โกมลคีมทอง.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2550). การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ และวิกฤตทางวัฒนธรรม.
รัฐศาสตร์สาร. 28(ฉบับพิเศษ): 182-192.
- ปรีชา อุปโยคิน; และคนอื่นๆ.(2541). ไม้ไผ่ลี้ลับ สถานภาพและบทบาทผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ: กอง
บริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เพชร สุนทรโรทก.(2530). บทบาทของผู้สูงอายุในสังคมไทยตามการเรียนรู้ของเยาวชน และผู้สูงอายุ
ในกรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์.ม.(คุรุศาสตร์)กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- มารศรี นุชแสงพลี. (2532). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ศึกษากรณี
ผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ สค.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มิลาน คุณเดอร.(2546). ความเบาหวิวเหลือทนของชีวิต. แปลโดย ภัคดี วีระภาสพงษ์. กรุงเทพฯ:
คบไฟ.
- มัทนา พนานิรามัย; และ นิรติ อิงพรประสิทธิ์. (2537). ประชากรและความอยู่รอดของการ
ประกันสังคม กรณีประโยชน์ทดแทนการชราภาพ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
ประเทศไทย.
- เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม.(2547). คนชราในสถานสงเคราะห์: ชีวิตและตัวตน. วิทยานิพนธ์ (สังคม
วิทยาและมนุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิไลลักษณ์ กฤษณะภู่ติ. (2528). สังคมสงเคราะห์ศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วัชร ชำนาญฤทธิ์. (2540). แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในทัศนะของพนักงานที่ปฏิบัติงานใน
บ้านพักผู้สูงอายุ คามิลเลียน โซเซียล เซนเตอร์. วิทยานิพนธ์ สค.ม. (สังคมสงเคราะห์).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีศักดิ์ วลลิโถม.(2551,มิถุนายน). ชาวสองแควระดมทุนช่วยพิพิธภัณฑสถานบ้าน“จำทวี”.สืบค้นเมื่อ
15 มิถุนายน 2551, จาก <http://www.lifepitlok.com>
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2535). แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถิต นิยมญาติ. (2539). รายงานวิจัยเรื่องวัฒนธรรมผู้สูงอายุในเขตชนบท. กรุงเทพฯ: คณะสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สุกานดา มุขตาริ.(2536). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความชราในศาสนาพุทธและอิสลามและสถานภาพของคนชราในสังคมไทยปัจจุบัน: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธและมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์. ศน.บ.(ศาสนาเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล; นภาพร ชโยวรรณ; และ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2545). *ผู้สูงอายุในประเทศไทย : รายงานการทบทวนองค์ความรู้ และสถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณา สถาอานันท์.(2541). *เงินกับศาสนา เทพพุทธแห่งยุคสมัย*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- อภิญญา เวชยชัย. (2544). *การศึกษาโครงการกองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชน "โครงการเปี่ยมยังชีพ"*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อานันท์ กาญจนพันธ์.(2548). *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- อีวาร์ ลู- ยูอันส์ซอน.(2539). *คนไม่รู้หนังสือ*. แปลโดย บุญส่ง ชเลธร. กรุงเทพฯ: แพรว.
- อุบล หลิมสกุล. (2546). *ที่พักอาศัยและสิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ : รายงานผลการสัมมนาวันที่ 3 กันยายน 2546*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ กระทรวงฯ.
- Bartun, Albert.E; & Mully, G. (2003). History of the Development of Geriatric Medicine in the U.K.. *Postgrad Med Journal*. 79: 229-234.
- Benhabib, Seyla. (1997). *Situating the Self: Gender, Community and Postmodern in Contemporary Ethics*. Camcridge: Polity Press.
- Besley, Tina.(2001). Foucauldian Influences in Narrative Therapy: An Approach for School.*Journal of Educational Enquiry*. 2(2): 72-93.
- Bordo,Susan. (1993). *Unbearable Weight : Feminism, Western Culture and the Body*. Los Angeles: University of California.
- Brain, Robert. (2002). *Biographical Research*. Philadelphia: Open University Press.
- Britzman, P.Deborahp. (2002). The Question of Belief: Writing Poststructural Ethnography. In *Working the Win: Femenist Poststructural Theory and Methods in Education*. Pierre, E.A.; Pillow, W. (eds). New York: Rouledge.

- Chambon, Adrienne S., Irving, Allan , Epstein, Laura. (1999). *Reading Foucault for social work*. New York: Columbia University Press.
- Chase, E.Susan. (2005). *Narrative Inquiry Multiple Lenses, Approach, Voices*. California:Sage.
- Clarfield, A.M. (2002, March). *History of Geriatrics*. Retrived April 15, 2008, from www.geriatricsandaging.ca/fmi/xsl/article.
- Downe, J.Pamela. (2007,June). *Strategic Stories and Reflexive Interruption. Qualitative Inquiry*. 13(4): 554-572.
- Esposito, Joseph.(1987). *The Obsolete Self : Philosophical Dimensions on Aging*. Berkeley: University of California Press.
- Foucault, Michel. (1965). *Madness and Civilization : a History of Insanity in the age of reason*. New York: Vintage Books.
- .(1973). *The Birth of Clinic: An Archeology of Medical Perception*. New York: Tavistock Publications.
- .(1978). *The History of Sexuality Volume I : An Introduction*. New York: Vintage Books.
- .(1979). *Discipline and Punishment*. New York: Vintage Books.
- .(1986). *Foucault: A Critical Reader*. Hoy, David Couzens. Ed Oxford: Basil Blackwell.
- .(1987). The Use of Preasure. In *The History of Sexuality Volume 2*. Harmondsworth: Penguin Books.
- .(1996). *Power Volume 3*. Jame, D. Faubion (ed.). New York: The New Press.
- Fraser, Nancy. (1989). *Unruly Practices :Power, Discourse, and Gender in Contemporary Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Friedlander, Walter. (1995). *Introduction to Social Welfare*. 3nd ed. New York: Printice-Hall.
- Giddens, Anthony.(1992). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- .(1994).*Reflexive Modernization : Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford, Cal: Stanford University Press.

- .(1996). *Capitalism and Modern Social Theory an Analysis of the Writing of Marx Durkheim and Max Weber*. London: Cambridge University Press.
- Gordon, Collin. (1980). *Power/Knowledge : Selected Interviews and Other Writings, 1972- 1977*. London: Harvester Press.
- Gullette,M. Marganroth.(1994). *Welcome To Middle Age*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hareven,Tamura.K.(1995). Changing Images of Aging and The Social Construction of The Life Course. In *Image of Aging:Culture Representations of Later Life*. Featherstone,M.; & Wernick,A. (Eds). London: Routledge.
- Harris,A.L.(1963, June). John Stuart Mill Government and Economy. *Social Service Review*. XXXVII(2): 134-153.
- Haldeman,V.(1993). Qualitative Methods: Why?. *Canadian Journal of Aging*. 12: 129-138.
- Hazan, Ham.(1994).*Old Age Constructions and Deconstructions*. London: Cambridge University Press.
- Hendry, Petra.Munro. (2007,June). The Future of Narrative. *Qualitative Inquiry*. 13(4): 487-498.
- Hodgriss, P.(2001). *The Meaning of the Modern Man*. London: The Athlan Press.
- Holstein, Jame.A; Gubrium, Jaber.F. (2000). *The Self We Live by : Narrative Identity in a Postmodern World*. New York: Oxfoxd University Press.
- Kellett, Peter.M; & Dalton,D.G. (2001). *Managing Conflict in a Negotiated World*. London: Sage.
- Mc Callum,J.; & Geiselhart,K.(1996). *Australia 's New Aged : Issues for Young and Old*. St.Leonards: Allem & Unwin.
- Mc Nay, Lois. (1992). *Foucault and Feminisim*. Cambridge: Polity press.
- .(1994). *Foucault a Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press
- Miles.(1996). *Nursing Home in Kiuruvesi*. Retrived April 15, 2008, from www.uku.fi/neuro/theses/52the.htm
- Miller Tina.*Making Sense of Motherhood. A Narrative Approach*. UK: Cambridge University Press.
- Moody, R.Harry.(2007). *The Experience of Aging*. Retrieved June 17, 2008,

from [http:// www.hrmoody.com/meaning.htm](http://www.hrmoody.com/meaning.htm).

Mouffe, Chantal.(1992).*Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*. London: Verson.

Nilson ,Herman. (1998). *Michel Foucault and the Games of Truth*. Houndmills: Macmillan.

Polkinghorne, Donald.(2007, June).Validity Issue in Narrative Research. *Qualitative Inquiry*. 13(4): 471-486.

Rabinow, Paul. (1997).*Ethics : Subjectivity and Truth / Michel Foucault*. New York: New Press.

Radford,A.J.(1987).*Ageism, Public Prejudice and Private Preconceptions*. Australian Journal and aging. 6(3): 4-9.

Reissman, Catherine Kohler. (1993). *Narrative Analysis*. California: Sage.

Ritzer, George. (1996). *Sociological Theory*. New York: McGraw-Hill.

Rosenwald, George.C; Orchberg, Richard.(1992).*Storied Lives*. New Haven: Yale University Press.

Taylor,C.M. (1956). *Essential of Psychiatric Nursing*. 11th ed. St.Louis: Mosby Company.

Yeatman,Anna.(1994). *Postmodern Revisioning of the Political*. New York: Routledge.

White, Michael. (2008, August). *Narrative Theraphy*. Retrived August 15, 2008, from [www.massey.ac.nz/nalock/ virtual/white.htm](http://www.massey.ac.nz/nalock/virtual/white.htm)

ภาคผนวก

แนวทางการสนทนา

แนวทางการสนทนากับคนชราในบ้านพักคนชรา

ชีวิตที่ผ่านมา ช่วงใดที่รู้สึกมีความสุขที่สุด

ให้ผู้เล่าได้เล่าถึงช่วงชีวิตที่มีความสุข หรือความภาคภูมิใจ โดยเล่าถึงความสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ ผู้คน บริบทรอบข้าง สิ่งนั้นมีส่วนอย่างไรต่อความรู้สึกดังกล่าว

ชีวิตช่วงที่มีความรู้สึกอัดอั้นใจ ทุกข์ใจ

- มีความรู้สึกเสียใจ ขบขันขี้ใจ อึดอัดใจกับเหตุการณ์/ ชีวิตช่วงใดบ้าง มีการแก้ไขปัญหาอย่างไร มีมุมมองต่อเหตุการณ์/ วิธีการแก้ปัญหานั้นๆ อย่างไร

- การใช้ชีวิตในสถาบันสิ่งหนึ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือการปะทะกับกฎระเบียบต่างๆ หรือข้อบังคับต่างๆ มีความรู้สึกอย่างไรเมื่อต้องเผชิญกับกฎระเบียบที่ไม่ต้องการ หรือทำให้รู้สึกอัดอั้น และได้้นำประสบการณ์ ความรู้ดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางการดำรงชีวิตในเรื่องใดบ้าง อย่างไร

- การเล่าถึงบริบทต่างๆ ที่มีส่วนในการปะทะ กดดัน ล้อมกรอบความรู้สึก และประสบการณ์ชีวิตอย่างไร

ความรู้สึกเมื่อเข้าสู่วัยชรา

- ก่อนที่จะเข้าสู่วัยชรา ได้มีทัศนคติอย่างไรต่อคนชรา และเมื่อเข้าสู่วัยชราแล้วมีความคิดเห็นอย่างไร มีการวางแผนใช้ชีวิตอย่างไร หรือมีเป้าหมายการใช้ชีวิตอย่างไรบ้าง ความฝันที่มีในแต่ละช่วงชีวิตเป็นอย่างไร/ ความฝัน หรืออนาคตมีการเปลี่ยนแปลงไป เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

- ให้เล่าถึงประสบการณ์ ความรู้สึกรับการดำเนินชีวิตในสังคมทั่วไป

จุดหักเหในการเข้าบ้านพักคนชรา

- ให้เล่าถึงจุดหักเหที่ตัดสินใจเข้าบ้านพักคนชรา / มีกระบวนการอย่างไร
 - ก่อนที่จะเข้าบ้านพักฯ มีทัศนคติอย่างไร รู้จักบ้านพักฯ และสมัครเข้ามาอยู่อย่างไร
- ปรึกษาใคร คนที่ปรึกษาให้ข้อมูลอย่างไร ตัดสินใจนานแค่ไหนจึงเลือกมาอยู่บ้านพักฯ (การให้เหตุผล/ ความรู้สึกต่างๆ ระหว่างที่ตัดสินใจ)

ความรู้สึกในวันแรก หรือช่วงแรกที่เข้าบ้านพักคนชรา

- เมื่อเข้ามาแล้ว ให้เล่าขั้นตอนตั้งแต่แรกที่เข้ามาในบ้านพักและเล่าถึงความรู้สึกต่างๆ ที่ได้ถาถมเข้ามา และเมื่อเข้ามาแล้ว สิ่งที่ได้พบ / ได้รับแตกต่างกับความคาดหวังในตอนแรกหรือไม่ อย่างไร และให้คนชราได้สะท้อนความรู้สึก หรือคุณค่าในตัวเอง ที่คนชราได้รับรู้จากปฏิบัติการต่างๆ ที่คนชราได้พบ/ คาดหวัง และมีการวางแผนอนาคตตัวเองอย่างไรบ้าง

การดำเนินชีวิตประจำวันในบ้านพักคนชรา

- ให้เล่าถึงชีวิตประจำวันที่จะต้องปฏิบัติในบ้านพัก ตั้งแต่ตื่นนอน ทานอาหาร กิจกรรมระหว่างวัน คนชราได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ อย่างไร และมีความรู้สึกต่อกิจกรรมนั้นๆ อย่างไร
- การใช้ชีวิตในบ้านพักมีกฎระเบียบบังคับอะไรบ้าง และมีรูปแบบวิธีการอย่างไร มีการควบคุมอย่างไร คนชรารู้สึกอย่างไรต่อกฎระเบียบ กิจกรรมต่างๆ และคนชราจะมีวิธีการอย่างไร หากมีความรู้สึกไม่ยอมทำตาม ไม่ชอบกิจกรรมต่างๆ ที่อยู่รอบตัว

ความรู้สึกจากการดำเนินชีวิตในบ้านพักคนชรา

- หากรู้สึกติดขัดกับกิจกรรมต่างๆ ผู้เล่าจะมีวิธีการจัดการกับความรู้สึกนั้นๆ อย่างไร เหตุใดจึงมีการกระทำดังกล่าว แต่หากมีความรู้สึกไม่เห็นด้วย และยังคงเป็นกิจกรรมแบบเดิม คนชรากระทำด้วยความรู้สึกแบบใด เหตุใด หรือหากมีความสนใจกิจกรรมใดเป็นพิเศษคนชราจะมีวิธีการอย่างไรเพื่อให้ได้อยู่ในกิจกรรมนั้นได้นานตามความต้องการ
- ภาพตัวเองในแต่ละช่วงชีวิตมีความแตกต่างกันอย่างไร ภาพช่วงใดที่ตนรู้สึกอ่อนแอ สูญเสีย หรือหมดความภูมิใจ คนชราได้มีกระบวนการก้าวผ่าน หรือมีมุมมองต่อช่วงชีวิต เหตุการณ์

ความรู้สึกนั้นๆ อย่างไร (เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงที่อยู่บ้านพักฯ ถ้าเป็นภาพเดียวกับช่วงต้นให้ข้ามไป)

- ภาพช่วงใดที่ตนเองมีความสุข ความรู้สึกดังกล่าว(ให้เล่าความรู้สึกต่อตนเองในช่วงนั้น เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง และเชื่อมโยงกับสถานการณ์/ ความรู้สึก /สถานภาพของตนเองในปัจจุบัน) (เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงที่อยู่บ้านพักฯ ถ้าเป็นภาพเดียวกับช่วงต้นให้ข้ามไป)

บุคคลที่คนชราารู้สึกประทับใจหรือไว้วางใจ

- ในการดำเนินชีวิตประจำวันในบ้านพักฯ ได้มีการพูดคุยถึงความรู้สึกต่างๆ (ความคับข้องใจ ดีใจ ประทับใจ กับใครบ้าง) ทำให้ถึงเลือกคุยกับคนนี้ ส่วนมากคุยกันเรื่องอะไร ในระหว่างที่พูดคุย เรื่องใดบ้างที่คนชราจะนำมาพูดคุยกับคนอื่น

- บุคคลที่ผู้เล่าได้พูดคุยด้วยนั้น หรือรู้สึกประทับใจแตกต่างจากคนอื่น ๆ อย่างไร และหากระหว่างการพูดคุยแล้วเกิดความขัดแย้งกับบุคคลที่ประทับใจ หรือมีความคิดเห็นไม่สอดคล้องกับความต้องการ ผู้เล่ามีวิธีการจัดการอย่างไร

- การพูดคุยเกิดขึ้นในช่วงเวลา กิจกรรม สถานที่ใด และจะมีการปฏิบัติตัวอย่างไร

แนวทางการสนทนากับเจ้าหน้าที่ในบ้านพักคนชรา

ข้อมูลทั่วไป

ให้เล่าประวัติความเป็นมาของการเข้าทำงานในบ้านพักฯ ความพึงพอใจในตำแหน่งงาน

เป้าหมาย/ อุดมการณ์ในการทำงาน

- ความคิดเห็นของท่านที่มีต่อความหมายของบ้านพักคนชรา และต่อคนชราในบ้านพักฯ เมื่อได้เข้ามาทำงานแล้ว ท่านมีทัศนคติต่อคนชราและบ้านพักคนชราเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ เช่นไร เหตุการณ์ใดบ้างที่ทำให้ความรู้สึกของท่านเปลี่ยนแปลงไป

- มีเป้าหมายในการทำงานอย่างไร และวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าว

- การทำงานในตำแหน่ง (เจ้าหน้าที่บ้านพัก) ควรมีลักษณะเช่นใด

จึงจะบรรลุเป้าหมายที่ท่านได้คาดหวังไว้

ระเบียบวินัยในบ้านพักคนชรา

- ขอให้เล่าถึงกฎระเบียบต่างๆ ในบ้านพักคนชรา กฎระเบียบดังกล่าวควรจะมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องใดบ้าง และมีวิธีการอย่างไรบ้าง ใครบ้างเป็นคนกระทำการปรับเปลี่ยน และการเปลี่ยนแปลงนั้นอยู่บนเป้าหมายใด และของใคร

- รูปแบบการปฏิบัติงาน สายการบังคับบัญชาในบ้านพักฯ การปฏิบัติงานในรูปแบบใดที่จะก่อให้เกิดความเป็นอิสระ การปฏิบัติงานที่ดำเนินอยู่แตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ ระเบียบในเรื่องใดบ้าง อย่างไร ขอให้เล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ / ท่านได้มีการขยายขอบเขตยึดหยุ่นในการปฏิบัติงานในเรื่องใดบ้าง

- ศักยภาพของคนชราคืออะไรบ้าง เป็นแบบใด / สิ่งที่สำคัญสำหรับคนชราที่เร่งด่วนควรมีสิ่งใดบ้าง และควรมีการปรับเปลี่ยนสิ่งใดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว

- บรรยากาศ หรือการจัดพื้นที่ทางกายภาพในบ้านพักฯ แบบใดจึงเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาศักยภาพของคนชรา / ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งใดบ้าง / ขอให้เล่าถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ทำร่วมกับคนชรา หรือเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อคนชรา มีความรู้สึกอย่างไรต่อกิจกรรมต่างๆ

- กฎระเบียบมีความจำเป็นในการใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพคนชราหรือไม่ หากคนชราจะทำการที่แตกต่างจากกฎระเบียบ หรือแสดงความไม่เห็นด้วย จะมีวิธีการแสดงออกอย่างไรบ้าง / และท่านรู้สึกอย่างไรที่คนชราได้มีการแสดงออกในลักษณะดังกล่าว

- ขอให้เล่าถึงชีวิตประจำวันของคนชราในบ้านพักฯ ในแต่ละช่วง เหตุการณ์ ท่านมีบทบาทหน้าที่อย่างไร

- เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ใดบ้างที่รู้สึกประทับใจ สะท้อนใจ เมื่อได้ทำงานกับคนชรา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อสกุล	นางสาวธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์
วันเดือนปีเกิด	19 มิถุนายน 2521
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลศูนย์นครปฐม จังหวัดนครปฐม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	44/21 ถ.หน้าวัง ต.พระปฐมเจดีย์ อ.เมือง จ.นครปฐม
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2541	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2545	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2552	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนศึกษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ